

~~W~~

42154

2.

Slovenski pisatelji.

Dr. Ivan Tavčar.

II.

D^{RJA} IVANA TAVČARJA
ZBRANI SPISI

UREDIL
DR. IVAN PRIJATELJ

V LJUBLJANI 1929
IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“
(ODGOVOREN FRAN ŠARABON)

TAVČARJEVIH ZBRANIH SPISOV

II. ZVEZEK

IN VENDAR —! ŠOROR PIA. V KARLOVCU. ČREZ OSEM LET.
TAT. GOSPOD CIRIL. MRTVA SRCA.

V LJUBLJANI 1929
IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“
(ODGOVOREN FRAN ŠARABON)

12154

Kazalo.

Urednikov uvod	I
In vendar —!	1
Soror Pia	51
V Karlovcu	73
Črez osem let	123
Tat	163
Gospod Ciril	191
Mrtva sreča	227
Urednikove opombe	473

L. (as V. ...)

030018793

Natisnila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani.
(Odgovoren Fr. Jezeršek.)

Urednikov uvod.

Leposlovje pričujočega zvezka, napisano v dobi koncem 70-ih let, v onem času, ko je bil dr. Tavčar odvetniški koncipient v pisarni drja. Mencingerja v Kranju, se je rodilo v „zimskih večerih“, katerih občutje s tako intimnimi in toplimi besedami popisuje avtor v predgovoru zbirke novelic, vsebujoče tudi nekaj teh pripovesti in noseče ta ubranostni naslov (prim. str. 478). Pomembno in značilno je v tem predgovoru mesto: „Nehote si zatisneš oči in boginja ‚domišljija‘ te hipoma oklene z rahlo svojo roko. Takoj te obdajo podobe, prej nepoznane! Ž njimi se pogovarjaš, čuješ njihovo usodo, veseliš se njihove sreče, tuguješ nad njihovo nesrečo. Ko pa se zopet prebudiš, spredla se ti je pripoved, da sam ne veš kako.“

„Boginja domišljija“ — navdihovavka vseh romantikov — je skoraj edina vladarica tudi Tavčarjevega pripovedništva v tej dobi, kakor mu je vodila pero tudi pri prvih njegovih leposlovnih poizkusih. Podobe, v realnem življenju izjemne in „nepoznane“ mu čara pred duševni pogled v stanju večerne odmaknjenosti od dnevnega hrupa, s čigar povprečnimi in enoličnimi črtami se le težko sprijaznjuje njegovo duševno oko, poželjivo pasoč se v izrednosti, barvitosti in pestrosti.

Dva najmočnejša pripovednika tedanje dobe slovenskega romantičnega realizma — Jurčič in Tavčar — sta se kljub temu, da je bil poslednji kot mnogo mlajši pisatelj v marsičem učenec prvega, po svojih prirojenih talentih bistveno razlikovala med seboj. Zbliževala pa sta se na zanimiv način pod vplivi literarnega

obeležja časa. Jurčič je bil rojen realist, a bil je pisatelj naroda, ki ga je bila romantika poklicala v življenje, romantika s svojim kultom narodnih posebnosti, samobitnosti, elementarnosti, neposrednosti, s katerimi se je narod zapisal na docela posebno in svoje mesto v knjigi zgodovine in s katerimi vtiska še v sedanjosti svoji grudi svoj poseben značaj. Narodni umetnik naj v svojih delih afirmira enakovredno pravico, ki jo ima njegov narod do mesta na solncu v zboru drugih narodov. Ta narodno-utilitaristični, iz preporodne romantike povzeti nagib je vodil pero rojenemu realistu Jurčiču pri spisovanju njegovih zgodovinarskih in vaških povesti. Ta nagib je tudi povzročal, da je on preko realističnih povprečnih „tipov“ rad posezal po izjemnih, povečanih zgodovinskih „junakih“ in po istotako izrednih, krepkodrastičnih vaških „originalih“. — Docela drugačna je bila Tavčarjeva umetniška natura. Polnokrvno-temperamentna se ni mogla izživeti v realni vsakdanjosti, marveč se je na perotih fantazije vznášala v kraljestvo romantično-povečanih, z vročimi čustvi in silnimi strastmi obdarjenih osebnosti, slikajoč jih v opisih in v dikciji z razgibano in zanosno besedo. Tavčar je bil rojen romantik, a živel je v dobi realizma, kateri se je v vseh evropskih literaturah ob času, ko je pisatelj pisal povesti, natisnjene v pričujočem zvezku, že zavestno udomačeval, dočim se je takrat, ko sta ustanavljala slovensko pripovedništvo Levstik in Jurčič — oba Tavčarjeva literarna učitelja in rojena realista — šele napovedoval. Glavna literarno-smerna razlika med Jurčičem in Tavčarjem obstoji v tem, da je Jurčič kot docela realistična narava romantiziral svoje vaške povesti in pisal svoje romantikom priljubljene historične romane iz preporodno-romantičnih, narodopisnih in narodno-regeneratoričnih ozirrov; Tavčarju pa so ti nacionalno-utilitarni oziri samo še bolj stopnjevali njegovo že po narodi romantično literarno usmerjenost.

V tem pravcu je bil Tavčar do sredine 70-ih let izfabuliral že celo vrsto bujno-čuvstvenih, strastno-razžarjenih in drastično-markantnih značajev — prim. I. zvezek te izdaje — samih romantično-izjemnih postav. Zakaj celo „slike z loškega pogorja“, ki jih je bil že zgodaj začel pisati in jih je pisal še daleč tja v 80-ta leta, so bolj izredni „originali“ kakor povprečni „tipi“.

Takrat pa je vsenaokrog po Evropi nastopil svoj zmagoslavni pohod — realizem z vsemi svojimi spremeljavci: v filozofiji pozitivizem s svojim poudarjanjem edinega otipljivega izkustva, v gospodarstvu liberalizem z brezobzirnim, hladno-računajočim kupičenjem realnih dobrin, v politiki z nivelirajočim demokratizmom in računanjem z razmerami, v umetnosti reproduciranje gole stvarnosti ter specielno v literaturi vpletanje aktualnih časovnih gesel v pripoved. Razume se, da se tako temperamentna osebnost, kakršna je bila Tavčarjeva, ni mogla ubraniti teh vplivov in se jih v resnici tudi ni ubranila. In vprav ta aktualistična časovna gesla so povzročila, da se je realistično pobarvala njegova sicer izrazito romantična pripovedna umetnost. Tavčar se je torej razvil v romantično-realističnega pripovednika po bistveno drugačni poti kakor Jurčič. Ta je bil rojen *realist* in je pod vplivom stare preporodne romantike dvigal svoje like nad realno vsakdanjost; oni pa je bil polnokrven *romantik* in je iz novodobnih aktualističnih ozirov privzemal na svojo paletu realistične barve.

„In vendar —!“ je romantična idilica z mnogimi tej literarni smeri priljubljenimi rekviziti. Že oblika pisem, prikladna za izlivanje čuvstev in za razkrivanje duševnih stanj, jo označuje kot romantično delce, ki ga prepleta istotako romantična ljubezen do prirode tihe domače dolinice. Zaprznela, rahlo cvetoča ljubezen moškega do ženske klije v njem kot „modra cvetka poezije“. Ta cvetka zadehti in razpusti svoje nežne lističe v hiperromantičnem

prizoru, odigravajočem se ponoči, ob luninem svitu, v zaklenjeni „samotni pogorski cerkvi“, okrog katere „samevajo otožni, pozabljeni grobovi“ (str. 26). Devojka pritrdi končni ljubavni izjavi junaka na ta način, da mu ihteč „položi roke okrog vrata ter skrije obraz na njegove prsi“ — stalni in stereotipni kliše, po katerem dekleta v vseh povestih tega zvezka prvokrat dajejo duška svoji zaljubljenosti. Naglo razvijajoče se dejanje zavre in zadrži pri vseh romantikih neizogibna ljubosumnost. Ta ljubosumnost je sicer od junakove strani psihološko podprta z opravičenim poudarkom, da „zaljubljen človek vse vidi in opazuje drugače, nego pametni svet“ (str. 45), od strani Angelike pa je slabo motivirana, ker bi bila deklica svojemu izvoljencu vsaj ob priliki sestanka v gozdu z lehkoto razkrila vse nesporazumljenje s Friesenom, namesto, da ga je samo „proseče pogledala, ali besedice ni mogla ali ni hotela izpregovoriti“ (str. 43). Idila se končuje s tiho zakonsko srečo, z edino rahlo noto, ki v tem delcu spominja na priljubljeno geslo začetnega realizma, proslavljajoče družinsko domačnost. Vendar se mora reči, da je bila ta nota našemu pisatelju osebno lastna. In pa še nekaj: ta profesor klasične filologije v svojem prvem pismu prijatelju Bogomilu — navidezno kakor vsi romantiki, ki niso ljubili filistrstva „zakonskega jarma“ — sicer zabavlja zoper poročene „filistre“, a v bistvu je sam še zakrknjenejši filister in še bolj suha rastlina, ki pod pisateljevim peresom ozeleni šele takrat, ko „se vtakne v to romantiko“ (str. 36) in se zaljubi ter oženi. Ljubezen do ženske je Tavčarju sladko-trpka romantična „modra cvetka poezije“, sedaj „najslajše tolažilo božjim otrokom na zemlji“ (prim. IV. zv. str. IX.), sedaj „nam vsem v pogubo“ (prim. istotam str. VI. in III. zv. str. XI. pričujoče izdaje). V tehničnem oziru pa je v tej idilici psihološko fino obdelan motiv, kako mlada ženska, polna življenjskega elana, staremu zaprtnjaku zmeħča

okorele principe in povzroči, da v njem prirodni čut ljubezni udari na dan, potegnivši ga od Tukidida in peloponeške vojne v — življenje.

„Soror Pia.“ — Ta novelica že v okviru — naslovljenem na fingirano „gospo“ in idejno podobnem onemu, v katerega je avtor vložil tudi svoje poznejše „Cvetje v jeseni“ — vsebuje pristno romantično tezo, proslavljajočo tiho pa vztrajno in žarko ljubezen deklice, katera se zapre v samostan v veri, da ji je ljubimec umrl, in mre potem, po njegovem nenadnem povratku, v konfliktu med stanovsko dolžnostjo in nagnjenjem srca. Svojo romantično naturo projavlja avtor zlasti tam, ko gre gojenka, prišedša v samostan, prvič „molit na kor“. Tu si Tavčar ne more kaj, da bi ne dal duška svoji lastni simpatiji do „tiste visoke poezije, ki je . . . po katoliških cerkvah“ (prim. IV. zv. str. III.), in diktira vse prej nego romantični svoji gojenki v dnevnik naslednji opis cerkvenega občutja, ki je bolj njegov kakor njen: „Solnce je sijalo in pošiljalo svoje žarke v sveti hram, da so se lesketali zlati oltarji ter se izpreminjala pisana cerkvena okna. Vladala je tu tihota, tista sveta tihota, katera se vsili tudi v srce, da pozabi vse posvetno in da se duh kakor nebeški angel povzdigne proti večnemu nebu“ (str. 57). Kot efektno nasprotje te glavne romantične note pa se oglašajo že tudi trezni glasovi začetnega realizma osobito v gojenki Jelici, katero bolj mika življenjski trušč nego samostanska tihota. Realistično z razmerami računajoča odhaja iz samostana na poroko z „dolgočasnim“, zato pa bogatim Sodarjem, in tudi stotnik Ivan „se obrne po bogastvu“, dočim se vestalka romantične ljubezni soror Pia (str. 71) zateka k vzkliku: „Oj, kako sem srečna, da bom — umrla!“ Z realistično točnostjo je opisano tudi razmerje med gojenkami in nunami, med katerimi kljub samostanski svetosti kakor v posvetnem življenju nastopajo poleg dobrih značajev tudi zlobni. Istotako je

nemška govorica (str. 70) posneta natančno po tedanji jezikovni praksi ljubljanskega uršulinskega samostana. — V tehničnem pogledu je — razen na navedenem mestu v cerkvi — dobro zadet ton dnevnika dekliške razposajenke.

V Karlovcu. — Romantična idiličnost skritega kotička domače dolinice, imenovanega „Karlovec“, in samobitnost zdravih, močnih njega prebivalcev, rodu, ki je „ravno tako zdrav in čist, kakor potok, ki tam mimo hiti šumeč po pečinah“ (str. 81), vse to je inspiriralo avtorja za to novelo. A ta preprosta „slika z loškega pogorja“ je bila za Tavčarja romantika še premalo romantično „interesantna“. Zategadelj je poizkusil to idilično poljansko zatišje poetično povzdigniti še s tem, da je postavil nekoliko stran od Karlovca gradič in v karlovško sosedstvo grajsko pristavo — docela iz svoje domišljije, v pristavo pa svojo gosposko, živahno in nežno „konteso“. Interesantnost slike je izkušal stopnjevati še s tem, da jo je prevlekel z zgodovinsko patino burnih dogodkov iz revolucijskega leta 1848. Pri tem pa on svobodomislec ni posodil svojega peresa svobodnjaškim geslom tega leta, marveč opisovanju posledic, ki so jih imela ta gesla v svojih izrastkih za njemu tako ljube patrijarhalične karlovške otroke nature in za njemu še ljubšo — konteso Ano. Tako je dobila slovenska literatura prvo in dosedaj edino povest, katere avtor simpatizira z grajskim otrokom, ne pa z upornimi tlačani, vzetimi namenoma iz kroga samih vaških postopačev, lenuhov in tatov. Poetični romantik je tu v Tavčarju potisnil v ozadje svobodomiselnega demokrata. Romantična postava je zlasti tudi najstarejši sin Vid, ki v tem pogorskem zakotju bere Shakespearja in „se mu pri tem branju vsiljuje temna otožnost“ (str. 92), a „na obrazu se mu vidi notranja zamišljenost in iz oči mu zre resignirana melanholija (str. 99). — Romantično-realistična je narodopisna nota, na katero je uglašen opis jurčičevske potujoče

prikazni Janeza Škafa, imenovanega „Mula“, in pa pristno-poljanski kratko-odsekani dialog, kakor tudi žanrski prikaz selskih „revolucionarjev“. Vidov pokop je tavčarska monumentalnost. — Končni akord je zopet melanholija romantizma: otožno sklonjena glava pod življenjem, vihrajočim nad človekom „s silno oblastjo“. Vsa povest pa hoče biti dokaz, da se tudi v tihih podgorskih zakotjih in v preprostih srcih odigravajo pretresljive tragedije srca, teza, ki so jo tako radi v svojih povestih podčrtavali začetniki nemškega realizma, Tavčarjevi učitelji. (Prim. III. zv. str. IX. te izdaje.)

Junak novele „Črez osem let“ je vseskozi romantična duša: takrat, ko še kot deček „v gozdu pod visokimi drevesi na mahu ležeč“ posluša „ptice po vejah“, ljubeč „samo gozd, ta tihi in prijazni gozd“ (str. 130) — te čase, zavite v „meglo otroške duševne nezavesti“, smatra pozneje za „najsrečnejše čase svojega življenja“ (131) — dalje takrat, ko se pod vplivom visokoumnega strica Alfonza navdušuje za vse visoko, lepo in blago, za filozofske sisteme, vedo in učenost, imajoč človeka za „kras stvaritve“ in žensko za „vzor najvišji“ (str. 132 in 134). Realno življenje ga porazi s svojim „jasnim“, a zanj „strašnim obrazom“ kot „mrtva, tožna istinitost“, ko njegova „goreča duša“ odkrije, da njegova ljubljena Leonora „nima srca“ (str. 131, 135 in 139), da je torej „mrtvo srce“. Ko stopi v javno življenje in vidi, da ga someščani časté zgolj zaradi denarja, „izgubi počasi vse svoje ideale“ in tudi njemu postane „srce prazno in pustošno“ (str. 135). Ko mu vrhutega umrje edini otrok v noči, ko njegova žena pleše z oficirji, postane sicer tudi on človek z „mrtvim srcem“, drveč se „po zemlji okrog s srcem opustošenim“ (str. 140). A eno krepko funkcijo si je to njegovo srce v nasprotju s srci povprečnežev vendar ohranilo: „dvakratno, trikratno zaničevanje“ zakonskih filistrov, med katerimi stopa ta romantični zagrenjenec čisto po

byronovsko „kakor bog z visokega Olimpa“, stoječ „kakor svetnik v blesku pred njimi“ (str. 142—143). Šele nepričakovan in tudi za čitatelja presenetljiv doživljaj v dvoboju, ko mu ločena žena z velikodušno žrtvijo reši življenje, mu odpre oči in vrata v zakonski raj. To je v tem zvezku najšibkejše pisateljevo delce, ne tolikanj zaradi tega konvencionalnega romantičnega junaka, kolikor bolj zaradi docela zarisanega značaja Leonore, katera kot plitva, veseljaška lehkoživka brez materinskih čuvstev, kakršna je prikazana v prvem delu novele, verjetno ne more biti sposobna one zakonske zvestobe in požrtvovalnosti, s kakršno nas preseneča v drugem delu. Romantično-demonska šarža je tudi Leonorin brat Feliks, kateremu avtor zelo značilno daje obraz poznoromantičnega nemškega „kraftgenija“ Grabbeja (146), katerega je sam rad in veliko čital. Ostalo osobje, zlasti oskrbnik Vir, teta Amalija in njen sin, njeni gostje in doktor Ikra pa kažejo mnogo dobro opazovanih in realističnih potez.

Naravnost realistična pa je novelica „Tat“, ki ne nosi zastonj podnaslova „podoba iz življenja“. Ta polkovnik Albert, ki je za svojo krasno ženo zmožen vsakega dejanja, in Helena, njegova žena, ta velikosvetska razsipnica, njen ljubček major grof Artur z drznoneprikritimi svojimi „pravimi“ nazori uživanja in naslade (str. 171), zadolženi poročnik Robert, Žid Lazar, vsi ti so kakor pograbljeni naravnost iz vrveža vojaškega življenja. A dejanje se razvija tako dramatično, kakor v malokateri drugi Tavčarjevi povesti. Dramatični motiv „Tatu“ je tudi v resnici porabil Anton Aškerc v svojem — sicer precej neuspelem — igrokazu „Izmajlovu“.

Okvirna novela „Gospod Ciril“ je naravnost šolski vzorec romantične povesti z junaki velikih strasti, žehteče čutnosti in čuvstvenosti. Takšen je predvsem Cirilov brat Metod, v čigar ženskem „drobnem telescu živi duša nezimerne kreposti“ in srce, polno bratovske ljubezni ter

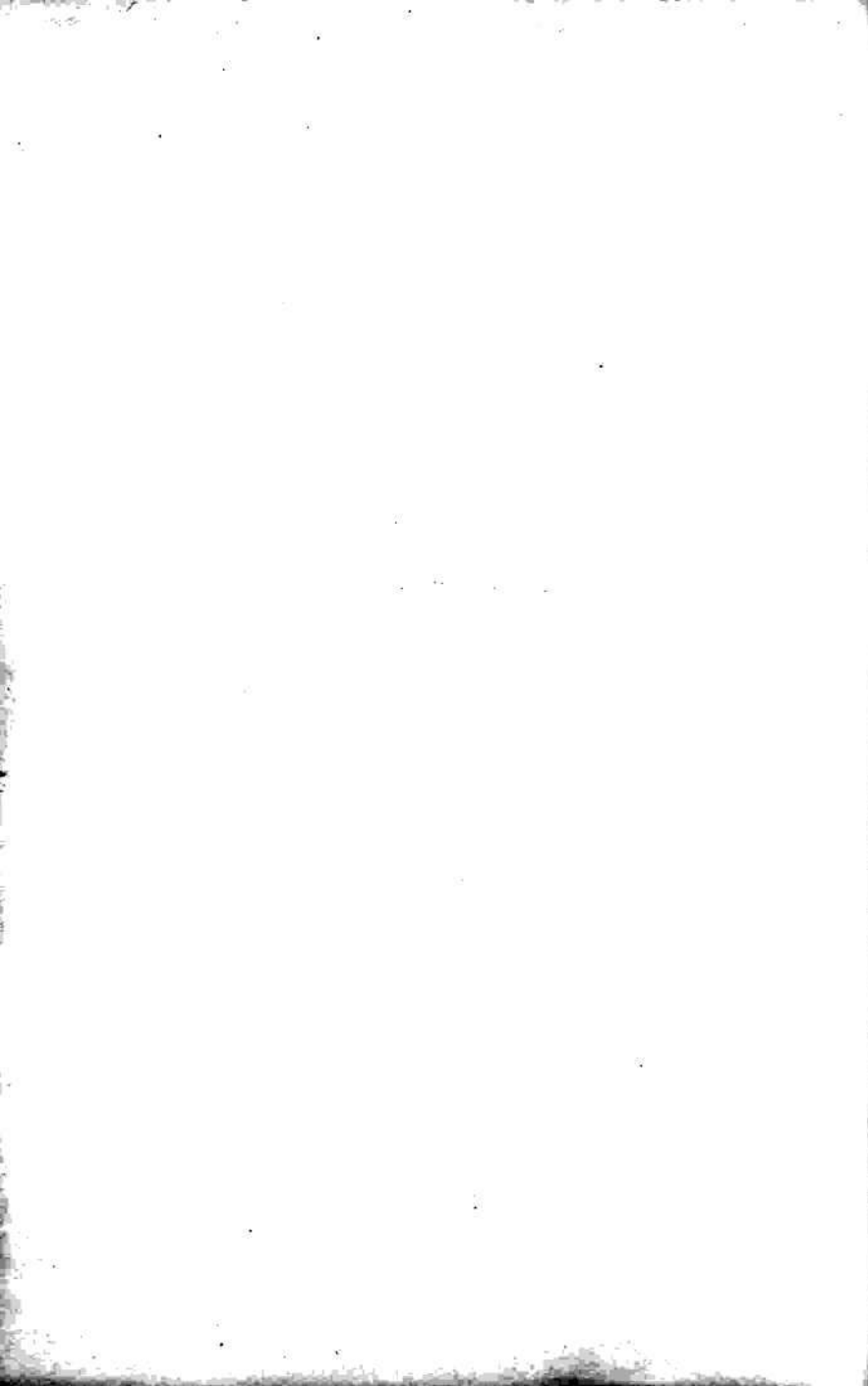
„milobe“. Ko spozna, da sta se z bratom — romantično na prvi pogled! — zaljubila v isto devojko, je kakor od strele zadet. „Iž njegovega pogleda kipi nesreča, divji obup in črn pekel.“ Na vrt pobegne. „V travi leži, tišči obličje k hladni zemlji ter ječi besede temne in obupne“ (str. 204). Po tem spoznanju je v njem „mrtvo vse kakor na polju s točo posutem“. Kot vsi romantiki čuti, da se je fataliteta znesla nad njim s tem, da je rodni mu brat, katerega „ne sme“ niti sovražiti niti umoriti, „stopil tako strašno razsajajoče v njegovo usodo“. Usoda je neizprosna, zakaj tudi potem, ko se mu brat Ciril umakne in se on oženi z Marijo, katera ga ne ljubi, se nadaljuje isti in še hujši pekel, muči ga divja ljubosumnost, ki mu „dan na dan kljuje drob iz telesa“ (str. 212). V tej svoji besnosti zagazi tako daleč, da „lastnega svojega očeta zaprede v preklicane te svoje slutnje, in da se potem satanično grohota, ko mu roditelja odneso v grob“ (str. 214). Romantična dramatika se zaključi v grozničavi končni sceni, ko pijeta brata iz dveh enakih čaš — ene zastrupljene — dvoboj za Marijo. — Povečana romantična strastnost prešinja istotako tudi brata Cirila, razgreta še po ognjevitih svobodoljubnosti „mladonemških“ pesnikov, literarnih dedičev romantike in v svobodoljubju Tavčarjevih lastnih vzornikov (str. 195). Cirilov „divji značaj“ (str. 198) ublaži v Rakovo hišo priselivša se sestrična Marija. V čezmerni bratovski ljubezni si fant izruje strast do deklice iz srca in odpotuje, s čimer pa pripravi v romantično „usodno“ nesrečo Marijo, brata in sebe. Spomini mu pijejo kri, kakor tudi Mariji, iz srda stopivši v zakon z Metodom. Sam pravi o sebi: „V temnih nočeh me je včasih obdala taka peklena boleš, da sem planil raz svoje ležišče ter iskal tolažbe — pri žganih pijačah“ (str. 210). Z vzklikom, da „ima ljubezen večne svoje zakone“, se zopet približa ženi svojega brata in prepušča potem usodi, komu bo odločila smrtni napoj. V samoto, tako priljubljeno vsem

romantikom, se umakne, živeč ob strašnem spominu umorjenega brata. Zato hlo in žehteče je ozračje te staro-romantične novele, ob katere zaključku pisec sam pravi, da mu je, kakor da je prišel „iz stare katakombe“.

„Mrtva srca“ predstavljajo po „Ivanu Slavlju“ Tavčarjev prvi večji pripovedni koncept in obenem prvi njegov poizkus romana. Kakor v „Slavlju“ pulzira tudi v „Mrtvih srcih“ pisatelju prirojena močna romantična žila; obenem pa se oglašajo v njih že mnoga gesla takrat še mladega realizma in pod vplivom te literarne smeri tedanjega resničnega življenja na Slovenskem. — Romantična je predzgodovina Gregorja Lesoveja, tega „lista s pogorske trepetlike, ki ga sapa zanese v gosposki, po francoski šegi ostrizeni vrt“ (str. 396), kjer breznadejno poletí proti nežni grofovski cvetki kontesi Margeriti, da potem obleži pred „visokimi, neprestopnimi stenami“, ki ju ločijo. Romantik je tudi njegov sin Vid Lesovej, čigar natura se po ženitvi „raztopi“ v naturi ljubljene žene, po odkritem ženinem zakonolomu z bratom pa kot „uboga stvar črni noči toži tisočere svoje bridkosti“, nakar mladi mož za zmerom zapusti bojno polje življenja in v tuji samoti pestuje svojega sina ter ž njim „spomin na strašne razvaline, podrtine in bodeče trnje“ svoje preteklosti in pa svoje — „mrtvo srce“ (243). „Mrtva srca“ nosijo v prsih skoraj vse osebe tega romana, odtod tudi njegov srečno izbrani naslov. Razložek je samo v tem, da so jih enim osebam zamorili drugi ljudje, dočim so si jih nekatere umrtvičile same. V imenu romantičnega kulta žive in žarke čuvstvenosti, v imenu protesta zoper vsesplošno zmago hladnoračunajočega razumskega aparata nad toplo-trepečo srčno busolo je napisan ta roman, a napisan je v dobi zmagujočega realizma, umetnostne struje, ki se je opirala bolj na razum nego na čuvstvo. Deloma odtod je treba razlagati zlomljeno linijo, ki je tako očita v risbi značaja glavnega junaka Bogomira Lesoveja. Ta

ni več romantičen junak enotnega kova, marveč pri vseh svojih plemenitih nagnjenjih že deloma realističnopovprečni „sin svojega časa“, zmožen dejanj, „izvirajočih iz površnosti in plitvosti njegovega pravega značaja“ (449). V tem romanu se je rojeni romantik boril zoper vsenaokrog vsiljujoči se realizem, boril ne samo v umetnosti, ampak tudi v sebi: glavni junak nosi namreč na sebi več pisateljevih lastnih potez, kakor tudi romantično skrivnostni Filip Tekstor, ta pisatelj rezonér: ljubezen do gozdne poezije, Bogomir — kakor njegov ded — še zlasti željo po ljubezni z aristokratko — Tavčar je bil v teh svojih letih zaljubljen v neko nezakonsko hčer grofice Stubenbergove z imenom Mary Note. Iz sodobnega realizma ima Tavčar tudi oni izraziti demokratizem, s katerim je prožet ves roman. Romantičnega in realističnega življa pisatelj v tem delu ni spravil v sklad in je ob koncu razklani značaj svojega junaka malo posrečeno izkušal opravičiti z izgovorom, češ, da „se dva elementa vedno bojujeta v nas, nemški in slovanski“ (str. 472). V ostalem pa je to prvi „tezni“ roman slovenski, a téza njegova se glasi kakor istodobna Stritarjeva: „Sursum corda!“

1.

In vendar —!

Filip prijatelju Bogomilu.

Meseca junija.

Prijatelji mi svetujejo, naj bi se oženil. Oženil — in jaz! Nikdar ne! Kar srd me tare, kadar moram poslušati te filistre ter gledati te zakonske obraze, na katerih berem žalostno zgodovino dolgočasnega življenja. In ti mi svetujejo: Oženi se, dobro se ti bo godilo! Dobro! In tem sirotam naj bi verjel, tem zakonskim očetom, ki si štejejo v največje veselje, ako smejo na večer z dovoljenjem „drage“ ženice izlesti iz zakonskega jarma ter obiskati gostilno, da popijejo merico kislega in ne dragega vina. Ko pa takisto srebajo vince in strahoma pričakujejo trenutka, da se merica izprazni, tedaj pa dvigujejo glave in besedičijo o svojih srečah in lahkem življenju — ti moderni mučeniki! In te naj bi poslušal? Nikdar!

„Če si doma, si sam, zapuščen, med pustim zidovjem; ne vidiš nikdar prijaznega obraza, vse je mrtvo, pusto okrog tebe. In pa šele, če zboliš, naležeš, recimo, pljučnico ali vročnico,

kdo ti postreže tedaj?“ — Tako mi govori na ušesa dan na dan tisti gospod komisar Andrejšak — on, ki ga žena strahuje, da je groza, ter mu gleda na prste, kadar plačuje in kupuje najbolj smrdljive in najbolj slabe cigare. Gospod Topoljač, tisti dolgočasni sodnik, pa vselej pritrjuje takovim opominjevanjem ter stoka in svoja očesca, silnega navdušenja poln, proti stropu obrača in nerga: „Dà, dà, ljubezen, zvesta ljubezen, ta je dar božji! In take ljubezni vi ne poznate, dragi moj profesor!“ Pri tem pa zvija obraze, da je podoben domačemu zajcu, kateremu je kuharica ravnokar nož zasadila v goltanec. Ljubezen, ljubezen! Kakor da bi svet ne vedel, da se gospa Topoljaška rajša ozira po topničarskih gizdalinskih oficirjih kot po svojem možu. In pri takih okoliščinah naj bi se ženil! Saj nisem še oslepel na duši in na telesu!

In ali se mi res slabo godi na svetu? Gotovo ne! Česar potrebujem, mi daje država, kateri odgajam nadepolno mladino. Na smrt in na bolezen pa tudi ni treba misliti takoj.

Doma, med „pustimi stenami“ pa sem lepo sam — in srečen. Soba, v kateri stanujem že osem let, mi je znana in draga v vsakem kotu. Silno težko bi se ločil od nje. In prijazna tihota, katera me obdaja! Tik mene stanuje moja gospodinja, stara samica, ki se ne meni za živo dušo na svetu. Osem let že občujeva, ali vidiva

se samo konec meseca, ko ji prinesem plačo. Tedaj pa se mesec za mesecem razvije med nama ta-le razgovor: „Tu je mesečna plača, gospodična!“ In pri teh besedah se lehnò priklonim.

„Hvala, gospod profesor! Bodi miren, Amor!“

Tê besede pa so namenjene malemu psičku, ki vselej zarenči nad mano, ko stopim v gospodičino sobo. In to prav vselej, mesec za mesecem.

Na drugi strani pa stanuje nekov duhovnik v pokoju. In ta me tudi ne moti. Kdo pa biva spodaj, v prvem nadstropju, tega ti v resnici ne morem povedati. Stanovavci tam doli se hitro menjajo — ali kaj mi to mar?

Tako je moje življenje mirno kakor potoček sredi gozda, skozi cvetje in visoko travo tiho hiteč.

Sedaj pa pomisli, ako bi bil oženjen! Tisto vedno klepetanje, besedovanje, jezikovanje, kričanje in jokanje! In otroci?! No, saj ni, da bi govoril!

Pa glej nad vso to jezo bi bil skoraj pozabil, čemu ti pišem to pismo. Čudeč se bereš, kako prideš ti v to javkanje moje, in srdito vprašaš, kaj to tebe skrbi, ako se jaz vprežem v zakonski jarem, ali ne. In prav praviš! Odpusti mi! Ali ti zakonski vinopivci so me res razjarili. Oženil naj bi se, in jaz!

Prijatelj, nekdam si željo izrekel, da bi enkrat rad z mano preživel tista dva meseca, ko sva prosta svojega poklica, z mano — v moji domači dolini. In glej, danes te spominjam dane mi obljube. Oj ti še ne poznaš te krasne doline, skrite v najskritejšem kotu slovenske domovine; ne poznaš njenih gozdov, njenih vodâ! Če pa ti povem, kako prebivam v tej dolini, se ti napolni srce s poželenjem in hrepenel boš v ta raj in hitel k meni. Jaz pa te sprejemem z nepopisno radostjo, in potem boš sam videl, kako je in kako.

Ne menjal bi s kraljem, kadar hitim proti svojemu domu! Vse mi je sicer pomrlo in edini svoje rodovine sem še na svetu. Ali spomini na pokojne so se polagoma odkrušili, otemneli, in nič več mi srca ne napolnuje divja prva bolest, ako se spominjam onih, ki spé po grobovih.

Sam sem v rojstni svoji hiši — ali vendar ne nesrečen. In kaka hiša je to! Vsa starodavna še; okrog oken tiste rdeče poteze, streha slamnata, in do veže visoke stopnice. Po zidovih pa se kažejo očem še vse tiste nepopisne podobe, ki smo jih otroci z ilovico namazali po njih. In v hiši še tiste ozke klopi in ob stenah še tisti svetniki, kakor pred petdesetimi leti. To je ostalo; oni pa, s katerimi smo se nekdam radostili v teh prostorih, oni so pomrli, pomrli!

Okrog hiše imam vrt, poln starega drevja, ker moje srce se ne more premagati, da bi dal

posekati te stare znance otroških svojih let in otroških let svojih očetov. Sedaj pa že skoraj vsi otožno dvigajo suhe vrhove proti nebu ter žalostno zró na mladi naraščaj pod sabo. Ali tega sem zasadil jaz sam, z lastno roko! Te cepljence pa gojim ter jim strežem od jutra do večera. To ti je dela, da obiščem vsakega ter otrebim vsakemu gosenice in drugo nadlego! Če mi je pa vroče, ležem v hladno travo in zrem podse v dol, na travnike in polje. Delavci po njivah mrgoleči pa se ozirajo proti meni ter si pripovedujejo: „Posavčev profesor je zopet tu, sedaj bo pa gotovo lepo vreme!“

In tako je; tudi nebo mi je milo. Kadar sem jaz v svoji domačiji, tedaj je dolina preprežena skoraj vedno s tistim italijanskim obnebjem, ki je čisto kakor ribje oko.

Končno pa sem ti prihranil še najbolje, da vidiš, kako sem mislil nate in tvoje drago mi prijateljstvo. To pomlad sem si nekoliko streljajev od domače hiše, na malem holmu, postavil leseno kočico, v tistem čarobnem in zračnem slogu, kakor se vidi po „Švajca visokiñ gorah“. To ti je poslopje! Okrog in okrog ga senčijo stari orehi in črešnjeva drevesa. Prijatelj, kadar ti ta spomladi cveto! Samo pri razgledu v dolino sem posekal drevesa, da se prosto vidi iz oken in malega balkončka (ki je tudi tu) v dolino. In ravno iz oken tvoje sobe! Prav res tvoje

sobe! Hišica ima namreč dve sobi in sredi med njima vežico — seveda vse v miniaturi. Ali saj ni, da bi popisal! Pridi, da vidiš in občuduješ sam! To pa ti naj vendar še povem, da sta sobici opravljeni kakor budoar dvorske grofice. Pri oknih bele preproge, mala mizica, postelja in druge take podrobnosti.

Poglej, prijatelj, tako bivališče sem pripravil nama, ker tudi moja sobica ima krasno opravo (veliko zrcalo in mehke fotélje). Pridi torej gotovo in sam poglej! Sedaj, ko si zvedel, kako pristanišče imam zase in za svoje misli, sedaj pa vprašam še končno: čemu naj bi se ženil? — Nikdar! — —

2.

Filip prijatelju Bogomilu.

V pričetku avgusta.

Pišeš mi, da ne prideš, da ne moreš priti — ker se misliš ženiti. Horribile auditu! Pričakujem te drugo leto, dotedaj se morda že naveličaš — svoje žene, vsaj za nekaj dni. Ali čudno je pa vendar! Torej tudi ti hočeš med filistre, piti zvečer takisto kislo vino, hlastno ter skrbno na čas pazeč. Fallen seh' ich Zweig auf Zweig! Dâ, tako usoda vsakega udari! Jaz pa vendar ostanem sam, kakor Katon do zadnjega trenutka sovražech absolutistične, zakonske verige.

Sicer pa ti moram povedati, da sem ravno sedaj sila slabe volje. Moral bi biti že doma, v svoji dolini, vsaj pet dni že. Ali človek obrača, gimnazijski naš ravnatelj pa obrne. Vse sem že imel pripravljeno in skoraj sem hotel odriniti. Kar se mi prikaže hudobni duh v podobi tega ravnatelja, sladko proseč, da naj bi bil tako dober, ter naj bi v red dejal — gimnazijsko knjižnico. In tako sem se (dobra in slabotna duša) vpregel ter urejeval celih pet dni in metal skupaj umazane knjige, da je bilo veselje. Zunaj pa je solnce sijalo, prijazno in vabilno, da sem moral kleti iz dna svojega srca.

Kdo bi ne? — Ali jutri gotovo odidem.

Končno pa ti še razodenem občutke primernega usmiljenja, katerega sem poln do tebe, izgubljenega zakonskega kandidata.

Drugo leto tedaj! — —

3.

Filip prijatelju Bogomilu.

Meseca avgusta.

Prijatelj, zblaznil bi, po tleh se metal in si roval lasé! „Komur je sreče dar bila klofuta“, saj veš, kako poje naš Prešeren! Komur je torej sreče dar bila klofuta, ta ve, kako mi je. Najprej tvoje pismo, da ne prideš, potem, da se ženiš; in sedaj pa še to, in to je najstrašnejše!

S Hamletom bi jokal, boril se in postil, samega sebe raztrgal, popil Nilove večne vode ter žrl krokodile!

Ali sedaj poslušaj žalostno mojo usodo; bolj z mirno krvjo ti jo naj razložim.

Torej poslušaj! Od železniške postaje do mojega doma sta pičili dve uri. Prav lahko se pride. Moja navada pa je od nekdanj, da pustim svoje reči na železnici (kjer jih drugi dan vzame najeti voznik); sam pa krenem peš po dolini do očetove hiše.

Tako sem storil tudi včeraj in v prijazne misli vtopljen koračil po prašni cesti. Iz srca pa sem pozdravljal visoke hraste okrog sebe, znane mi od nekdanj. Mnogokatero deblo sem pogrešal, nerad pogrešal. Bilo je med tem časom padlo neusmiljeni sekiri. Ali ves čas se mi ni hotelo polastiti pravo veselje srca in kakor kamen mi je ležalo nekaj na duši, da sam nisem vedel kaj. Ali bila je slutnja, in silno opravičena slutnja, kakor takoj zveš.

Mrak je bil nastal, ko pri prvih hišah domače vasi krenem s ceste po stezi, po bližnjici navpik. Malo korakov, in prišel sem okrog holma — in rojstno selišče je ležalo pred mano. Takoj obrnem pogled po svoji stvaritvi, tisti tebi že znani hišici. Ali tedaj pa mi pretrese vse kosti strah, srd, ali bogve kaj, ker okna mojega malega posestva so bila — razsvetljena, prav

svetlo razsvetljena. Hitro in logično pa sem sklepal, če je hišica razsvetljena, bo tudi kdo stanoval v nji. Pa kdo? Moj Peter in stara Meta vendar ne! (To sta edina prebivavca na moji lastnini; prvi mi je bratranec, druga pa je že od nekdaj gostovala v naši hiši.) Kmet se vendar ne bo valjal po gosposkih mojih posteljah, tebi in meni namenjenih!

S srditim srcem sem hitel do stare hiše, v kateri je tudi gorela luč. Tu na oglu je slonel bratranec Peter in v zvezde je zrl z gorjanskim svojim obrazom. Kar prestrašil se je, opazivši moj prihod.

„Ti si“? zajeclja. „Moj Bog, kaj bo pa sedaj“!

In potem je nekaj mečkal in pravil, da so mu iz župnišča „gospodo“ poslali, češ, da mene ne bo, ker me toliko časa ni, in da jo brez skrbi lahko pod streho vzame. In še nekaj je govoril o prijazni gospodi, o župniku, ki je sam ž njo prišel in o takih neslanostih. Nisem ga poslušal, ampak ga vlekel v hišo in ondi razlil jezo nad njim: kako si upa tako gospodariti, in da ga bom spodil in grdo signal. Kdo bi se vraga ne srdil pri takih okolnostih?

In kje naj spim? Na tleh pri miših, ali naj grem na mrvo? In ravno danes, ko sem truden, da me vse kosti bolé! Končno pa sem se vendar potolažil in zadovoljil s tem, da mi je Peter pre-

pustil svojo posteljo v hiši, katero je Meta takoj nekoliko „popravila“. Potem sem pa odgnal oba spat, ugasnil luč in hodil sam po sobi, v katero je luna sijala. Naposled pa sem zdihujoč zlezal na ležišče svojega hlapca, in vse kosti in žile so zaječale v meni, ko sem se položil na trdo podlago. Dolgo časa nisem mogel zaspati. Moji nepovabljeni gostje pa so bili tudi prišli noč gledat in moral sem poslušati, kako so se radostno pogovarjali in veselo smejali. Končno me od samega truda preobda Morfejeva moč, in drugo jutro se prebudim, ko je bilo solnce že visoko na nebu.

In to drugo jutro je današnje jutro. In sedaj sedim tu, potrč, žalosten in obupan, in tebi pišem ter tožim bridko svojo usodo. Vse se mi je izkazilo in počitek dveh mesecev je izginil v pekel. Naj vrag vse pokonča — jaz takoj odrinem; ne trenotek časa ne ostanem več tu!

Ravnokar sem pogledal skozi okno. Krasen dan je zunaj. Obrnem pogled proti hišici. Pri veži na klopici sedi priletan mož in prav vidi se, kako mu dobro dé jutrnje solnce, ki mu ogreva ude. Kako se izteguje in s kako slastjo puši tobak iz dolge pipe! Da bi vlekkel strup iz nje! In seve, tudi časopis mora biti, da se bere takoj na jutro!

Prav tako bi sedel jaz tam na klopi, grel bi se in iztezal na solncu ter pušil tobak in

bral, čeravno ne novin. O, o! In sedaj moram tu-le sedeti! Ali še hujše! Meniš, da je tisti stari človek sam? Bog varuj! Okrog njega se goni dvoje gosposkih stvari s širokimi in s črnimi trakovi prepreženimi slamniki na glavi. Eno je videti odraslo, drugo pa še otrok v kratkem oblačilcu. To dvoje se torej brez vsake pazljivosti peha in podi po mojem vrtu okrog. In moja mlada drevesca, moje mladike! To je nepotrebne smeha, kričanja, nagajanja in takih sitnosti več! Vse, kar sem s trudom nacepil, mi polomijo! Kdo naj to prenaša, prenaša z mirno vestjo?

Zatorej končam svoje pismo, ker tega lehkomiselnega letanja ne bo konec. Oj tu moram sam stopiti vmes, in ako dobim kaj polomljenega, tedaj, prijatelj, postanem sirov, prav gotovo sirov!

4.

Filip prijatelju Bogomilu.

Malo dni pozneje.

Pisal sem ti nekaj o sirovosti ali kaj.

Danes ti pa povem, da s tisto sirovostjo ni bilo — nič. Res, imel sem najtrdnejše naklepe, in kri mi je vrela v srcu, ko sem stopil v vežo in iz veže na vrt, da bi priskočil na pomoč svojim drevescem. In prvi pogled mi je takoj

pokazal, da je pomoč potrebna. Glej, na tisti „vodeničici“, ki je „kras in dika“ moji drevesnici, je bila zlomljena najlepša mladika. Ko sem bil spomladi tu, je nosila že prvi cvet. In sedaj zlomljena, vela! Da, sirov bi bil moral postati!

Komaj pa sem stal na solncu in me je zagledalo ono dvoje, med drevesci letajoče, je utihnil hipoma hrup, oboje je obstalo, malo čudno gledalo, potem pa vihralo tja proti klopi, kjer je sedel mož, ki je bral iz časopisa.

„Papa, papa!“ je vpilo oboje. Ti pa veš, da mi že sama beseda „papa“ razjari vse živce, ter me napolni z občutki, kakor da bi bil dobil deset ježevih kož v želodec.

Oni na klopi pa je položil novine na stran, vstal ter mi hitel naproti. In ko je dospel do mene, se mu je videla na obrazu nekaka tesnost. Ali jaz sem dejal obraz v prijazne gube ter storil (kar bi bil storil vsak drugi o taki priložnosti) in upognil se pred možem ter ga pozdravil.

„Gospod profesor,“ izpregovori mož potem, „kako naj se opravičujem pred vami? Ali takoj, prav takoj vam naredimo prostor! Moj Bog, dejali so mi, da ne pridete! Kaj boste mislili, moj Bog!“

Odgovorim mu nekaj tistih navadnih fraz: da sem vesel, ako mu morem postreči, da bi bil nesrečen, ako bi se zavoljo mene le najmanj vznemirjal; da sem neizmerno srečen, ako še

dalje ostane pod mojo streho, da imam jaz prostora v stari hiši obilo, in da bi tako ali tako v stari hiši stanoval. (Poprej je bilo v istini tako, ali opravo tega stanovanja sem bil že spomladi prodal.)

Možu so bile moje fraze vidno v tolažbo, in neizrečeno priljudno se mi je zahvaljeval. Odkril mi je tudi svoje srce ter mi pravil, kako srečne dni živi v tihi dolini, in da hrepeni vsaj malo dni še tu ostati. Povedal mi je seveda tudi svoje ime.

Mož je v življenju veljavna oseba; nekov sekcijski načelnik, ako sem ga prav umel. Piše se dobro slovensko za Pavla Zlatarja, kar pa je po nemškem običaju izpremenil v Pavla Slat-terja. Ima tudi nekov plemenit pristavek. Ime-noval mi ga je, ali sedaj, ko ti to pišem, sem tisto pozabil. Kar pa me je najbolj potolažilo, je to, da je moj rojak. Njegovi so v tej dolini imeli malo posestvo, katero pa je že davno prešlo v tuje roke. In spomnil sem se, da so nekdam govorili o Zlatarjevem gospodu, da je konzul nekje na Turškem, da grozno veliko je-zikov govori, in da plačuje, kadar pride domov, vse s samimi cekini. Temno mi je stopilo pred spomin, da se je bil v mojih otroških letih nek-daj pripeljal v vas, in da smo se ga vsi otroci prav zelo bali, da je nosil tedaj svetlo in „grdo“ brado.

Sedaj pa je stal z belo brado pred mano in moral je že precej star biti — vsaj čez šestdeset let.

Povedal mi je, da je hotel pred smrtjo še enkrat videti domače kraje; povedal mi, da je vdovec, da ima hčer in malo vnukinjo, katero mu je zapustila druga hči, ki pa je pred nekoliko leti umrla. (Tu se mu je oko skalilo.)

V meni pa je potihnil vihar, saj je kakor jaz ljubil te kraje! Leta teko, smrt se bliža — ali spomin rojstne domačije nam ostane kakor roža, vedno cvetoča!

Potem pa sva stopala počasi proti hišici. Pravil mi je, da sta z župnikom stara znanca, da se moram, če mi delajo nadlego, sedaj tega prijeti, ker on jih je posilil sem gor.

„Sedaj vam pa pokažem svojo rodovino, da tudi pri nji dobite zaslužene hvale.“

Odrasla izmed onih dveh, o katerih sem ti pisal poprej, je bila v tem sedla na klop, na očetovo mesto, ter nekako plašno zrla na naju. Vnukinja pa se je skrivala za drevesom in tudi plašno obračala velike oči na mene tujca.

„Moja hči Angelika,“ je dejal Zlatar mehko, ko sva dospela do klopi. Dekle pa je hitro vstalo.

„In tu moja vnukinja Klara!“ in izza drevesa jo je vzela k sebi ter ji poljubil silno prijetni obrazek.

Govorili smo še o navadnih rečeh, in ko sem se končno poslovil, sem vzel s sabo zavest, da me je spravila usoda v dotiko — z dobrimi ljudmi. Dobri ljudje! Kaj hočeš več?

Sedaj pa gotovo pričakuješ, da izpregovorim besedico o Angeliki. In že si misliš, da sem omamljen, in da me je preobdalo tisto, kar slabotni in na želodcu bolni mladenič imenuje prvo ljubezen. Nič takega! Ali vendar je čudna ženska to. Nikdar v svojem življenju še nisem videl nič enakega. In kaj meniš, da je to? Lase ima rumene kakor maslo, ali, da se ne prestrašiš preveč pri neestetični moji primeri, rumene kot zlato, obrvi — črne kakor oglje. In to je, kar človeka osupne o prvem pogledu. To je tudi mene osupnilo, in še sedaj vedno mislim, kako je to mogoče, da ima zlate lase in črne obrvi. Pa je res čudno!

To pa je tudi vse, kar ti o Angeliki pisati vem. Sicer jo pa svet gotovo imenuje „krasno“ žensko.

Danes so mi pripeljali moje reči z železniške postaje. Sedaj pa se zarijem v klasike, da bo lepo. Moja pisma pa postanejo tudi resnejša, in upam, da ti odslej ne bom pisaril več o ženski, o ženitvi in o drugih takih vsakdanjostih. — S tem upom končam danes ter pričakujem kmalu tvojega odgovora. — —

Filip prijatelju Bogomilu.

Sredi meseca avgusta.

Kakor si pisal, tako se je zgodilo. Prijatelji smo postali, jaz in Zlatarjevi. Nič več ni govorice, da bi šli proč, pri meni ostanejo. Jaz pa sem se čisto udomačil v stari svoji hiši. Peter je za večno pregnan — v mrvo, na njegovo ležišče pa sem se jaz za vedno naselil. Pričetkom so se boleče kosti upirale, ali sedaj so se tudi privadile, in dobro je vse.

Prosil sem Zlatarjeve, da naj se vedo in kretajo, kakor da bi mene ne bilo. Staremu rojaku sem pač dolžan tolike prijaznosti!

In tako se je zgodilo. Pavel Zlatar sedi kakor prej na znani ti klopi, puši v slast iz pipe, si greje ude na solncu in bere iz novin. Klara in Angelika pa tudi sedaj še letata po mojih nasadih, in če gre tako vsak dan — drugo pomlad ne bom videl cveta na svojem vrtu. Stara drevesa tako ne cveto, mladih vrhov pa ne bo! — Ali srdi se, če se moreš! Tem črnim očem nasproti in pa tistim rumenim lasem si brez vsake moči.

Odkritosrčno ti povem, da mi to življenje na moji pristavici vedno bolj ugaja. Človek sam je vendar le sirota, dolgočasno in pusto se mu godi. To čutim, ko primerjam sedanjost s pre-

teklostjo. Kako drugače je sedaj! Komaj vstanem — že se prične hrup zunaj na vrtu, smeh ter čivkanje kakor mladih ptičev. In to prihaja bližje in bližje. V veži prično škrbeljati male ročice, potem pa se posluša, če sem že vstal, in če že korakam po sobi. In če storim korak, že so odprta vrata; drobna glavica se prikaže ter zre silno modro s svetlimi svojimi očesci proti meni. Potem pa vstopi, obstane pri vhodu ter izpregovori z gracioznim poklonom: „Dobro jutro!“

To sta edini slovenski besedi, ki se jih je Klara navadila. (Sicer si pa gotovo že ugenil, da sta Klara in Angelika trdi Nemki. Zlatar sam govori le s težavo jezik svojih očetov.)

In tako me obiskuje Klara skoraj vsako jutro, in vselej imam oblast, pritisniti poljub na mehko njeno ličce. Včeraj zjutraj pa mi je že odkritosrčno povedala, da me ima skoraj tako rada, kakor teto — Angeliko.

Potem pa me vleče na vrt, kjer je že gospod Zlatar, in kjer nam Angelika takoj postreže s kavo. (Opoldne in zvečer pa so Zlatarjevi pri župniku.) In ti veš od nekdanj, kako rad imam dobro belo kavo! In tako imam sedaj vsako jutro.

Ali ravno sedaj čujem tisto škrbljanje v veži. Končati moram, ker Klara bi za ves svet ne čakala, da bi sedaj pri krasnem jutru pisal in tičal v hiši. — —

6.

Filip prijatelju Bogomilu.

Konec meseca avgusta.

Zadnjič sem ti povedal, kako živim sedaj, in kako vsako jutro pijem dobro kavo. V svojem odgovoru delaš šale o tej „poetični kavi“ — ali to me ne boli. Resnica pa je, da moje življenje ni brez poezije. Takoj po tisti poetični kavi gremo na izprehod v dolino k potoku, v katerem sem polovil in pokončal nekdamj toliko rib. (To se ve, da Zlatar ostaja doma.)

In sedaj poznamo že vsak tolmun, pri vsakem vemo, koliko je postrvi v njem in koliko se jih skrije v skalovje, ko pridemo blizu.

Tu pa ti moram povedati, da sem bil v dijaških svojih letih sloveč ribič po dolini, sloveč posebno med vaškimi otroki, ker malokdaj mi je ušla riba, katero sem z roko „čutil pod grivo“. — Ti pa se gotovo čudiš, kako bi se riba z roko ujela. Ali vendar je istinita resnica. Ako na bregu ležeš ter veš, kje se je skrila postrv, tedaj jo lahko dobiš, če si le količkaj gibčen. Kakor tiste ptice, ki skrivajo glavo v pesek in se čutijo varne pred vsako nevarnostjo, tako tudi riba ne pozna nevarnosti, skrita v grivi. Brez skrbi ti pusti, da ji prideš z roko ob životu do dihajoče glave — tedaj pa stisni in — tvoja je!

Tudi Angeliki sem pravil o primitivnem tem lovu. Ni mi hotela verjeti. Končno pa sem moral leči na breg — in kmalu sem privlekel svoj plen na suho.

Od tedaj pa moram skoraj vsak dan poizkusiti svojo srečo. Ali vselej brez uspeha zahtevam, da bi se rdeče-pikasti jetniki odkazali — za ponev in maslo. Žensko usmiljenje me premaga, in zopet moram izpustiti v vodo nedolžno živalco „z drobnima in milima očescema“. — Vidiš, tak otrok je postal resni tvoj prijatelj!

Ko pa s stolpa udari dvanajsta ura, tedaj se šele odpravimo proti domu. Moji spremljevalki radostni, jaz pa v zavesti, da danes zjutraj zopet nisem storil in delal ničesar. Doma pa skesano obračam poglede po Tukididu, katerega peloponeško vojno sem hotel letos med počitnicami prebaviti. Ali sedaj zaprašena čaka trenutka, da bi jo vzel v roke. Ali dóbi čas, ako moreš!

Pisal sem ti že, da so Zlatarjevi opoldne in zvečer pri župniku. Po kosilu pa takoj hodijo nazaj in stari župnik ž njimi. Potem pa moram sestiti s starima gospodoma na balkon (o katerem sem ti tudi že pisal), in pri krasnem razgledu v dolino gonimo — mline s politiko.

Dan za dnevom govorimo o nepričakovanih uspehih, s katerimi ravno sedaj razsajajo pruske vojske po Francoskem, in delamo kombinacije, katerih bi se moral sam Bismarck veseliti. Župnik

je srdit Francoz, Zlatar seveda Nemeč, in jaz posredujem na obe strani z oboroženo nevtralnostjo. Stara moža prideta včasih v hud ogenj. Zlatar hvali na vso moč svoje nemške generale ter je posebno navdušen nad vojskovodjem von Göbenom — „ki je tak Julij Cezar, če tudi naočnike nosi“. — Župnik pa ima tudi svoje misli o teh nemških generalih, teh protestantih, ki niso vsi nič prida, če tudi naočnike nosijo. In tako je prepir narejen! Kaj se hoče, moža sta iz stare šole; vendar pa ostajata pri vseh prepirih dobra prijatelja — in to je glavna stvar.

Politike pa me reši Angelika, želeč, da bi se šli izprehajati. In zopet sem vprežen! Prijudno se poslovim pri prepirajočih se politikih — in odrinem, doma pustivši Tukidida in vojno peloponeško. Potem pa oblazimo vse grmovje in gozdove in šele na večer se vrnemo.

Sedaj pa sam sodi, če ni tako življenje poetično ali vsaj prijetno. — —

7.

Filip prijatelju Bogomilu.

Malo dni pozneje.

„In vendar, vendar se oženiš!“ Tako berem v tvojem odgovoru in prav gorko čutim ironijo tvojih besed. Tvoj list mi je odprl oči — in bil sem žalosten, prav v resnici žalosten. Ali človek

ne sme priti z žensko v dotiko — da bi se takoj ne govorilo o ženitvi?!

Moje nazore o ženstvu poznaš, in ni ti treba praviti, da nisem — zaljubljen. Ali človek je človek! Poglej, pred malo dnevi sem se nehote zasačil pri misli, kako bi se pač poljubila Angelika na tisto mehko, žametno lice! In konec je, ná — Odidem, odidem ter se povrnem k Tukididu in peloponeškim bojem. Morda se vidi diva prej, nego misliš, da ne zagazim tu v kako dijaško, nepotrebno ljubezen. In vendar — ne, nikdar ne! — —

8.

Filip prijatelju Bogomilu.

V pričetku meseca septembra.

Včeraj popoldne sem hotel odriniti, po naglem slovesu oditi. Ali danes sem še tu in ti pišem, bogve, da ne s hladno krvjo. Ves sem poparjen, ves pobit in vsa energija je izginila iz moje duše. Ali poslušaj!

Že več dni sem bil z Angeliko in Klaro zgovorjen, da obiščemo pri ugodnem vremenu Gabriško goro, s katere je najlepši razgled v globoko dolino in na daljnje snežnike. Angelika je hotela tudi moliti ondi v cerkvi, pri kateri je imenitna božja pot Matere božje. In ravno včeraj zjutraj se mahoma spomni, da gremo

popoldne na Gabriško goro. Gospod Zlatar je bil takoj zadovoljen ter je hotel iti popoldne k župniku in kaplanu igrat in vino pit. V duši sem sklenil, da bo to moj zadnji izprehod, in da torej dan pozneje odrinem. Obljubil sem iti na Gabriško goro.

Takoj ob eni sta prihiteli Klara in Angelika iz župnije. Zlatar pa je kar doli ostal pri gospodih, želeč nam srečno pot. V kotu med gorami pa se je bilo nakopičilo sivih oblakov, in rekel sem, da bi rajši ne hodili od doma, in da bo morda še deževalo. Ali žensko logike učiti, je težavno delo, in tudi jaz sem se trudil brez uspeha. Odrinili smo in pod pekočim solncem stopali po rebri. Ali kaka hoja je bila to! Klepetanja in govoričenja brez konca! Vsakih pet korakov smo obstajali in gledali v dol.

Hoteli sta vedeti vse! Kdo v oni hiši tam stanuje; kako se pravi tej cerkvi, onemu hribčku; kdo obdeluje one laze, tako strmo ležeče, in kdo je lastnik teh zelenih, smrekovih gozdov? In tako sta izteknili še obilo imenitnih stvari, o katerih sem jima moral povedati prav vsako malenkost, katero sem vedel.

In šele, ko smo dospeli med gozdove, zeleno smrečje in gosto bukovje! Tu se je pričelo novo moje trpljenje. Klara mi je vsak trenotek izginila po gošči za kakim cvetom ali čudnim mahom. Moral sem za njo ter jo s silo pripeljati na pot,

da mi je kmalu zopet ušla ž nje. Angelika pa skoraj nobenega drevesa ni poznala, in popisovati sem ji moral belolubne breze, smreke, jelke in mah, po njih rastoč. Vprašala me je po vseh mogočih stvareh: kdo je smrekova semena; kje gnezdiyo vrane; če so na teh bukvah tudi polhi; če se morda nahajajo tu slavci; kakova jajčka nesó kavke; ali ne črnih? in če je res, da si kos iz blata pripravlja svoje gnezdo. In vsemu temu sem moral natanko, sila vestno odgovarjati.

Šli smo seveda grozno počasi. Srdil sem se, in senca tega srda mi je stopila tudi na lice, kar pa je Angelika takoj opazila. Ali ta srd mi ni čisto nič koristil. Angelika se je temveč sama pričela srditi, da sem nepriljuden, da se jezim, ker se hoče ona podučiti, da je to prav, prav čudno in nespodobno, in da me ne bo nič več popraševala in ne besedice več govorila z mano, prav gotovo ne. (Ti ne veš, kako je bila krasna v tej jezi!)

Nikari pa ne misli, da se je dolgo srdila. Kmalu je bila utolažena — in zopet so se odprli studenci njene radovednosti. Tri dolge ure smo hodili, da smo dospeli pod vrh, na katerem stoji s starim zidom obdana gabriška cerkev. Tu se je pot zavila med hrastje, visoko in stari-kasto. Solnce je sijalo, in sedaj pa sedaj je zagodrnjal piš v vrhovih. Pred mano sta stopali

Klara in Angelika, končno vendar že utrujeni. Smejoč se in govoreč sta obračali razžarjene poglede proti meni.

Bil mi je lep prizor! Okrog nas oslabela, stara narava, in tu dve človeški, mladi stvarci, tam stokanje trohnelih debel, tu smejanje in veselo življenje. In moje srce se mi je zdelo kakor ta gozd, staro in brez življenja. In žalost in revščina sta mi prihiteli v dušo, da so mi skoraj solze silile v oko. In zakaj —?

Dospeli smo do golega vrha ter stopili skozi ozidje na revno pokopališče. Videti je bilo še nekoliko starih grobov. Bogve, kdo spi tam notri, večne sodbe čakajoč! Pokopališče je že davno zapuščeno, in tudi gorjanci se sedaj pokopujejo v dolini pri fari. Ali tu samevajo ti otožni, pozabljeni grobovi!

Moji spremljevalki pa sta takoj hiteli na krasni razgled. Moral sem jima pomagati na ozidje, da sta odondod zrlí v plan daleč pod sabo. Obiskali sta vse štiri svetovne strani ter zopet hoteli vse vedeti in zvedeti od mene. Pretekla je ura in silil sem, da bi se vrnili proti domu. Ali hoteli sta videti tudi cerkev, hoteli moliti Mater božjo. Stopili smo torej v malo poslopje. Ravno tedaj pa je potegnila silna sapa in tulila, vijoč se med gozdovi. Sivi oblaki pa so v hipu prepregli obnebje. In v nizki cerkvici so pogasili solnčni žarki, pomračilo se je v

malem prostoru in debele kaplje so padale na omrežena cerkvena okna. Kakor golobici sta prihiteli Klara in Angelika k meni, plašni in boječi. Bojazen pa je minila, ker je deževalo brez bliska in groma. Kmalu sta mirno molili pod podobo božjo. Jaz pa sem slonel ob zidu, in zrl — na njo in njeno lice. In tista misel o poljubu, tista misel — bila je zopet tu!

Ko je bilo tako vse tiho v cerkvi, in sta moji družici molili, priletel je nekdo po dežju do cerkvenih vrat. Bil je brez dvoma gorjanski cerkvenik. V dežju se mu je mudilo, in ker so bila vrata vestno zaprta in v cerkvi tihota, je pograbil ročno ključ, ga zavrtil ter zaklenil ključalnico. Potem pa je rožljaje potegnil ključ iz vrat ter hitro čez zapuščeno pokopališče odbežal proti svojemu, precej oddaljenemu selišču. Izpod neba pa se je vlila srdita ploha.

In mi! In jaz! To ti je bil položaj! Zaprt z mladim dekletom v samotni pogorski cerkvi, in zavest, da bom moral tako biti ž njo vso noč! Pot mi je oblil čelo in lice. Revno sem se oziral po temačnem prostoru. Položaj pa je bil na drugi strani tudi komičen. In Angelika ga je občutila samo od te strani.

„Zaprta smo, gospod profesor, zaprta!“

In smejala se je, videč mojo zadrego.

„In vi, gospod profesor? Moj Bog, ko bi vas sedaj videli vaši učenci!“

Nejevolja mi je napolnila srce, in dejal sem srdito: „Ne šalite se, gospodična, ker samo vi ste zakrivili, da smo zašli v tako stanje!“

„Jaz, profesor?“

„Da, vi gospodična, ker niste hoteli hitreje iti!“

In zopet se je smejala, potem pa odgovorila patetično: „Velikani na duhu kakor jaz, si pomagajo pri vseh okoliščinah!“

Hodila je po cerkvi okrog, in njena vitka oseba se je ostro črtala od belih sten. (Prijetelj, bila je res krasna!)

„Midva ne bova spala, to je gotovo, to se ve! Ali ubogi Klari moram poskrbeti, da bo mogla spati!“

Klara pa je bila že sedla na lesen pragu pred oltarjem ter si z roko podpirala trudno glavico in poslušala dež, ki je lil zunaj na gozdove.

Angelika je končno z oltarja vzela blazino in pogrinjalo ter s tem napravila na lesenem pragu s pomočjo svojega in mojega plega okolnostim primerno ležišče.

„Klara, ali greš spat?“ je rekla potem polna najboljših volje. Otrok je bil zaspan in takoj voljan iti v „posteljo“.

Medtem pa je bil nastal zunaj mrak in v cerkvi je bila tema.

„Angelika, lačna sem!“ je zdihovala Klara.

„Počakaj, srce moje, da pride jutro, tedaj pa boš jedla, kar boš le hotela. Ali sedaj moraš spati, da bo mir.“

Klara se je rada utolažila. Angelika pa jo je prinesla k meni, da sem jo poljubil. In tudi sama jo je poljubovala. Potem pa je otrok ležal zavrt in ogrnjen na oltarnem pragu in čez nekaj trenutkov že rahlo spal — pod varstvom božje Porodnice.

Prijatelj, jaz pa sem ves ta čas slonel pri zidu „brez moči vsake“. Primerjal sem se s slabotno žensko, in ni ti treba praviti, komu na korist je bila ta primera.

Šele potem, ko je Klara spala, in ko je bil dež pojenjal, šele tedaj sem prišel do „rešilne misli“.

Moj Bog, tako vendar ne moremo ostati vso noč!

In hitel sem za oltar — da bi zvonil. Ali gabriška cerkev ni bila zidana kakor druge pogorske podružnice. Zvonik ni bil postavljen nad oltarjem, temveč nad vhodom. Za oltarjem torej ni bilo rešilnih vrvi, te so visele zunaj pred zaklenjenim vhodom. Potrč sem prišel nazaj.

„Zunaj zvonijo!“ sem zaječal srdito in neprimerno kletev pridružil tem besedam, da se je Angelika kar pretresla.

Tedaj pa je bilo že tako temno, da so se komaj razločile reči v cerkvi. Pred oltarjem na

vsaki strani pri zidu sta stali leseni klopici, ki so ju pristavljali k oltarju, če je bilo treba sveče prižgati ali svetilnico. Na eno je bila že Angelika sedla, drugo pa je meni pokazala.

„Tako bova prenočila, gospod profesor!“

„Tako ločena? In čemu ne oba na eni in isti strani?“ sem vprašal mehko. „Čemu ne smem biti pri vas, Angelika?“

Ali ji je tedaj kri zalila obrazek, ne vem. Meni je pač zakipela iz srca, ker tako še nisem nikdar govoril — ženski.

Urno je vstala, molčala nekaj časa, potem pa mi podala mehko ročico ter dejala tiho: „Bolje tako! Lehko noč, gospod profesor!“

In ta ročica, prijatelj, se je malo tresla, ko je bila dejana v mojo.

„Lehko noč!“

Samoten ali vendar srečen sem odlezel na svoje mesto, na dolgočasno klop. Srečen, ker ročica — se ji je tresla.

Tihota je nastala. Zunaj pa je bil dež popolnoma pojenjal.

Naslonil sem glavo na steno in se vtopil v prečudno sladke misli. In mislil sem na Angeliko, in mislil in mislil. Zakonski mučeniki in opominjevanja njihova so zopet stopila predme. Morda so vendar resnico govorili! In moje samotno stanovanje v mestu! Sedaj se mi je v istini žalostno tožno dozdevalo. Oženim naj se

— in jaz! Angelika? In vendar — tako bi se hotel ženiti!

V tej temoti in tihoti so se mi prebudila vsa čuvstva mojega srca, in vse sile so me vlekli tja — k nji, kateri se je tresla ročica.

„Angelika,“ sem dejal, „tu je zopet rešilna misel, rešeni smo!“

„No, povejte, kako?“

„Na oltarju so sveče! Da na to nismo mislili! Prižgem jih, da bodo cerkvena okna razsvetljena. Po pogorju ljudje še ne spe. Luč v cerkvi se bo opazila, in mislilo se bo, da so tatovi v nji. In prihrumele bodo množice s koli in orožjem ter nas oprostile!“

„Tatovi, pravite? Pa kaj bi tatovi ukradli tu notri!“

„Ali vendar poizkusim ter prižgem sveče!“

„Le prižgite, ali glejte, da mi ne prebudite Klare!“

In takoj sem se pritipal do oltarja ter jemal v roko svečo za svečo. Ali Bog naj kaznuje te zvite gorjance! Še malovrednih sveč ne privoščijo tatovom, ki bi ravno tu sem zašli!

„Angelika,“ sem zdihnil, „sveče — so lesene, ponarejene!“

Dekle se je lehno zasmejalo.

„Nikari se ne smejte, gospodična! Ta ideja bi nas bila rešila!“

In z žalostjo v duši sem se povrnil na svojo klop. Ali ti ne veš, kako dolgočasno je sedeti tako v tihoti in temi!

„Angelika,“ sem pričel zopet razgovor, „ali ne smem priti na vašo stran?“

„Čemu, gospod profesor?“

„Govoril bi rad z vami!“

„I, ali tam ne morete?“

„Klara se prebudi!“

„Ni verjetno; govorite pa bolj tiho!“

„Angelika, oj vi nočete z mano govoriti, to je!“

To sem govoril tako tožno, da se je dekle moralo smejati. (Ti pa vidiš, kak otrok včasih postane odrasel človek!)

Dobrovoljno je rekla: „Sedaj naj le molim večerno molitev; potem pa govoriva, kolikor boste hoteli, gospod profesor!“

In zopet sem moral molčati, molčati v tihoti in temi. Al! ko se njena molitev le ni hotela končati, sem moral zopet sam začeti.

„Angelika!“ zdihnem šepetaje. A vendar je čula.

„Gospod profesor?“

„Ali še molite, gospodična?“

„Ne več.“

„In kako, da molčite?“

„Čakala sem, da bi vi začeli.“

„Angelika, ali sedaj tudi še ne smem priti na vašo stran?“

„In čemu sedaj?“

„Sedaj? Sedaj — glejte — strah me je tako v temi in samoti. Zunaj je pokopališče, Angelika!“

Glasno se mi je zasmejala. Tedaj pa so se hipoma pretrgali oblaki na nebu — in jasna luna je posvetila skozi okna, tako da mi tudi ‚strah‘ ničesa ni koristil. Na svojem mestu sem moral ostati. Ali česar mi diplomatične moje moči niso mogle prinesiti, do tega mi je pomagala dobrodejna usoda. In prav živo mi je pred očmi, kako se je vse pripetilo. Dekle je slonelo ob zidu, prekrasno v mesečnem svitu. Tedaj pa je nekje izza oltarja prihitela, ne prevelika, očitovidno sestradana — pogorska podganica.

Neestetična živalca, opazivši dekletovo obleko (menč, da bo kaj jesti), je takoj švignila proti nji — in drugo si lahko misliš. Angelika je trepetaje in z vzklikom prihitela k meni. Prebivavka podzemeljska pa se je tudi boječe izgubila nekje v zidovih. Ali Angelika je bila pri meni. Hitel sem po njeno klop, da je sedla tik mene. Bila je vsa bleda in prestrašena.

Tudi mene je prevzela tesnost, da sem bil kot otrok in da nisem vedel kaj početi. In ona je tiho sedela in njen obrazek je bil resen. Ni se upala povzdigniti oči. (To vse sem opazil, ker sva sedela v svitu.)

Bil pa sem vendar neizrečeno srečen, da še nikdar ne v življenju tako. Pozabljeni so bili

vsi dobri naklepi: Tacitus, Tukidides in klasična filologija vsa. In razkipela je ta sreča in napolnila srce tako, da v tej samoti nisem videl ničesar, kakor le njo, ki je sedela tik mene. Takoj sem sklenil, da ji moram povedati, vse povedati. Ali kako? Molčé gotovo ne.

„Angelika!“ sem zdihnil po stari svoji navadi ter kakor po naključju prijel za njeno roko.

Odgovorila ni, samo pogled, proseč in mil, je obrnila proti meni — in takoj mi je zamrla beseda, že skoraj izgovorjena. Končno pa stvar vendar ni smela tako ostati! (Sedaj se samemu sebi čudim, da sem imel tedaj toliko poguma.)

„Ali ne greva malo po cerkvi!“ sem prosil potem.

In tak izprehod je bil res vabilen. Skozi okna, kakor veš, je luna vsipala svoje žarke ter prijazno razsvetljevala cerkveni prostor.

Molčé je vstala in pustila, da sem jo peljal po cerkvi. Njene roke pa nisem pustil ne za trenotje iz svoje. Tako sem jo vodil nekaj časa, potem pa obstal pri steni. Skozi nasprotno okno pa sva zrla na jasno nebo. In hotel sem govoriti — ali besede, primerne besede dobiti nisem mogel.

„Angelika, ali vidite, kako prekrasno luna sije?“

Tudi na to duhovito vprašanje nisem dobil odgovora, ali smejala se pa tudi ni.

Zopet sem zrl na jasno nebo, potem pa obrnil pogled na njo, ki je v prečudni deviški milobi trepetala poleg mene.

„Angelika — ali vas smem ljubiti?“

Beseda je bila izpregovorjena! Iztrgala mi je roko, in kakor kamenita podoba stala trenotek, komaj trenotek pred mano.

„Tiho, tiho!“ je ihtela — in mahom mi položila roke okrog vrata ter skrila obraz na moje prsi.

Prijatelj, sedaj si pa lahko misliš, da ji nisem pustil tako glavice in da sem poljubil rdeče ji lice. Kdo bi ne bil?!

Ali tedaj pa se je začula govorica iz dalje, in ljudje so prihajali. Kakor plaha srna je odskočila in — zardela kot rožni cvet obstala sredi cerkve.

V vratih je zarožljajal ključ; odprlo se je in množica je prišla v cerkev. Prvi je vstopil gospod Zlatar, potem mladi kaplan in še drugih mnogo.

„Uboga Angelika!“ vzklikne Zlatar. Ona pa je hitela k njemu, ga objela in v objemu se razjokala.

Jaz pa sem vedel, da so kipele te solze iz prepolnega srca in da so tekle morda — zame. Vsaj tedaj sem menil tako! — Danes končam. Spomini so me preobdali. Ali kmalu, prav kmalu bom iskal zopet — tolažbe pri tebi.

9.

Filip prijatelju Bogomilu.

Dva dni pozneje.

Prijatelj, danes si želim, da bi bil že davno izginil črez gore in da bi ne bil nikdar prišel tu sèm. Da nisem odpotoval takoj, videč te tujce pri sebi! Naj bi bili sami s sabo živeli ta čas!

Igrali so z mano, kakor s slabo igračo. Ti zlati lasje! Čemu je prišla tu sèm, in kako da še ostane? Ali me morda hoče videti ponižanega, da bi zdihoval kakor pastir v idilah? Pa motila se bo, prav gotovo motila! Sanje so bile in kakor megle legle mi nad srce. Ali megle bodo izginile, in zopet bo sijalo solnce! Čemu pa sem se neki vtikal v to romantiko, čemu pozabil, da je ženska slaboten trs, katerega omaja vsaka sapica? Sedaj se pokorim.

Pisal sem ti že, kako je bila prišla množica v pogorsko cerkvico. Z Zlatarjem in mladim kaplanom pa je bila tedaj prišla še druga oseba. Komaj je bil prvi vihar potihnil ter si Angelika obrisala solze, je stopil iz množice visok, gosposko opravljen človek. Do tedaj je bil ostal v ozadju. Angelika pa mu je od radosti vzkliknila nasproti ter bila v hipu pri njem.

„Oton, ti si!“

Podala sta si roke in on jo je poljubil, vpričo mene poljubil. In to vse sem moral s

hladno krvjo gledati, jaz, ki sem jo ravnokar še imel na svojih prsih, trepetajočo in koprnečo. Ali bila je igra, samo neusmiljena igra! V duši pa sem občutil boleost, do tedaj še nepoznano. In hipoma me je napolnila zavest, da moram sovražiti tega človeka, ki se je vrnil tu sèm.

Oton Friesen! Tako se imenuje. Bil je mož tiste Zlatarjeve hčere, ki je pred nekoliko leti umrla. Klarin oče torej in vdovec. Še v cerkvi so me seznanili ž njim. Brez vsake tesnosti mi je podal roko ter me z zvonečim svojim glasom pozdravil. Potem pa, ko smo se odpravljali, je prevzel takoj vodstvo — in s kako spretnostjo! A ves čas je govoril samo z Angeliko, in vsako besedo je obračal le proti nji. Ta pa je bila vsa prerrojena in vesela. Zopet se je radostno smejala. Čutil sem, kako me stavi ta človek v senco in kako sem njemu nasproti neokreten.

Danes popoldne je bil prišel ta vdovec, in ko nas zvečer ni bilo, je napel takoj vse moči, da so nas šli iskat. In sedaj je bil tu! Da mora imeti namere do Angelike, to mi je bilo v hipu jasno. In kako prijateljstvo je bilo med njima! Mene, ki sem stal bled na strani, še opazila ni! Take so ženske!

Odrinili smo v dol. Zlatar je vzel v naročje Klaro, ki mu je položila glavico na ramo ter hitro zopet zaspala. Oton Friesen pa je podal Angeliki roko in le-tá se ga je oklenila in

obvisela na njegovi strani, kakor da bi to moralo tako biti.

Meni pa je ostal mladi kaplan ter pričel govoriti — o krasni noči, o luni in o plohi popoldanski. Sam ne vem, kako sem mu odgovarjal. Čul sem le ona dva. Pred mano sta hodila, venomer govoričila ter se smejala. Meni pa je ta smeh trgal srce — in tega človeka bi bil najrajši pobil na tla, da bi ne bil več dihnil.

Pozabljen sem bil, popolnoma pozabljen! Duhovniku pa se je prav videla radost, da se je seznanil z mano. Obžaloval je, da se nisva že prej spoznala; povedal mi je tudi, da je včasih že s tem namenom šel mimo moje hiše, a da me ni opazil nikdar. Peča se še vedno s filologijo in najrajši bere — iz Vergilija. Da bi vrag vzel Vergilija in njega, ki me s svojim klepetanjem tako muči! Ali ni mogel tiho iti z mano? Kdo naj bi govoril sedaj — o filologiji!

Prišli smo do doma. Kaplan se je takoj poslovil in z množico odrinil v vas.

Ti pa so me vabili, naj bi šel ž njimi čaj pit. Dejal sem, da sem truden, in da me mraz trese. Bilo je v istini tako.

„Saj ste res bledi!“ je rekel Friesen. „Mi bi bili nesrečni, ko bi današnja božja pot imela kake nasledke za vas, gospod profesor!“

Te besede je govoril Oton Friesen tako, kakor da bi bil z mano že star znanec. Angelika

pa je molčala. Potem pa smo se tudi poslovili. A Oton Friesen je ostal in menda pozno po noči šele odšel v vas, kjer je v gostilni prenočil.

„Mi bi bili nesrečni!“ Tako je dejal. Šteje se torej k rodovini! Ali kaj me to skrbi! Pri slovesu pa Angelike še pogledal nisem, te kometne stvari!

V hiši me je pričakovala stara Meta. Videč blede moj obraz, je ženica takoj ugenila, da sem bolan in da mi mora skuhati „kaj prav gorkega“. Ali rekel sem ji, naj gre spat, da ni nič in da nisem bolan. Nerada me je zapustila dobra duša ter mi hotela po vsej sili kaj skuhati.

Prijatelj, sam sem ostal! V nočni tihoti pa sem se umiril nekoliko. Pred dušo sem poklical vse sladke spomine današnjega dne — in sedel sem ter pisal tebi pismo.

Pozno po noči sem šel spat. Drugo jutro pa sem moral ostati v postelji. Bil sem neizrečeno truden.

Zlatarjevim pa sem poročil, da me ne bo, da sem bolan. Med dnevom so večkrat popraševali po meni. Ali zaklenil sem se bil, da nihče ni mogel do mene.

Danes pa sem zopet zdrav. Svoje reči sem že pospravil — in jutri odidem.

Bile so kratke sanje! Čas pa zopet prežene to „prvo“ ljubezen! Ali Bog me varuj, da bi še kdaj doživel tako ljubezen!

Naj ostane tu, naj se sladka s tem vdovcem, ki revež tudi misli — da je ljubljen. Kaj je ženska? Vsak je nespameten, ki se prikuje na njo. Varan je, in za vse življenje varan!

In sedaj naj mi še pridejo tisti zakonski mučeniki, naj mi še javkajo, da bi se ženil! Tem odgovorim drugače, osorno, sirovo!

Oženil se pa pač nikdar ne bom! Nikdar ne!

10.

Filip prijatelju Bogomilu.

Dan pozneje.

Energija se mi je zopet povrnila! Danes je sklenjeno, da ne grem. Tu hočem ostati ter opazovati, kako bo ta ženska razstavljala „skrbne svoje mreže“! To bi bilo ponižanje, ko bi sedaj odrinil ter izginil čez gore. Za mano pa bi se smejali in mislili, da sem v istini — zaradi njih odšel.

Iz svojega srca pa sem pomel vse tiste sladke spomine. Včeraj mi je še bilo kakor človeku, ki je pijančeval vso noč ter se drugo jutro prebudil s težko glavo in trudnimi udi. A sedaj sem popolnoma zdrav in v srce se mi je povrnila nekdanja harmonija. Čemu bi javkal, da sem srečno odšel nevarnosti in prepadu, v katerega sem se bil skoraj pogreznil? In tako

je prišlo, da tukaj ostanem — nji v očitanje. Kakor hudobna vest ji bom stal vedno pred očmi! To bo igra! Čemu bi si ne privoščil tega veselja?

In danes popoldne sem to igro že pričel, z uspehom pričel! Sedaj le, ko ti to pišem, je večer, in z lahko dušo držim pero in lahko in ročno se mi piše, prav kakor nekdam.

Danes popoldne je torej bilo. Vstal sem bil zjutraj zdrav in vesel. Svoje reči sem takoj zopet razložil in potem že tudi nekoliko delal in bral iz Tukidida.

Popoldne pa sem se šel izprehajati. Na vrtu sem naletel na Zlatarja. Govorila sva prijazno. In čemu tudi ne? Mož je bil vesel, da sem zopet zdrav. Podal mi je roko ter mi povedal, da mora čez nekaj dni odriniti. Dopust se mu konča tedaj. Dejal je še, da se bo težko ločil odtod, ali da upa prihodnje leto zopet priti. Takoj sem mu legâl, da me bo neizrečeno veselilo, ako se zopet vidimo čez leto dni. Pristopil je tudi Oton Friesen ter govoril z mano, kakor da bi bila najboljša prijatelja. Povedal mi je, da mora v svojo žalost že drugo jutro oditi, ker ima silne opravke. (Mož je trgovec.) Tudi Oton Friesen je izrekel željo, da bi se drugo leto zopet videli. Tudi njemu sem legâl, da bom silno radosten, ako se mu obistini to upanje.

Klara se je igrala po vrtu, Angelike pa ni bilo. Morala je biti v sobi. Ni se mi upala stopiti pred obraz.

Imel sem knjigo pri sebi in dejal, da grem v gozd in da bom hral. Poslovil sem se.

Pisal ti še nisem, da imam tudi svoj gozd. Takoj za „hišico“ se pričinja. Ravne steze in senčnato hrastovje, vse je tu! V misli vtopljen sem korakal po senci, počasi in lagano. Že sem odprl knjigo, ko zapazim, da je še nekdo pribežal tu sèm. Bila je Angelika! Pri drevesu je slonela. Ne vem, ali sem se motil, ali ne, a obraz njen se mi je zdel bled in oči skoraj malo zajokane. Morda je vendar opazila tisti večer, da se nisem bil poslovil pri nji, in da sem ugenil vse te razmere z Otonom Friesenom! Morda jo je vendarle vest pekla!

Pred njo sem obstal. Z roko se je oprla na deblo in pogled povzdignila proti meni. Bil je to prijazen pogled, ali vendar upam, da ni prav nič omehčal trdih gub, v katere sem bil nabral svoj obraz.

Njega je pričakovala — ali prišel sem jaz!

„Vi pričakujete gospoda Friesena, gospodična Angelika?“

In vesel sem bil tega trdega glasu, ki mi je tedaj prišel iz ust. Nji pa se je kakor zarja razširila kri po obrazu, in videl sem, da se ji e tresla roka, s katero se je opirala ob drevo.

Proseče me je pogledala, ali besedice ni mogla ali ni hotela izpregovoriti.

„Nesrečen bi bil, ako bi motil poetično tako družbo!“

Ponosno sem jo pozdravil in mrzlo odšel mimo nje. — In le enkrat se nisem ozrl po nji! Ali svojo igro sem bil dobro pričel!

Hitel sem dalje, da sem se ji skrnil za grmovjem.

Potem pa sem hotel brati iz knjige. Ali divja strast, plamteča po meni, mi tega ni dopuščala. Nekaj časa sem lazil brez namena po gozdu — potem pa se me je hipoma polastila želja, da bi šel gledat in opazovat ta parček ter jima molit poezijo zaljubljenega shoda! Morda bi se zvršila efektna scena, v kateri bi jaz nastopil — na vse strani razdirajoč lepo harmonijo.

Skozi grmovje sem taval proti kraju, kjer sem bil pustil Angeliko, in kmalu dospel do prostora, odkoder se je lahko videlo proti nji. Obstal sem skrit za drevesom.

Še je slonela ondi ob deblu in zrla venomer predse. Kakor podoba od kamena je tu slonela — z bledim obrazom, in vsa podoba njena se je čisto in harmonično ločila od temnega vejevja v ozadju. Skozi listje pa je posevalo solnce, in če je sedaj pa sedaj padel žarek na razoglavega dekleta, so se tisti lasje prečudno

zasvetili, kakor iz tekočega zlata. (Slamnik je bila položila na mah tik sebe.)

Bila je lepa podoba to, a zame vendar brez življenja — brez srca! Lehko pa rečem, da sem s sovraštvom zrl na njo.

In v istini . . . tu je bil Oton Friesen. Po stezi je prišel v gozd. Sam je bil! Sam je prišel!

Komaj pa ga je zagledala Angelika, in že se ji je povrnilo življenje. Takoj je bila pri njem — na njegovih prsih! In začela je ihteti, da je on strmeč zrl na njo.

Potem pa se mu je iztrgala in med jokom govorila njemu strastno in živo. Kaj mu je pripovedovala, ne vem! Morda o gorki ljubezni, ki je zanj kipela po nji! Ali vestno je poslušal, končno pa se prav glasno zasmel. To pa je bilo gotovo meni odmenjeno.

Hodila sta po poti, za roko se vodeč. Tedaj pa ji je on govoril, mnogo govoril, tako da se je dekle umirilo in da sta v najlepši harmoniji odšla — zaljubljeni grlici!

Jaz pa sem ostal v samoti. Ali sedaj je dobro vse! Sedaj je izginila vsaka dvomba iz srca. Videl sem jo v njegovih rokah; videl, kako sta se ljubila. Prav je tako! Jaz pa sem prost, čisto prost in sedaj šele lahko iz srca zakličem: nikdar ne!

In vendar ne!

11.

Filip prijatelju Bogomilu.

Sredi meseca septembra.

Ti se gotovo že čudiš, da ne dobiš toliko časa mojega odgovora. Morda si že mislil na samomor ali kaj drugega tako tragičnega. Ali nič takega! Stvar je naravna! Pozabil sem te bil, draga duša, pozabil v sreči, katera mi je sedaj razvila vse svoje cvetove.

Prijatelj! Ako imaš še zadnja moja lista, ne pokaži ju nikomur, pokončaj in vrzi ju v ogenj! Kak bedak je vendar človek, zaljubljen človek! Vse vidi in opazuje drugače, nego pametni svet. Vsaka sapica, vsaka kapljica, vsak koraček, vse ga straši ter mu polni dušo z groznimi fantazijami. Poglej, tak bedak je bil tudi tvoj prijatelj! A sedaj poslušaj!

To že veš, kako neusmiljeno sem tisto popoldne ravnal z Angeliko.

Drugo jutro pa sem sedel v svoji sobi in prebiral Tukidida. Kar mi vstopi Oton Friesen s prijaznim licem.

Začudil sem se, kaj hoče pri meni. Morda je prišel zaradi včerajšnjega popoldne, da maščuje razžaljeno mu ljubico? Dvoboj? Ali prijazni mu obraz?

Takoj je sédel in pričel razgovor. Moral pa je opaziti, da sem bil jaz v nekaki zadregi.

„Gospod profesor,“ je dejal, „prišel sem še enkrat po slovo. Srce me žene, da vam izrečem še enkrat zahvalo za prijaznost, s katero ste sprejeli moje sorodnike pod svojo streho!“

Odgovoril sem nekaj navadnih fraz.

„Prav žal mi je,“ je rekel on še, „da ne morem dalje ostati tu in v vaši družbi. Postala bi bila brez dvombe dobra prijatelj!“

„Gotovo! In čemu ne ostanete še, gospod Friesen?“

Nasmeh mu pride na ustna.

„Ne morem; kličejo me opravki! Ali pri vsem tem me pa pričakuje jutri na Š — ki postaji — moja žena, povračujoč se iz toplic.“

„Vaša — žena?“

Prijatelj! Jaz pa bi se ga bil najrajši oklenil okrog vratu od same radosti in veselja!

Oženjen je bil, oženjen, imel je že svojo ženo, povračujočo se iz toplic! In kje sem imel jaz svoje oči? Ta Friesen je bil vendar že tudi prestar za Angeliko! In ti sivi lasje na glavi njegovi! Saj je vendarle dober človek — in jaz sem mu delal tako krivico!

Neizrečeno priljudno sem nadaljeval razgovor ž njim. Povedal mi je, da je stari prijatelj pri Zlatarjevih, da je Angeliko še kot otroka poznal; bil ji že tedaj prijatelj, in da mu to otročje še sedaj kot očetu rado potoži vse bolečine, ki lahko tarejo srce.

Poljubil bi ga bil, ko je tako govoril s svetlim obrazom ter se delal, kakor bi ničesar ne vedel.

Pri slovesu pa se skoraj od same prijaznosti nisva mogla ločiti.

„Angelika je postala tu pri vas nekaj otožna. V tihe gozde zahaja in misli tožne misli!“

To je še dejal, potem pa urno stopil iz veže in odšel po vrtu. Malo časa zatem pa sem ga videl z Zlatarjem in Klaro, ko so stopali po vrtni stezi proti vasi.

Angelika je tu ostala! V tihe gozde zahaja in misli tožne misli! Takoj sem se napotil tja. S srečnimi občutki sem stopal po znani poti. Kaj poreče danes? Ali bo hotela odpustiti?

Ko pa sem se približeval tistemu kraju, so mi zastajali nehote koraki. Morda je ni? Morda je šla pred onimi v vas? Morda je ostala v hišici?

Ali vendar — tu je bila! Na mahu je sedela, in obrazek ji je bil silno bled. Danes pa sem bil čisto prepričan, da je imela tudi zajokane oči!

O mojem prihodu je obrnila obraz proti meni; ali takoj potem se je zopet od mene v stran ozrla in tako ostala. Srdila se je torej, ta uboga sirotica! In še tedaj ni obrnila pogleda k meni, ko sem stal tik nje!

„Angelika!“

Ali odgovora ni bilo! Tudi pogleda ne! Sklonil sem se torej ter ji z roko povzdignil glavico. Oči so bile polne solza! Kaj sem hotel? Potegnil sem jo k sebi ter ji položil obrazek na svoje prsi — —

Vse mi je odpustila! Silno, strašno, grozno sem jo bil razžalil! Tako strašno, da je menila, da mi nikdar ne odpusti! Tako mimo iti, in še pogledati je ne! In Otonu kaj takega očitati, ki je že star, ima že sive lase in tudi ženo! In ona je le mene ljubila! In kako naj bi se bila vedla tisti večer? Ali je hotela vsemu svetu pokazati, kako je in kaj? Ali naj jaz mislim, da ona nima nikakega občutka za to, kar je spodobno? In kaplan je bil tudi tam? In ta naj bi bil tudi vse vedel?!

Kratkoma: delal sem ji krivico! Vse sem le jaz zakrivil s tem čudnim vedenjem. To je tudi Oton rekel, ko mu je včeraj vse povedala. Silno se je srdil in čudno je, da me je pustil tako v miru! Ali Oton je dober človek in gotovo mi je odpustil vse. Tudi ona mi odpušča, ker ne more drugače! Ali vendar bi se lahko in po pravici še dalje srdila! Tako čudno sem se vedel!

Kaj sem ji odgovarjal na vse to? Ničesar! Molčal sem in le njo sem gledal in bil prepričan, da sem v istini le jaz vsega kriv.

Odtedaj pa živim dneve ljubezni, srečne dneve! Gospodu Zlatarju sem povedal vse.

Ljubezen ima svoje zakone, on se jim ni hotel upirati!

Ker imam še pol meseca časa, jih spremim ter se popeljem ž njimi v prestolno mesto.

Potem, no potem se pa izpolni (kar si mi ti prerokoval), da se bom vendarle še ženil. Zakonski tisti prijatelji pa bodo ponosno dvigali glave ter govorili med sabo: „In vendar — se je ženil!“

In kakor so danes stvari, imam skoraj zavest, da bom silno krotak zakonski mož, katerega bo šibka ženica obvijala okrog prsta, prav kakor in kadar si ji bo ljubilo.

Glej, tak je postal nekdanji tvoj Katon!

12.

Filip prijatelju Bogomilu.

Leto pozneje, meseca avgusta.

Prijatelj! Preteklo je leto, zame leto sreče! In sedaj sem zopet tu v dolini s svojo ženo! Angelika je še vedno malo otroška, ali prav je tako.

Pričakujemo tudi gospoda Zlatarja in Klare. To bo življenje! Pozneje je obljubil priti tudi — Oton Friesen!

Ako prideš s svojo gospo, pri meni je prostora obilo! Obljubil si in spodobno bi bilo, da vendar enkrat izpolniš obljubo!

Pričakujem te!

Kar sem v zakonu, so postala moja pisma krajša. Upam pa, da te to ne žali — ker srce je staro, kakor nekdej!

Pridi torej!

II.

Soror Pia.

Die Welt ist so gross —
Leicht kann sich verbergen
Ein glückloses Weib.

Ada Christen.

Gospa! Nekdaj, ko sem sedel vam na cve-toči strani, ste izrekli trde besede, da je ljubezen, tista ljubezen, o kateri se bere v romanih, no-velah in drugih poetičnih izdelkih, le prazna domišljija.

Pristavili ste še trše besede, da me čakajo bridke prevare, ako svoje vere v tako ‚sveto‘ ljubezen ne opustim ter svojega srca čuvstev ne prestavim na bolj prozaična tla.

Krog naju se je tedaj strastno plesalo, in našega mesta najkrasnejše ženstvo se je v burni sreči zibalo po svetlem parketu. Naštevali ste mi tudi vse zaljublence in zaročence ter končno s hudobnim smehom vprašali: „Katera izmed teh vseh bi pač umrla od žalosti, ali vsaj stopila v samostan, ko bi ji ‚zvestega zaročenca‘ hipoma pobrala smrt?“

Molčal sem, a vi ste sami odgovorili: „Ne ena!“

Kmalu po onem večeru sem dobil v roke dnevnik samostanske gojenke, in tu vam po-dajam nekoliko listov njegovih.

Namen mi ni vsiljevati vam vzornejše prepričanje o ljubezni — ali branje tega preprostega dnevnika mi je sila tolažilno, celo tolažilno, in dejal sem si, da se vaše besede morda vendar le ne opirajo na življenje, kakor je v istini.

I.

Prvi dan. Pred dobrim tednom je moj varih, ali bolje varih mojega premoženja, bistroumni gospod Andrej Sodar, pozno popoldne prišel v mojo sobo ter me s tridesetletnim, pustim svojim obrazom kisló poprašal, kako to, da ničesar ne delam. Takoj sem mu počasi, suhotno in mirno odgovorila, da se mi delati ne ljubi. Odgovor le-tá ga je razsrdil — in prav je bilo tako. Potem pa mi je dejal, da taka zapuščena sirota kakor jaz, ki so ji pomrli roditelji, ki živi le po svoji glavi, ki nima druge skrbi, nego da bi se zavijala vsak teden v nova, draga ali smešna oblačila, in za katero razen njega — Andreja Sodarja — vse sorodništvo maralo ni, da taka sirota je reva pred Bogom in pred ljudmi, milovanja vredna, vsega usmiljenja potrebna. Tako pa mi je pošteni moj varih govoril skoraj vsak dan, in legála bi, ko bi trdila, da so mi njegove besede sezale do srca. Prav nikdar.

Ali tudi po teh besedah še ni odšel. Začel mi je z globokimi zdihljaji naštevati, koliko sem podedovala po svojih roditeljih, koliko da mi je on pridobil in prihranil, in koliko sem lahko-miselno za ničemurne in smešne reči izdala in zapravila. Končno pa je tudi danes prišel do navadnega sklepa, da je tak varih kakor on revež, in da so križi in težave paziti na tako varovanko.

Pri tem tarnanju pa je Andrej Sodar zvijal dolgi svoj vrat, kakor da bi mu bila pri jedi velika kost obtičala v grlu, katere sedaj pogoltniti ni mogel. Nekaj časa je hodil potem po sobi ter mi naposled boječe povedal, da je sklenil poslati me za pol leta — v samostan. Boječe mi je to povedal — dà, v istini, ker toliko sem ga na svojo osebo že privadila, da se me boji!

V samostan? Zakaj ne? Doma sem se tako vedno dolgočasila — a v samostanu ima sedemnajstletno dekle vedno obilo družčine. Bila sem torej takoj pripravljena vzeti slovo od doma — in sedaj sem že tu v samostana svetih zidovih.

Danes zjutraj sem prišla pod nadzorstvom svojega variha Andreja Sodarja. Na železnici je ta skopuh vzel kupej tretjega razreda in v samostanu me je takoj oddal, da me ni bilo treba po mestu voditi, ker je vedel, da bi mi moral sicer kaj kupiti (ta nesrečni skopuh!). Resnično, ni mi mala tolažba, da ostanem tu polleta, in da ta čas pustega svojega variha

Andreja Sodarja ne bom morala gledati in poslušati.

Ali sedaj bodi gospod Andrej Sodar pozabljen, in pisala bom samo o samostanu!

Komaj sem se bila oddehnila od prvih občutkov, že so me poklicali k „prečastiti materi“ v tisto imenitno „malo sobo“. Mati prečastita pa me je prijazno sprejela, mi dejala belo svojo roko na čelo, mi pogladila ž njo lice ter dejala, da je bila ona nekdam tudi tako mlada in cvetočega lica, kakor sem jaz sedaj. In zdelo se mi je, da je mati prečastita lehnò zdihnila tedaj. Istina pa je, da je mrtvi svoj pogled obrnila proti oknu, kjer se je videlo na trg in na solnčno obsejane mestne hiše.

V celici pa je bila pričujoča mater Kordula in je tedaj rjave svoje oči uprla vame in rekla zaničljivo: „Mladost, mati prečastita? Pač malo je vredna.“

Mater Kordula je lehkò tako govorila, z velim obrazom in s svojim velikim, močno zakrivljenim nosom! Ali jaz! In mati prečastita, katera je še sedaj imela tako nežen obrazek in oči modrogloboke?

„Mater Kordula, nama je mladost prešla, in nespametno je govoriti o njeni vrednosti!“

In rahlo, morda žalostno se je smejala mati prečastita. Potem pa mi je ukazala, naj grem molit na kor, ker v tem svetem samo-

stanu je tak običaj, da vsaka novoprišla učenka z molitvijo stopi v prostore njegove. Poljubila sem ji roko in odšla.

Stopala sem potem po visokem hodniku, iz katerega se je med stebri videlo na samostanski vrt. Ondi pa so se tedaj po stezah izprehajale samostanske učenske.

Na koru sem sedla v klop ter zrla globoko v cerkvene prostore. Solnce je sijalo in pošiljalo svoje žarke v sveti hram, da so se lesketali zlati oltarji ter se izpreminjala pisana cerkvena okna. Vladala je tu tihota, tista sveta tihota, katera se vsili tudi v srce, da pozabi vse posvetno in da se duh kakor nebeški angel povzdigne proti večnemu nebu.

Zakrila sem si z rokami obraz ter molila za vse, molila še celo za svojega variha, skopega Andreja Sodarja.

Ko pa sem zopet vzdignila obraz — je stala pri vhodu na kor mlada nuna in moje oči so se ujele ž njenimi, in že tedaj se je izlila moja duša v njeno.

Bila je soror Pia! Pristopila je k meni, položila mi je roko na lice, potem pa tiho sedla v klop za mano ter se zamislila v molitev.

Jaz pa sem kmalu odšla, ali soror Pia je še ostala in molila.

Drugi dan. Že včeraj zvečer sem se seznanila s svojimi družicami, samostanskimi

učenkami. Prijateljstvo je bilo takoj sklenjeno in v njihovi sredi sem sedela in morala na stotero vprašanj odgovarjati.

Marija del Vito, enajstletna Dalmatinka, pa se mi je naslonila v naročje ter mi povedala, da me ima že sedaj rada, in da jo moram že danes k postelji peljati ter ji pred spanjem križ narediti črez čelo in usta. In tako sem morala storiti ter spraviti malo ubožico v spanje.

Ko sem pa hotela sama zaspati, se je oglašila moja soseda v spalnici ter pričela govoriti in klepetati, da ni hotelo biti konca. Pravila mi je, koliko imajo doma premoženja, da ima bratranca, kateri ji silno ugaja; da ga bo morda še vzela, če ji to mama dovoli, in ako bo imel toliko in toliko tisoč goldinarjev. Potem pa se je povrnila v samostan ter mi skrivnostno pravila, da je ta in ta največja obrekovavka, da za to in to ne mara, ker ima tako svetle oči kakor sova ponoči; in končno, da je sedaj „zaljubljena“ v mater Stanislavo, kateri vsako jutro prinaša z vrta dišečega cvetja.

Tedaj pa sem zvedela za nedolžno pregreho, da je skoraj vsaka samostanska učenka zaljubljena, zaljubljena v eno izmed nun, kateri prinaša vsako jutro vrtnega cvetja. Flora pa mi je povedala, da je to sicer greh in da se mati prečastita celo srdi, ako se zve kaj takega — a pristavila je tudi, da se ta pregreha pri

izpovedi ne šteje v zlo, in da se za njo odveza prav lahko dobi.

Ko pa je zgovorna Flora utihnila, mi je stopila pred dušo soror Pia in njena podoba. A vedela sem takoj, da se bom zaljubila lé v soror Pio, ako bi se ravno morala vneti za nuno.

Danes zjutraj pa sem rano vstala in hitela na vrt in ondi natrgala rosnege cvetja. Trgaje mokre glavice sem vedno mislila na soror Pio. In nabrala se mi je velika, pisana kita in ž njo sem odšla v samostan. Na hodniku pa mi je v istini prišla Pia nasproti in nebeške svoje oči je uprla v moje lice, potem pa se je ozrla tudi na moje cvetje. Meni je šinila kri v lice in dejala sem ponižno: „Soror Pia, ali vam smem ponuditi to-le cvetje?“

Voljno se je zasmejala, vzela mi cvetje ter pritiskala obrazek svoj v mokro krilo njegovo. Tedaj pa je izpregovoril nekdó za nama: „Soror Pia, videti je, da skrbno nastavljate mreže ob-čudovavkam svojim!“

Bila je mater Kordula. Jaz pa sem se silno raztogotila in to mater Kordulo s tistim velikim nosom bi bila lehkodušno nateknila na oster drog, kakor natakne srakoper kobilico na bodeč trn. In še potem bi se mi ne bila čisto nič smilila! Ali Pia mi je dejala z mehkim glasom, naj grem v sobo — moje cvetje pa je vendar obdržala.

Poznejši pristavek. Ali zgodilo se je tako, kakor se je moralo zgoditi. Soror Pia me je sprejela v svojo prijateljstvo in jaz sem ji vsako jutro smela prinesiti z vrta rosnega cvetja.

Mati prečastita pa je hotela vedeti, da je to pregrešno — a soror Pia me je vendarle rada imela!

II.

Mesec dni pozneje. Kako je vendar mila soror Pia! Včasih se mi zdi kakor oblaček, ki se ziblje po nebu med večerno zarjo; kakor rosa, ki je ravno padla; kakor stvar, ki se je naredila iz samega cvetja!

Včeraj popoldne sem bila ž njo na vrtu. In po poti na isti strani sva hodili, kjer se smejo sprehajati samo matere nune. A ona me je vendar s sabo vzela. Bila pa je zamišljena in žalostna. Preobdali so jo bili morda nekdanji, posvetni spomini. Ko pa sva sedeli na klopi, sem videla dobro, kako se ji je solza utrnila iz globokega očesa na blede lice. Usta pa so ji šepetala: „Sveta Marija! Pomagaj mi, da pozabim vendar kdaj, kar je bilo!“

In njena bridkost se je vsilila tudi v mojo dušo, in z rokami sem se ji oklenila vratu ter ji dejala ihté: „Soror Pia, vi ste nesrečni!“

A strastno se je iztrgala mojemu objemu in s strahom vzkliknila; „Kaj govoriš, dete nespametno!“

Ali tedaj je prišla po stezi izza grmov mater Kordula, in svetile so se ji pepelnate oči in rekla je zbadljivo: „Tu pa se godé prav romantične reči. Oj to mora vedeti mati prečastita!“

In odšla je. Ali jaz sem ji takoj poplašala njeno neizrečno hudobnost, in še sedaj se mi dobro zdi, da sem ji to storila. Hitela sem za njo ter jo dohitela ravno ondi, kjer je sedelo na tratini nekoliko samostanskih gojenk.

In prav takisto, kakor sem se včasih postavila pred svojega variha, kadar me je bil razsrdil s svojim dolgočasnim opominjevanjem ter sem se mu pokazala v vsej svoji sili, prav takisto sem se postavila pred njo ter ji rekla, poudarjaje besedo za besedo: „Mater Kordula, vi ste celo hudobni, in jaz vas sovražim!“

In vi bi tedaj bili morali videti mater Kordulo! Kako se ji je izlila vsa kri iz velega obraza, in kako ji je obledel dolgi nos kakor vosek! Hitela je k prečastiti materi in povedala ji vse. In takoj sem bila poklicana v tisto „malo sobo“, kjer so se kazni delile. Mati prečastita pa me je ostro pokarala — ali saj ni vedela, kako je mater Kordula hudobna, ki mi ni privoščila, da bi me bila Pia ljubila. Bila sem kaznovana — a mater Kordula je vendar le hudobna!

Nocoj to noč pa nisem mogla spati. A vedela sem, da tudi Pia ponoči spati ne more in da prihaja v poznih urah iz celice svoje gledat luno na nebu in zvezde okrog nje. Tiho sem vstala ter lehnò odšla iz spalnice in stopila na temni hodnik. Pri vratih pa sem poslušala, in ker je ostalo v spalnici vse tiho, se napotim po dolgem koridoru proti sobici soror Pie. Luna pa je prijazno sijala.

A soror Pia v istini ni spala! Ondi pri zidu je slonela ter tiščala glavico k mrzli steni. Njeno telo pa se je sedaj pa sedaj krčevito pretresalo. In vedela sem, da solze pretaka — ker soror Pia ni srečna! Ni me čutila, tako grozno so jo bili preobdali spomini nekdanji. Rekla sem tiho: „Soror Pia!“

Obrnila je solzni svoj obraz proti meni, potem pa prihitela, me objela okrog vratu in pri meni ihtela: „To so spomini moji, to so spomini, otrok! Vem, da so pregrešni, a jaz se jih ubraniti ne morem!“

Nisem ji vedela kaj odgovoriti. Molčé sva sloneli ter zrlí v tiho, jasno noč.

Tedaj pa mi je soror Pia odkrila svoje srce. Bila je to preprosta povest, kakor jih rodi življenje vsak dan.

Nekdaj v nedeljo, ko so peli zvonovi, je šla k sveti službi božji. In isti dan je prvič videla njega — svojega Ivana. In oči so se

jima ujele — in kar obrnil se je in šel za njo v cerkev. Ondi pa se je postavil skoraj tik nje ter ji venomer zrl v žareči obraz, da ni vedela, kaj bi počela. In to v tako svetem kraju! A ni se menil za sveti kraj, in greh je delal neprestano. Po maši pa je stopal za njo do njenega stanovanja kakor senca. To pa je storil, da bi vedel za njeno stanovanje. Bil je vojak, častnik, in seveda ubožen, kakor vsak vojak, častnik, ki nima drugega kot sabljo svojo. A potem je prišlo vse lepo! Njen brat je bil tudi vojak, in ta ga je pripeljal na dom, kamor je potem kmalu vsak dan zahajal. Končno pa ji je razodel, da jo ljubi, da mu je ona vse, da je ona solnčni žarek njegovu duši in njegovega življenja vir edini. In ona ga je tudi ljubila. A drugega nista imela kot srce vroče in gorko ljubezen in upe prihodnje.

Ravno tedaj pa je odhajal cesar Maksimilijan v Ameriko in iskal in nabiral vojakov, da bi si ž njimi pribojeval svoje novo cesarstvo. In tudi Ivan je vstopil v njegovo vojsko, da bi si pridobil bogastva v bogati Ameriki. Črez malo let pa se je hotel povrniti ter peljati njo pred sveti oltar. In odšel je črez morje široko in zapustil je njo v ubožni Evropi. In čakala je in čakala; in upala in upala! Ali od njega ni bilo ne pisma, ne poročila. Črez leto in dan pa je prišla vest, da je takoj v prvem boju padel

ter namočil s svojo srčno krvjo, s svojo ljubeznijo, s svojimi upi tuja tla amerikanska.

Kako je soror Pia tedaj jokala, kako solze točila! Potem pa se je odpovedala svetu ter s svojo žalostjo, s svojimi potrtimi upi stopila v sveti samostan.

Vse to mi je povedala soror Pia snoči.

III.

Nekaj dni pozneje. Danes je nedelja. Ravnokar sem dobila od prijateljice list in v njem sporočilo, da se hoče moj varih Andrej Sodar ženiti. Lejte, tak dolgočasnež, tako suhoparen človek, in vendar se ženi!

Jezi me pa vendar, da meni o tem ničesar povedal ni! To bo skoparil pri svoji ženi, na vsak robec bo pisano gledal, ki si ga bo hotela kupiti. Njegova žena bi pač ne hotela postati! To bi bilo življenje! A mene je vteknil v samostan, da bi ne gledala vedenja — tega zaljubljenega mladeniča. Pa čemu se togotim?! — Ali sedaj moram v cerkev k maši. Bog te obvaruj, varih moj dragi! — — —

Tako nesrečne reči sem doživela danes, da mi je glava težka, in da ne vem, kako bi si izjokala vse svoje solze. A prišlo je vse to tako hipoma, tako bliskoma!

Davi sem bila pri maši v klopi na koru. Tik mene pa je sedela soror Pia. Skozi okna

je solnce prijazno sijalo ter s svojimi žarki delalo dolge črte črez cerkveni prostor. In kadilo se je dišeče vzdigovalo in petje je donelo in moja duša se je vtopila v pobožnost.

Bila je slovesna sveta maša, a cerkev prav močno prazna. Sredi službe božje pa je vstopil v cerkev vojak ter rožljajal s svojim orožjem po cerkvenem tlaku. Vse se je osuplo oziralo po njem, ki je tako nespodobno kalil občno pobožnost. Ali on, sredi cerkvenega prostora stoječ, se je začel ozirati po korih, kjer so molile nune in samostanske učenke.

Končno pa je obrnil svoj obraz tudi proti mojemu prostoru — in soror Pia je bliskoma vstala, in obraz ji je obledel, tako grozno obledel, kakor da bi ne bilo kaplje krvi v nji.

Odpeljala sem jo s kora v sobico njeno. Tu pa je sedla na stol in obraz svoj obrnila proti steni ter zrla venomer v zid: ni izpregovorila, ni zdihovala, ni jokala, da me je bilo groza.

„Soror Pia, soror Pia!“ sem ječala.

Šele dolgo potem se je prebudila in dejala: „Bog me je zapustil, Bog me je zapustil!“

Ali potem se je zopet zamislila in zrla v steno.

Molčé sva sedeli, da je maša minila in še potem.

Naposled pa je prišla mater Alfonza, ki je sedaj vratarica v samostanu, ter povedala, da želi nekov vojak, sorodnik, govoriti s Pio. Pri-

stavila je še, da ukazuje mati prečastita, naj soror Pia govori ž njim, ker je silno osoren ter da se s krotkimi besedami odpraviti ne da.

Soror Pia je vstala, krčevito zgrabila mojo roko in dejala, da moram ž njo.

Ko pa sva stopili v govorilno sobo, je slonel ondi ob mizi vojak — tisti iz cerkve.

V očeh mu je gorelo in planil je proti nama.

„Ana!“ je vzkliknil. „Ana! Ali je mogoče, da si me pozabila, izruvala moj spomin iz svoje duše ter zatajila ljubezen do mene? A jaz sem potoval čez morje, prebil smrtne nevarnosti, stradal in spravljal in grabil skupaj denar in nosil tvojo podobo s seboj, v svojem srcu, da nisem obupal, da se nisem pogubil! In ti si me pozabila in me kakor staro orožje vrgla od sebe! Ana, to ni mogoče, to ni mogoče! Tako ne more, ne sme biti, ker veš, da poginem, da si moram uničiti ubožno življenje, ako tebe nimam! Tako ne more ostati, ker vidiš, da sem nesrečen, grozno nesrečen! Ana, Ana, saj veruješ na Boga, veruješ na večno milost! Bodi torej milostna in vrzi od sebe to strašno obleko, to strašno oblačilo, mrtvaško-črno!“

Bil je to Ivan M., katerega je soror Pia, ali (kakor se je v življenju imenovala) Ana, ljubila. In kar hotel je, da mora takoj ž njim, da mora zapustiti sveti samostan ter se zopet povrniti v življenje.

Pia pa je bila že zavezana s sveto cerkvijo, in vi veste, da ni smela storiti, kar je zahteval od nje.

Ali govoriti tudi ni mogla, le z glavo je odmajavala ter si pokrila z rokami obraz.

On pa je divjal po sobi, trl si roke in končno obstal pred njo in skoraj kričé govoril: „Ana, ti nočeš; v resnici nočeš!“

Ko mu ni odgovorila ničesar, je dejal žalostno: „Ana, ti me nisi nikdar ljubila!“

Potem pa je ni pogledal več — in ponosno je odšel.

Sami sva ostali — v mrtvaški tihoti. Pia se je zgrudila na stolu in dolgo, dolgo ni odkrila obraza.

„Bil bi greh, bil bi smrtni greh!“ je ječala sirota. Naposled pa je vendarle dejala roko od obraza. Tedaj pa se mi je zdelo, da se je bila v teh trenutkih postarala. V njenem očesu ni bilo nikakega življenja več.

Odšli sva iz sobe. Na koridoru pa sem dejala: „Soror Pia, ali vam smem prinesti cvetja z vrta?“

Pritrdila je, in odšla sem na vrt ter natrgala rdečega, živega cvetja. Ko pa sem ga ji prinesla v celico, je ležala na siromaški, trdi svoji postelji in tiščala glavo vanjo — ter glasno jokala.

Jaz pa sem jokala ž njo.

IV.

Dva meseca pozneje. Sedaj pa že dolgo nisem pisala v svoj dnevnik. Danes je zadnji dan mojega samostanskega življenja, zatorej hočem zapisati, kar sem doživela od tedaj, da se bom tega spominjala še v poznejših letih.

Nekega dne sem dobila pismo s tistimi suhimi, kvišku postavljenimi črkami, kakor jih piše moj varih Andrej Sodar. To pismo bolj kratko biti ni moglo:

„Draga Jelica! Ti veš, da nisem nikdar mnogo govoril. Danes te vprašam, če bi ne hotela postati — moja žena ter zapustiti samostan. Sicer pa ostajam, ako bi ne hotela, brez srda in jeze tvoj varih: Andrej Sodar.“

Jaz pa sem se nad tem pismom od samega veselja zjokala, ker že od nekdanj sem ljubila — tega dolgočasnega človeka, ljubila že tedaj, ko me je s kislim obrazom opominjal, naj skrbno gospodarim ter ne zapravljam težko pridobljenega denarja. In sedaj me je hotel vzeti v zakon!

Hitela sem z listom k Pii. Le-tá pa, videč radost mojo, je dejala iz srca: „Bodi srečna, prav zelo srečna!“

A jaz sem v svoji sreči pozabila vso tujo nesrečo, pozabila tudi njeno nesrečo! Uboga, uboga Pia!

Med tednom potem pa je prišel Andrej, ker sem mu na pisanje odgovorila, naj pride sam po odgovor moj. Poklical me je k sebi v hôtel. In še sedaj ga vidim, kako mu je stal pot po čelu, ko sem stopila pred njega. Kako neokretno in nerodno je zvijal život ter obračal boječe svoje poglede proti stropu! A jaz sem ga objela okrog vratu ter mu povedala, da ga tudi ljubim. Šele tedaj se je oživel ta nerodnež ter mi povedal nekaj priljudnih in času primernih besed. Potem pa sva se dogovorila ter določila dan mojega izstopa iz samostana.

In danes v nedeljo je ta dan! Sedaj ko to pišem je popoldne in zjutraj sem se že poslovila pri prečastiti gospé materi.

Bilo je po maši, ko sva s Pio stopili v „malo sobo“. Takoj za mano pa sta prišli stara kontesa Antonija in še bolj stara baronica Viktorina. In mati prečastita se je obradostila tega obiska (kateri pa se je vršil skoraj vsako nedeljo in vsak praznik) ter ju posadila na mehak sedež. Mater Kordula in mater Stanislava pa sta bili poklicani, da bi delali kratek čas aristokratinjama ter klepetali ž njima.

Kontesa Antonija in baronica Viktorina pa sta sedeli na svojih sedežih kakor mumiji, ukradeni iz egiptovskih grobov. Na obrazih se jima je bralo, da sta že mnogo darovali temu svetemu samostanu in da zavoljo tega hočeta biti čaščeni.

Jaz in Pia sva stali pri oknu ter zrli na daljnje snežnike. Onidve pa sta se delali, kakor da bi naju v sobi ne bilo ter sta le francosko govorili. Soror Pia pa dobro vé, da ji ti aristokratini nista prijateljici in da je to zakrivila morda — mater Kordula.

Končno pa je naju milostiva kontesa vendarle opazila ter s tankim svojim glasom ogovorila: „Ah, da ist ja Soror Pia! Und wer ist das Kind, ehrwürdige Mutter?“

In mater prečastita je imenovala moje ime. A jaz sem na njen migljaj prihitela ter poljubila starki velo roko, kar se mi je čutilo, kakor da bi bila poljubila zmočeno velo listje.

Kontesa pa se je zopet obrnila proti Pii.

„Soror Pia,“ je dejala sladko kakor med, „ali ni bilo vaše ime v življenju, menim med svetom, Ana K.?“

In tu je imenovala Piino rodbinsko ime. Soror Pia pa je s strahom obrnila obrazek svoj proti stari vešči, kateri so se male oči iz nagubanega obraza blesketale kakor iskrice. Sirota je pač dobro vedela, da sedaj od te strani ničesar dobrega slišala ne bo.

„Da, kontesa!“ zdihne.

„Zanimalo vas bo morda, ako vam povem, da se je stotnik Ivan M. povrnil iz Amerike ter vstopil zopet v domačo vojsko. Prenašati je moral dolgo jetništvo. Čujem pa praviti, da

je nekdam z bratom vašim in z rodbino vašo kot prijatelj občeval?“

„Da, kontesa!“

Ali starka je vse to dobro vedela že poprej in iz same hudobije je mučila sedaj ubogo Pio. Takšno staro ženšče je hudobno, zavoljo same starosti hudobno.

„Ali pa že veste, soror Pia, da se je gospod stotnik zaročil s hčerjo najbogatejšega tukajšnjega trgovca?“

Soror Pia ni mogla ničesar odgovoriti.

Tedaj pa se je oglasila tudi baronica in vzkliknila: „In kako lep človek je ta stotnik!“

„Ali vendar se je po bogastvu obrnil! Taki so ti ljudje vsi!“ je pristavila kontesa Antonija zaničljivo.

S tem pa je bil pogovor končan. Stari gospe sta vzdignili stare svoje kosti ter odšli. Mati prečastita, mater Kordula in mater Stanislava so ju spremile.

Jaz in Soror Pia pa sva še ostali.

Pia je bila pristopila k oknu ter je tiščala razbeljeno svoje lice k steklu. Pristopila sem k nji in videla, kako so ji silile debele solze iz oči na vroče to lice.

Potem pa me je objela, mi poljubila čelo in dejala žalostno: „Oj, kako sem srečna, da bom — umrla!“

To pa so bile zadnje besede, katere je govorila z mano. Da bo umrla, prav kmalu umrla, to je skoraj gotovo. Od istega dne, ko se je povrnil Ivan, je vedno bolehal.

* * *

Gospa, toliko iz dnevnika! Po naključju pa sem tudi sam zapleten v resnično to pripoved. Pred kratkim časom sem bil v mestu, katerega ime naj ostane nepovedano. Po vseh cerkvah je zvonilo in povedalo se mi je, da je v samostanu umrla — nuna.

Stopil sem v samostansko cerkev. Takoj pri vratih za železno mrežo, je bila izpostavljena mrtva nuna. Okrog glave so ji bili dejali venec iz belih rož. A obraz njen je bil prečudno mil, in sreče svit ga je obdajal.

Cerkvenika sem vprašal, kdo je bila. Imenoval mi je tudi njeno rodbinsko ime. Takoj pa sem se spomnil besed iz dnevnika: Oj, kako sem srečna, da bom umrla!

V istini — bila je soror Ana Pia!

III.

V Karlovcu.

Novela.

I.

Kraj se naziva Karlovec. Kako je dobil ta kot naše slovenske zemlje to ime, mi ni moči povedati.

Poezije ni nikake v tem Karlovcu. Kadar prideš čez goro v karlovški jarek, se ti dozdeva, kakor bi bil zapustil svet ter prestopil meje življenja. Ako se oziraš nazaj po poti, po kateri si prišel, se vleče kakor nit kvišku po rebri, in čudno se ti zdi, da si mogel brez omotice prilesti po tej stezi tu dol. Kamor obrneš pogled, se vidi golo skalovje, nizko pogorsko smrečje, brinje, nekaj rjavega resja in suhega praprotišča. Okrog in okrog pa se dvigajo gorska slemena.

In ker se dolina ravno nad Karlovcem in malo pod Karlovcem zavija tako, da je videti pogorje združeno eno v drugo, je podoben kraj globokemu brezdnu, katero je stvarnica z velikanskim svedrom izvrtala zemlji v skalnato osrčje. Skalovja pa je v Karlovcu res obilo, velikega in malega, v strašnem neredu po dolu raztresenega, kar daje kraju obraz dolgočasne zapuščenosti. Tu in tam se je tekom časa napravilo nekaj zemlje po skalnatih tleh in na-

stale so tratinaste ruše, katere so spomladi lepo zelene in z belimi zvončki in rumenimi trobenticami preprežene. Tedaj pa je tudi v Karlovcu prijetneje, skoraj bi dejal, poetično. Potok, ki si je preril svojo strugo skozi skalovje, šumi tedaj živeje, peneč se po robu. Povodni kosi letajo od skale do skale, in med mladimi vrbami znašajo gnezda senice, ki so si tudi to mesto izvohale v svoje bivališče.

A tudi človek je zašel tu sèm, tudi človek si je postavil svojo kočó semkaj. — Kar živi spomin teh krajev, se ve, da je tu stala karlovška hiša, karlovški mlin. Hiša bolj v hribu, mlin pa tik vode na robu, postavljen iz slabo otesanih hrastovih hlodov, na vse strani oprt in podprt ob skalo, toda vèndar tako lehnò stoječ, da bi ga v ravnici ne premočna sapa brez težave morda podrla ter razmetala. Ali takih skrbi Karlovčani nikdar imeli niso! Kako bi bilo pač moči, da bi kdaj zašla piš in sapa tu sèm? In če tudi, saj izgubita takoj vsako moč, ker ni strani, da bi se raztegnila, razpihala. Karlovčani zatorej raztrganih streh, izruvanih dreves in podrtih kozelcèv niso poznali nikdar. Streho je bilo treba popravljati le vsakih deset, petnajst let, če jo je dež premočil, da se je sèm in tam udrla ter napravila vodi pot pod strešino in na slamo, žitne zaboje in suho sadje, ki se je spravljaló tamkaj.

Tedaj, ko se je sneg tajal po rebrih in gorskih vrhovih, je pridrla včasih voda in odplavila pri mlinu kako lesovje. Ker pa je struga globoka in so Karlovčani vremena dobro poznali ter o pravem času odpirali zatvornice, je odhajala tudi povodenj brez posebnih nesreč.

Sedaj je že v istini čas, da izpregovorimo o karlovških stanovnikih. Tu nam je povedati, da je bil karlovški rod od nekdanj takov, kakor je še sedaj. Karlovčani so od nekdanj doživljali sivo starost, dolga leta, dolgo življenje. Kar stoji Karlovec, je bilo to tako, in tako, upamo, ostane tudi v bodočnosti.

Živeli so sami zase in nekako zaničevali svet „tam zgoraj“. Ženili so se le tedaj, ko je bila prava potreba. Odnekdanj so imeli v hiši navado, da se je ženil samo eden sinov. Drugi bratje so ostajali doma ter bili večni trpini. Naposled pa so opešali; osiveli so jim lasje in usločilo se jim je telo. A potem so počasi pomrli, ta to zimo, oni drugo. Na njih mesto je stopil nov zarod, ravno tistega duha kakor predniki v grobovih.

V mladosti so bili Karlovčani od nekdanj vsi enake, velikanske postave in širokopleči. A kar je čudno: imeli so malo ne vsi plave lase. Močni so bili — toda vendar krotkega duha, in nikdar se ni čulo, da bi se bili udeležili kakega pretepa.

Delali so pa tako, kakor uboga živina. Mlin ni stal skoraj nikdar, in stope so tolkle noč in dan. Če ni bilo prosa, se je trlo olje iz češmi-njevih jagod, lanenega semena in še celo iz žira.

Vendar vse, kar se je zmlelo v mlinu, se je moralo prej nabrati od hiše do hiše, tam zgoraj v pogorju, ter potem zopet postaviti v hišo nazaj. In Karlovčani so vse to storili sami! Prinašali so težke mehove dan na dan iz po-gorja v dol in jih donašali iz dola v pogorje nazaj. Če je bilo treba, so si oprtali meh črez rame, potem si pa še drugega položili po vrhu, počrez, črez tilnik, in tretjega z otrobi so stisnili pod pazduho, in tako otovorjeni so koračili po strmini navkreber.

Ker pa je pri mlinu bila tudi žaga, so imeli preskrbovati še to z delom. In tudi po les so sami prihajali v pogorje, spuščali hlode po jarkih nizdol in končno vrezane deske na glavi pri-našali iz Karlovca v pogorje. Tako so živeli — istinito prav ob potu svojega obraza! Ni zatorej čudo, ako so se vsi Karlovčani na stara leta usušili kakor sad na lesi in ako jim je tedaj izginilo malone vse meso od kosti.

Pri tem delu pa tudi ni čudo, da so v Kar-lovcu bili imoviti, petični. Spravljali so v žitnice ter imeli novce. Pametilo se ni, da bi bil kdaj zapravljal kdo v rodbini. In vina tudi niso po-pivali. Davke in desetino so točno opravljali in

dolgov niso delali nikdar. Kadar pa je bilo treba, se jim tudi novec ni smilil. Odnekdaj je bilo tako, da je starejši sin obiskoval nekoliko šol v mestu, da je govoril potem nemški, bral tiskane knjige ter podučeval brate in rodbino doma.

Bili so vsi Karlovčani prebrisane glave, imajoč zavest, da so pametnejši od vseh pogorcev tam zgoraj.

Kadar je v pogorju kdo zbolel na smrt, so gotovo prihтели v Karlovec in poprašali, kako bi se odgnala bolezen. Karlovčani pa so imeli ustna svoja sporočila, po katerih so poznali rastline in njih skrivnostne moči. Ako je zbolel človek, zbolelo živinče, ako je na pogorski rebri gad ugriznil pastirja, ali si kdo vsekal rano, vedno se je dobilo v Karlovcu koristno zdravilo. Tako pa je prišlo, da je hudobni in nespametni svet dobil zavest, da ti Karlovčani več vedo, negoli je krščenemu človeku in njega duši hasnovito.

Vraž v Karlovcu niso poznali. Ako je prišel kmetič in tožil, da je kača ugriznila vola na paši, da mu oteka in se ubožec boji, da bi živinče ne poginilo, ter je končno prosil, naj bi mu stari Karlovčan bolno živino „zagovoril“, se mu ta prošnja ni nikdar uslišala. Godrnjaje je moral oditi in srdil se je, da mu ti ljudje, kateri so brez dvombe v zvezi s hudobnimi duhovi, nečejo skazati takšne male dobrote.

Tako se je pripetilo, da Karlovčani niso bili posebno priljubljeni v pogorju. Na tem svetu je že tako, da se prebrisanost in pamet sovražita ter malo čislata. Toliko bolj pa so se med seboj ljubili in živeli brez domačih prepиров.

Hišni gospodar je imel veljavo vsekdar in pri vseh. Vse ga je spoštovalo in mu bilo pokorno. Kar je ukazal, to se je storilo. Oporekali mu niso ni stari bratje, še manj rodni mu sinovi. Odnekdaj pa je hotela usoda tako, da se je mnogo sinov štelo v hiši, in da je le redkokrat v Karlovcu prišlo na svet — kako dekle, kakor da slabotno žensko bitje ni za Karlovec in za težka njega dela.

Kadar pa se je žrjav vendarle zmotil ter prinesel po noči v Karlovec otroka — dekliča, je bila otožna, ali vsaj poparjena vsa rodbina. In ko je dekle količkaj doraslo, je moralo iz hiše, v službo k tujim ljudem.

Ako pa je hišni gospodar, stari Karlovčan, bil vdovec, se ni nikdar drugič ženil. Druga ženitev se mu je zdela tako nespametna, da še misliti ni hotel kaj takega. Tedaj se je vedelo samo ob sebi, da mora eden sinov v jarem, in vdovcu so se pričela leta počitka.

Stari Karlovčan, vdovec, je zlezal na zapeček ter si tamkaj napravil ležišče, da je počival na njem tudi podnevi. Sedaj je bil oproščen vsakega dela, saj kdor je toliko otrok zredil,

je imel pač pravico, da si oddahne zadnje dni trudapolnega življenja.

Karlovska zgodovina pa nam pripoveduje, da so v takih slučajih gospodarjevega vdovstva nastajali slabi dnevi v hiši. Vsakdo izmed sinov se je branil zakonskih težav ter očetovi volji nasproti hotel ostati neoženjen. Prepirali so se in jezili. Starec je brez uspeha prosil in rotil sinove, končno pa se pogostoma razjaril tako, da je planil izza peči, pograbil muhalnik izpod stropa in tepel in spodil iz hiše otroke. Bali so se ga vsi, nihče se mu ni protivil, in vsi so ubežali pred njim, ker oča ima pravico, da tepe svoje otroke.

Ali končno se je eden izmed sinov vendarle uklonil očetovi volji ter se je oženil. In prišli so zopet mirni časi, in vrnil se je stari red v hišo.

Tako se je stvar godila vselej, kadar je stari Karlovčan bil vdovec — in tako se godi stvar še dandanes!

Ti pa, prijatelj, ako te kdaj vrže usoda v pozabljeni ta kot slovenske zemlje, ako zaideš kdaj v karlovški jarek, dobiš pest zdravih, krepkih in pametnih udov človeške družbe, ki te prijazno sprejmo pod streho, ti dajo urezati črnega kruha in piti sladke črešnjeve vode.

Še dolgo potem pa se boš spominjal čvrstega pogovora in dejal si boš sam v sebi, da je ta rod v Karlovcu ravno tako zdrav in čist, kakor potok, ki tam mimo hiti šumeč po pečinah.

II.

Skoraj bi z lahko vestjo trdil, da je bil Karlovec pred dvesto leti ravno takšen, kakor je še danes.

Gotovo pa je, da bi stari Karlovčani, ko bi vstali iz svojih že davno pozabljenih grobov, današnji Karlovec takoj zopet spoznali, in da bi se, ko bi jim bilo dovoljeno vrniti se v slabo to naše življenje, temu življenju takoj zopet privadili — ker v Karlovcu je vse še tako kakor nekoč. Prepričan sem tudi, da bi se ti poštenjaki, kakor nekdanj, še sedaj branili ženitve, ker ženstvo je sedaj slabše, lenejše, negoli je bilo nekdanj, in tudi hudobnejše.

Viharji, med svetom tuleči, so vihrali nad Karlovcem in niso pustili za seboj nikakega sledu. Samo l. 1848., ko se je bil vnel plamen skoraj po vsej olikani zemlji, ko je želja po prostosti in osvoboditvi od težkih jarmov bila obča ter se končno kakor sod strelnega prahu razletela, šele tedaj so pljusknili valovi sveta tudi tu sèm in vrgli v karlovški jarek nekoliko burnih dni, nekoliko joka in solza.

Takrat je v Karlovcu gospodaril stari Aleš, in pripetilo se je, da je bil ravno pokopal svojo ženo ter da je imel prav tedaj skrbi, kako bi enega izmed štirih sinov privedel v zakon. Bil je čuden možiček ta Aleš in tenak kakor ši-

vanka, sklonjenega telesa in sive glave. Govoril pa je ostro, počasi, pametno. In kadar se je razjaril, se mu je naredila na tankem nosu rdeča lisa, da se mu je lesketal ta nos iz velega obraza kakor iskrica.

Gospodinjala je Alešu stara sestra Maruša — ali mož se je pri tem gospodinjstvu čutil zelo nesrečnega. Danes je jedel vse neslano, včeraj pa je bila v skledi malone sama sol! Hiša je bila polna nesnage in sploh ni bila nobena stvar takova, kakor ima biti pri dobrem gospodinjstvu.

Imel je mlado hčer Marijano. Ali na to tedaj še mislil ni. Treba ji je bilo služiti. Služila pa je v gradu, ali vsaj gradiču podobnem poslopju, ki je stalo in še danes stoji tik vasi nad Karlovcem. Vas zovejo „na Visokem“, gradič pa „na Smrečju“, ker ga obdaja prijazno smrečje na vseh straneh. To poslopje je bilo tedaj svojina stari, plemenitaški rodovini, katera je slula za svoje ostrosti voljo ter precēj silno drla tlačane in podložne ji kmete.

A to je Karlovčanu bila mala skrb, ker je opravljal redno svoje dolžnosti. Pri tem pa je bil tudi grajski mlinar in, ako je bilo treba, je grajskim zrezal tudi kake hlode v deske.

Tedaj, ko se naša pripoved pričinja, je bila pomlad skoraj minila.

Bilo je proti večeru vročega dneva. Na nebu se je napravljal za dež in črni oblaki so se

kopičili. Nastala je hipno prav temna noč. V Karlovcu so ljudje sedeli za mizo pri večerji. Slaba luč je medlo razsvetljevala stanico. Jesti in govoriti se nikomur ni ljubilo. Hišni gospodar je ležal na peči, imajoč tik sebe svojo luč in beroč iz umazanih molitvenih bukvic. Ves dan se je rotil in jezil na nepokorne sinove, in še zvečer bi se bil, da ni prišel pozni gost, ki je hotel pri njih prenočiti.

Bil je to Janez Škač ali Janez Mula imenovan. Njega telo je bilo postavljeno na tenke, dolge noge, kakor jih imajo tisti ptiči, ki brbajo po močvirjih in mlakužah. In tudi sploh je bila prikazen njega vnanjosti taka, da se ji je svet rad smejal. Bil je Janez Škač človek, katerega je poznalo vse pogorje in katerega so radi jemali pod streho. To pa se je zgodilo prvič zaradi tega, ker je ta ud človeške družbe na svojem hrbtu nosil v okrogli posodi tvarino, katera nam izpreminja črno noč v beli dan, to je olje, a drugič tudi zategadelj, ker je Janez Škač vedel za vsako novico v okrožju štirih milj ter je bil v tem oziru živa kronika. Včasih pa je vendar doživel, da so se mu navzlic vsem lepim njega svojstvom zapirala vrata pred nosom, in to tedaj, kadar je bil použil preobilo vinskih moči. Takrat so se mu pod telesom dolge noge kar vile in se mu zapletale skoraj ena v drugo. In mnogo in glasno je kričal tedaj. In če je takrat naletel

na človeka, kateri mu ni bil po volji, je padel s hudobnim svojim jezikom po njem ter mu povedal vse, kar je bilo resničnega ali neresničnega.

Nekoč si je nekdo privoščil veselje ter je Janezu Škafu, vedno po pogorju tovor nosečemu, vzdal priimek „mula“. Ta priimek pa se ga je držal do smrti (ker tudi Janez Škaf sedaj že davno ne prodaja olja in že davno je dal zemlji, kar je bilo nje). Ali nedolžni ta imenski pristavek ga je včasih silno razjaril. Ako se mu je dejalo: „Mula, si li prinesel olja?“ in ako je bil tisti, ki je to vprašal, še tako imovit in novčen mož, naš Janez mu nikakor ni prizanesel. Zatisnil je oči in s kislim obrazom mu pričel naštevati vse pregrehe, katere so o njem bile znane po soseski. V takih hipih je bil Janez neznosno siten in tedaj so ga radi odpravljali iz hiše. Sicer pa je bil dobro sprejet in radi so ga imeli povsod.

Tisti večer je bil tedaj obtičal v Karlovcu ter se z domačimi navečerjal, vendar bistroumni mož je takoj spoznal hišne razmere. Vodil je zatorej pogovor o samih takih stvareh, katere so bile čisto oddaljene od ženitve in gospodinjstva.

Toda govorica se ni hotela razvneti.

Stari Aleš je premetaval na peči svoje kosti in sedaj in sedaj malo postokal.

Maruša je slonela pri peči in dremala.

Sinovi okrog mize so tudi molčali. Molčanje pa je bila stvar, ki jo je Janez Škaf težje prenašal, kakor ne vem kaj.

„Ali sem vam že pravil,“ se je oglasil, „kako je Bog udaril tistega pastirca, ki je kričal name?“

A molčanje s tem ni hotelo prestat. Kakor je bilo videti, ni hotel nihče znati podučne te pripovedi o udarjenem pastircu. Končno vendar odpre usta Maruša: „Ne še!“

„To je bilo tam na Selškem, in olje sem prodajal. Nekje nad visokim robom je pasel koze tisti otrok. Pri brezdnu sta rastli dve brezi, in upognil je na vsaki vejo, ju zvezal in se potem po pastirski navadi zibal tja in sem, tako da je včasih visel skoraj nad prepadom. Prišel sem mimo in olje nesel, a truden, žejen in lačen bil. Tedaj pa prične tista stvar kričati name: „Mula, mulec, mula!“ In glejte, takoj ga je zadelo, in resk — veja se je odlomila in zagnalo ga je črez rob v globel, da ni nikdar več videl življenja. Tako je bilo, in menim, da je stare ljudi spoštovati! Tako je!“

A tudi po tej grozoviti pripovedi se ni hotel razvneti pogovor, tako da se je Škaf že skoraj kesal, ker ni premeril še tistega pota proti Visokemu navzgor, kjer bi bil prišel vsaj med zgovornejšo družbo.

Toda naposled se je raz peč oglasil sam stari Aleš, ne meneč se za gostovo navzočnost.

„Čemu bi se ne ženil,“ je dejal s tankim svojim glasom, „čemu bi se ne ženil! Tako ni pri hiši ne snage, ne redu!“

To zdihovanje je merilo sploh na vse sinove. In takoj je prišel tudi odgovor.

„Jaz se ne bom,“ odgovori Vid, najstarejši, „jaz ne, sem prestar!“

„Jaz tudi ne,“ hitro pristavi Urban, za Vidom najstarejši, „nisem najstarejši. Najstarejši, najpametnejši! Ta naj se!“

„In čemu bi se jaz,“ je dejal Tomaž, ki je bil mlajši od Urbana, „čemu naj bi se jaz, če se vidva nočeta?“

„Jaz se pa tudi nočem,“ je končno rekel Urh, najmlajši, „premlad sem še, oče!“

Ali oča na peči je zopet umolknil in si zdihovaje popravljal zglavje svojega trdega ležišča.

Tu pa se je oglasil zopet Škač ter izpregovoril: „V čudne čase nas je Bog postavil. Živeti je težko, in kakor jaz vse to preišlujem, smo blizu sodnemu dnevju. Včeraj sem bil na Visokem. In tisti Komolček, tisti učitelj, je imel polno gostilno kmetov, in govoril jim je, da so se mi ježili lasje na glavi: naj se gospoda pobije, naj se gradovi požgo, naj je kmet gospod, in ne vem še kaj! Svet se obrača na glavo in zmešnjave so! Prav res so!“

Stari Karlovčan pa je tedaj iztegnil suhi svoj vrat in rekel osorno: „Presiti so, sicer bi ne sleparili tako! Ti, Škaf, pa pojdi sedaj spat, anti vidiš, da imamo svoje skrbi in da si nam nadležen!“

Janez se je hotel razsrditi, a izprevidel je, da je bolje iti v miru.

„Saj ste prav pustili danes, kot kresilna goba ste pustili vsi! In pametne besede ni moči pametnemu človeku izpregovoriti med vami!“

Mrmraje si je optal svoje orodje ter odšel počivat v listje. V veži pa je obstal in dejal sam v sebi: „Ko bi bil Škaf danes pijan, bi se bil izlil. Na tega Karlovčana stare kosti bi se bil izlil, da bi se mu bile premočile, kakor poparjen kruh. Pa je tudi tako prav! A tu sèm v to jazbino pač ne pridem več! Berač je ubožec povsod in vselej!“

Potem je odkoračil proti svojemu ležišču, zaril trudno svoje telo v mehko steljo in zaspal. Drugo jutro je odšel, ne da bi rekel: Bog vam povrni — ker Janez Škaf ni nikdar odpuščal njemu, kdor mu je kdaj kratil jezika sladki dar.

Karlovški so še ostali v hiši, sinovi pri mizi, oča na peči. Ta pa je takoj zopet pričel zdihovati in sinov moledovati.

„Čemu bi se ne ženil? Ti, Vid, ti se moraš!“

„Name še misliti ni treba!“

„Ti, Urban, pa se ti!“

„Počakajte, oče, saj se nič ne mudi!“

„Tomaž, ti se, ti si me vedno rad slušal!“

„Naj premislim. Stvar ni, kakor bi nesel meh iz Karlovca na Visoko!“

„Urh, vsaj ti poizkusi!“

„Sem premlad, oče, saj vidite, da sem premlad!“

Zopet je bil odbit napad in starec je togotno zajčal.

„Ej, človek, ki ima take otroke, je siromak, siromak, da ga večjega ni na svetu!“

„Ženitev je čudna stvar,“ je izpregovoril potem Vid, „in tako, kakor sem, ne pogrešam ničesar!“

„Čudna pa, čudna,“ mu je Urban takoj pritr dil. „Nič gotovega ni! Ženska je hudobna, in prepir bo v hiši!“

„Prepir in sovraštvo!“ je priložil Tomaž.

„In poleg vsega tisti otročaji, tisti sitni,“ je pridejal še Urh.

Tedaj pa se je oglasila tudi stara Maruša: „Križi so, to je res! In le prerado se pripeti, da je ženska prvi križ pri hiši!“

Te besede so starega Karlovčana tako razburile, da je kar planil s peči.

„Tiho bodi,“ je zakričal, „ženska je dar božji!“

In istina je, da bi se bil tedaj stari mož razjaril in razsrdil — ako bi ne bil takrat ne-

kdo potrkal na vežne duri. Te duri pa je bila prej Maruša za Škaфом zaprla. Karlovčan se je zatorej takoj umiril, ker vtisek ponočnega trkanja na duri je vselej nekako dolgočasen in še celo na taki samoti kakor v Karlovcu. Ko pa je Urh počasi okno odprl in vprašal, kdo trka — se je oglasila sestra Marijanica. In vse je bilo radovedno, kako da prihaja pozno ponoči in kaj hoče?

III.

Tisti večer pa se je bil razvnel hrup na Visokem. Nam že znani Miklavž Komolček, visoški učitelj, je bil prišel iz mesta in pripovedoval, da povsod vstajajo kmetje, da požigajo gradove in poplačujejo gospodi, kar so morali pretrpeti od nje.

Kar niso izdale učiteljeve besede, je storilo vino, in skoro je stal Komolček na čelu razdraženi množici, katera je s hrupom in kletvami hitela proti Smrečju.

Povedali smo že, da je Smrečje bila tedaj svojina bogati plemenitaški rodovini. Tu imamo še dostaviti, da je ta gradiček le pristava veliki graščini, kateri pravijo Močava in katera stoji pod Visokim v ravnini kake dve uri od Smrečja oddaljena. Na Močavi je stanovala tudi tedaj gospoda; a na Smrečju je bilo samo nekoliko družine. In tu pa tam je prijezdila tja grajska

hči, kontesa Ana, ki je imela na Smrečju male svoje sobice, polne gosposkega bleska, pravo nebeško stanovanje v miniaturni.

Tudi tisti večer je bila kontesa na Smrečju. Popoldne je bila sama prijezdila z Močave ter potem delala nemir po vsem gradiču. Bila je ravno v deviških letih, toda še vedno je imela obilo svojih otroških navad. Delala in živela je po svoji glavi, kakor se ji je ravno zljubilo. Edina hči v hiši je starše in vse strahovala in smela počenjati, karkoli ji je prišlo na misel.

Tisti večer je bila zatorej na Smrečju. Ko pa se je oglasil hrup, so se hlapci in dekle na vse strani razpršili. Samo Marijanica, ki je, kar smo že povedali, tudi služila na Smrečju, je ostala pri prestrašeni grajski hčeri. Kontesa je pograbila raz steno samokres, in potem sta v neizrečenem trepetu pri stranskih vratcih zbežali skozi vrt v gozd. Tu sta sklenili pobegniti v Karlovec ter se tam skriti. Ali pot v Karlovec vodi po bregovih in je ponoči silno nevarna. Marijanica se ga ni strašila. A kontesa, to je bilo drugače! Po končnem sklepu je Marijanica sama odšla po stezi in odhitela pomoči iskat v Karlovec. Gospodična pa je sedla na mah in je trepeča neizmerno bridkost čepela v temi.

Marijanica je dospela v Karlovec ravno tedaj, ko je starec hotel svojo jezo izliti na sinove. A nje prihod je potolažil vihar.

Stari Karlovčan je bil takoj voljan, vzeti grajsko hčer pod svojo streho. In Vidu je dejal, naj gre po dekleta, da ta živalca od strahu v temnem logu ne pogine. Marijanici pa je ukazal, naj pripravi „gornjo hišo“ in posteljo tam. In sinovom je velel, naj se napravijo praznično, in takoj je tudi sam zlezel v praznično svojo obleko. Maruša je morala v ponev nabiti jajec ter skuhati mleka, presnega, „ker taka gospoda živi le ob cvrtju in presnem mleku“.

Vid pa je stopil v črno noč. Čuden človek je bil ta Vid. Dobregra srca in dobre duše. Dopržil je bil polovico gimnazije in potem po stari karlovški navadi moral ostati doma. O tej usodi ni godrnjal, vendar srečen tudi ni bil. Imel je še iz šolskih let star prevod Shakespearejevih dram. In včasih v nedeljo popoldne je legel v mehko travo in se zatopil v nesmrtno te poezije. Jih je li umel? Bog ve! V dušo pa se mu je pri tem branju vsilila temna tožnost, da ni zapustil poziva svojih očetov, da ni končal svojega šolanja. Toda tako tožnost je obdržal sam zase — ker malo je govoril in še to nerad. Kar pa je govoril, se je zdelo bratom „strašno“ pametno in prebrisano.

Tudi tisti večer je stopal v melanholične misli pogreznjen po stezi proti Smrečju. In pred dušo so mu stopile tiste nebeške podobe, tiste krasne ženske, katere žive v Shakespearejevih

dramah. In zdelo se mu je, kakor bi bil danes sam zašel v takovo dramo. In prošinjala ga je misel, kako se bo vse to končalo.

Hitro je stopal po ozki stezi. Ko je priplezal do vrha, je prerila luna goste oblake in z medlim svojim svitom obsevala kraj. Čul se je hrup iz pristave.

Takoj tik pota pod smreko na mahu je slonela kontesa Ana in nje drobna osebnica se je tresla kakor trepetlika. Jokala je in smrti pričakovala vsak hip in bogve česa hudega še vse!

Kakor srna je planila kvišku, ko je dospel Vid k nji. Boječe je obrnila pogled proti njemu, v roki pa je stiskala samokres, pred katerim se je sama najbolj tresla.

„Kaj mi hočete?“ je viknila v strahu ter se stisnila za smreko. A tedaj ji je samokres padel iz onemogle roke in z grozo je zdihnila: „Moj Bog, če se sproži!“

Bila je res krasna prikazen! Lasje so se ji razkodrani usipali po ramenih in drobni obrazek, s črtami strahu in groze, je bil tako mil, da je Vid od čudenja postal in se zagledal v to stvarco in si dejal, da bi jo hotel gledati — do smrti. In kako drobno je to vse bilo, kako majhno in nežno! A vendar, kak ogenj se je bliskal iz nje oči! In kako boječe je zrla nanj in potem na orožje, ki je ležalo pred nogo!

„Moj Bog, če se sproži!“

Vidu pa se je to tako smešno zdelo, da se je pri vsej resnosti položaja moral smejati. Potem pa je dejal: „Po vas sem prišel!“

„Vi ste iz Karlovca!“

In takoj je stopila izza debela ter obšla pazno samokres, da bi se ne sprožil in ne napravil nesreče.

„Pojdiva torej!“

A Vid ni premaknil koraka.

„Pojdiva torej! To se lahko reče — ali —“

Boječče je uprla oko vanj: „In, ali?“

„Ali pot je ozka — in nevarna!“

„Pot je ozka in nevarna!“ je dejala počasi za njim.

Molčala sta nekoliko časa. Potem je Vid tiho izpregovoril:

„Jaz bi vas že — nesel!“

„Vi bi me nesli!“ In Vid je opazil, kako ji je kri zalila obrazek.

„Jaz bi vas nesel, s svojimi rokami bi vas nesel!“

Vendar tudi sam je bil v stiski in zagledal se je v zvezdo na nočnem stropu neba, in pot mu je stopil na čelo.

Gospodična Ana pa je zdihovala — a ni se premaknila s svojega mesta.

„Pot je ozka in kdor ni vaje, lahko pade globoko v jarek in se pobije in potolče na smrt!“

Ali tudi te Vidove besede so ostale brez vtiska. Tedaj pa se je na pristavi zasvetilo, hrup je nastal silnejši, svit je napolnil gozd in zadaj so se vzdignili dima stebri in plamen se je pokazal. Pristava je gorela! Kontesa je plaha prihitela k Vidu in vzkliknila: „Nesite me!“

In vzdignil je Vid lahko to breme. Okrog vratu mu je dela roko in koprnela je in tiho ihtela.

„Pristavo so zapalili!“ je rekel Vid in potem varno po stezi odšel.

Zdelo se mu je, kakor da bi ne nosil ničesar. Čutil pa je, kako je kontesi srce utripalo, kako hitro in burno. In kadar je sapa zapihala, je čutil nje voljne lase ob svojem licu. In sedaj pa sedaj se je tudi nje lice tako mehko zadelo njegovega, da je bil ves omamljen.

In kako mehko jo je držal, da bi ne čutila nikake težave!

In rad bi jo bil nosil tako vso večnost — in še bi se ne bil utrudil! V dušo pa mu je prikipela prečudna sreča. Od kod? Morda sam ni vedel! Zamislil se je v to srečo, a zamislil se samo z duhom, ker oko je pazno zrlo, da bi mu ne izpodletela stopinja in da bi ne padel s sladkim svojim bremenom.

„Ali mi sedaj tudi še ni moči sami iti?“

To nje vprašanje ga je zbudilo. A takoj je vedel, kako ji ima odgovoriti. In odgovoril

ji je s prepričanjem: „Ne še! Tudi sedaj se še lahko pade!“

Zopet je umolknila — toda on se je zopet zamislil v svojo tiho srečo. In na rame mu je naslonila obličje, in nje lasje so ga obdajali — tako rahlo, kakor Matere božje lasci, kateri zrastejo v prvi pomladi po zelenih travnikih.

Vendar končno sta dospela na boljšo pot. Meline okrog steze so se izpremenile v zelene rušine in steza sama je bila široka, da bi bila lahko hodila dva človeka po nji, eden tik drugega.

Povzdignila je obraz in uprla oči vanj.

„Sedaj je že pot široka — ali ne?“

Potem pa se je spet trudno naslonila na njega rame.

„Pot je široka,“ je dejal, „a še vedno nevarna! Noč ima svojo moč — in lahko se pade!“

Nje glavica je še obslonela na njega ramenu.

Končno se je zavila steza okrog rebri — in pred njima je ležal Karlovec. Luna je obsevala slamnate strehe. V mlinu pa so ropotala kolesa in potok je šumel vmes. Tedaj šele je Vid posadil dekleta na tla. Videč romantično to selišče je kontesa pozabila vsega. Z rokami je plosknila ter dejala kipeče: „Kako krasno je tu! Oj, tu ostanem dolgo, dolgo!“

Pred Karlovcem pa so ju sprejeli Karlovčan in Vidovi bratje. Čudno so gledali prišlo gostinjo in niso znali, kako bi se vedli. Naposled so jo izročili Marijanici in stari Maruši, češ, naj si ženske same pomagajo, kakor vedo in znajo. A prav je bilo tako in dobro vse.

IV.

Drugo jutro se je pričelo v Karlovcu tako življenje, kakor ga do sedaj ti kraji nikdar še doživeli niso. Tri ženske, odrasle ženske pod streho! In kako življenje je to bilo! Prav tako, kakor tedaj, ko pade iskra v kup suhega smrečja. Takoj se prične po njem prasketanje, pokanje, vnemanje; iskrice švigajo, tu in tam se prikazujejo goreči jeziki, končno pa splapola vse v enem plamenu proti nebu. Taka iskrica je bila za Karlovec kontesa Ana! Tekala je, govorila, smejala se, hotela vse vedeti, videti, hotela biti povsod. Hipoma je vteknila svoj nosek v vsak kot ter izvohala vse. Takoj drugo jutro je odložila gosposko svojo nošo in si izposodila pri Marijanici kmetiško obleko. Dela si je svilnato rutico okrog vratu, spletla si lase in jih na glavi zavila v kite. Ko pa so hoteli gosposki ravnati ž. njo, je prepovedala to jezno in samoglavo. Hotela je biti v hiši domača hči; hotela, naj jo tičejo vsi: Vid, Urh, Urban, Tomaž, Maruša in

Marijanica. Pričetkoma so se branili, ali naposled so se morali vdati vsi.

In poprijela se je vsakega opravila. V kuhinji je kuhala in hodila tudi na vodo z Marušo, da bi prala. Zavihala si je rokavce do belih lehti in se potem poigrala s perilom. Dela pa se je seveda vsakega takoj naveličala. Iz kuhinje je hitela pod streho, potem na vrt, kjer se je sušilo perilo ali oprano žito; potem je klicala kuretino in nazadnje šla v hlev, pogledat živinčet.

Prihitela je tudi v hišo, poprašujoča starega Aleša, če želi in ali hoče, naj bi ž njim govorila. In v istini je sedla k njemu ter govorila vse, kar ji je prišlo na jezik, vmes se je sladko smejala, popravljala vzglavje starcu, opazovala mu velo roko, mu hvalila bele, sive lase — in potem zopet odhitela vun. Starec pa je ostal na peči, si zatisnil oči — in dobro mu je delo to laskanje.

„Takšno bi ti moral imeti v hiši vsak dan!“ si je mislil. „Ali taki otroci, taki sinovi — to je nesreča!“

Kontesa Ana pa je prihitela tudi na mlin in na žago. In tudi tu je pregledala vse, končno sedla na hlod, katerega so ravno rezali, ter se na njem, ki se je pri rezanju premikal, takisto počasi „vozila“. Pri tem se ji je svetil obrazek od notranjega veselja, in z rokami je ploskala.

Veliko prijateljstvo je hotela skleniti z Vidom, starejšim sinom. Na obrazu se mu je videla notranja zamišljenost in iz oči mu je zrla resignirana melanholija, kar smo povedali že prej. Vse to je dekletu silno ugajalo. In ko je premetaval težke hlode in kazal svoje moči, se je tudi to gospodični prečudno lepo zdelo. Zahajala je zatorej za njim in mu gostolela svoje besede na uho. Vid pa je nerad govoril. In kontesa je takoj izteknila, da tudi nji nerad odgovarja. Rastogotila se je, zavlekla obrazek in rekla srdito: „Ti si dolgočasen človek, Vid, prav zelo dolgočasen! Tu imam tvoje brate že rajša, ti vsaj govore!“

In bratje so to slišali — in vse to se jim je prečudno „lepo“ zdelo.

Ali v nekaterih hipih je bila jeza zopet pozabljena — in z Vidom prijaznost zopet sklenjena.

Bilo je tretjega dne popoldne, kar je prišla kontesa v Karlovec. Že se je bližal večer in solnce je hotelo skoraj zatoniti za gore. Stari Aleš je ležal pod staro hruško na rušini tik hiše. V dolu pri vodi so delale ženske in čulo se je sedaj smejanje od tam. V mlinu in na žagi pa je bilo dela obilo in ropotanje odondod se je vsililo starcu v srce, da je bil radosti poln. Sinovi so donašali ravno narezanih desak ter jih po vrtu opirali na debla, da bi se sušile.

Končno se je pa stvar zasukala tako, da je sin Urban sam ostal pri starcu. Obrisal si je potni obraz in se neokretno lomil okrog očeta, ki je slutil, da hoče sin nekaj imeti.

„Bo li skoro dosti danes?“ je vprašal starec prijazno.

„Vroč je, vroče!“

In Urban je rahlo zdihnil, kar staremu očetu ni ostalo skrito.

„Ti bi nekaj rad, Urban, a kaj?“

„Rad, rad! Ne rečem, da ravno rad!“

„Oče!“ Potem Urban po kratkem molku zopet prične: „Zdi se mi, da sem se postaral. Nekaka trdost mi je prišla v kosti! Star sem, star!“

„Postara se vsakdo,“ odgovori na to Karlovčan.

„Postara! Prav pravite, in menim, da bi res pametno storil, če se — oženim, oče!“

Starec se je radosten dvignil s svojega ležišča.

„Ti se hočeš oženiti, Urban, ti se v resnici hočeš oženiti?“

„Če ni drugače, pa — se bom. Saj ste se vi tudi! In ženitev, mislim, ni bogve kaj!“

„Ti si bil vedno dober otrok, Urban, to sem znal, to sem izkušal! In sedaj se hočeš tudi oženiti! No, to je prav, to je prav! Dobro ti bo, ker — spoštuješ svojega očeta!“

„Hočem zatorej malo pogledati okrog, malo poprašati, oče, tako malo tam po pogorju, da se dobi kako ženstvo!“

„Le poprašuj, Urban, le poglej, le!“

In Karlovčan je ves srečen zopet legel v travo in zadovoljno gledal za pokornim sinom, kateri je odhajal proti mlinu.

„Dober otročaj to-le, dober!“

Skoro potem je pa prisopel Tomaž z novimi deskami ter jih odložil po vrtu okrog. A stari Aleš se je bil tako zamislil v svojo srečo, da se ni prav nič menil zanj.

Tomaž je stopical okrog in popravljaj in skladal deske, ki so pa tudi že prej trdno stale.

„Oče,“ je poklical naposled, „oče!“

In starec je obrnil obraz proti njemu.

„Oče“ — in Tomaž je premišljal, „oče, ta les, ki ga danes režemo, je prav mehak. Lehkò delo!“

A tudi na to ni bilo odgovora. Stari Karlovčan si je počasi napravljajl pipo ter kresal gobo na kamenu. Tedaj pa je Tomaž storil odločen korak.

„Oče, jaz se bom — oženil!“

Vtisek teh čisto nepričakovanih besed je bil jasen. Stari mož je jenjal s kresanjem, pipa mu je padla iz ust in bil je ves tak, kakor bi ga bil zadel silen udarec. Potem pa se je začuden obrnil proti sinu in dejal skoraj s strahom: „Ti tudi?“

Tomaž je imel vročo kri in ta mu je tedaj skipela.

„Če ste se vi, čemu bi se neki jaz ne!“

In ko je starec le molčal, je še dejal: „Če tudi proti vaši volji — oženil se bom!“

In srdit je odšel.

Tu pod *hruško pa je ostal stari Karlovčan — podoba žive obupnosti. Sedaj sta se hotela oženiti Tomaž in Urban, oba! Kako se vesti v takih okoliščinah? To mu ni bilo prav čisto nič jasno. Iz vsega pride še morda nesreča. Prepirali se bodo in sovražili. Da bo on potem največji revež pod svojo streho, to je gotovo. Čemu so človeku otroci? Da mu delajo skrbi in težave. Grozne težave!

Zdajci mu nekdo položi roko na rame. Bil je Urh, najmlajši sin.

„Oče,“ je rekel skrivnostno, „če se že nobeden bratov noče, se bom pa jaz, bodisi stvar, kakor hoče!“

Starec je bil še ves v prejšnjem mišljenju, tako da ni vedel pravej, kaj sin hoče. Toda Urh je srčno nadaljeval: „Imam že tudi nekaj izbranega! Včeraj je šla tu mimo Jelovčanova Micika in tedaj sem si dejal: to vzemi ali nobene. In to bom vzel, oče, a hitro!“

„Kaj, oženiti se hočeš?“

In starec je planil kvišku, sklenil roke in zaklical obupno: „Ti ljubi moj Jezus, sam ti

meni pomagaj! Take otroke imam, moj Bog, take otroke imam!“

In odhitel je v hišo, legel na peč, obrnil v steno obraz in se čutil nesrečnega. Skoro pa se je prismejala v hišo gospodična Ana — provzročevalka vse te strašne krize. In poleg njega je sedla in govorila in govorila, tako da se je stari mož hitro zopet pomiril. Jezen je še bil, to je res. A kdo bi neki ne bil jezen na take sinove, tako malomarne otroke, kateri so se sedaj hoteli hipoma poženiti vsi! Toda malo ga bodo vicali ti sinovi, preklicano malo! Bogve, če bi ti ljudje tudi dobili kako žensko, ki bi jih hotela vzeti! Bogve! Gotovo ni. Gotovo pa je, da jo on sam še dobi, on sam, če tudi je v letih! In glejte, tudi ta mlada stvar, ta gosposka živalca, je rajša tu notri pri njem, nego zunaj pri tistih dolgočasnih pustežih. Taka je!

Ko pa so pozneje sinovi okrog mize sedeli in niso ničesar govorili, se je oča oglasil s svoje peči: „Urban, Tomaž in ti Urh, toliko vam rečem in povem, če me boste jezili — se oženim sam! Star sem ali trden — in prav mlado še lahko dobim! Taka je! —“

Nastala je tihota, splošna tihota! Toliko pa je čutil vsakdo, da se v Karlovcu gode — čudne reči.

V.

Drugi dan popoldne, ko je ura na visoškem zvoniku odbila ravno dve, je stopil Miklavž Komolček iz vaške gostilne.

Tedaj so imeli na Visokem še svojega učitelja — a sedaj so jim ga že davno vzeli in otroci morajo krevsati v šolo k fari, na Močavo. Takrat pa je bil visoški učitelj Miklavž Komolček, in tisti je stopil iz vaške gostilne tisto popoldne. Napil in najedel se je bil do sitega.

Peter Smrt, oštir, je stal na pragu in dejal tožno: „Plačal nisi, Miklavž, toda nič ne de, boš že pozneje!“

Ponižnost ni bila nikdar svojstvo Petru Smrti. A Komolček je bil tiste dni pravi Robespierre na Visokem, tako da je bil tudi oštir ponižen proti njemu.

Miklavž se tudi prav čisto nič ni zmenil o tistih oštirjevih besedah. Nekaj je zagrčal med zobmi, potem pa stopil na solnce pred hišo. A tedaj se mu je zavilo pred očmi vse, pot, hiša, visoška cerkev in oštir Peter Smrt, ki je na pragu stal ter tožen premišljal vplive neplačanega svojega vina.

„Pijan sem,“ je rekel Komolček, „ali — za dobro stvar je človek lahko pijan!“

Potem se je obrnil proti onemu na pragu: „Smrt,“ je kričal, „danes boš ti še nekaj doživel in gledal, na čudne načine gledal!“

In zopet se je obrnil proti vasi.

„Nam trpinom so napočili boljši časi,“ je govoril ponosno, „boljši časi!“

In izginil je med vaškimi hišami.

Ali pol ure še ni bilo minilo, ko je Peter Smrt proti svoji gostilni videl in čutil dohajati množico kričečih kmetov in v sredi med njimi pijanega Komolčka.

„Zopet prihajajo, Mina,“ je rekel tožno svoji ženi zakonski, „in zopet bodo pili brez novcev. Vendar, toliko ti povem, delaj križe in kljuke, da pozabljeno ne bo, kar je bilo popitega! Preden bo teden dni, stopijo v moč zopet davkarije in cesarske oblasti in potem pokažem tiste križe in tiste kljuke!“

Prijazno je pozdravil hrumečo družbo, katera je takoj posedla okrog miz.

„Vina, Smrt!“ je kričala vsa gneča. In Smrt je ves zmeden in prijazen prinesel pijače. Pivci pa so uganjali šale ž njim.

„Ti si smrt, ki je vsaj komu podobna!“

„Take smrti človek rad umrje!“

„Res, vesela taka smrt!“

„A vendar čudna smrt, ker to je živa smrt!“

„Živa, pa dobra smrt!“

Tako so se šalili in pili njegovo vino. Bil pa je tedaj zbran okrog miz skoraj ves cvet visoških postopačev in pijančkov.

Tam v kotu je sedel Kamenarjev Gašperček, tisti, ki je imel sredi vasi tik vodnjaka podrto kočo. O njem se je pravilo, da rad „kaj ukrade“, če mu ravno pod prste pride kaj tujega. A danes je tu sedel mastito in si podpiral s komolcem glavo.

„Mnogo smo trpeli,“ je kričal neprimeroma, „mnogo smo trpeli!“

Tik njega pa je raztezal tolste svoje ude Mesarjev Boštjan ter si vlival vino v obširni svoj trebuh. Domovanje in posest je bil v prejšnjih letih zapil in zapravlil. A sedaj je osobenkoval. Ako pa se je tu ali tam pripetila nesreča, da je poginilo prase ali tele, gotovo je vselej proti večeru okrog vogla prikimal naš Boštjan ter prosil: „Dajte mi žival, da jo zagrebem!“ A govorili so po vasi, da si je s takšno nečedno „pičo“ redil trebušček in da tistih „živali ni zagrebal“. Tudi so pravili, da je rad vabil k sebi pokončevavke miši — katerih potem več od njega priti videli niso. Ali tudi Boštjan je dejal tisti dan: „Mnogo smo trpeli!“

„Ti si trpel? Kaj si ti trpel?“ se mu je takoj odrezal Janez Škaf, ki je bil seve tudi v družbi. Bil je že vina poln — in brusil je ostri svoj jezik.

„Jedel si in pil, dokler si kaj imel! Sedaj pa nimaš ničesar — in si berač, a še berač nič prida!“

Ali Mesarjev Boštjan je bil človek mirne krvi, če si je bil, kakor danes, napolnil želodec in ugasil žejo.

„Tiho, Škaf,“ je odgovoril mirno, „tiho, če ne, te preobrnem, da izgubiš duo in obroče! Trpel sem, toda sedaj je — amen!“

„Nikar se ne prepirajte! Pijana sta oba!“ se je vrinil mednja Jakop izpod Tabra, tisti, ki je nosil sredi svojega obraza debelo kepo mesa, razlezenega, razdrtega in z lasmi prepreženega: kar pa je on nos imenoval in kar ga je pripravilo do priimka „nosatega Jakopa“. Zunaj vasi pod Tabrom je imel suho reber, katero je vsako pomlad preril in prekopal. Moralo pa je to zemljišče neizrečno rodovito biti, ker leto za letom je pridelaval žita in sena toliko, da ni vedel kam s pridelkom. Če se je kdaj govorilo, da zahaja v trdih nočeh kosit na tuje travnike ali snopje ruvat iz tujih kozelcev, je bilo to prejkone samo golo obrekovanje, katero pa je poštenega Jakopa vendar močno žalilo. Ali svet je že tak, da obrekuje!

Ta je zatorej dejal: „Pijana sta oba! A jaz sem trpel — ker — delam!“

„Ti delaš? Ti kradeš!“ je kričal Janez razsrjen.

„Miruj, Škaf, miruj! Boš videl, da te udarim!“ se je togotil Jakop, in velikanski nos se mu je kakor kres, zapaljen na gori, zasvetil od same jeze.

In tako so se prepirali in vsak je pretil drugemu z udarci — a udariti se je bal vsak.

Pri drugi mizi se je bil vnel razgovor o boljših časih, kateri nastopijo sedaj, ko je gospoda poklana in potolčena.

„Gospode ne bo?“ je vprašal Smolarjev Štefe. „Jaz pa vas vprašam, kdo bo potem davke pobiral, če ne gospoda?“

Štefe je bil trdih možgan. Ako se mu je stvar tudi razjasnila dvakrat in trikrat, mu je vendar še temno ostajalo vse.

„Davke? Glej ga! Davke!“ je odgovoril takoj suhorebri Kobalov Tinče, tisti, ki je bil nekdanj cerkvenik visoški in ki je, kakor se sploh ve, vtikal svoje dolge prste v cerkveno puščico, „to je ravno, da davkov več ne bo potem; kaj ne, Komolec?“

In obrnil se je proti Komolčku, sedečemu pri peči.

„To je, da ne!“ je zastokal ta.

„Nu, vidiš, Štefe,“ je dejal Tinče vestno, „kako si zatolčen in zametan v glavi! Kaj ne, sedaj to sam vidiš?“

„Davkov ne bo, aha!“ je vzkliknil oni dobrodušno.

Toda mož še vedno ni bil prepričan. Nekaj časa je mislil, potem dejal še eno.

„Pravite, da gospode ne bo! Kdo nam bo potem svete maše bral, če gospoda ne? Ker duhovni gospodje so vendar tudi gospoda, ali ne, Komolček?“

„Res je, kdo nam bo maše bral? Res je, kdo nam jih bo bral?“ je pritrdil takoj Veharjev Nace. „In kdo nas bo poročal, pokopaval, kdo nam v cerkvi govoril?“

„Kdo!“ se je raztogotil Komolček. „Kdo? Potem bo vsak sam duhovnik, osli nespa-metni!“

„Aha, potem bo vsak sam duhovnik!“ In Štefe se je delal, kakor bi mu bila sedaj stvar čisto jasna.

„Glejte,“ je dejal zadovoljno, „povedati je treba človeku, potem je vse dobro! Podučiti je treba človeka!“

„Vendar čemu to govoričenje,“ se je oglasil Komolček, „čemu to govoričenje? Časi pridejo boljši — a mi smo mnogo trpeli!“

„Trpeli pa, trpeli!“ je kričalo vse, in takoj so bili pozabljeni prejšnji prepiri. Beseda o „prejšnjem trpljenju“ je Komolčku vselej pomagala iz vsake stiske.

Ali danes je mož malo govoril. Čakal je, da so prišle vse „zveste mu glave“. In končno so v istini prilezle vse. Prilezel je Skalarjev

Martin, tisti, ki ga je vedno glava bolela in ki je slul za svoje zvijačnosti voljo, s katero je lazil pod tuje strešine, da je tam jemal jajca iz kurjih gnezdišč. Prilezel je Vratarjev Jurče, tisti, ki je že v tridesetem letu nosil plešasto glavo. Užival je slavo, da je neizrečno prebrisan tat sadja in drugih vrtnih pridelkov. Poznal je v soseski vsako deblo in se vsako leto oglasil, da ga je prej kakor gospodar v pozni noči otresel. Prilezel je tudi Vrtnikov Matiče. Na svojem hrbtu je nosil veliko grbo in v zakon si je bil izbral žensko trideset let starejšo. Vzel jo je zaradi hišice, katero je imela v vasi, da je dobil svoje zatišje. Potem pa je delal dolgove na hišico in žensko je pretepal, tolažeč se z upi, da jo bo počasi pritepel do groba. Če končno povemo še, da je prišel tudi Gabrčev Tonče, povedali smo vse, kar je moči. Zunaj vasi tik ceste je imel ta poštenjak koč in je v tihih nočeh prežal na mimogredoče vozove in pijane voznike. In govorilo in tožilo se je, da se tam doli okrog Tonetovega selišča tako rada izgubi z voza kaka vrečica ali kakov zabojček! Pa ne, da bi bil take reči prav naš Tonček pulil z vozov?

Ko so bili prišli vsi, vstane Komolček, udari z roko ob mizo in pravi: „Sedaj pa tiho, sedaj bom nekoliko besed izpregovoril!“

In nastala je tihota.

„Ta-le Škaf mi je danes povedal, da imajo v Karlovcu tistega drobnega grajskega dekleta!“

„Res je, jaz sem mu to povedal!“ se je oglasil takoj Janez Škaf.

„Tiho, Škaf,“ je kričal Komolček. „In pred nami jo skrivaj!“

„Nu, in kaj potem?“ se je začudil Štefe Smolarjev.

„Kaj potem,“ je povzel učitelj, „kaj potem? Nam jo morajo izročiti! Tu pri nas naj služi, za dekle naj nam služi, da bo vsaj vedela, kakšno je to naše trpljenje!“

„Tako je!“

„Ta je prava!“

„Dekla bodi!“

„In dela naj!“

„In trpi naj, pa je — amen!“

„Saj smo tudi mi trpeli!“

Tako se je vpilo vse vprek. In čuditi se ni, da se je končno iz vasi valila drhal proti Karlovcu. Šli so grajsko „lovit“! Med njimi je bil vodnik učitelj Komolček. Mnogo je govoril — a na plečih je nosil nabito puško, ker se ni vedelo, kako se bo stvar končala.

VI.

Tisto popoldne pa je bilo v Karlovcu vse mirno. Nihče ni pričakoval nevihte, katera je

temu tihemu dolu pretila z Visokega. Takoj po južini so odšli bratje Urh, Tomaž in Urban po opravilih v gozd. Kontesa pa se je končno spomnila tudi svojih staršev in Marijanica je morala tisti dan na Močavo, da bi sporočila tamkaj, kam se je rešila domača hči.

Stari Karlovčan in Maruša sta dremala v hiši. Bilo je takšno vroče popoldne, ko pride zaspanost človeku v ude, da sam ne ve kdaj. Na visokem nebu je sijalo solnce in kakor čisto zlato so lili njega žarki na ubogo našo zemljo.

Vid pa je bil sam v mlinu. Mračno je bilo okrog njega in po kotih skoraj popolnoma temno. Tu in tam se je skozi slabo streho ukradel solnčni žarek ter prešinil s prijazno bleščobo pajčine okrog brun. Mlinska kamena so ropotala in vmes je šumela voda, padajoča na mlinska kolesa. Vidu se je vsilil mrak tudi v dušo, in nikdar še ni tako živo čutil — da ni srečen. Imel je zavest, da drvi sam sebe v prepad, iz katerega se rešil več ne bo. Čemu je to moralo priti vse tako, čemu? In ravno njemu, ki je že prej moral svoje misli tolikokrat s silo zatirati! Njega srce je bilo že prej kakor pusti, pogorski kraji z brinjem nesreče in nezadovoljnosti prepreženo črez in črez. In sedaj še ta ženska? Bolest, silna bolest mu je zatopila dušo in hudo mu je delo to klopotanje

v mlinu in vzdignil je kolesa, da ga je hipoma obdala tihota.

Tedaj pa je prihitela do mlina kontesa Ana. Ko je stopila iz solnčne bleščobe v mrak, ji je legla tema okrog pogleda, da je nehote obstala na pragu. Obdajali so jo solnčni žarki, da je bila v svitu, in da se je videla vsaka črtica na drobnem ji obrazu. Potem se je zasmejala, da je zazvenelo po pustem prostoru. Vidu pa se je zdelo, da je okolo njega hipoma vse oživelo, da je božje milosti žarek napolnil vse prostore okrog njega, in da je solnce zasijalo pri vseh voglih v zaprašeni ta kraj. Tudi v njega srcu je nastala svetloba, in z resnega obraza so mu izginile trde črte.

„Pu, kako je tu temno!“ je vzkliknila kontesa in stopila v mlin. „In vi, Vid, imate zopet dolgočasne, puste svoje misli!“

Nekdaj ga je bila dobila, da je bral Shakespearea. Od tedaj ga ni več tikala.

Ničesar ji ni odgovoril. To pa jo je takoj napolnilo s srdom. In postavila se je v jezi pred njega, obrnila pogled proti njemu in udarila z nožico ob tla.

„Vi mi ne odgovorite, Vid! Prav čisto ničesar mi ne rečete? In veseli tudi niste, da sem prišla! To vidim na vašem dolgočasnem obrazu! Prav jasno vidim to vse! Moj Bog! In jaz tekam za vami, da bi čula le eno prijazno besedico iz

vaših ust. A brez uspeha! In pri tem naj bi ostala mirna, kakor da bi oči ne imela. In čemu to vse? Kaj sem vam hotela in kaj vam hočem še sedaj? Oj, vedite, da je to vaše ravnanje hudobno, prav zelo hudobno!“

Zrl je Vid vanjo, takisto zamišljeno, kakor bi gledal v daljnje, daljnje kraje tam za njo. Ali tudi sedaj ji ni ničesar odgovoril.

„Res, prav zelo hudobno je to ravnanje vaše!“ In togotila se je še bolj in kri ji je zalila obraz, da je bil mil kakor roža, ravno razevela. Potem pa je nadaljevala tiho, skoraj šepetajoče: „In vidite, jaz bi bila ostala tu pri vas, ostala za vse življenje! In pozabiti sem hotela vse svoje dosedanje življenje, pozabiti tisto bogastvo in vse, prav vse! Pozabiti pa sem hotela vse samo zavoljo vas!“

In poslednje besede so ji prišle kakor rahla sapica iz ust, tako da jih je jedva čulo njega uho. Kaj ji je hotel odgovoriti? Kaj ji smel odgovoriti? Prečudna sreča mu je napolnila dušo, kakor do tedaj še nikdar ne. Ali kaj ji je smel odgovoriti? Kako se je moral vesti temu krasnemu otroku nasproti? Takoj je vedel, da ji ne sme odgovoriti ničesar. In v istini ji ni odgovoril ničesar.

„Ali zavoljo vašega vedenja ne ostanem več tu. In jutri že odidem in pozabim ta Karlovec in vse te kraje. Tudi vas, tudi vas bom čisto pozabila!“

In moči srca so jo prevzele in strast ji je preplula dušo, da se ni mogla ubraniti notranjim vtiskom. Kar naslonila se je ob steno, in solze so ji prihitele v oko in glasno je jokala. Ko pa se je pomiril prvi vihar, je prijel Vid rahlo nje roko.

„Ana,“ je dejal s tesnim glasom, „po vrteh raste cvetje. Ako pa se to cvetje presadi na gorska, skalnata tla, usahne in več ne raste!“

In spremil jo je proti izhodu.

„In greh je, če se tak cvet presadi na skalnata tla, kjer mora poginiti.“

In stopila sta na svetlo solnce.

„In tako je z nami. Kakor cvetje smo. Nekoliko nas je postavljenih v vrte, a velika večina na skalnata tla.“

In izpustil je nje roko.

„Ali kdor se presadi iz vrta na skalnata tla — živeti ne more!“

In hitro je stopil v mlin nazaj ter izpustil kolesa, da se je klopotanje zopet pričelo.

Kontesa Ana pa je tožna odšla proti hiši. Ondi je sedla v zeleno travo in se zamislila tja predse.

„Ni je hotel rad imeti!“ Ta zavest ji je z bridkostjo napolnila srce. Bila je silno nesrečna, tako nesrečna, da je ubožica menila, da srečna — več ne bo!

VII.

In tu v travi je sedela dolgo. Tudi stari Karlovčan je prilezel potem iz hiše in si položil trudne ude na rušino. Ker je dekle molčalo, je molčal tudi on in se zagledal tja v solnčno ob-sijane planine. Precěj časa sta sedela tako. Kar oba prebudi glasna govorica. In starec je pogledal po strmi poti z Visokega. Po stezi nizdol so tavale tiste podobe, katere smo ravno zapustili v Smrtovi gostilni. Prav živo so med seboj govorili. Ko pa so opazili dekleta na vrtu, je zavpil Kamenarjev Gašperček: „Ta-le bo, ta-le bo! Ima že tisto drobno gosposko telo!“

Dekle se je preplašilo in odhitelo v hišo. Starec pa se ni genil na svojem mestu. Maruši, prihitevši na prag, je dejal, naj vrata zapre in „malo“ zapahne.

In zgodilo se je tako. Potem pa je starec mirno vzel pipo v roke, ukresal ogenj ter zažgal kajenje. Oni pa so se usuli na vrt in obstali pred njim. Obrnil je obraz proti njim — dejal ni ničesar. To pa jih je takoj razdražilo.

„Ti, Karlovčan,“ je vpil iz družbe Jakop izpod Tabra, „jaz ti le to povem, da jaz, kadar udarim, udarim dobro.“

„Tudi jaz pošteno pritisnem, kadar sem jezen — in danes sem!“ je pristavil Gabrčev Tonče.

„In jaz tudi nisem kaka zgaga. Kadar moram usekati, usekam čvrsto!“ je dodal Vrtnikov Matiče.

„A jaz tudi nisem zadnji — pa je amen!“ se je odrezal Mesarjev Boštjan.

„In to boš ti danes vse izkusil,“ je končal Komolček, „ako ne boš pameten!“

Aleš pa je vtem vlekel gosti dim iz svoje pipe in na obrazu se mu najmanjša črtica ni izpremenila.

„I kaj bi radi?“ je vprašal. „Povedali mi dosedaj še niste!“

„Povedali mu pa res še nismo,“ je pritrdil Smolarjev, „a človeka treba podučiti. Vidiš, Aleš, reč je ta, da nam imaš dekleta dati!“

„Dekleta dati!“ se je začudil starec. „Mojega dekleta ni doma danes!“

„Kdo te vpraša po tvojem dekletu! Grajsko mi hočemo!“ je vpil Komolček.

„Grajsko? Nu, te vam že ne damo!“ In Karlovčan si je popravljajl pipo, kakor da bi teh sitnežev tu ne bilo. Nastalo je nekaj vrišča in vpitja. To pa je zbudilo tudi Vida v mlinu. Počasi je prikorakal okrog ogla in obstal pri hišnih vratih.

„Vid,“ je dejal oča, „poglej, grajskega dekleta bi radi!“

Temu pa so se napele hipoma vse žile v telesu in iz obraza mu je izginila vsa kri, da

je obledel kot mrlič. A dejal je vendar silno mirno: „Ne vem, če bo šlo!“

Takoj je zopet nastal krik in vrišč. In pustili so starca ter se usuli proti Vidu, da bi ga odrinili od vrat. Ali Vid se je srdito postavil na krepke noge in s silno močjo porinil Mesarjevega Boštjana, ki je prvi prišel do njega, od sebe, da se je zvrnil na tla in je s seboj podrl vso vrsto, zadaj stoječo. Ker so jim vinske moči bile stopile v noge, so padali kakor snopje. Na tla podrt je bil tudi učitelj Komolček. Srd se mu je izlil v možgane. S silno kletvijo je planil kvišku, pograbil puško, nameril na Vida, napel petelina, in — strel je počil, preden se je množica zavedela, kaj je.

Ali ubogi Vid je bil zadet na smrt! V prsi mu je udaril strel. Visoko telo se mu je streslo, potem pa se je kakor posekano deblo zvrnil brez glasu na obraz in mrtev obležal. Izpod njega se je ulila kri, da je bila hipoma vsa rušina rdeča.

V kratkih hipih je bilo pokončano mlado življenje! Vtisek te hudobije pa je bil velikanski. Takoj so vsem izginile vinske moči iz možgan in grozna zavest se jim je vsilila v dušo. Vse je potem plaho pobegnilo po poti proti vasi.

V hiši je zdihovala stara Maruša, a kontesa je bila že davno omedlela.

Starec pa je sedel na rušini, z rokami si je tolkel glavo in verjeti ni hotel, da je resnica,

kar je bil ravno doživel. Naposled pa so mu stopile oči izpod čela in neprestano je zrl na mrtvega sina, na njega kri in na roje muh, ki so se pasle okrog njega.

„Moj Bog, ubili so ga! Ubili so ga!“ je godrnjal in poizkušal vstati — ali vstati ni mogel. V glavi so mu vreli možgani — toda noge so bile brez moči.

Končno so prišli sinovi domov.

„Vida so ubili!“ jim je zastokal s čudnim glasom nasproti — a potem je objela tudi njega tema in nezavest.

Bil je to strašen večer v Karlovcu! Ni prej ni pozneje ni bilo toliko nesreče, toliko bede in groze v hiši.

* * *

Na Visokem v vasi pa je tudi gospodovala groza. Drugi dan so se skrivali skesani obrazi, in skoraj nihče si ni upal iz hiše na solnce. Vas je bila kakor zapuščena, in težilna zavest umora je ležala na nji.

Proti poldnevu so prinesli bratje umorjenega Vida iz Karlovca. Iz desak slabo zbito rakev so nosili na ramenih ter tiščali pod pazduho kopalno orodje, da bi mu izkopali jamo na vaškem pokopališču. Počasi so stopali skozi vas, s temnimi obrazi. Tu in tam se je odprlo okno in se pokazal plašan obraz. Tu in tam

je tudi prilezel na prag otrok, debelo gledajoč za čudnimi pogrebci.

Ti pa so na pokopališču kakor najeti delavci mirno kopali jamo in metali prst iz nje.

Nihče jih ni motil. Govorili pa tudi niso. Ko so naposled ubogega Vida položili v hladno zemljo in ga zasuli s težko prstjo, so se jim udrle debele solze po rjavih obrazih. Pod cerkvenim stolpom so prijeli za vrvi in — tožno so zapeli zvonovi, da ni bil „brez zvonila pokopan“.

Tedaj pa je prilezla stara Rotija, tista ‚večna vaška beračica‘, ter sedla na zid pri pokopališču. Stara je bila kot zemlja in skoraj popolnoma slepa in gluha.

„Hov, hov!“ je zdihovala. „Kaj so ga res ubili? Človeško življenje so ubili! To bo sodba sodni dan! Hov, hov!“

In starka je izvlekla velikanski molek in pričela prebirati njega jagode. In zdihovala, molila in jokala je.

Vidovi bratje so tiho odšli. Ko pa so zunaj vasi hoteli zaviti nizdol proti Karlovcu, je zapel vojaški rog. Tam po cesti proti Visokemu je jezdila četa vojakov. Golo orožje se je svetilo v solncu in konjska kopita so delala gost prah. To je bil konec revoluciji na Visokem.

* * *

Potem pa je kazen pela. In Visočani so morali plačevati kvaro graščaku, tako da jim še danes leže v kosteh tisti časi. Morali pa so tudi v ječo, in doma je gospodarstvo pešalo in hiralo. Tudi Peter Smrt je moral v zapor, ker je bila njega gostilna ognjišče vsem neredom in ker je netil ogenj s tem, da je brezplačno točil vino. Komolček pa je dobil sodbo, da bo zaprt na vse življenje. Mnogo let pozneje so ga pomilostili. Star in ves potrj se je vrnil na Visoko, kjer je potem prosjačil s pridevkom „raztrgani Komolček“. A Visočani so bili sami berači od tedaj.

Starega Karlovčana so vprašali sodniki, koliko hoče odškodovanja imeti za sina.

„Nič,“ je dejal, „ker toliko, kolikor je bil vreden, mi dati ne morete. Kar mi pa daste, to ni nič!“

V Karlovec se je počasi vrnil stari mir. Gospodar Aleš je skoro potem umrl. V zakon pa je moral iti sin Tomaž, ki še sedaj gospodari. Urh in Urban pozneje na ženitev „niti misliti nista hotela“.

* * *

A kontesa Ana?

Pred nekoliko leti sem obiskal sijajen ples v mestu C. — Plemiči so imeli svoj prostor,

kjer so plesali. Med njimi je bila ženska prečudne krasote. Okrog nje se je gnetlo vse in se ji sladkalo. Ona pa je enaka boginji sprejemala vse te časti — a na obrazu ji je bil videti žar sreče. Bila je kontesa Ana, tedaj omožena grofica T. — Svet pravi, da je srečna. Vsaj videti je tako.

Življenje vihra nad nami s silno oblastjo, trgajoč nam iz srca spomine, da izginjajo brez sledu. In kdo bi trdil, da je to nesreča nam smrtnikom?

IV.

Črez osem let.

Tujec sem pod svojo streho! Danes zjutraj sem prekoračil prag očetove hiše. Ko pa sem stopal po mestnem tlaku, so me srečavali obrazi pusti, dolgočasni, starikavi in rumeni, kakor iz starega voska skuhani. Nihče me ni poznal, ali me vsaj poznati ni hotel. Osem let nisem že storil koraka po tem tlaku. Nov, mlad zarod je nastopil vtem, zarod, katerega ne poznam več! In jaz sem se postaral in enak sem listu, ki ga je jesen stresla z veje in ki v novi pomladi segnit leži pod svojim drevesom, na katerem pa poganja novo življenje, novo cvetje . . .

Davi sem torej prišel. Pred očetovo hišo sem obstal. Dolgo to poslopje je bilo videti zapuščeno, umazano in revno. Okna v prvem in drugem nadstropju so bila z rumenkastimi gardinami preprežena, in to o belem dnevu, ker za temi gardinami ni nihče stanoval. To pa je bila moja volja, in dobro mi je dejalo, da so se moji ukazi tako točno izpolnjevali.

Pri vhodu sem si otresel prah z obutala. Pes, nekje v veži ležeč, je planil tedaj proti

meni ter z ostrimi zobmi režal proti moji nogi. V moji hiši me zverinče ni poznalo!

Tudi vratar je pri svoji lini pogledal v vežo, mogočno, ponosno. In videč slabo mojo obleko je dejal kratko: „Tukaj se ne deli miloščina!“

In srdito je zaprl okence pri svoji lini. A jaz sem bil v svoji hiši berač!

Ko pa le nisem hotel oditi, je odprl vratar še enkrat svoje okence ter pomolil popolnoma svoj temni, bradati obraz v vežo. Bil je Štefan Vir, isti Štefan Vir, ki je v teh osmih letih lenaril za moje denarje in me ves ta čas go-ljufaval, kjer je le mogel. A ta poštenjak se je tedaj takoj razsrdil! Grdi obraz se mu je napel in od pijančevanja rdeči nos se je kar zaiskril, tako da sem videl, da hoče moj vratar postati sirov.

Obrnil sem se proti njemu ter dejal počasi: „Nekdaj sem bil gospodar v tej hiši in upam, da sem sedaj še tudi!“

Bliskoma se je zaprlo okno pri lini, in od-prla se je takoj vratarjeva sobica. In Štefan Vir se je privalil na dan ter prilomastil v vežo. In kakor strela je planil na psa, pri stebru renčečega, ter mu položil težko nogo na suha rebra in zatulil v sveti jezi: „Zver prokleta! Da ne poznaš svojega gospodarja! Prav prokleta!“

Potem pa je zvijal svoje telo, se sladkal ter počenjal vse sleparije, ki so lastne takim podložnim dušam.

Molče sem stopal po stopnicah v svoje stanovanje — Štefan Vir je odklenil vrata — in stopil sem v prostore, kjer sem bil nekdam srečen.

Takoj sem odpravil sitnega strežaja.

Ko pa sem bil sam, so me obsuli hipoma preteklih dni spomini. Po sobi okrog sem obrnil pogled. Vse še tako, kakršno nekdam! A prah, debel prah je ležal po mizah, po stolih, po knjigah in po vsej opravi. Skozi gardine je prihajala mračna svetloba, tako da je bilo skoraj temno tu notri. Ondi na steni v zrcalu sem videl samega sebe. Ali je bilo mogoče? Ta obraz je bil moj obraz? To razorano lice, ti redki lasje ob čelu, in ta dolga, razmršena brada, ki pa je bila tja proti ušesom že močno bela! In te oči, ki so tako srpo zrle izpod čela! Vse to sem bil jaz! Tudi name je bil padel časa prah ter me glodal bolj kot opravo po sobi. Ali ta prah je bil padel tudi na moje srce. Tudi srce, in ne telo samo se mi je postaralo, tako da me je obdala groza, ko se mi je tedaj vse to odkrilo.

Na stol sem se spustil ter si podprl z roko težko glavo. Osem let življenja sem vrgel v nič ter bil zakopal svoje talente v zemljo! In sedaj sem jih odkopal, rjave in od rje objedene. A kdo je zakrivil vse to? Dà, ona, edino ona je kriva, da je to vse prišlo tako!

V sobi nisem mogel ostati. Planil sem na hodnik in po stopnicah na vrt, ki se razprostira za hišo. Ondi sem letel po peščenih stezah. Piš je vlekel ter mi hladil obraz, ali mene so morili spomini iz preteklosti.

Vsa kota sem obdivjal ter končno obstal pred železno ograjo, ki loči moj vrt od sosednjega. Sosednji ta vrt pa mi je bil nekdam tudi odprt, in prijateljstvo me je sprejemalo ondi.

Bogatega Grma vrt je bil še tak, kakršen nekdam. Peščene steze, po gredah pa obilo tistega tolstega cvetja, a vmes tudi sočivja in drugih koristnih rastlin. Tu in tam klop, a v zatišju vodomet, z vodnim žarkom v jasni zrak kipeč. Vse to je bilo nekdam tudi že tu.

Meni pa se je srce takoj napolnilo s srdom. Kako drugače bi bilo lahko vse, ako bi me usoda ne bila vrgla v dotiko s to rodovino! Pač bi ne bil sedaj sam in tako zapuščen, kakor kamen na dnu morja. In ti ponosneži! A jaz sem jim povrnil vse bridkosti ter jim poplačal stotero več, kot so mi dali, ha - ha!

Srd me je bil čisto omamil. Ko pa sem se zopet zavedel svojega življenja, mi je zrlo skozi ograjo nasproti dvoje temnih, divjih, tožnih ali morda sovražnih ženskih oči. A pred mojim pogledom ji je obledelo lice, visoko njeno telo se je streslo, in z rokami je pograbila po zraku.

Slednjič pa se je oprla na železno ograjo ter zaječala: „Evgen!“

A jaz sem planil na vrt, v najgostejšo goščo, ter se nisem menil za njeno ječanje. To ječanje je bilo ječanje sovražnosti, kakor pri divji zveri, ki je dejana v železni zapor in je brez moči gledavcu nasproti.

Bila je Leonora — moja žena!

2.

Mladost . . . preteklost! Grenki spomini, ali vendar tu in tam cvetje in solnčni žarki vmes! Pred dušo mi stoji še danes moj oče, kakor je bil, kakor je živel. Star, sklonjenega telesa, zgrbančenega lica in s sivimi, svetlimi očmi. Osoren je bil — mene ni ljubil. Ljubil pa je denar, za katerega se je trudil vse dni svojega življenja. V starosti je šele stopil v zakon ter vzel mlado ženo. Ali kmalu je umrla in jaz sem ostal za njo.

Oče pa me ni ljubil, in kadar si je dobil časa, da je prilezel iz svojih skladišč na beli dan, me je tepel za vsako stvarco. Ogibal sem se ga, in če je le bilo mogoče, sem ušel iz temnega poslopja na svetli vrt ter letal ondi okrog ter končno odklenil mala vratca ter smuknil skozi nje v gozd, ki se sedaj še tudi razprostira za vrtom po rebri navpik. V gozdu pa sem pod visokimi drevesi na mahu ležeč

poslušal ptice po vejah in gledal mrčes po zraku ter zrl v solnčne žarke, ki so se usipali skozi vejevje in zlatili zeleno listje.

Nekdaj, ko sem tako ležal na mahu, se mi je zdelo, da je zašumelo suho listje tik mene. Sklonil sem se — in v istini, poleg mene je čepelo otroče, dekletce v istih letih, kakor sem bil sam. Rumeni lasi so ji kakor svit obdajali obrazek. Velike oči pa je imela uprte vame in gledala me je neprestano. Čemu je bila prišla tu sèm? Kaj je hotela tu? Srd me je napolnil, ker tedaj sem sovražil vse, čisto vse. Samo gozd, ta tihi in prijazni gozd sem ljubil. In tu sèm, tu sèm v gozd se je predrznila priti, tu sèm, kjer sem bil jaz sam gospodar in pa ptice po vejah in mrčes po zraku.

„Kaj hočeš tu?“ sem vprašal jezno.

Ali prstek je dejala na rdeča usta in rekla veselo: „Tiho, tiho! Ušla sem! Hi-hi! To me bodo iskali!“

Bila je sosedova Leonora, ki je pa dotodaj še poznal nisem.

Ali odtodaj sva postala prijatelja. In še potem, ko sem hodil v šolo, sem rad uhajal v gozd ter poslušal ondi ptice in čakal, da je prišla sosedova Leonora.

In okrog po gozdu sva letala, po vseh potih lazila; poznala sva vsako deblo skoraj in vsako tratino — ter se rada imela.

Nekdaj jeseni je bilo. Rumeno listje je padalo na tla in po golem vejevju so čivkali jesensko-otožni strnadi. Prehodila sva bila ves hrib. Slednjič pa je Leonora onemogla in dejala, da je trudna. Pod smreko na mah sva sedla. Trudno glavico mi je naslonila na ramo in rekla imenitno: „Evgen, jaz bi ti rada nekaj povedala!“

Odgovoril sem, naj govori.

„Vidiš, kadar bom tako velika, kakor je sedaj moja mama, tedaj bom tvoja žena, jeli ti?“

In prav se mi je zdelo, da bo moja žena. In govorila sva še mnogo o tem: da ji bom kupal draga oblačila, taka in taka; da bova stanovala v hiši na trgu, prihajala tudi v gozd in da bova počenjala bogve kaj vse! Morda so bili to najsrečnejši časi mojega življenja. Megle otroške duševne nezavesti so ležale tedaj nad mano. Ali kako hitro so se raztrgale potem — in pokazal se mi je življenja jasni, a vendar strašni obraz. Da bi se pač povrnilo megle nekdanje!

Moj oče me ni ljubil, in komaj sem stopil v gimnazijo, me je že odstranil od hiše. Tisti hišni učitelji in pa radovedna moja vprašanja so mu bila postala nadležna.

V stolnem mestu je imel brata in k temu me je poslal. Prišel sem k stricu Alfonzu. Stric Alfonz! Kak človek je bil to! Njega se je oklenila mlada moja duša, kakor se bršljan ovija okrog hrasta. Nikdar potem nisem naletel na

človeško bitje, katero bi bilo zadovoljno s svojim življenjem. A stric Alfonz je bil tako bitje! Srečo je dihal vsak dan. In kaki ideali so mu živeli v krasni duši! Njegovi uki so kakor ploodonosni cvetični prah obsuli cvetove mojega duha. Tedaj, morda samo tedaj sem se v istini radostil življenja. Leto za letom je preteklo, in leto za letom je moja duša postajala čistejša. Človek mi je bil kras stvaritve in ženska vzor najvišji. Na vseučilišču, prišedši na nje, sem poslušal edino le modroslovje. Vtopil sem se v sisteme ter srkal iz njih vzore ter napolnil ž njimi dušo svojo. Vodnik pa mi je bil stric Alfonz. Skupno sva premišljala, skupno se pogovarjala ter iskala navdušenja, kjer je le bilo mogoče.

Ali končno je umrl stric, in oče me je poklical domov, ker premnogo učiti se je bilo po njegovem mnenju nepotrebno in je stalo tudi preobilo denarja.

Črez deset let sem prišel torej zopet na svoj dom, poln idealov. Očeta pa sem dobil od starosti potrtega in na robu groba. A bil je še vedno tak, kakršen nekdej. Za vrečo moke bi bil prodal vse take stvari, ki so bile meni vzorne. Pa vendar ni mogel potreti moči mojega duha, in krepko sem se postavil v bran njegovim sarkazmom. Pustil me je potem živeti, kakor sem hotel.

Nikdar pa nisem bil pozabil prijateljice otroških let. Vedno je živel njen spomin v moji duši. Sveto, gorečo ljubezen sem gojil do nje, in vzor vseh vzorov mi je bila ona.

Takoj prvi dan, ko sem bil prišel nazaj, sem jo hotel videti. Kaka je bila postala v tem? Kakor boginja gotovo!

Bilo je jasno popoldne, ko sem po znani poti črez vrt hitel v gozd. Oči sem upiral v vrt sosednji — a prazno je bilo vse. Nikjer med cvetjem se ni hotela prikazati krasna njena podoba.

S potrjim srcem sem stopil iz vrta v gozd. A tu so se mi odprla zopet otroška leta. Vse sem poznal še. Na tem deblu je nekdam gnezdil ščin-kavec, in ondi pod rušo je taščica skoraj vsako leto nanosila svoje selišče. Tu, tu pod smreko pa je bilo, kjer mi je povedala, da bo moja — žena. Kak sem bil tedaj! Že pri sami misli mi je zalila kri obraz in zardel sem bolj kakor sedaj dekle, če ji poveš največjo nesramnost!

Vse strani sem prelazil. Naposled se je steza zavila — in pred mano na tratini je sedela družba mladih deklet. To je govorilo, klepetalo in pilo kavo. Na zeleno rušo so bile pognile prt ter imele okrog njega svoje veselje. Že poprej sem bil čul iz dalje to govoričenje in šumenje. Nehote sem šel za njim. Morda je ravno ona! In v istini, na čelu tej

družbi je sedela Leonora. Takoj sem spoznal krasni njen obraz. Vsaj meni se je zdela neizrečno lepa!

Bog pa zna, da sem bil pretipal in pregledal filozofske sisteme vse ter si napolnil duha z vedo in učenostjo. Ali kako se vesti ženskam nasproti, tega se nisem bil navadil. In kaj so mi bile ženske, druge ženske tedaj, ko sem že nosil v sebi idealno ljubezen? Redkokrat sem bil prišel k ženskam v družbo, a še tedaj sem ostal molčeč v zatišju. Kadar pa je zrlo name žensko oko, sem se čutil v stiskah in neokretno in trdo sem se vedel.

Tako se mi je zgodilo tudi tedaj v gozdu. Takoj sem čutil, kako so mi postale težke noge, prav kakor bi si jih s svincem zalil. Nerodno sem snel pokrivalo z glave in v prvem trenutju nisem vedel, kaj naj bi izpregovoril. Moral sem biti v istini čudna in smešna prikazen. Pričelo se je suvanje z rokami, z nožicami, oči so se blesketale in končno se je smejala vse. Tudi ona, tudi ona se je smejala!

Srd je šinil vame, ponosno sem se zasukal ter hotel odhiteti v gozd. Ali tedaj se je dvignila Leonora in hipoma sem čutil njene roke okrog vratu in glavico je pritiskala na mojo ramo.

„Evgen, moj Evgen!“ je vzkliknila radostno.

Saj me je vendar ljubila! Vpričo vsega sveta mi je odkrila svojo ljubezen!

Potem pa je prišlo, kakor sploh pride pri takih okolinostih. Bil sem sin bogatinov, in ona je bila hči ravno tako bogatega soseda. Zaročila sva se, roditeljem v zadovoljnost in sebi v srečo. Vsaj tedaj sem menil tako. Potem pa je postala moja žena, v bridko mi usodo, v bridko mi usodo!

3.

Dà, to je bila moja bridka usoda, da sem se prikoval na to žensko. Kako hitro mi je pregnala vse vzore, kako hitro mi je razprala zagrinjalo, da sem zrl v mrtvo, tožno istinitost! Nosil sem v sebi gorko srce in menil, da ga nosi tudi ona v sebi. Ali Leonora ni imela srca! In ko se mi je zavest o vsem tem odkrila, mi je pokosila takoj cvetove mladega življenja in kakor črn oblak mi je pokrila jasno nebo goreče duše. Ta ženska, edino ta ženska je kriva, da sem sedaj sam in zapuščen, kakor divja zver sredi stepi.

Živela sva skoraj tri leta v zakonu. In svet je sodil, da sva srečna. Vtem je šel v večnost moj oče — stari Lenart Kamnovec. Zapustil mi je veliko svoje premoženje. Postal sem sam svoj gospodar. Zavoljo denarja so me častili someščani in stopil sem tudi v javno življenje ter tudi tu izgubil počasi vse svoje ideale. Vse je izginilo, a srce je ostalo prazno in pustošno

Leonora pa se je lahkoživo veselila življenja ter privabila mesec za mesecem v hišo neizmerno računov, katere sem moral plačevati. Na javnih plesih je bila kraljica — in to, le to edino jo je veselilo. Jaz pa sem bil senca in nji nasproti brez vsake moči. Če sem izpregovoril osorno besedico, se je raztopila tako v solzah, da sem moral tiščati zobe in jezik za njimi. Pri vsem tem pa je svet govoril, da grdo ravnam s svojo ženo in da sem le jaz, edino jaz kriv prepira v hiši.

Ali je torej čudo, da je prišel dan, ko so se vezi med nama raztrgale ter se je napravil med nama tak globok prepad, da ga premostiti ni moči?

Zakon nama ni bil ostal brez blagoslova — dobila sva že prvo leto otroka. Tedaj pa sem užil zopet nekoliko neizkaljenega veselja, katero mi še danes zadostuje za vse to izgubljeno življenje.

Bilo je to drobno, neizrečno drobno bitje, z očmi kakor dva bisera. Kako živo mi je še danes pred dušo — ali umreti, tako grozno hitro je moralo umreti! Cvet mojemu življenju bi bila postala ta deklica, ali sedaj je mrtva, že davno mrtva! Vsa moja duša se je bila izlila v to dete in vsi moji občutki so bili posvečeni temu nezmožnemu bitju. Ali zapustila me je, in sam sem ostal, čisto sam!

Pravili so mi, da lastni otroci človeka izboljšujejo. Menil sem torej, da bo tudi moja žena postala drugačna. Prve mesece je res burno letala s svojim otrokom tja in sèm ter ga skoraj nikdar iz rok dati ni hotela. To je bilo poljubovanje in sladkanje! A potem se je tudi otroka naveličala in postala je, kakršna je bila prej. Doma pri svojih se je dolgočasila — in povrnila se je zopet v življenje. In jaz sem moral zopet hoditi ž njo na plese, laziti za njo po svetlih parketih ter ponižno molčati, če se je okrog nje sladkarila vsa mestna vojaščina, če so jo z zaljubljenimi pogledi preganjali vsi meščanski gizdalini. Otroku na ljubo sem prenašal vse.

Bilo je preteklo skoraj tretje leto najinega zakona. Prišel je bil zopet Predpust ter prinesel, kakor leto za letom, polno tistih burnih, a nesanih veselic, ki so v grozo zakonskim možem in rodovinskim očetom, z mnogobrojnimi hčerami oblagodarjenim.

Takrat sem bil izvoljen v občinski svet, seveda samo zavoljo svojega premoženja. Ravno iste predpustne dni pa smo imeli viharne seje. Hoteli so mestne gozdove posekati in les na pomlad prodati. In o tej stvari je bilo govoričenja, burnega govoričenja, da me je groza še sedaj, če se spominjam tistih „posvetovanj“. Ker je hotel vsak tepec, ki so ga bili meščani

odposlali v zbor, svojo besedo govoriti, in ker je takih tepcev po stolah v meščanski zbornici sedelo preobilo, smo hodevali v „seje“ dan za dnevom.

Vtem je prišel dan, ko je častništvo mestne posadke dajalo svoj letni ples. Tisto jutro pa je morala mala Evgenija — tako je bilo ime mojemu otroku — ostati v postelji z bolno, vročo glavico. Črez noč je bila prišla bolezen, in misel, da morda smrtni angel pokosi to mlado cvetico, me je napolnila z obupnostjo. Popoldne je vročina nekoliko odlegla, in boljše ji je bilo. Na večer pa mi je Leonora za živega Boga obljubovala, da ne pojde na ples, da ostane doma pri bolnem otroku. S težkim srcem sem se potem napotil na sejo, da smo se prepirali o mestnih gozdovih. In prepirali smo se do trde noči.

Ko pa smo končali, je bila že skoraj polnoč. Luna je sijala po mestnih strehah, katere je pokrival debel sneg. Hitel sem proti svoji hiši. Vežna vrata so bila na stečaj odprta. V sobi pri vratarju pa je zborovala vsa družina. In smejali so se, klepetali in bogve kaj počenjali. Nihče me ni čutil po stopnicah navzgor hitečega. Stopil sem v stanovanje. V Leonorini sobi je ležalo oblačil in drugih toaletnih priprav, razstlanih v strašnem neredu. Duh pomad in drugih takih sleparij pa je bil razširjen po nji.

V drugi sobi je pri mizi slonela strežajka — in spala. Ni se prebudila, ko sem hitel mimo nje. Ali Leonore ni bilo nikjer!

Končno sem stopil v spalnico k otroku. Nikjer žive duše. V posteljici pa je ležalo dete, mirno, tiho. Z ročicami se je bila sirotica zapredla med odejo. Potni laski so ji v kepica padali črez čelo. Bila je mrtva! V istini, čisto mrtva! Bolest, divja, srdita me je prešinila, in menil sem, da mi morajo zavreti možgani. Bila je mrtva, mrtva!

Moje zdihovanje je prebudilo strežajko. Boječe je prihitela ter govorila nekaj, da je bilo otroku bolje in da je šla gospa z bratom na ples. Na ples! In doma ji je umiral edini otrok. Smejaje je poslušala pregrešne tiste fraze puhlih glav — a doma je smrt s svojo koso plesala svoj mrtvaški ples! Po godbi doneči je premikala svoje olepoličeno telo, doma pa je mlado življenje pojemalo, in nje, matere, ni bilo, ker je morala — plesati! To je materino srce! Ha-ha! Materina ljubezen! Taka ženska, taka ženska ni imela srca, nikdar ga ni imela! Saj še divja zver v puščavi ne zapusti svojega zaroda, če mu preti nevarnost! Ali ona je pustila umreti svoje dete, samo da je mogla — plesati! Tedaj pa se mi je strdila kri kakor led po žilah, in ljubezen do te ženske mi je izginila, čisto izginila iz srca.

Svojega otroka pa sem napravil v belo oblačilce. Z vrta so mi morali prinesti cvetja, črez zimo umetno vzgojenega, in ž njim sem jo obsul, da je ležala kakor na pomladanski livadi. In na visokih svečnikih sem zapalil sveče, da so ji gorele v zadnji spomin. Potem pa sem sédel v vznožje ter ji neprestano zrl v blede obrazek. Dolgo časa sem bil sam z mrtvim svojim otrokom in z mrtvim svojim srcem.

Končno je luna ugasnila na visokem nebu in zvezde so obledele. Zunaj je nastala tema, čista tema, kakor meni v duši.

Potem pa je pridrdral voz. Začulo se je pred hišo smejanje. Posloveli so se. Ječaje sem hotel vstati — ali nisem mogel.

Prihitela je v sobo. V ničemurni svoji obleki, posuta z bleščječimi dragocenostmi in z razkodranimi lasmi. Ali nasproti ji je prihitel duh mrtvaški, nasproti so ji plapolale mrtvaške sveče, nasproti ji je donela tromba sodnega dne: Mrtev otrok!

Drugo jutro pa sem ji zaprl svojo hišo ter jo pripeljal k očetu nazaj. Starec se je grozil in se penil od jeze. Ali pri njem je morala ostati. Mesto pa je imelo govoriti vsaj za leto dni.

Pokopavši svojega otroka, sem vzel popotno palico v roko ter odšel med svet. Potem pa sem se drvil po zemlji okrog s srcem opustošenim in skelečimi svojimi spomini. Na njo

pa, ki ni imela srca, sem mislil le s sovraštvom. Potrla mi je vse, vse upe življenja!

Čemu sem prišel sedaj nazaj? Ne vem. Da bi zopet videl svojo ženo, gotovo ne! To mi je jasno. Vtem pa je naju sodišče ločilo od „postelje in mize“. Modri sodniki so sodili in dejali, da je krivica na moji strani, ker sem svojo zaročeno ženo hudobno zapustil ter šel po svetu bogve kam. Hudobno zapustil! Ha-ha! A tudi prav! In v razsodbo so še postavili, da moram svoji ločeni ženi plačevati toliko in toliko, da bo mogla živeti in se oblačiti. Denar pač vsako rano zaceli! Osem let, osem dolgih let sem se klatil po tujini, in sedaj sem truden in življenja sit se povrnil. Iskal sem ljubezni, ali postavili so me v peščeno puščavo, kjer ni studenca, ne hladilnega dežja izpod neba, da bi mi okrepčal onemogle ude.

4.

Sedaj sem že dva dni tu v mestu, in žive duše ni še bilo blizu. Čisto pozabljen sem. Pač, beležnik, ki mi je ta čas premoženje oskrboval, se me je vendar-le še spominjal. Prišel je ter mi je prinesel dolg, dolg račun, iz katerega je razvidno, kakor je pristavil ponosno, stanje vsega mojega premoženja.

Če pa stopim na ulice, se me ogiblje vse. Prijatelji nekdanji mi ginejo izpred oči, ako

pridem na sto korakov blizu. Kakor bi jih veter odpihal, tako jadrno se vselej zasučejo v kako stransko ulico. Bog ž njimi! Če se pa le ogniti ne morejo, obračajo ti farizeji poglede v tla ter se delajo, kakor da bi me ne videli. Licemerci! Nekdaj pa so lazili za mano ter mi lizali roke. Smeh pa me sili, kadar mi pride nasproti kakov tak licemerec s svojo družino. S svojo debelo soprogo stopa mogočno s tolstim svojim obrazom mimo, obdan s četo otrok. Mimo stopaje pa me meri z imenitnimi pogledi, češ; poglej me v rodovinski sreči cvetočega, v isti sreči, katero si ti tako lehkomišelno pehnil od sebe!

Takega očitanja so polni ti licemerski obrazi. A vsi ti očitavci se delajo, kakor da bi bili bogve kako srečni. So pa vendar tako siromaške stvari!

In takih mrčesov naj bi se sramoval? Jaz, ki sem svoje življenje daroval idealom, ki sem se hotel povzdigniti ter sem se tudi povzdignil iz prahu, po katerem ta golazen lazi ter bo lazila venomer!

Če pogledam te zakonske može s tistimi zakonskimi ženami in s tistimi zakonskimi otroki, pač ne vem, zakaj bi mi naj zardela lica. Kakor svetnik stojim v blesku pred njimi, in če zro z zaničevanjem name, jim vračam to zaničevanje po dvakrat in trikrat.

Imam ženo in otroke! Tako javkajo o vsaki priložnosti. S tem izgovorom zatajujejo svojega

cesarja, če je treba, svojega Boga, svoj narod, svoj značaj! In takih zakonskih siromakov naj bi se sramoval, pred njimi naj bi izginil kakor ponočni ptič v mrak, in zavoljo njih naj bi se ne upal več stopiti na jasno, svetlo solnce?

Nikdar ne! Kakor bog z visokega Olimpa stopam med temi filistri in ne obračam obraza ne na levo, ne na desno. Njim vsem se stavim na upor!

Včeraj zvečer sem bil v gledališču, v svoji loži. Zviti moj beležnik si je na moje stroške leto za letom kupoval ložo, „ker tako bogata hiša mora imeti svojo ložo, če je tudi prazna vsak večer“. Vstopil sem, kakor da bi bil prišel po svoji vsakdanji navadi, mirno, brez vse strasti in z obrazom brezskrbnim. Hladnokrvno sem slekel rokavice s prstov in potem flegmatično sédel na mehko blazino. Na odru se je že igralo, in nekov slab Lir se je s kričanjem trudil, da bi spravil na nič velikansko Shakespearejevo poezijo. Prostor je bil jasno razsvetljen. In ker so bile tedaj klasične igre prišle „v modo“, je bilo gledališče polno. Po ložah je sedelo obilo krasnega ženstva, in vse to je bilo zamaknjeno tja na oder, kakor da bi bogve kako bilo vneto za nebeškega Shakespeareja.

Ko pa sem sédel na svoje mesto, je bilo, kakor bi bila električna iskra šinila med to družbo. Hipoma so se jeli obračati obrazi proti

meni, in sto in sto oči me je skozi ostro steklo opazovalo. Potem pa so se spogledavali in se posmehovali ter me obdelovali z ostrimi svojimi jeziki. Prepričan sem, da se je neizrečno hudega tisti večer govorilo o meni.

Na drugi strani, skoraj ravno meni nasproti, so sedeli Grmovi v svoji loži. Tudi Leonora je sedela tam, a takoj o mojem vstopu je izginila v zatišje, v mrak. Stari pa še s trepalnico ni genil. Kakor kip je sedel na svojem prostoru in sedaj pa sedaj krčevito pogladil z roko belo svojo brado ali si pa podrgnil ž njo črez plešo na glavi.

A jaz sem ostal na svojem mestu. Ko pa je bilo končano drugo dejanje, mi je prinesel sluga vest, da bi rad nekdo z mano govoril. Podal mi je karto. Na nji sem čital ime brata nekdanje svoje soproge. Ko sem se bil ločil od nje, je bil ta brat še skoraj otrok, mlada boječa in bolehnata stvarca. Ali sedaj je hotel ta Feliks Grm z mano govoriti! Na listu se je bralo, da služi med vojaki in da je častnik. Čisto sem bil pozabil tega brata svoje žene, ali danes se mi je sam vrinil v spomin.

Sluga je bil komaj odšel, in že je vstopil pri meni Feliks Grm. Kar ga nisem videl, je bil močno zrastel. Ali šibki njegov život je bil sklonjen in zelo neprijeten vtisek podobe njegove, na kateri je visela uniforma, kakor bi se sušila na drogu. Suha glava mu je na šibkem

vratu nemirno tičala med visokimi ramami, tako da se je videlo, kakor da bi se hotela vsak trenotek odtrgati na visokem stališču ter zdrsniti dolginu pred noge. Pod nizkim čelom pa mu je gorelo oko v prečudnem ognju, kakor tistim bolnikom, ki z gnilim drobom vsak dan pričakujejo smrti. Pri tem pa se je vedel boječe ter zrl neprestano na dolge svoje noge in na vsak korak, ki ga je storil. Dolgo telo mu je bilo videti na poti, in vedel se je tako, kakor da bi sam ne znal, kam naj bi dejal to svoje raztegnjeno telo.

Vstopivšega sem hladno pozdravil, kar ga je spravilo v stisko. Sédel je v senco, tako da mu ni padala svetloba na obraz. Skozi mrak pa je švigal plamen njegovega očesa proti meni, kakor da bi hotel pogoltniti vso mojo osebo.

„Težko sem te pričakoval, ali končno si vendar prišel, Evgen!“

Te besede je samo poluglasno šepetal. Ali takoj je umolknil, kakor da bi se bil prestrašil sam svojega glasu. Potem pa je koščene svoje roke drgnil eno ob drugo ter jih končno potisnil med šibka svoja kolena.

„Težko, prav težko sem te pričakoval!“

In sklonil je svoje telo še bolj in tja v kot obrnil goreče svoje poglede.

„Pobegnil si bil, črez noč si bil izginil in drugo jutro te več ni bilo. Mi pa smo ostali

tu s sramoto pokriti. In uboga Leonora se je vlačila skozi življenje kakor megla brez vetra. In smejali so se ji in s prsti za njo kazali. A na obrazu so ji izginile rože in na smrtno posteljo je morala leči. In v tihih nočeh se je s smrtjo borila. Mi pa smo že menili, da se bo povrnila v večnost. Veliko smo trpeli. Jaz pa sem tedaj mislil na te, Evgen, in težko te pričakoval!“

In življenje mu je šinilo v dolgo telo. Iz mraka se je premaknil proti meni, da mu je svetloba za trenotek obsijala demonični obraz. Z očmi pa se je kakor bazilisk zasedal vame, da me je bilo nehote groza. Nekdaj sem videl razdrti obraz nemškega pesnika Grabbeja. Na misel mi je prišel tedaj isti obraz. Feliks Grm je nosil tedaj takov obraz. Samo da je ta obraz bilo razrilo in razdrlo sovraštvo, pesnikovega pa pijančevanje.

A takoj je postal zopet miren, potisnil se v svoj kot ter obrnil pogled v tla.

„Doma smo tičali in se skrivali in na svetli dan si nismo upali. Na hišo našo pa je legla sramota, ki nas tlači še sedaj kakor smrtna mora. Če pa sem potem zahajal v družbo med prijatelje, sem moral s sladkim obrazom poslušati grenke besede, dvoumne besede, katere sem pa umel predobro. Ali molčal sem ter si z vinom zalival želodec in žolč, ki se mi je

izlival vanj. Pri tovariših pa sem prišel v ime slabega prijatelja in boječega vojaka. Od notranjega srda, ki sem ga vedno dušil v sebi, pa se mi je usušilo telo, tako da mi sedaj življenja studenci slabo teko. A jaz sem molčal, ker sem moral molčati! Saj veš, da umreti prej nisem smel, da nisem s tabo, Evgen, govoril resne besede. Prijatelji so me zbadali — a jaz sem tebe pričakoval!“

In zopet je sovražno svoje oko uprl vame. V njem se je od strasti napela vsaka žila.

„In sedaj si tu, in sedaj je napočila tista ura! In vse ti bo poplačano, do zadnje grenke kapljice, vse! Naj smrt razsodbo izreče med nama! No, da si le prišel, da si le prišel!“

Potem pa je umolknil, kakor da bi pričakoval mojega odgovora. A jaz sem molčal. Kaj sem mu pa hotel odgovoriti?

„Upam pa, Evgen, da se smrti ne bojiš! Neprijetno bi mi bilo, ker kakor psa bi te moral potem pobiti na ulici. Smrt pa si zaslužil za vso to sramoto, za grozno to sramoto! Upam, da nisi boječ, kakor kaka deklica, ki trepeče pred vsako gosenco!“

Boječ? Takoj mi je kri skipela v glavo. Bati se in tega človeka, ki dolgih osem let ni drugega mislil, kakor le na mojo smrt!

„Ne bojim se ne smrti ne tebe!“ sem dejal srdito.

On pa je razvil svoje dolgo telo in vstal ter rekel prijazno: „No, torej je pa v redu vse, Evgen! Da si le prišel, da si le prišel!“

Potem pa se je izvil skozi vrata počasi, neokretno, nerodno. A kmalu je vstopil v nasprotno domačo ložo ter ostal v zatišju. Oči so se mu blesketale kakor živa dva oglja. A venomer je zrl le name, kakor da bi me hotel z bliski svojega pogleda pobiti.

Vstal sem ter zapustil gledališče.

5.

Ponoči nisem mogel spati. Če sem le zatisnil oči, vedno mi je stala pred dušo ta sova, ta Feliks Grm. Zjutraj sem pozno vstal. Ali komaj sem se bil dobro napravil, mi prinese Štefan Vir karto, na kateri sem bral čisto neznano mi ime. Bralo se je, da je baron in častnik v tem in tem polku. Ko je bil stopil v sobo, mi je povedal priljudno še enkrat svoje ime ter prijazno pristavil, da me je „obiskal“ v imenu Feliksa Grma. A jaz sem vedel že poprej, čemu je prišel. Odgovoril sem takoj, da mu popoldne pošljem „prijatelja“, da se o stvari dogovorita.

Z veliko prijaznostjo je obljubil, da bo vse popoldne doma in da bo pričakoval mojega zastopnika. Vprašal je še: „Kakšno si izvolite orožje?“
„Samokres!“

„Torej samokres! Dobro! In na koliko korakov naj bi se streljalo? Moj prijatelj meni, da bi deset korakov ne bilo preveč!“

„Na deset korakov tedaj!“

„Torej je stvar v redu?“

„Čisto v redu, gospod baron!“

V slovo sva si podala roko, in potem je odšel. Njegovo ime pa mi je sedajle že čisto izginilo iz spomina.

A jaz sem premišljal, kje naj dobim prijatelja, ki naj bi v mojem imenu „obiskal“ gospoda barona. Reč je bila smešna, a za ves svet bi tedaj ne bil hotel kazati, da se bojim smrti.

Tedaj šele sem se domislil tebe, stara teta Amalija! Nekje v predmestju je živela, zase, za svojega sina in za svoje prijatelje. Imela je edinega sina. A le-ta ji je nakopaval skrbi za deset ter ji zapravljajal denar, kjer je le mogel. Vojak je bil, ker takov lenuh drugega biti ni mogel.

Ali jaz nisem vedel ničesar o nji. Ali je živa, ali mrtva? Bogve. Jaz sem bil čisto pozabil na njo. A vendar je bila edina duša v mestu, ki je zrla z rahlostjo, usmiljenjem in z odpustljivostjo na moje razmere. Ko sem se pred osmimi leti odpravil iz mesta, je pri slovesu solze točila, debele solze, ter dejala ihte: „Morda pa vaju Bog vendar še zedini enkrat!“

Bila je tudi Leonori sorodkinja in tudi njo je ljubila, ker teta Amalija je ljubila ves svet.

Napravil sem se torej ter hitel k nji v predmestje. V istini, živela je še! Postarala pa se je bila, postarala kakor mah na stoletnem hrastu. Na stolu je sedela in, ko sem vstopil, ni mogla vstati. Noge so ji bile ošibebe, da ji niso več nosile telesne teže. Ugledavši in spoznavši me pa se je od same radosti zjokala. Ničesar mi ni očitala, še tega ne, da me toliko časa k nji ni bilo.

„Vidiš, da si se utrudil, Evgen! In morda se vendar še zedinita, morda vendar še!“

Tako je zdihovala neprestano. Poprašal sem po Viljemu, njenem sinu. In ko mi je povedala, da je na vrtu, sem ji poljubil roko ter se ji priporočil. Obljubiti pa sem ji moral, da pridem zvečer k nji na čaj. Tugovala mi je še, kako je zapuščena in da ponoči spati ne more. Tudi mi je povedala, da ima skoraj vsak večer „družbo“ pri sebi.

Na vrtu sem dobil Viljema. S samokresom je streljal na desko, nekje na starem deblu pribito. Uril si je roko, kakor mi je povedal ponosno. Razložil sem mu svojo stvar. In razveselil se je ter bil takoj pripravljen, tovariš mi biti pri dvoboju. Dà, še celo srečnega se je čutil, da sem izbral ravno njega.

Popoldne pa mi je že prinesel vest, da je vse v redu in da bo dvoboj drugo jutro, kolikor mogoče zgodaj. Prostor pa sta si bila sekundanta izbrala v gozdu za mojimi in Grmovim vrtom.

Čudna usoda! Ondi, kjer mi je bilo padlo v srce seme prve ljubezni, ondi mi bo morda pobito življenje in ravno zavoljo iste prve ljubezni. Ali tudi tako je prav! Čemu naj mi bo življenje? In legàl bi, ako rečem, da sem rad na svetu.

Takoj po Viljemovem odhodu sem sédel ter napisal svojo oporoko. Karkoli mi je prišlo na misel, sem postavil v to svojo oporoko. Mislim, da nisem izpustil nikogar, komur sem le količkaj hvaležnosti dolžan. Še celo Štefana Vira, tega malopridneža, nisem pozabil, da me ne bo preklinjal tedaj, ko bom v grobu ležal, in ko bo on še pijančeval po tej grešni zemlji.

Ko pa se je naredila noč, sem šel k teti Amaliji. Dobil sem že lepo družbo ondi pri čaju sedečo. Pri mojem vstopu je takoj nastala tihota. Na obrazih se je videlo vsem, da so me težko pričakovali. Da so ves ta čas govorili le o meni, to mi je bilo jasno.

Teta, sredi njih sedeča, je skoraj dremala, če mi je tudi zjutraj bila potožila, da spati ne more. A čudo ni bilo, ker se skoraj nihče ni menil za staro ženico.

„Vidite, to je moj Evgen, to je moj Evgen!“

Tako je od veselja zdihovala. Potem pa me je seznanila z družbo. Glavni junak v tej družbi se mi je videl nekov profesor. Dolgi lasje so mu padali črez tilnik, kar je pričalo, da je mož učen. Okrog sebe je imel zbranega obilo

ženstva, mladega in starega, ter mu navdušeno govoril o koristi zgodovine. Vse, kar je govoril, je podpiral z zgodovinskimi dokazi. Skratka: svojo zgodovino je koval med zvezde; ženstvo pa se je vedlo, kakor da bi vse to umelo in da mu je vse jasno.

Jaz pa, zapustivši teto, sem padel takoj dvema gospodičnoma v roke, ki sta komaj čakali, da sem jima prišel v pest. Eno, z rumenimi lasmi in z upadlimi lici, sem hitro spoznal, da mora biti izmed tistih ženskih stvari, katere se z napačnim navdušenjem navdušujejo za vse „krasno, lepo in vzvišeno“. Gospodična Marica Kvasova je bila v istini takovo bitje.

Moral sem ž njo k oknu ter zreti v jasno noč, kjer je luna tako krasno sijala. Pri nji je je bilo vse „tako krasno!“

Kmalu pa se je nama pridružila tudi gospodična Julija Mrakova. Na dolgem in napihnjenem obrazu sem ji videl, da se prišteva tistim nevarnim „učnim“ ženskam, katere včasih strašijo po plesiščih v grozo mladim plesavcem in v grozo vsakemu, ki ga vrže usoda v dotiko s takim bitjem.

Te dve ženski sta me torej mučili, ena s svojim navdušenjem, druga pa s svojo učenostjo. Ena mi je povedala, da me pozna že od mladih let, druga pa, da sem sedaj v mestu interesanten predmet ženskim pogovorom. Potem pa

sta popraševali, kakovo je ženstvo v Ameriki, ter izrekli mnenje, da pač mnogo olikanejša kot pa v stari Evropi. Govorili smo še o koristi železnic, o Švice krasnih planinah in o zgodovinskem pomenu kneza Metternicha. Končno pa je gospodična Julija še pohlevno poprašala, kako jaz mislim o velikem francoskem prevratu. In to bi bil moral povedati s kratkimi besedami! Ni torej čuda, da mi je v taki družbi pot kmalu premočil vse telo, in da sem Boga in vse svetnike klical na pomoč in rešenje.

Sreča je bila, da so prišli še pozni gostje. Ko pa so se vrata odprla, je stopil v sobo Feliks Grm ter ob roki pripeljal svojo sestro Leonoro!

To je bil prizor pričujočim po volji! Ti obrazi! Kako so se napele vse črte po njih! S kako slastjo so pričakovali, da se utrga oblak in ploha ulije! Moji znanki sta tudi takoj ponehali z govorico; ena je čisto pozabila prekrasne narave, druga pa zgodovine.

Leonora je odložila nepotrebno obleko, katero je Feliks potem odnesel v sosednjo sobo. Imela je še vedno prekrasen obrazek, okrog katerega so se ji vili lasje v bogatem vencu. Ko se je bila izvila iz gornje obleke, se je prikazala vitka podoba njenega telesa, na licih, po hitri hoji z rdečico pokritih, pa ji je gorelo in žarelo vse. Bila je krasna — ali brez srca, čisto brez srca!

Takoj je hitela k teti Amaliji, ji poljubila velo roko ter prosila, da naj jo sprejme ta večer, „ker v gledališču je tako pusto in dolgočasno“.

„Moj otrok! Moj ubogi otrok!“ je klicala stara ženica ter s strahom upirala oko v Leonorinega brata, ki je bil zopet vstopil.

A Leonora ni opazila tega. Tudi drugih napetih obrazov ni opazila. A ti so komaj pričakovali, da bi pljusknili valovi črez in črez! Ali jaz sem na videz mirno sedel pri oknu. V žilah pa se mi je kri izpremenila v ogenj, in čutil sem, da še vedno sovražim to žensko. In v istini sem jo sovražil, sovražil bolj kakor nekdej. Tedaj pa me je prešinila nova misel. Ta ženska je prežala na mojo smrt! In brata je naščuvala, da me pobije kakor divjo zver! Hotela si je gotovo drugega ujeti v svoje mreže! Meni pa je umorila otroka, a sedaj hoče umoriti tudi mene. Stvar je bila jasna, tako grozno jasna! Hetêra!

Ves ta čas je teta Amalija zdihovala: „Moj otrok, moj ubogi otrok!“

Končno pa me je Leonora vendarle zapažila. Kakor srna je planila kvišku. Sovraštvo ji je napelo telo in vse kite po njem. Ravna kakor sveča se je postavila pred ubogo starko, potem pa se je naslonila črez njo proti meni ter si dejala mehanično roko črez oči, kakor da bi ne videla dobro, kakor da bi videla mojo podobo v bleščavi.

„Evgen, ti si tukaj!“

Hotela je še govoriti, ali moči so jo zapustile, in zgrudila se je v stol. Feliks pa je divjal okrog nje.

„Lora,“ je zdihoval, „kaj ti je, kaj ti je? Moj Bog, kdo pa je mislil, da bo ta človek tu!“

In kričal je, da naj mu prineso vode, ter ji potem močil ž njo obraz. Bilo je skoro genljivo gledati to bratovsko ljubezen! A Leonora se je kmalu zopet zavedela.

„Lora, uboga sirota!“ je dejal Feliks. „Ali sedaj je vse dobro! Da je le prišel! Oj videla boš, kako mu poplačam vse, s krvjo poplačam vsak grenki trenotek, ki ti ga je napravil!“

Njeno oko je bilo plamteče uprto vanj, ko je tako govoril. On pa se je razjaril še bolj.

„Da, poplačal, čisto poplačal! In v srce mu položim smrt, temno smrt! In skoro, skoro!“

Ta bedak je v svojem ognju pozabil na pričujoče in na vse. Prihittel je Viljem ter ga potegnil v drugo sobo in mu mašil usta, da se ni čisto in popolnoma izpovedal o jutrnjem dvoboju. Jaz pa sem tudi odšel ter potem še dolgo časa letal okrog po temi in si hladil vroče čelo.

Domov prišedši sem zapisal dogodbe svojega življenja, kakor se berejo na teh listinah. Potem pa sem sklenil račun z življenjem, brez kake bojazni. Če me je stvarnik iz ljubezni

ustvaril, me bo sprejel zopet z ljubeznijo (ker za tisto, kar božji hlapci imenujejo „greh“, sem že tu na svetu dosti pretrpel); če pa me je ustvaril iz sovraštva, me bo sprejel s sovraštvom ter me pehnil v večno trpljenje! A potem mi slabeje ne bo, kot mi je bilo tu v življenju. Torej — lahko noč!

6.

Ponoči nisem mogel spati. Drugo jutro sem zgodaj vstal. Dan še ni bil pogledal izza gorâ, ko sem bil že pripravljen — na smrtno pot. Kmalu je prišel tudi Viljem. Tiho sva se napotila iz poslopja ter odkorakala črez vrt. Pesek je nama škripal pod koraki, a midva nisva govorila ničesar. Po travah je visela debela rosa in od vej in dreves je kapalo. Črez mesto pa je bila legla gosta megla in vse je še spalo.

Dospela sva v gozd. Tu pod vejevjem je bilo še skoraj čisto temno. Počasi sva lezla dalje. Sedaj se je spoteknil Viljem, sedaj jaz.

Končno sva pritavala do odmenjenega mesta. Čudno me je prešinilo. Bil je isti prostor, kjer sem bil nekdam dobil veselo, kavo pijočo družbo! A tedaj sem še veroval v žensko in vzorno njeno nalogo na tej zemlji. Sedaj ne več! In sedaj bom moral umreti, ravno zavoljo tiste vere, in umreti na prostoru, na katerem se mi je bila ta vera nekdam najbolj utrdila.

Prostor je bil obširen. Drevje okrog in okrog izsekano.

Z Viljemom sva stopila na plan. A tudi Feliks je bil že tu. Pri nasprotni strani je slonel ob deblu ter o najinem prihodu stopil iz sence in prihitel nama nasproti.

„Da sta le prišla, da sta le prišla!“ je dejal hlastno.

In prišel je tudi sekundant njegov. S sabo pa sta bila privlekla potrebni dve „priči“, „nepriistranskega“ in pa tistega sleparskega zdravnika, doktorja Ikro. To človeče je storilo za denar vse. In tako je tudi danes za denar bilo prišlo, bogve na kak način po Feliksu preslepljeno. A očitno ni vedelo, kako resna je stvar. Sedaj pa je bil v kleščah in ujet, ubogi ta doktor!

„Gospoda,“ je zdihoval, „ali se hočete v istini pobiti? Ali se stvar drugače poravnati ne da? Ali mora teči kri? Moj Bog! Moja služba, moji otroci! In na deset korakov! Pametna bodita, gospoda, pametna!“

Bil je v državni službi in denarja lakoten. Danes pa se mi je skoraj smilil. Klobuk je bil izgubil nekje v gošči. Ker pa je bil čisto plešast, se mu je v jutrnjem mraku pleša smešno-čudno svetila.

„In da mi niste vsega povedali! Moj Bog, pametna bodita! Človeško življenje je le človeško življenje, in jaz imam otroke!“

To pa se ve, da naš doktor Ikra ni imel nikakega značaja, ne političnega, ne moraličnega. Ta licemerec! Danes se je bal kaplje krvi in se tresel, da bi se ne pobilo človeško bitje. Nekdaj pa, ko je bil mož še mlajši, so bili pobili nekje pri mestu dva nedolžna otroka, mesarsko, nečloveško. Ko pa so sodnemu zdravniku Ikri prinesli žalostno poročilo, je razbleknil široka svoja usta in je dejal radostno: „Ha-ha, pa bo zopet komisija!“ Prijatelje, srdeče se nad tako trdosrčnostjo, pa je tolažil rekoč: „Pametni bodite, pametni in veseli, ha-ha!“ To človeče se je danes vilo v bridkostih. Ko sem se spomnil tiste „vesele“ komisije, mi je dobro delo, da je bil ta poštenjak danes v mukah.

Vtem sta bila sekundanta korake odmerila ter orožje nabila. Potem pa sva se s Feliksom postavila nasproti. Hlastno je pograbil on orožje ter mačje svoje oči uprl vame in mirno čakal, da bi jaz sprožil svoj strel. Morda bi ga bil lahko pobil tedaj. Smrti se nisem bal čisto nič, in roka se mi ni tresla, ko sem povzdignil samokres. Ali človeka ubiti, človeka, ki mi ni bil čisto nič žalega storil, človeka, katerega še sovražil nisem! Dà, tedaj, morda na meji večnega groba stoječ, nisem sovražil nikogar, tedaj sem odpustil vsemu svetu in tudi Leonori pregrehe, nad mano storjene. Tudi Leonori je bilo odpuščeno vse. In kakor nekdam bi jo bil hotel

poljubiti in objeti! Imela je še vedno tiste dobre globoke oči. In — dvignil sem orožje ter ga kvišku v zrak izstrelil. Pok se je razlegal po gozdu. Tropa vran, ki je nekje na suhotnih vejah črez noč čepela, je zletela s svojega prenočišča ter odljudno kričala v jutrnji mir. Jaz pa sem vrgel samokres od sebe ter pričakoval — smrti.

Feliks se je sovražno grohotal, in kakor v megli sem videl, da je dvignil roko ter pomeril na moje srce.

Tedaj pa je dejal nekdo rahlo: „Evgen, naj s teboj umrjem!“

In strastno se je oklenila mene in na prsi mi položila svojo glavico ter hotela z menoj umreti. Jaz pa sem takoj spoznal mili njen obraz ter menil, da se mi je že odprla srečna večnost. Tedaj pa je počil strel — in jaz nisem bil zadet. Ali Leonora mi je mrtva ležala v naročju! — —

Pričujočih se je polastila strašna groza. A jaz sem vedel samo to, da je ona mrtva, in da je zame umrla. In jaz sem menil, da me ne ljubi, da nima srca! A sedaj je bilo prepozno vse, sedaj je bila mrtva! In kdo je to vse zakrivil? Kdo drugi kot nesrečni ta Feliks, njen rodni brat! Mrtvo svojo ženo sem rahlo spustil na trato, in srd, nepopisen srd mi je zalil dušo. In zadavil, brez usmiljenja bi ga bil zadavil, ko bi ga dobil v svoje pesti.

Feliks pa se je sam valjal po zemlji in zeleno travo ruval iz ruše, tulil kakor zaboden vol ter preklinjal samega sebe in vse, kar je sveto človeku.

Mene pa je obdala tema in zavest me je hotela zapustiti. Tedaj je izpregovoril doktor Ikra: „Mrtva ni! Ali strel ji je razdrobil levo roko!“

Mrtva ni! In vsi duhovi življenja so se povrnili vame. Vzel sem jo v svoje naročje, poljuboval ji blede obraz ter jo odnesel proti svojemu domu.

Z mano je hotela umreti! Vse je bila izvodila iz svojega brata. Vso noč ni bila zatisnila očesa. In ko je Feliks zjutraj zapustil natihoma domačo hišo, je hitela za njim, da bi naju sprijaznila na bojišču. Prišla je prepozno in v najnevarnejšem trenutku. S svojim telesom se je postavila med smrt in mene. In vse to se je zgodilo tako hitro in nepričakovano, da nesrečni brat ni mogel več ustaviti smrtonosnega strela.

Potem pa se je mesec dni borila s smrtjo. A končno je ozdravela. Tedaj pa se je pričelo zame novo življenje. To je bila sreča, cvetoča sreča! Neskončna njena ljubezen mi je stotero in stotero poplačilo za izgubljenih osem let.

Huda vest se mi oglašá vselej, ko pogledam tja, kjer je nekdam imela levo svojo roko, katere

sirota sedaj nima več. A to mi je živ spomin njene ljubezni, živ spomin, da je zame svojo kri prelila.

Mnogo se je govorilo po mestu. In še sedaj, kadar korakam s svojo ženo po mestnih izprehajališčih, obstajajo izprehajavci, stikajo glave ter poluglasno poprašujejo, kako da ima krasna ta ženska samo eno roko in kje je izgubila drugo.

Ali to mi ne kali jasne sreče. Bolj pa me peče, da Leonorina rodbina še sedaj goji staro svoje sovraštvo proti meni. In ker je Leonora zapustila svoje ljudi ter se meni čisto vdala, sovražijo tudi njo.

Ali počasi se povrne brez dvombe nekdanje prijateljstvo. Dolgopeti Feliks je storil prvi korak. Mnogo večerov se je lomil okrog moje hiše ter bliskal s pogledi proti oknom. Nekega večera pa se je priplazil po stopnicah, prav tiho, ter strahopetno pomolil suhi svoj obraz v sobo in prosil, da bi smel vstopiti. In to veste, da sva ga sprejela z radostjo in da sva se midva takoj sprijaznila. In sedaj je ta suhi in leseni koščenjak skoraj vsak večer pri nas. A jaz sem prepričan, da je dober in blag človek. In on je, upam, isto tako prepričan o meni. Nekdanja srdita sovražnika sta sedaj goreča prijatelja.

Včasih vzamem tudi zastarele te liste ter jih čitam. Vselej pa se mi dozdeva, da je to,

kar sem čital, le domišljava. In vedno, vedno se poprašujem, kako je pač mogoče bilo, da nekdan nisem ljubil svoje Leonore. Včasih pa se mi dozdeva, da sem jo ljubil neprestano in da tisto sovraštvo ni bilo tako črno, kakor je zapisano tu na teh listih. In to je morda res bilo tako!

Včasih pa me prešine tudi kesanje. Ali to mi takoj zaduši njena desna ročica, katero mi vselej položi na usta, kadar hočem govoriti o časih preteklih. Zavest pa imam, da sem v istini srečen. Te sreče mi tudi sodba ni kalila, po kateri sem moral zavoljo dvoboja nekaj tednov v ječo. In upam, da mi ostane neizkajljena vse dni mojega življenja!

v.

Tat.

Podoba iz življenja.

Leta 18** in tudi že več let poprej je ležal v mestu B. polk ulanov. Zapovednik temu polku je bil polkovnik Albert vitez T-ski. Krasna vojaška postava, v cvetu življenja, in tudi življenja vesela! Da je bil ženskam priljubljen, je jasno. Ali moški spol ga je zavidal črez vse meje, ker je imel krasno, prečudovito krasno ženo. To svojo ženo je ljubil z vso strastjo svojega srca. Živel je v blesku ter moral imeti obilno imetka. Vsaj govorilo se je, da ima nekje tam na Češkem ali Poljskem obširna posestva. O nji pa se je vedelo, da izdaja vsak Predpust silno denarjev za bogate toalete. In kadar je prišla v gledališče, je bila obsuta z dragimi kameni.

Sploh sta ta dva človeka živela v hrupu, dajala koncerte, vabila k sebi plemiče ter napravljala vsak Predpust sijajen ples v svojih prostorih. V gledališču in operi pa sta imela lastno ložo.

Kadar je polkovnik Albert jezdaril na čelu svojemu polku, sedeč na konju, s penami pobeljenem, ter plesal z burno živaljo po tlaku in smeje se pozdrave delil proti oknom, svoje bele

zobe kažoč, se je vobče dejalo, da je to srečen človek. Če se mu je pa včasih pridružila tedaj gospa, tudi na konju sedeča in opravljena v dolgo žametasto obleko, mu jezdarila na strani in koketno obračala poglede naokrog, se je reklo pač tudi, da sta to dva srečna in prav krasna človeka.

V polku je služil tedaj neki grof iz sosednje tuje države, major Artur G. Imel je neizmerna bogastva ter veljal med prvimi veljaki v sosednjem kraljestvu.

Zapustil je svojo domovino, ker je bil ondi prišel v nemilost pri dvoru. A tedaj je ležal s polkom v B.

I.

Bilo je pred Pustom. Po strehah je ležal debel sneg in po oknih je mraz risal najkrasnejše rože. Siromak je bil revež tedaj, in smrt v groznih podobah mu je pretila dan za dnevom. Ali usoda ni imela usmiljenja s siromaki! Dan za dnevom so mrgolele snežene zvezdice izpod neba, in dan za dnevom je delal mraz zmedene svoje podobe po oknih. Ali kaj je bilo to mar bogatašu! Njemu se je kurilo v peči. In takisto v gorki sobi na mehkem sedežu sedeti ter zreti skozi okno v mraz, je prijazno in vabilno.

Bilo je torej pred Pustom, in noč se je narejala. Polkovnik Albert je sedel na mehkem

stolu. Tik njega v kaminu je plapolal plamen ter prijazno gorkoto razširjal po sobi.

Skozi okna so se lesketale poulične svetilnice. Tu v sobi pa je bilo temotno, ker polkovnik je odločno rekel slugi, da luči ne potrebuje. Hotel je biti v temi, sam, čisto sam! Podpiral si je težko glavo ob mizo, pri kateri je sedel. Kup papirjev je ležal pred njim. In te listine je sedaj pa sedaj krčevito z roko grabil in mešal.

„Številke so resnične in resnico govore! Vse je zapravljeno!“

Ječé je planil kvišku ter prekoračil nekolikokrat sobo.

„Kaj mi ostaja? Beraštvo — ali pa smrt!“
In zopet sede.

„Smrt — in Helena! Da bi jo zapustil?“
Zamisli se.

„Nikdar ne! Pomoč se mora dobiti! Dovoljena ali nedovoljena!“

Hudobne misli so mu napolnile dušo. V polkovni blagajnici je imel na tisoče denarjev, katere je dobil za prodajo remont. Zle misli so mu napolnile srce.

In zopet je letal po sobi ter ječal pod demoničnimi vplivi goreče ljubezni, katera mu je napolnjevala srce do te ženske, ženske, ki ga je uničila ter pripravila do beraške palice, pripravila morda do — hudodelstva!

Ali danes, ko je bil s številkami preračunal svoje imetje, danes mu je prišlo spoznanje v dušo, da je občutil vso težo — izgubljenega življenja.

Zdihujoč se je zgrudil na stol ter rekel: „Bog, kako si me kaznoval s to žensko!“

Glavo je naslonil na mizo in s svojim srcem je bojeval srdite boje.

Krog njega je nastala tema. V kaminu je bil ugasnil ogenj, in hipoma se je izhladila soba, da je bilo mraz v nji.

Ali polkovnik tega ni čutil. Notranji ogenj je gorel v njem, in strasti so mu razsajale po duši.

* * *

Ta čas je bila Helena v svoji sobi. Bil je to kraj, kakor vzet iz kake arabske pravljice. Sredi zime poln cvetja in zelenja! Po tleh pisane preproge, in po sobni opravi razpostavljeno polno tiste drobnjave, ki jo ženska tako rada nakopiči krog sebe in katera nima drugega namena, kakor da moti oko in da stane mnogo denarja. V mali, beli peči v kotu je pojemal ogenj, ali vendar je bila prijetna gorkota razširjena po vseh prostorih.

Helena pa je šumela po preprogah, v dolgi, široki, svilnati obleki. Bila je že pripravljena za ples, ki je bil tisti večer, kakor vsako leto,

pri guvernerju. Krasna ženska je bila! Lasje so se ji usipali na beli tilnik; med njimi pa so se ji, kakor iskre, lesketali dragi biseri. Obrazek se ji je žaril v prečudnem ognju in oči so ji kar plamenele. Obleka krog prsi je bolj odkrivala, nego zakrivala krasoto njenega telesa.

Hodila je torej po mehkih preprogah ter sedaj pa sedaj v zrcalu pogledovala po svoji podobi in občudovala samo sebe, kakor je že tako navada pri ženski.

Pri mali peči, v mraku skoraj (ker žarki svetilnice na mizi stoječe so ga le medlo zadevali) je slonel grof Artur. Glavo si je bil naslonil pri peči na rob, roki pa si je dejal križem čez prsi ter tako kakor kip stal zamišljen. Samo tu in tam mu je šinil blisk iz očesa ter zadel njo, ženo prijateljevo.

Bil je prijatelj polkovnikov ter je pogostoma zahajal v hišo njegovo. Tudi danes je bil prišel, da bi ju spremil na bal.

In tu je slonel in bil sam z ženo svojega prijatelja. Molčal je.

Končno pa je Helena obstala pred njim in dejala skoraj jezno: „Povedati vam moram, grof, da ste danes zelo dolgočasni!“

Zaspano je obrnil pogled proti nji.

„Kaj bi govoril, premilostiva? Tiste vsakdanje fraze, katerih boste danes še na stotero pretrpeti morali? O mojih nazorih govoriti, tega

mi pa ne dovoljujete, premilostiva! Torej rajši molčim!“

In molčal je. Ona pa je zopet pričela hoditi, in življenje se je vnelo v nji in sedaj pa sedaj ji je prsi dvignil globok vzdih.

„Ali ne čutite, gospod major,“ in zopet je obstala pred njim, „da je naše življenje sila — pusto in dolgočasno?“

„Kakor se uredi to življenje! Mnogo je tudi ležeče na nazorih, po katerih živimo.“

In leno se je pogladil z roko po belem čelu, in krog drobnih ustnic se mu je naredila satirična proga.

„Vi, gospa, morda si ne veste urediti življenja. Bogve! Morda tudi pravih nazorov nimate.“

Zopet je umolknil in zaspano gledal za njo, ki je jezno odhitela po sobi.

Pa prišla je zopet k njemu in z razžarjenim licem dejala: „Mon dieu! Artur, govorite torej o — svojih nazorih!“

Onemu pa se je dvignilo telo in blede lice se mu je napolnilo s krvjo. In dejal je s prečudno mehkim glasom: „Kot uvod, Helena, naj vam povem, da — vas ljubim! Ali saj ste to že vedeli poprej.“

In molče je stala pred njim in telo se ji je treslo. „In vidite, moji nazori v življenju so ti!“

Obraz mu je postal nekako demoničen, v oko pa mu je šinil moker blesk. Kakor Mefisto

je bil videti, ko je slonel ob peči ter si z malo roko gladil brado.

„Moji nazori, milostiva, so ti! Človek živi, kakor si ravno sam naredi svoje življenje. In življenje je kakor neizmerno nebo in mi smo zvezde, ki plavajo po njem. Kratek je nam dan čas in potem moramo ugasniti, in pepel smo in brez sledu izginemo. Ker pa je naša usoda taka, bi bilo v istini nespametno, ko bi si te pedi življenja ne izkušali olepšati, ko bi tega življenja ne uživali kolikor najbolj mogoče. Ker potem ugasnemo in izginemo brez sledu. Človek pri smrti le toliko velja, kar je užil. In bedak je vsak, kdor je nesrečen, ako je lahko srečen — ker potem, vidite, ugasnemo in izginemo brez sledu. Moji nazori so ti, da iščem sreče, kjerkoli se mi pokaže, in da trgam rože, kjerkoli mi cveto — ne meneč se za tuje plote in tuje pravice. Ker človek le toliko velja, kar užije.“

Mirno ji je govoril te satanske besede kakor da bi ji pripovedoval kaj vsakdanjega.

„In sedaj, milostiva, sedaj vam pa moram povedati, da ste vi k moji sreči neizogibno potrebni. In ker so stvari take, vam moram povedati še to, da vas priborim, ker vas priboriti moram! Bedak le je nesrečen, kjer je lahko srečen.“

In oko, polno oko je obrnil vanjo.

„In jaz vam povem, kako pride. Zapustite dolgočasni sedanji stan, razbijete trde okove

ter z menoj pobegneta v prostost in srečo. Čemu bi pač igrala idealne igre? Čemu naj bi bila kakor dve zvezdi na nebu? Ena v večnem severu, druga na večnem jugu! V ljubezni sta se vneli in ona na jugu hrepeni k tej na severu in le-tá zopet k oni na jugu! Večne poti veslata po neskončnem nebu — ali ljubezni želje se jima ne izpolnijo nikdar. Oj, take poetične ljubezni jaz ne bom gojil, Helena, ker moje življenje se bo z vašim združiti moralo!“

Pristopi k nji ter jo prime za voljno roko. In ni se mogla upreti pregrešni ljubezni in zgrudila se mu je na prsi ter ondi počivala, polna goreče sreče.

Polkovnik Albert pa je tičal v svoji sobi in mislil in mislil, kako bi si pridobil denarja ter nji ohranil mehko, brezkrbno življenje — nji, katera ga je v istem trenutku zatajila ter čisto pozabila!

Ko pa se je bil grof Artur napil njenih poljubov, je pristopil zopet k peči, se naslonil ob nje rob ter gledal trudno proti stropu.

„In ako vprašate, kaj bo iz tega in koliko časa ostaneva skupaj, vam moram povedati, da sam ne vem! Človeško srce je čudno orodje. Sedaj vzplamti ljubezen v njem, ali hipoma pride vihar in ugasne vse. Mogoče je, da mi čez noč več ne dopade krasna vaša podoba, Helena, in morda mi čez noč ugasne ljubezen

do vas — ker jaz sem mož trenutka, mož sedanjosti, in malo me skrbi, kar skriva prihodnost v svojem krilu. Ali toliko vam povem, da tedaj, ko se začnem dolgočasiti pri vas, da tedaj vas takoj izpustim od sebe, kakor list, ki ga človek v misli pogreznjen utrga pri poti ter potem zavedajoč se lehkomišelnostno vrže od sebe.“

Ako bi bila nosila v sebi le nekoliko moralne vrednosti še, sedaj bi ga bila morala ona pehniti od sebe, sedaj bi ga bila morala zaničevati! Ali ravno v tej strašni odkritosrčnosti ji je dopadal bolj kot poprej! Vendar pa ji je v dušo prihitela grozna tišina, da je morala sestiti. Krasno glavo je podprla z roko ob mizo in dejala grenko: „Greh je, da vas ljubim, Artur, greh, ali tudi strašna — brezumnost! Pomagati pa si ne morem!“

Nastala je tihota. Oba sta molčala dotlej, da je prišel polkovnik Albert ter opomnil, da je čas oditi in da voz že čaka.

Grofa je mož srčno pozdravil, potem pa se obrnil proti ženi, rekoč: „Življenje bi stavil, da ti je ta flegmatični naš prijatelj ves večer slonel tu pri peči in da ni skoraj besedice izpregovoril!“

„V istini — skoraj ničesar ni govoril!“ In Helena je zavila lahko oblečeno svoje telo v bogati bašlik.

Potem pa so se odpeljali na ples.

II.

Tiste dni je bil guvernêr v B. — knez A. — pri dvoru močno priljubljen plemič. Bil je ud stare rodovine in še mlad. Oženjen je bil z mlado, a ne krasno aristokratinjo, ki pa je bila v sorodu z domačim vladarjem. Za doto mu je prinesla veliko bogastvo in silno — kariero. Že tedaj je bil knez A. vladni zastopnik v skoraj najlepši deželi domače države. Ali prihodnost mu je obetala še bogve kaj.

Pri guvernêrju je bil torej tisti večer veliki bal. Povabljeno je bilo vse, kar je nosilo v B. le količkaj imenitnega imena. Vse je prišlo ter se trlo po širokih, jasno razsvetljenih prostorih. Prišlo je tudi mnogo vojaštva v tesnih oblekah in s silno namazanimi lasmi. Prišli pa so, da so se pri buffetu najedli ter si napolnili žepe s sladkarijami.

Krog polnoči se je plesal kratek kotiljon. A tedaj se je prigodilo, da je domači princezinji med plesom odpadel nakit, katerega je nosila krog vitkega vratu. Nakit, ki je veljal prilično lepo imetje in ki je tisti večer zbujal zavoljo prečudne krasote veliko občudovanja in pri ženskem spolu tudi neizmerno nevoščljivost.

Takoj je prenehal ples, in guvernêr sam je prihitel, da je dragocenost pobral, potem pa

jo je odnesel v sobane, katere so se iz plesnih dvoran dalje vlekle.

Polkovnik Albert je plesal kotiljon s svojo ženo Heleno. Grof Artur pa je vodil ples in v istini spretnjeje kot svoje eskadrone.

Po tistem kratkem prenehljaju, katerega je bil povzročil nakit kneginje, se je ples, to se ve, takoj zopet pričel.

Polkovnik je sedel tik svoje žene, ki je bila srečna in radostna. Tedaj pa ga je prešnila misel na revščino in beraštvo, ki sta ga pričakovala doma! In kaj da bo Helena počela potem, ko se bo morala odpovedati vsem prijetnostim, katere podaja bogastvo?

In obrnil se je proti nji s sladkim, smejočim obrazom. In naslonivši se ji na uho, je vprašal tiho: „Helena, kaj bi počela, če bi čez noč izginilo tvoje bogastvo in bi ničesar več ne imela?“

Začudena je dvignila obraz proti njemu in dejela skoraj osorno: „Kako, da to vprašaš?“

Ali prej kot ji je mogel odgovoriti, je prihitel grof Artur po njo. Potreboval jo je pri svojih krasnih plesnih kombinacijah.

In lehnò kot srna je odhitela ž njim ter zašepetala tako, da je čulo samo njegovo uho: „Moj mož je postal dolgočasen bedak!“

„Bedak je vsak, kdor ne išče sreče, kjer jo lahko najde!“

Blisk iz njenih oči — in moral jo je zapustiti sredi dvorane ter odhiteti po drugo plesavko.

Polkovnik pa je sedel sam, s temnim srcem. Ali godba je svirala mehke, lahkoživne melodije, ki so se rahlo zibale po dolgih prostorih. Vse je dihale le življenje, le on sam, le on sam je nosil pekel v svoji duši. Kaj bo storila Helena potem, Helena, ki mu je bila življenje, edino upanje in njegovi duši glavni steber? Ali ga bo zapustila morda? A to ni mogoče, to bi bilo pregrozno, prestrašno!

Ko pa je zopet sedela na njegovi strani, se je s strastjo nagnil k nji: „Helena, v istini, kaj bi počela, če postanem čez noč — berač?“

Kako čudno se je čula ta beseda sredi tega bogastva krog in krog!

Ali nje ni pretresla. Mirno je odgovorila: „Moj Bog, kako si dolgočasen, Albert!“

Bledega obličja je sedel tik nje, pozabil vsega ter dejal trepečoč: „Za življenje, odgovori mi, Helena!“

In sladko se je zasmejala: „Ali veš, kaj je ribi voda?“

„Življenje!“ je zaječal on.

„Torej veš tudi, kaj je meni bogastvo?“

„Življenje!“

„Da, življenje! Brez bogastva poginem — ali —“

„Ali?“

In oko se mu je napelo in kri mu je v srcu zastala.

„Ali — pa tebe zapustim!“

In zopet se je sladko smejala. Potem pa je z gorečim obrazom padla grofu v naročje ter ž njim odplesala po dvorani.

„Ona me zapusti!“ In vse se mu je vzdignilo pred očmi. Ali to je vedel in čutil, da ga zapustiti ne sme!

Kotiljon je bil že davno končan, a polkovnik Albert je še vedno stal v zatišju pri oknu ter mislil in mislil. In mislil je na daljnjo Ameriko, na pobeg čez mejo, na novo življenje v tujini, na novo srečo, na novo bogastvo. Tedaj pa si je izruval vse dobre rastline iz svojega srca, in ko je od okna zopet stopil med hrup, mu je počival mir na bledem obrazu. Pa bil je to mir hudobnosti!

Grof Artur je vodil tedaj Heleno po dvorani in govoril sladko ž njo. Ona pa je sesala vase strup njegovih besedi. Opazil ju je polkovnik Albert. Ali opazil je tudi njene poglede, opazil srečo njegovo, opazil goreče njeno lice — in kakor blisk ga je prešinilo, in podobe mračne in strašne so se mu vzdigovale iz vseh kotov temne duše. Kaj ji govori tako zaupno? In ali je bil slep do sedaj, da ni opazil, da mu je ta grof zahajal vsak dan v hišo? In če ni več bogastva, hoče ga ona zapustiti! In s kom

pojde, če ne s tem človekom? Neizrečna bolest mu je preobdala dušo, in le to je čutil, da mora ž njo iz tega mesta. In sicer takoj! Jutri!

Ko pa se je tako v duši boril, ni se mu na jasnem obrazu videla najmanjša meglica. Sredi hrupa je stal, in znanci so se usipali krog njega ter mu prijazno stiskali roko. Krasne ženske pa so ga koketno opazovale — ali danes brez vsakega uspeha.

Ko je godba zopet zaigrala, je hitel iz dvorane. V gorkih prostorih mu je bilo postalo tesno, da ni mogel prenašati ne hrupa, ne sladke govorice. Preril se je torej iz dvorane ter odhitel po dolgem hodniku. Dospel je do odprtega okna, ondi se je naslonil ter zrl v mraz, v noč, na snežene strehe in na ledene sveče, viseče od kapov. In čutil je, da je sam taka ledena stvar, ki jo najmanjša usoda odbije ter pahne v prepad, nad katerim vedno visi.

„Kaj je usoda?“ je mrmral. „Človek si jo sam naredi, kakor si hoče! In kdo je še moralen dandanes, ko je svet že toliko in toliko sto let star?“

V mislih je odšel od okna in v mislih je odprl tudi prva vrata. Hotel je biti sam. Hotel je uiti hrupu. Odprl je torej prva vrata ter stopil v sobo, katera niti razsvetljena ni bila. Ali luna je sijala skozi okno in opazil je, da je zašel v delovno sobo ekscelence. Tu je bila

pisalna miza, in vse polno aktov je ležalo po nji. Med njimi pa je ležal tudi nakit, ki je bil pri plesu odpadel princezinji. Kakor solze, svetle in jasne, tako so se lesketali dragi biseri, ko so padali lunini žarki na nje. In kakor vroče iskre so šinile te solze v dušo njegovo! Tu je ležalo imetje pred njim in „le bedak bi ne posegel po rešilni tej veji“. In kdo ga je videl, kdo je mislil sedaj še na ta nakit! — In roka se mu je iztegnila, in pred obraz mu je stopila soproga, ki brez bogastva živeti ni mogla.

V tistem trenutku pa je bil oberst Albert tat, prav vsakdanji tat!

Ko je zopet stopil med plesavce v svetli dvorani, mu je počival na bledem obrazu mir, in na visokem čelu je kraljevala zadovoljnost. In takoj se je pridružil ženskemu krogu in pričel govoriti takšno lehkò govorico, ki se sama od sebe siplje iz ust, brez jedra kakor penasto zlato.

Šele v pozni noči se je dvorana izpraznila. Pogasili so svetle luči, in gostje so odšli zaspani in trudni. Ali vendar srečni!

III.

Prišlo je jutro. Gosta megla je ležala po ulicah ter pokrivala vse, tako da se je komaj videlo korak predse. Prav zgodaj je še bilo,

ko je bil že vstal poročnik Robert K. Prvo, kar je na vse jutro podaril svojemu stvarniku, je bila silno robata kletev. Potem pa se je počasi napravil, pretipal vse svoje žepe, premedel z roko razmršene lase na glavi ter končno uprl oči na strop in mislil. Misli te pa so morale biti žalostne ali vsaj neprijetne, ker okrog ustnic se mu je naredila poteza nevolje.

„Oj, to je prokleta usoda, v istini prokleta!“

Potem pa je pričel žvižgati in hoditi po sobi.

In ko je sluga, uboga stvar, prišel, da bi očedil obleko, se je začudil močno, videč svojega gospoda že oblečenega. Ta pa se je zadržal nad njim, da prihaja tako pozno. In bič je pograbil ter ga urezal črez pleča. A sluga je dobro poznal to vreme in vedel, da je gospodu poročniku pošel — denar in da odtod izvira hudobna njegova čemernost. Kaj je hotel? Potrpeti je moral!

Poročnik Robert pa je tudi dobro vedel, kaj mu je storiti danes. Saj je takih dni doživel že dokaj ter je upal, da jih bo doživel še več. Pripetilo se mu je čestokrat, da je dobredejni stvarnik očetovo srce zaprl in utrdil tako, da sam oče ni hotel plačevati sinovih dolgov, ne poslati denarja za nje.

„Pomagaj si, kakor si veš! Toliko me že staneš, da bi me ne bil več, ko bi te bil poslal na vse univerze starega in novega sveta!“

Tako je bilo zapisano v pismu, katero je bil prejel ravno včeraj.

„Tudi prav,“ je mrmral premišljujoč očetove te besede, „moj oče postaja sumljivo star in vsa previdnost je pošla v njegovih možganih.“

In lahkoživno si je opasal orožje ter hitel na ulico in po ulici k Židu skopuhu, ki mu je v takih stiskah življenja že mnogokrat bil pomagavec, to seveda za velikanske procente. Ali to je moral tako ali tako vselej oče poplačati, ako ni hotel sina spraviti v nečast in sramoto.

Neizmerno prijazno je sprejel Lazar N. mladega vojaka ter mu delal poklone, kakor da bi si sam on hotel kaj izposoditi pri mladem človeku.

In že je bil poročnik prijel za pero, da bi podpisal dolžno pismo ter se zavezal s častno besedo, toliko in toliko posojila Lazarju v tem in tem času povrniti, in že je iskal Žid denarjev, da bi jih ječé odštél dolžniku v roke, kar se začujejo v prvi sobi koraki in glasna govorica.

Nekdo je bil hitro vstopil ter pri slugi osorno poprašal, če lahko govori z „gospodom“.

„Vrag! To je moj polkovnik, da bi ga zadelo tisoč strel!“

In poročnik Robert je z grdo kletvijo vrgel pero iz roke, pograbil dolžno pismo ter planil v stransko sobo, ondi se skrnil ter priprl duri za seboj.

Takoj za njim pa je k Židu vstopil človek, nevojaško oblečen. Bil je polkovnik Albert. Plašno se je ozrl po sobi okrog in potem ostro vprašal, sta li sama.

Ko je Žid pritrdil, da sta sama, je vprašal oni še ostreje: „Ali me poznate?“

Lazar se je zvijal kot kača, okrog ustnic se mu je nabral zvit smehljaj.

„Bog! Bog! Kdo more vsakega poznati! Jaz vas ne poznam, gospod; prisežem, da vas nisem poznal, niti videl še nikdar! Sploh pa jaz nikogar ne poznam, s komer kupčujem; nikogar, to mi lahko verjamete!“

„Jaz potrebujem denarja!“

„Bog! Moj Bog! Kdo včasih ne potrebuje denarjev? Še kralji in cesarji jih potrebujejo včasih!“

„Jaz potrebujem mnogo denarja, na tisoče!“

„Dobi se, dobi se! Pri meni se dobi! Na tisoče se dobi! Seve, če se mi da mala, prav mala varnost! Dandanes so slabi časi!“

Oni pa je bil izlekel med tem zavitek iz svojega žepa ter ga pred Judom razvil. Dragi biseri so se zalesketali, da je skopuh od samega začudenja skoraj otrpnil.

„Moj Bog, kaka vrednost!“

In z umazanimi svojimi prsti je premetaval biser za biserom, ga obračal proti luči, tehtal težo njegovo in potem kazal zobe, kakor divja zver, kateri si vrgel kos mesa pred gobec.

„To je stalo solza, preden ste premilostivi iztrgali to dragocenost! Po mojem mnenju je ni ženske, ki bi dala tak nakit voljno iz rok!“

„Pustiva to! Koliko mi daste?“

„In koliko zahtevate vi?“

„Petnajst tisoč goldinarjev!“

„Jaz vam dam šest tisoč!“

A ko je oni pograbil ter hotel oditi, zatulil je le-tá: „Osem tisoč, pri moji duši, več ne morem! Imejte milost z mojo dušo! Več ne morem!“

A naredila sta deset tisoč, in polkovnik je spravil denar ter odhitel, kakor da bi ga bil piš odnesel.

Lazar pa se je zagledal v nakit.

„To bomo vse lepo razbili in nadrobno zopet poslali med svet!“

In mel si je roke ter preračunjal svoj dobiček.

„Da je stvar ukradena, je jasno, jasno kakor nebo pri lepem vremenu! Ali Lazar N. je včasih tudi slep, slep in tudi gluhi, kakor hoče kupčija! Ha-ha!“

Tedaj pa je stopil iz sosednje sobe poročnik Robert. Žid je bil čisto pozabil nanj. Ali sedaj je hlastno pograbil nakit ter ga bliskoma vteknil nekje v predal pri mizi.

Ali onemu se je v prvem trenutku dozdevalo, da je že videl nekje te dragulje, te bisere;

pa kje? Ali čemu bi si glavo belil! In lehkodušno je podpisal svoje dolžno pismo, vzela naštetemu denar, odšel domov ter se zopet položil v posteljo, da bi se odškodoval za neprespano jutro!

Proti dvanajstim pa sta mu prihrumela v sobo stotnik T. in poročnik Voldemar S. In s krikom in hrupom sta ga prebudila iz trdega spanja.

„Človeče, ti spiš, kakor da bi včeraj ne bil plesal pri guvernerju!“ je kričal stotnik.

„In kakor da bi na svetu ne bilo avditorjev in ječ in kasemat!“ je pristavil poročnik.

Robert pa si je mel oči ter s kletvinami pozdravil prijatelja.

„Čemu me budita, hudiča? In tako zgodaj; danes, ko nimam ničesar opraviti!“

„Silovite reči se gode in spati ni varno,“ je dejal stotnik skrivnostno.

„Vse mesto je skipelo in ti — spiš!“ je kričal poročnik.

„Povejta, česa želita?“

„Ali imaš čisto vest, človek?“ vpraša patetično stotnik.

„Nikar me ne mučita!“

„Vidiš,“ je odgovoril Voldemar, „stvar je ta-le. Včeraj na plesu pri guvernerju se je izvršila prav vsakdanja tatvina!“

„Tatvina!“

„Tisti nakit, saj veš, ki je bil odpadel princezinji — je ukraden in danes ga ni. In sedaj ga išče policija.“

„In sedaj se vpraša,“ pristavi stotnik, „kdo da je med toliko plemenitimi lumpi največji, kdo da je tat.“

Tedaj pa je poročnik Robert kakor besen planil s svojega ležišča ter v svojo obleko. Z obraza mu je izginila kri, in besedice ni mogel izpregovoriti.

Potem pa je jecljal: „Prosim, potrpite! To je pregrozno, pregrozno! Ni mogoče! Torej tat! In tak človek! Potrpite, vse vama povem! Torej tat!“

* * *

Opoldne tistega dne je prišel polkovnik Albert domov. Tisti dan še ni videl svoje soproge, ki je po vsakem plesu dolgo, dolgo spala. Sam je jedel, in da Helene ni bilo k mizi, se mu je čisto naravno videlo, tako da še poprašal ni po nji. Ali saj je moral druge reči premišljevati, ker čez noč je hotel pobegniti čez mejo, v varen kraj. Ondi pa je hotel pričakovati Heleno. Da bi za njim ne marala priti, to mu še v misli ni prišlo.

Po jedi je odšel v svojo sobo, da bi ji napisal list. Pismo ji je hotel povedati vse. Ko

pa se je pripravil pisati, je dobil na mizi že pismo, pismo od svoje žene.

Takoj ga je odprl ter bral:

„Albert!

Pismeno ti povem, da te več ne ljubim. Ker pa te ne ljubim, bi bilo vesti nasproti, ko bi še dalje ostala pri tebi. Odšla sem torej za možem, ki ga ljubim. Nikar me ne išči! Ljubezem se usiliti ne da!

Helena.“

Planil je kvišku, divjal po sobi, divjal v sobo Helenino, a prazna in zapuščena je bila. Predirjal je stanovanje, premetal vse, kar mu je prišlo na pot, in potem še enkrat prebral nesrečni list, črko za črko. Pot mu je oblil čelo, a duša je onemogla pod strašnim udarcem. Ječé je sédel v stol in kakor blazen zrl predse, zrl in zrl ter v roki krčevito stiskal hudobni list. Dolgo, dolgo je tako sedél in besede ni mogel izpregovoriti.

„Sedaj si tat, goljuf! In sam ne veš čemu?“

Končno pa se mu je odprlo srce. Pretreslo se mu je telo, in mož, ki je tolikokrat na boljših smrti gledal v oko, je jokal, pretakal solze kakor otrok.

In v solzah ga je videl sluga, ki je prišel povedat, da žele častniki, od polka poslani, ž njim govoriti.

Obrisal si je obraz ter pričakoval polkove poslance. Kaj so hoteli? Gotovo kaka nesлана malenkost! In ravno sedaj morajo priti!

Ali oni so stopili v sobo. Bili so štirje znani častniki, a vodil jih je stari major vitez L.

Zaspano in trudno jim je polkovnik stopil nasproti ter jih leno pozdravil.

„Česa želite, gospodje?“

Glas mu je bil čudno tih, kakor iz groba doneč.

Poslanci so se po vojaško postavili v vrsto. Major si je pogladil z roko čelo ter dejal skoraj v zadregi: „Gospod polkovnik! Polkovo častništvo nas je poslalo!“

„In česa hoče častništvo mojega polka?“

In zrl je črez nje, tja v kot, kakor da bi bil sam v sobi.

Staremu govorniku so se napravile debele kaplje na čelu ter mu rile črez lice.

„Gospod polkovnik! Polkova čast je bila silno oskrunjena!“

„Čast mojega polka?“

„Da, čast vašega polka!“

Nekaj časa nastane popolna tihota.

„Govorite, gospod major!“

„Med častniki našega polka — je tat!“

„Tat?“

In polkovnik se je stresel in obraz mu je obledel.

„Vsakdanji tat!“

„In kako to?“

„Včeraj pri guvernêrju je bil ukraden nakit, in ukradel ga je častnik — našega polka!“

In ko polkovnik ni ničesar odgovoril, je rekel major še dalje: „Danes zjutraj je prodal ta nakit pri znanem skopuhu — in tedaj ga je videl nekdo izmed nas!“

Kakor okamenel je stal polkovnik, in na obrazu se mu ni premeknila ne ena črta. Počasi, mehanično je govoril za onim: „Nekdo izmed vas!“

„Da, reč je jasna! In sedaj mislimo mi, gospod polkovnik, da mora umreti, da se mora končati samega sebe!“

„Tako se mora zgoditi, tako se mora zgoditi!“ je mrmral Albert in potem še dejal: „Ali mi imate še kaj povedati, major!“

„Ničesar več!“

„Prepričani bodite, gospodje, da bom vse storil, kar mi je v moči, da se opere polkova čast!“

In hladno jih je spremil do vrat. Oni pa so potrti odšli. Po stopnicah hiteči so obračali oči eden proti drugemu.

„Žalostna usoda!“ so zdihovali.

Ko so stopili iz veže na zrak pred hišo, je bilo že skoraj mračno. Tedaj je zgoraj v stanovanju počil strel ter se votlo razlegnil po poslopju.

„Polkova čast je oprana!“ je viknil major, potem pa hitro odšel s tovariši.

Polkovnik Albert pa je tedaj ležal na tleh v svoji sobi in srce je imel prestreljeno. A prestrelil si ga je bil s svojo roko . . .

* * *

Helena je bila pobegnila z grofom črez mejo. Črez nekaj let pa se je zopet prikazala v B. in sicer v družbi priletnega, a silno bogatega Angleža. Hotela je biti njegova žena, ali svet je trdil, da to ni res. Pa če je bila tudi istina, saj črez malo let je bila vdova. Tedaj je živela v stolnem mestu kot ženska, ki ni nosila nikake moralne zavesti več.

VI.

Gospod Ciril.

Zdaj si mrtev, gospod Ciril! Kakor vse človeštvo si šel tudi ti pod rušo, in tvoj spomin je sedaj pozabljen.

Če te pa zopet pokličem v življenje, upam, da to ne bo vznemirilo tvojih trudnih kosti, katerim bodi večni počitek v hladni zemlji!

Kdaj sva postala prijatelja?

Tik naše vasi je imel malo posestvo. Sam zase je živel, leto za letom. Komaj smo vedeli, da je tu. Dejali smo mu „gospod Ciril“. In to zavoljo tega, ker se je nosil gosposko in ker ga je tudi stara dekla njegova imenovala gospoda Cirila.

Z nikomer ni govoril, nikogar ni puščal k sebi. Na dvorišču pri svoji koči je imel na verigi velikanskega psa. In ta je grozno lajal nad nami otroki, če smo brali rdeče jagode po melinah tam okrog.

Gospod Ciril pa je skoraj vedno sedel na klopi pred svojo hišico ter risal z debelo palico kroge po tleh, ali pa zamišljeno zrl proti nebu. Če si ga ogovoril, pa se je takoj ročno vzdignil ter mrmraje odšel v svojo kočo.

Ubogim je rad dajal. Vedeli smo torej, da je gospod Ciril dober človek, in zavoljo tega

mu tudi odpuščali, da ni nikdar prihajal v cerkev.

Nekdaj sem bil prišel z univerze jeseni domov. Dolgočasil sem se in nisem vedel, kaj naj bi počel.

Nekega dne sem lazil krog Cirilovega selišča. Polastila se me je misel, da bi ga ogovoril.

Ni mi dal odgovora. Srdit je vstal ter šel v hišo. Ali jaz sem drugo jutro zopet prišel, tretje tudi, in končno se je vdal.

Odkraja sva govorila kratko, o vremenu, o njegovem vrtu. Kmalu pa sem mogel že dalje časa posedati pri njem, in sam ne vem, kako je počasi prišlo, da mi je začel črezdalje bolj zaupati in je postal bolj zgovoren.

In govorila sva. Gospod Ciril je bil duhovit in živahen; in če je govoril, je govoril goreče in kipeče.

Od tedaj sva postala prijatelja. Nikdar me ni vabil, naj zopet pridem. Ali prišel sem potem vsak dan, in vselej je govoril z mano.

Potem sem stopil v življenje. Usoda me je spravila v dotiko z dekletom, katero mi je trdilo, da me ljubi. Vzela je drugega in mene pozabila.

S potrto dušo sem zapustil mesto ter za nekaj dni pobegnil v domačo dolino.

Obiskal sem tudi gospoda Cirila. Pred svojo kočjo je sedel in zrl v jasno nebo. Takoj me je spoznal, in govorila sva kakor nekdanj.

Opazil je mojo žalost in jaz sem mu pravil o nesrečni svoji ljubezni.

„Prijatelj,“ je dejal, „kaj vam hoče to? Črez malo tednov, in pozabite vso to nesrečo! Sedaj niso časi, da bi človek nesrečno ljubil! Pridite jutri k meni, in povem vam povest svojega življenja. Morda vam bo v tolažbo. Potem boste šele vedeli, kaj je nesrečna ljubezen!“

Obljubil sem, da pridem.

I.

Drugo jutro me je peljal v svojo sobo. Imel je ubožno stanovanje: leseni stoli, slaba postelja in prazne stene.

Sedla sva. Gospod Ciril pa je pričel pripovedovati:

„Tedaj v moji mladosti so bili drugačni časi kot so sedaj. In mladi mi ljudje, kako smo živeli! Vse je bilo polno ognja, polno navdušenja. Svoboda nam je bila vzor, in barikad smo iskali ter si želeli, da bi prelili svojo kri za njo. A to je že dolgo tega! Nekaj časa pozneje je bilo, po uporuh meseca julija v Parizu. A tedaj smo bili mladi in sesali smo ogenj iz mladonemških pesnikov. In bili smo kakor šampanjec, ki se burno peni črez kupu!“

In stavec je vstal, in nekje tam pri svoji postelji izruval malo knjižico, jo odprl ter pričel glasno brati:

„Sie sollen alle singen
Nach ihres Herzens Lust;
Doch mir soll fürder klingen
Ein Lied nur aus der Brust;
Ein Lied, um dich zu preisen,
Du Nibelungenhort,
Du Brot und Stein der Weisen,
Du freies Wort!“

Kako mu je ponosno-navdušeno donel glas, ko je bral krasne te Herweghove verze! Telo se mu je iztegnilo in bliski so mu švigali izpod čela.

Nekdaj je moral biti lep človek!

„Taki smo bili nekdam!“ je zdihnil ter skril knjižico. „A sedaj smo podrtija, stara podrtija, z mahom obrastla!“

In zopet je sédel ter nadaljeval: „Morda ste kdaj čuli ime Simona Raka, odvetnika? V katerem mestu da je prebival, je brez pomena. Bil je doktor Simon Rak za tiste čase veljak med odvetniki.“

„Tedaj odvetništvo še ni bilo prosto, in odvetniki so si s korci služili denarjev. Po deželi so gospodarili graščaki, in bila so še tista patrimonijalna sodišča, pri katerih je bil graščakov oskrbnik tudi okrajni sodnik. Zjutraj je razsojal prepire, popoldne pa hodil po poljih svojega gospodarja ter nadzoroval hlapce in tlačane, da niso lenarili. Pravde je razsojal počasno. Če pa se je na deželo pripeljal odvetnik

iz mesta, je vsako uro zaračunjeval skoraj z zlatom. Pravde so bile dolge kakor morske kače in vlekle so se od leta do leta. Odvetnik, ki je imel troje ali četvero takovih pravnih, je lahko živel brez skrbi ter preživil ž njimi sebe in svojo družino. In če je imel sina odvetnika, mu je zapustil najboljše — svoje pravde, da se je tudi sin živil od njih, kakor se je živil prej sam.“

„Doktor Simon Rak mi je bil oče. Pripravdal si je leto za letom mnogo denarjev. Sredi mesta si je bil sezidal lepo hišo. Stranke pa je sprejemal v francoskem fraku in z belimi rokavicami. Po preteku vsakega leta je svojim klientom pošiljal težke račune v hišo in plačevali so, da se je vse trlo.“

„Doktor Simon Rak mi je bil torej oče. Imel sem še enega brata. Z mano je bil skupaj skoraj v istem trenutku zagledal življenje. Bila sva dvojčka. Ime mu je bilo Metod; meni pa Ciril. Materi sva bila s svojim rojstvom pokončala življenje. Potem pa sva bila vzrejena skoraj kot drevo na livadi.“

„Dvojčka sva bila vendar silno neenaka v značajih. Jaz sem bil tedaj trdne, velike postave in močan kakor vitez iz srednjega veka. Metod pa je bil kakor ženska, drobnega telesa, in mehkih, mlečnobelih lic. Njegovo modro oko je bilo milo in rahlo, da se je vsakemu raztajala duša, če je zrl v tisto oko. Ali v slabotnem

telesu mu je živela duša neizmerne kreposti! Česar se je lotil, to je moral vsekdar dopolniti. Nikdar ni bil sirov. Med govorico ni proklinjal in nikdar se ni napil vina čez mero.“

„Jaz pa sem bil divjega značaja, srdite jeze, da sem strahoval vso hišo, če so me bili razjarili. Pil sem močno rad vino in potrosil mnogo denarjev.“

„Če pa sem zvečer ali tudi pozno ponoči prihajal vina napit domov, me je pričakoval včasih oče ter mi delal svoje opomine. A jaz, prišedši iz družb, kjer smo se navduševali za svobodo in poštenost, sem se mu postavil vsekdar na upor. Stari je imel trdo glavo. A jaz tudi. In iskre so letele. Ob takih prilikah je vselej prihitel Metod ter s svojo milobo utolažil razburjene viharje. Jaz pa sem imel neizrečno rad tega svojega brata. Skupaj sva bila dokončala študije na vseučilišču, skupno eden in isti dan sva bila promovirana, in skupno sva bila tudi stopila v pisarno k očetu. Malo sem delal; a Metod je delal tudi zame. Najtežavnejša dela mi je odjemal ter jih dokončaval za mene. Če sem zbolel, ni šel od moje postelje. Včasih sem bil sirov ž njim, a nikdar ni bil nejevoljen. In če sem prilezel pozno ponoči domov, je vselej prežal, da mi je prišel odpirat vrata. Potem pa me je vlekel po stopnicah navzgor ter me je s čudno deklinško potrpežljivostjo spravil v sobo,

v posteljo. Bil je dober, o moj Bog, kako dober človek! In jaz bi bil tedaj srčno kri prelij za njega! Ali končno je usoda stopila med naju ter naju razmetala, pokončala.“

„Imeli smo nekje daljnje sorodnike. Hipoma pa so bili pomrli ter zapustili otroka, dekleta. Tej stvari so mojega očeta postavili za variha, da je oskrboval njeno imetje. Nekega jutra je prišla v hišo. Pri kosilu smo se videli; poprej se pa še poznali nismo. Bili smo si v daljnjem sorodstvu, a vendar sva ji z bratom dejala sestrična; in midva sva ji bila bratranca.“

„A kako se je takoj čutilo, da je ženska v hiši! Po koridorih smo hodili mehko, tiho in k jedi prihajali v črni obleki in z rokavicami na rokah. Jaz pa sem nekega jutra prišel hipoma do zavesti, da mlademu človeku ni spodobno, če hodi z nerazčesanimi lasmi. A od tedaj sem si vsako jutro skrbno razčesal svoje lase. Tudi Metod je očedil svojo vnanjost. Zavijal se je v vse tedaj znane dišave. Bil je kakor ženska! A tudi stari se je hotel zopet pomladiti. Bele svoje lase si je mazal, da so se rdeče svetili. Z mano se ni nikdar več prepiral. Vpričo sestrične pa je bil mil in rahel kakor med. Sumim, da je imel mož skrivne svoje misli, skrivne svoje namene. V sredi tem skrivnim namenom pa je brez dvombe tičala — sestrična Marija! In mnogokrat, mnogokrat je

v njeni navzočnosti s ponosom poudarjal, da še ni tako star, kakor ljudje govorijo.“

„Sestrična Marija je bila kakor boginja, kakor solnce, ki nam je v hišo nepričakovano prisijalo. Opisaval vam ne bom, kakšna je bila. Čemu tudi? Sedaj že počiva v zemlji in krasota njena je že davno prah in pepel. Et in pulverem reverteris!“

In dvignil se je ter strastno hodil po sobi. Molčal je nekaj časa, in videlo se je, kako ga davijo pretekli spomini.

„Da sem jo ljubil, ljubil v prvem trenutku, to je gotovo. Nji na ljubo sem opuščal ponočevanje. V pisarni pa sem pridno delal. A nekega večera sem bil vendar zopet zašel v veselo družbo. Pozno ponoči sem pritaval domov. Prihitel mi je odpirat Metod. Pri stopnicah pa je stala sestrična Marija ter imela svetilnico v roki. Težke noge sem vlekel s sabo. A še sedaj vem, da sem v svoji pijanosti imel zavest, da sem se sramoval pred njo. Bil sem mlad, kipeč. In ko sem prišel do nje, mi je prekipela strast.“

„Marija,‘ sem dejal s težkim jezikom, ‚kako imate vi mehko lice!‘“

„Prav k nji sem pristopil ter jo z roko rahlo pogladil po svilnatem licu; takisto kakor dekletu v gostilni, ki nam prinese pijače. Kakor blisk me je pogledala, ponosno, mrzlo, potem

pa rekla zaničljivo: „Bratranec Ciril! Vi ste — pijanec!“

„In odšla je ter pustila mene in brata v temi. Metod pa je zdihoval: „Razsrdil si jo, razsrdil si jo! Ali ti si tudi prekoračil vse meje!“

„Skesano sva odšla v spalnico. Metod me je spravil v posteljo, a ves čas mi je očital moje dejanje. Končno sem mu moral obljubiti, da jo drugo jutro prosim odpuščanja. Beseda ‚pijanec‘ pa mi je rojila po možganih vso noč, in še v sanjah sem se sramoval.“

II.

„Drugó jutro sem pozno, pozno vstal. Ali jasno mi je bilo, da moram k Mariji, da se mora zagrinjalo med nama pretrgati. Nisem bil boječega značaja in prav nič nisem premišljeval, kake besede da ji bom govoril. Oblekel sem se praznično črno in umil si boleče oči. Proti poldnevu sem stopil k nji v sobo.“

„Pri oknu je sedela ter si z roko podpirala glavico. Bila je zamišljena ter zrla tja v daljo, bogve kam. Pri mojem vstopu je leno dvignila obraz proti meni. Pričakovala je strežaja. Zagledavši me pa se je hipoma dvignila raz stol ter uprla vame svoj pogled. Jaz sem obstal pri vhodu in goreče zrl na njo. In tako sva stala nekaj časa. Videla je gorečo ljubezen v mojem

pogledu, in kakor iskra se ji je utrnilo v meh-
kem očesu. In jasno mi je bilo, da me tudi
ljubi. Čemu naj bi bil še govoril? Razprostrl
sem roke ter vzkliknil: „Marija!“

„Tedadaj bi vi morali videti tega krasnega
dekleta! Prihitela je k meni in trepetala je in
v sreči mi počivala na prsih. Potem pa se mi
je iztrgala, letala po sobi in pela, in verovati
ni hotela, da jo ljubim.“

„Moj Bog! Človek šele tedaj občuti, kaj
je ženska ljubezen, šele tedaj, kadar mu je
izgubljena za vedno, za večno! Tisti trenotki
pa so bili brez dvombe najsrečnejši v mojem
življenju!“

„V sreči strnjena sva hodila po sobi. Ta
drobna stvarca je bila vsa raztopljena in ve-
nomer mi je pravila, kako da je srečna, ker
jo ljubi ta bratranec, ta strašno dolgi Ciril! In
v istini sem bil dolg. In kadar me je hotela
poljubiti, sem se moral prav močno skloniti, da
sem ji dospel do rdečih, sladkih ustec. Moj Bog,
to so bili trenotki, to so bili srečni trenotki!“

In vil je roke in zdihoval: „Moj Bog, to
so bili srečni časi! A najhuje je, da si jih iz
spomina izruvat ne morem, ne iz ponočnih
svojih sanj!“

Molčal je nekaj časa.

„Tiste trenotke sva si obetala večno ljube-
zen. Boga in vse svetnike sva klicala na pričo

ter storila sto in sto priseg. Končno pa sem se skoraj s silo iztrgal njenemu objetju ter odhitel iz sobe. Pri vratih sem obrnil pogled še enkrat proti nji. Zopet je stala pri oknu ter bila obsejana od solčnih žarkov. Za mano je zrla ter mi z ročico in belim robcem majala v slovo. Na obrazu pa se ji je žarila vsa ona prečudna sreča, ki navdaja žensko, če v istini ljubi. In ona me je v istini ljubila! Ko pa je tedaj v svitu stala, pač ni menila, da je slovo ljubezni bilo storjeno, za življenje storjeno!“

„Odpri sem duri ter stopil na koridor. Tam pa je tedaj ob zidu slonel moj brat Metod. Obraz mu je bil bled kakor stena, ob katero se je opiral. Raz ustna mu je bila izginila vsaka kaplja krvi. Kolena so se mu šibila, in roke so mu onemogle visele ob strani. Iž njegovega pogleda mi je kipela nasproti nesreča, divji obup in črn pekel.“

„Metod,“ sem vprašal plašno ter pristopil k njemu, „Metod, kaj ti je?“

„Ko pa sem mu prijel roko, je bila mrzla kot led. A takoj mi jo je iztrgal ter zaječal: „Nič! Prav nič!““

„Potem se je ojačil ter pobegnil pred mano. Pri obedu ga ni bilo. Strežaj je povedal, da je bolan. In vse je preplašila ta vest. Malo smo govorili. Jaz pa si skoraj nisem upal pogledati Mariji v krasno oko. Že tedaj sem dobro vedel,

da mi bo njena ljubezen vir nesreče. Brat Metod jo je tudi ljubil! In to je bilo! To je bilo! Pri vratih je poslušal ter čul najine obljube, najine prisege ter iz najinih poljubov sesal obup in grozo.“

„Po jedi sem šel v njegovo sobo. Ali v nji ga ni bilo. Sluga mi je povedal, da je odšel na vrt.“

„Za hišo smo imeli vrt, ali boljše, travnik obsajen s sadnim drevjem. Moj oče, praktičen mož, ni hotel imeti tistega nepotrebnege cvetja in ne tistih gredic, obsajenih s pisanimi travami, ki pa ne prinašajo nikakega dobička ter stanejo mnogo denarjev. Svoj vrt si je gojil kot travnik. Vsako leto je pod redkim drevjem zrastle visoka trava, in za seno in otavo se je dobivalo lepega denarja. Pri tem se pa še drago plačevanega vrtnarja potrebovalo ni.“

„V strahu sem hitel po ozkih stezah med visoko travo. Tedaj je bila pomlad že pretekla, in travnik krog in krog je bil v najlepši rasti. Tam v kotu, kjer je rastle trava skoraj kot človek visoka, tam sem dobil Metoda. V travi je ležal, tiščal obličje k hladni zemlji ter ječal, škripal z zobmi in z rokami pulil bilke iz ruše. Sam sebi pa je govoril besede temne in obupne.“

„Poklical sem ga. Takoj je planil kvišku, se mi zgrudil okrog vratu ter dejal obupno: ‚Ciril, kako sem jaz strašno, strašno nesrečen!‘“

„Na ramo mi je položil trudno glavo. Ali narava je imela usmiljenje ž njim in razrešila mu je notranjo boleost, da so se mu solze ulile po obrazu in da je ihtel kakor otrok.“

„Pod jablanovo drevo na klop sva sedla.“

„To je strašno, to je strašno!“ je klical. „In tako nepričakovano je prišlo vse, tako urno, kakor blisk z jasnega neba! In čisto sem potolčen, in v meni je mrtvo vse, kakor na polju s točo posutem. Sedaj je konec vsemu! Sedaj sem pri bregu in svoj čoln privežem ter odidem; ali bogve kam! In upal sem podnevi in ponoči, da mi postane zvezda, jasna zvezda! Ali sedaj je vse ugasnilo, in noč, temna noč je krog mene! In da si ravno ti, rodni mi brat, stopil tako strašno razsajajoče v mojo usodo! Jaz pa bi jo ljubil, tako ljubil! Ciril, usmili se me in nikar se ne posmehuj!“

„Divja strast se mu je srdila po telesu: ‚In ravno ti, ravno ti! In jaz te še — umoriti ne smem!‘“

„Metod,‘ sem vzkliknil, ‚ali si popolnoma zblaznel!‘“

„In krog vratu se me je oklenil, poljuboval mi obraz ter ihtel: ‚Ne tehtaj mojih besed! Imej usmiljenje z menoj! Saj veš, da te sovražiti ne morem. Ali jaz sem tako strašno nesrečen!‘“

„Odpeljal sem ga v sobo. Tolažilne moje besede so ga pomirile nekoliko. Sédel je na stol

ter se zamislil tja vase. Ničesar se ni menil ter tako ostal do večera. Končno pa se je pustil spraviti v posteljo, in videti je bilo, da hoče spati.“

„V temni noči sem se prebudil iz svojega spanja. Nekdo je bil prišel v mojo sobo ter mi z mrzlo roko tipal po obrazu.“

„Ciril,‘ je dejal tiho, ‚Ciril, ali spiš?’“

„Tako sem se prestrašil poznega tega obiska, da mu nisem takoj odgovoril. Ko pa je videl, da ne spim, je dejal: ‚Ciril, sedajle sem prišel! Poglej, povedati sem ti hotel, da si ti čisto brez krivde, da si ne napravljajš slabih spominov potem, in da si ne boš delal nepotrebnega očitavanja. Ti si nedolžen, Ciril! In v ljubezni, oj, tako goreči ljubezni, jemljem slovo od tebe. Ciril! Ciril! Ali jaz živeti več ne morem! Vidiš, pri kraju sem, svoj čoln sem privezal in sedaj odhajam v grob!’“

„Jaz pa sem planil iz postelje, in kakor bi trenil, sem bil v svoji obleki. Vi ne veste, kako železnega duha je bil ta moj brat! Ko so ga, otroka, nekdam zavoljo malega pogreška zaprli v sobo, si je prerezal žilo na roki ter hotel umreti, zavoljo malenkosti, vam rečem, a prerezal si je bil žilo, da smo mu komaj rešili življenje. Takoj sem bil prepričan, da se umori, da si pokonča mlado življenje. A to se zgoditi ni smelo! Daroval sem mu svojo srečo, svojo ljubezen, in vse, kar mi je sladkega usoda bila

odmerila. In to, mladi prijatelj, ni bilo dobro, ker vsak ima svoje pravice do sreče, do ljubezni!“

„Metod,‘ sem dejal, ‚ti si hočeš umoriti svoje življenje! Moj Bog in zavoljo mene! Poglej, izruvatı hočem strast iz svojega srca in pozabiti jo hočem, kakor da je nisem poznal nikdar. In tvoja naj bo in srečen bodi ž njo!“

„Prisegal sem mu vse svete prisege, da Marijo zapustim, da je ne bom ljubil več, in da jo čisto, čisto pozabim, kakor da je nisem videl nikdar v svojem življenju.“

„In naslonil se je na mojo posteljo ter premišljeval dolgo, dolgo časa.“

„To bi bilo silno grozovito, silno grozovito! In midva sva si rodna brata!“ je zdihoval.“

„Končno pa je vendar sprejel mojo žrtev. Človek v ljubezni do ženske je omahljiva stvar!“

„Črez malo dni potem pa sem vzel slovo od svojega doma ter se z očetovim dovoljenjem odpravil v tuje mesto. Ondi sem vstopil v pisarno pri očetovem prijatelju.“

„Od Marije sem se bil ločil brez slovesa. Spričetka sem dobival nekaj listov od nje, a zmetal sem jih v ogenj ter pustil brez odgovora.“

„Črez leto dni pa je Marija postala Metodova žena. Jaz sem bil čisto pozabljen. To pa vem, da ga ni vzela iz ljubezni; pač pa iz srda. Bog se nas usmili!“

III.

„Pobegnil sem bil torej v tuje mesto ter ondi izkušal pozabiti, kar je bilo. Ali kako sem živel? Tedaj, dragi prijatelj, nismo bili tako sladkovodeni značaji, kakor ste mladi ljudje zdaj. Danes zagledate rdeče lice in takoj skipite kakor Etna, ko je v najhujšem bljuvanju. Jutri pa je zopet vse pozabljeno in če vam pride nasproti drugi obrazek, pa v vašem srcu takoj zopet požene nova ljubezen. Nekdaj sem poznal mlado, puhlo glavo. Nosil je dolge, kodraste lase, a menil, da ga zavoljo teh kodrov mora ljubiti vsako dekle. Ta mladi mož me je včasih obiskal ter mi skoraj vedno pripovedoval o svojih zmagah pri ženskem spolu: kako da je ljubil to, kako ono. A ljubil jih je neizrečno mnogo! Vprašal sem ga, če ne pride v zadrego, kadar mora novemu vzoru razjasniti novo svojo ljubezen. Pogladi si je brado (ali to, kar je imelo brada biti) ter dejal cinično: „Dragi mi prijatelj, vi veste, kaj da so bile v starorimskem pravu ‚legis actiones‘? Kdor je tožil, moral je pri vsakovrstnih tožbah govoriti vselej ene in iste slovesne besede. Rem meam esse dico! No, pa saj sami veste! Tako tudi jaz, kadar pričnjam novo ljubezen! Tudi jaz imam stalno svojo ‚legis actio‘. Stvar se pa tako-le vrši. Reciva, da ji je ime Helena. Helena! pričnem,

danes se mi je o vas sanjalo! A ni je ženske, da bi ne poprašala, kaj da se mi je o nji sanjalo. In jaz odgovorim takoj, da sem jo v sanjah poljubil na rdeča ustna. Sramežljivo povešanje oči in zardenje obraza! Vidite prijatelj, potem pa se jaz raztajam, kakor se raztaja led od solnca obsejan, ter prosim ponižno: Helena! Ali bi ne bilo mogoče, da bi se te moje sanje uresničile? Molčanje! Potem pa sramežljivo dvignjenje oči — in moja duša se izlije v njeno, in ljubezen je rojena. Kadar pa pride druga prilika, tedaj pa samo ime izpremenim ter v svojo formulo namesto Helene postavim Olgo ali Marijo. Vidite, to je moja legis actio per amoris vindicationem!“

„Takovi ste zdaj vi, mladi ljudje! Mi pa smo tedaj stalno in značajno ljubili. Tri dolga leta sem moral preživeti v tujini in tri dolga leta boriti srdite boje s svojim srcem. A ne eden trenotek nisem zatajil svoje ljubezni, in kakor vzvišeno solnce mi je sijal spomin na njo v temne prostore moje duše. Sam zase sem živel in ne enega prijatelja nisem imel. Pa saj tudi prijateljstva iskal nisem! Kdor se mi je hotel približati, je pobegnil takoj pred mojo osornostjo.“

„Ali nikdar nisem zatajil spomina na njo! V temnih nočeh pa me je včasih obdala taka peklerska boleost, da sem planil raz svoje ležišče

ter iskal tolažbe — pri žganih pijačah. Čestokrat sem se hipoma tako nalil, da sem izgrešil pot do svojega ležišča. Ko pa je solnce zasijalo skozi okna, sem ležal na golih tleh kakor zver v puščavi, in možgani so se mi sukali kakor vreteno v glavi. Telesno in duševno sem pešal ter hitel nasproti popolni pogubi.“

„Iz takega življenja me je izvlekla vest, da mi oče umira. Moral sem zopet domov; pred smrtjo me je hotel še enkrat videti. Ali prišel sem prepozno; smrt mu je že bila za večno zatisnila oči. Pri hišnih vratih me je pričakoval brat Metod. Morda se je ustrašil mojega pogleda, moje podobe? Kakor senca sem izlezel iz svojega voza ter privlekel na svit osušeno svoje telo.“

„A tudi jaz sem brata Metoda komaj zopet spoznal. Košččen je bil postal kakor smrt na podobah. Oči so mu tičale globoko pod čelom ter se ondi neprestano sukale, kakor da bi hotele gledati na vse strani. Podal mi je tanko svojo ročico; bila je drobna kakor otrokova. Čutila pa se je kakor mokro usnje, neprijetno, grobno!“

„Potem pa me je takoj vlekel po stopnicah; molčal je in ni mi rekel, da je vesel, da sem zopet prišel. Strastno je tiščal mojo roko v svoji. Na hodniku so naju srečavale stare ženske in otroci. Po vsem poslopju pa je bil razširjen mrtvaški duh. Prišedši do sobe, kjer

je med zelenjem in cvetjem ležalo mrtvo očetovo truplo, mi je še bolj krčevito stisnil roko ter siknil med zobmi: „Pustiva ga, pustiva!“

„Ko pa je obrnil pogled po mrtvem očetu, se mi je zdelo, da mu je šinilo iz oči besno sovraštvo. Vlekel me je v svojo sobo, varno jo odprl, me potisnil vanjo ter potem zopet zaklenil duri.“

„Božje jeze blisk ga je udaril, Ciril, ter mu treščil v pregrešno telo! Ker zapisano in zapovedano je: ne želi si svojega bližnjega žene. A ta si je poželed ženo svojega — sinú!“

„Kako peklo je hipoma zazijalo pred mano!“

„Dà,“ je kričal, „dà, tisti, ki me je postavil v to slabo življenje, tisti je pometal vse očetove dolžnosti od sebe ter povzdignil svoje oko k nji, ki je moja žena. A jaz pred svetom plašča nisem smel odkriti od peklenške te sramote, in kakor v vulkanu so se kuhale strasti v meni. Kakor senca sem sedaj, kakor vir sesušen, kakor zapuščeno pogorišče!“

„Ječaje je sédel na stol. Bil je prikazen, da se mi je živo usmiljenje vrinilo v dušo. Izgubljeno, potrto življenje! Polastila pa se me je tudi grozna misel, da sem svojo srečo, svoje življenje žrtvoval brez uspeha in brez sadu. Vse sem mu bil prepustil! A sedaj je proklinjal svojega očeta v grobu ter mu privoščil smrt in konec življenja.“

„In poglej,‘ je zdihoval, ‚tudi ona me je zapustila! In morda me ni nikdar ljubila! Kadar se prikažem ž njo na ulici, tedaj se raztezuje vsak gizdalin in napenja svoje oči ter se pase na njeni lepoti. In kar je najhuje, moja žena se vede, kakor da bi ji vse to dobro dejalo. Jaz pa sem Prometej na skali, in dan na dan se mi kljuje drob iz telesa! Moj Bog, ona me ni nikdar ljubila!‘“

„Jaz sem molčal. Revež je bil ljubosumen na ves svet.“

„Sesušen sem,‘ je še dejal, ‚kot vodnjak sredi puščave, in usehnili so vsi dobri sokovi po meni. Ta ženska me je pokopala pri živem telesu! Čemu nisi pustil tedaj, da bi si bil končal svoje življenje? V istini, srečnejši bi bil sedaj!‘“

„To je bila meni zahvala! Drugi dan so starega Simona Raka odnesli iz hiše. Zapustiti je moral svoje kliente in svoje denarje in vse, kar mu je bilo drago.“

„Dolga vrsta ga je spremila do pokopališča, kjer so dokončane akte njegovega življenja položili v večno registraturo. Rako pa so mu bili obsuli s cvetjem in venci.“

„Zvonovi so peli in ‚miserere‘ je žalostno donel. Doma pa sva ostala z Metodom. Pri oknu je slonel ter zrl za dolgim izprevodom. Suhi obraz se mu je napolnil s strastjo in hudobijo.“

„Bog ga je udaril, Bog ga je udaril,“ je šepetal, „ter mu razsul stare kosti! Ker zapovedano je: ne želi svojega sina žene!“

IV.

„Prijatelj! Hujše kot življenje v tujini mi je bilo potem življenje v domači, očetovi hiši. Poprej so me težili samo spomini, spomini pretekli! Potem pa sem tičal zopet v grozni sedanosti. Poprej me je morila zavest, da sem si sam pretrgal nit svoji prihodnosti in da sem to prihodnost prodal, kakor Ezav nekdam svoje prvorojenstvo.“

„Ali sedaj sem občutil, da nisem bil pokončal samo sebi srečne bodočnosti. Pokončal sem jo bil tudi tistemu, kateremu sem v mladostnem svojem idealizmu hotel podeliti največjo srečo. Na duhu in na telesu je bil brat Metod pokončan po kratkem zakonu. Nekdaj je poslušal svete prisege, katere sva si z Marijo prisegala. In v duši mu je kot ostro želo obtičala zavest, da ga morda ni ljubila tedaj, ko je stopila ž njim v sveti zakon. In ta zavest ga potem niti za en trenotek ni zapustila. Pri vsakem, na katerega se je žena ozrla, je slutil takoj, da ima pregrešne namene do nje, da mu jo hoče vzeti. V tej svoji besnosti je zagazil tako daleč, da je lastnega svojega očeta zapredel v preklicane te svoje slutnje, in da je

potem satanično se grohotal, ko so mu roditelja odnesli v grob. To je bil blagoslov, katerega sem si bil napravil z nespametno bratovsko svojo ljubeznijo! Sejal sem ljubezen, ali pognali so strupenih rastlin strupeni vrhovi!“

„Obupni kes mi je neprestano moril dušo. Vsak trenotek mi je bilo, da si moram svinčenko pognati skozi razbeljene možgane. In še bolj me je peklo njeno vedenje! Pri mizi smo se prve dneve videli včasih. A tedaj ni nikdar uprla oči vame. In če sem jo boječe kaj poprašal, mi ni dala odgovora. Zaničevala me je! Ali bila je v svojem pravu — ker tudi nji sem bil pokončal življenje. To je moralo biti zakonsko življenje na strani take reve, kakor je bil brat Metod! Vedno je tičal za njo in vedno hotel vedeti, kaj da je počenjala ta in ta čas, kaj da misli sedaj in kam da gleda. Bog jima ni bil dal otrok ter je tako razrušil zadnjo stezo, po kateri bi se bila mogla morda še zediniti.“

„Po očetovi smrti je bila meni oddana njegova pisarna. Tolažilno mi je bilo, da sem se mogel vreči v delo ter ž njim vsaj nekoliko pomiriti notranje, razsajajoče viharje. Ves dan sem tičal med akti ter pregledal vse, kar mi je prišlo pod prste. Kmalu sem bil na glasu dobrega odvetnika. Zvečer pa sem lazil po gostilnah ter si s pijačo nalival želodec. Pričelo se je staro življenje!“

„Ognja v svojem srcu pa nisem mogel pogasiti. Še sem jo ljubil, ljubil kakor morda nikdar poprej ne! Tej zavesti se nisem mogel ubraniti. Iz svoje pisarne sem videl na vrt. Tja je prišla Marija zdaj in zdaj ter hodila z žalostno povešeno glavico po stezah. Jaz pa sem prežal tam gori za gardino ter s svojimi očmi goltal vsako njeno stopinjo. Bila je sedaj v svoji nesreči krasnejša kot nekdanj, ko se ji je bil razcvel cvet prve ljubezni. Vnemal sem se za njo ter si jo poželed — njo, ki je bila mojega brata! Včasih je tudi brat Metod prikrevsal za njo na vrt. In gugal se je krog nje ter iztegoval proseče roke proti nji. Beračil je za njeno ljubezen! Ali ponosno je vselej takoj odšla z vrta ter njega pustila ondi, koprnečega in zdihujočega. To je bilo peklensko življenje, ki je trlo troje ubogih bitij na zemlji. A končno je zatrl vse tri.“

„Svojega brata nisem mogel več ljubiti. Ogibal sem se ga, in v njegovi družbi mi je vselej strašna teža tiščala na dušo. V svoji revščini se mi še smilil ni. Pač pa se mi je dozdevalo, da bi ga bil prav lahko sovražil. In v trenutkih sem ga tudi v istini sovražil!“

„Ali Metod me je venomer nadlegoval s svojo ljubeznijo. Pri vsaki priliki je k meni prisopel ter mi potožil svoje gorje. Navadil se je bil tudi pijančevanja. Skoraj vsak večer je

prihital k meni ter zahajal z mano v gostilno. Tam pa se je napil tako, da ni mogel stati, in da sem ga moral skoraj nesti domov. Pri slabotni mu naturi je zavrelo takoj vse po njem, če je le količkaj čez mero pil. Potem pa se mu je raztopila duša, da je solze točil in neprestano jokal.“

„Umreti ne morem!“ je zdihoval čestokrat, „umreti ne morem, dokler živi ona!“

„In živel je. A končno je prišel odločilni trenotek!“

„Nekdaj sem ga pozno v noči privlekel domov. Skoraj brez zavesti je bil. Spravil sem ga v posteljo ter odšel potem po temnem koridoru proti svojim sobam. Tedaj pa mi je satan vdihnil misel, kaj da ona počenja sedaj. Bila je to misel, ki jo proklinjam še danes. Hipoma se je po meni vznemilo tisočero strasti. In hotel sem vedeti, kaj da počenja v pozni tisti uri žena mojega brata. Pred njena vrata sem hotel leči na gola tla, poslušati njeno spanje ter jo v mislih tisočkrat odpuščanja prositi, da sem ji tako grozno razbil srečo življenja.“

„Kakor tat sem se plazil po stopnicah, navzgor v drugo nadstropje. Ondi je imela svoje sobe; ondi je živela ločena od zakonske postelje svojega moža. Z rokami sem tipal ob steni. Noge so se mi tresle. Počasi sem vzdigoval korak za korakom ter stopal kvišku. Po

vsem telesu mi je gorel ogenj. Pozabil sem na vse zakone svete nravnosti in na vse ukaze večnega Boga.“

„Pri vsaki stopinji pa sem poslušal, če se ne čuje kaj v daljnjem poslopju. A ostalo je tiho vse. Samo nekje v sobi se je oglasila ura ter bila polnoči.“

„Dospel sem na gornji hodnik in se po temi vlekel proti njenemu stanovanju. Krog malega ovinka se zasukavši pa sem hipoma stal pred njeno sobo. Moj Bog, pred isto sobo, v kateri je bil nama pognal cvet prve ljubezni, v kateri sva si prisegala večno zvestobo. Imela je priprta vrata. Iz sobe je prihajal medel svit ter narejal na steni nasproti rumeno liso.“

„Spala še ni! Tudi okna so bila odprta in hladen piš je vlekel čez sobo in potem čez koridor. Ali meni vroče krvi ohladiti ni mogel! Ne en trenotek nisem premišljeval, ali smem stopiti v to svetišče, ali ne. Saj je bila moja od nekdej! Prodal sem jo bil v pregrešni kupčiji, katera pred stolom božje milosti, ki urejuje naše življenje, veljati ni mogla, ni smela!“

„Prestopil sem prag. Bila je še vsa oblečena. Samo dolge lase si je bila spustila čez tilnik. Pred svetim razpelom je klečala in glavo tiščala v svoje roke. Telo se ji je bolešno pretresavalo. Ječé je molila: „Sveti Jezus! Dodeli mi vsaj spanje ponoči! Pusti mi spomine v duši,

pusti mi trnjevi venec tega zakona, pusti me še živeti v tem trpljenju, ali dodeli mi vsaj spanje ponoči! In jokati tudi več ne morem! Dodeli mi zopet solze, dodeli mi tudi solze!“

„Morda sem bil storil korak proti nji, ker je glavo hipoma povzdignila ter se obrnila proti meni. Nasproti mi je zrlo dvoje suhotnih, mrtvih oči, brez vsakega življenja skoraj. Takoj je vstala od klečalnika. Ponosno je vrgla lase čez pleča ter jih potisnila z obraza. Kri ji je zalila lice, in oči so se ji napolnile z divjim srdom. Besede ni mogla izpregovoriti. Ali jezno je dvignila roko proti meni.“

„Marija!“ sem vzkliknil proseče, „Marija, ti me boš poslušala! Ti me moraš poslušati! V tej pozni uri sem se kot divja zver priklatil do tebe. Oblaki so se nakopičili med naju, in ti moraš dovoliti, da jih vsaj en trenotek potisnem na stran!“

„In ko ni ničesar odgovorila, sem se še bolj razvnel ter ji povedal vse. Pravil sem ji o svoji vroči ljubezni in o sreči, ki se mi je bila odkrila, da me tudi ona ljubi; pravil ji o svojem bratu, o njegovi strasti do nje; pravil ji o tisti grozni noči, v kateri se je hotel samega sebe umoriti; pravil ji o bratovski svoji žrtvi in o žalostnem svojem življenju v tujini!“

„Marija!“ sem dejal, „ti me zavreči ne smeš, ne moreš! Pešala mi je duša, pešalo mi telo,

ali nate sem vedno, vedno mislil. Po tebi sem hrepenel z vsem svojim srcem! Ti si mi bila zvezda, katere svit mi nikdar ni ugasnil. Ti si mi še sedaj zvezda, katere svit me vabi za sabo, katere svit me v življenju ohrani. Marija, ti me ne smeš zavreči!“

„Ječé se je zgrudila na stol.“

„Marija, ti me moraš zopet ljubiti! Razdrobiti hočem te okove, v katere si ukovana sedaj, in zopet te hočem pridobiti, če se mi na upor postavi tudi ves svet! Ljubezen ima večne svoje zakone, in po večnih teh zakonih si moja pred svetom in pred Bogom!“

„Pregrešna strast me je s tako silo preobdala, da sem pristopil k ženi svojega brata ter jo goreče k sebi povzdignil. Zgrudila se mi je na prsi in njeni dolgi lasje so me obsuli. Mehko svoje lice je tiščala k mojemu ter me z belimi svojimi rokami tesno objela. V solzah se topeča je ihtela: ‚Bog je sodil! Dodelil mi je zopet solze! Ciril! Ciril! Jaz te ljubim še vedno!‘“

„Vidite, prijatelj, tak je človek, tak je človek, če ga strasti mečejo tja in sem s svojimi valovi.“

V.

„Ko pa sva tako sesala ves strup pregrešne ljubezni, je naju prebudilo čudno grgranje. Nekako tako kakor nastane tedaj, če postaviš

polno lakotnico na sodovo veho. Marija se mi je takoj iztrgala ter plašno zakričala. Potem pa jo je zapustila zavest. Lehno sem jo položil na njeno posteljo.“

„Ondi pri vhodu pa je stal brat Metod; komaj polovično napravljen. Vil je roke po zraku in nopenjal debele oči. Poizkušal je govoriti, ali samo tisto grgranje je spravljal iz grla.“

„Čudno sovraštvo mi je takoj preplulo dušo. In tedaj bi bil z mirno vestjo gledal, če bi bil ta človek ginil v vodi, v vodi ali pa v ognju.“

„Ti si upal na mojo pijanost, dragi mi bratec Ciril! Pozabil pa si, da ima ravno tu spodaj brat Metod svojo spalnico, in da ta vsak glas iz spalnice zakonske svoje žene čuje, če se je še tako napil, dragi mi bratec Ciril, hi, hi!“

„Takoj so mu pošle zopet besede, in zopet je vil svoje roke po zraku. Planil sem k njemu.“

„Pojdi!“ sem divje zakričal ter mu pograbil roko in ga vlekel po temnem koridoru za sabo.“

„Sedaj sva poravnala svoje račune, Metod, sem govoril zamolklo, sedaj naj usoda razsodi med nama!“

„Naj razsodi, naj razsodi!“ se je togotil.“

„Oba živeti več ne smeva, Metod!“

„Oba živela več ne bova! Tudi meni je to jasno, bratec Ciril!“

„Dobro! Pojdi torej z mano! Jaz sem vedel, da pride ta trenotek!“

„Ti si to vedel! Ti si se na vse to pripravljaj, brate Ciril! Oba živeti več ne smeva!“

„Pritavala sva do moje sobe. Odklenil sem jo.“

„Sedi!“

„Z zobmi škripaje je sedel.“

„Ti hočeš mojo ženo, Ciril!“

„Usoda naj razsodi, Metod!“

„Usoda in božja pravica!“

„Prižgal sem luč. Kakor v megli sem videl brata Metoda blede obraz. Oči so mu bile s krvjo zalite. Na čelu pa se mu je videla otekline, da je bil pogled njegov še groznejši. Plazeč se po temnem hodniku je bil nekje z glavo treščil ob steno. Sklonjen je tičal na stolu ter si s pestmi ril po laseh na glavi.“

„Jaz sem pripravil dve kupi.“

„Vidiš, Metod, tu sta dve kupi iz barvanega stekla! V vsako nalijem vina, ali v eno nasujem tudi strupa! Ali vidiš to vse?“

„Vidim, vidim!“ je kričal. „Le nalij in toliko, da te umori, če si vliješ v goltanec!“

„V obe kupi sem nalil vina, a v eno nasul tudi strupa. Potem pa sem ugasnivši luč kupi na mizo postavil ter ju prestavljal semintja, da končno nisem več vedel, v kateri je strup.“

„Metod, sem dejal zamolklo, sedaj pa še ti prestavljaš, da mi ne boš očital potem, da sem ti ukradel življenje!“

„Ječé je tipal z roko po mizi in prestavljal kupi. Potem pa sem zopet prižgal luč ter sédel k mizi. Metod mi je sedél ravno nasproti ter s svojimi očmi pogoltnil vsak moj migljaj. Med nama pa sta stali zeleni dve kupi, v katerih eni je čepela gotova smrt.“

„Metod,‘ sem dejal, ‚sedaj še enkrat prestavi kupi, da ne boš mislil, da te hočem oslepariti. Naj razsodi usoda med nama!‘“

„In vzdignil se je ter s tresočo roko še enkrat prestavil kupi. Pri tem pa je hlastno zrl v kupi, da bi morda videl, v kateri da tiči strup.“

„Metod!‘ Sedaj si izvoliva vsak svojo kupo! Kdo naj prične?‘“

„Jaz, jaz!‘ je siknil, iztegnil koščeno roko ter pograbil kupo, ki je stala na moji strani. Morda je videl poprej, da je tekočina v tej kupi čistejša, kot pa v oni na njegovi strani.“

„Ciril, sedaj pijva!‘“

„Oba sva pila ter zrla drug na drugega, da pač vsakdo izpije svojo kupo. Še sedaj ga vidim, kako je pijoč kviškoma povzdignil obraz ter svoje oči sovražno tiščal name. Pil je hlastno, tako, da se mu je nekoliko krog ustnic usulo ter se mu izlilo po bradi na belo srajco.“

„Tudi jaz sem izpil in potem zatisnil oči. Razburjenost te noči in pa tudi čezmerna pijača sta povzročili, da so mi onemogli vsi živci po telesu. Sedaj v odločilnem trenutku pa so me

zapustile zadnje moči in silna slabost mi je prerila drob, da sem bil takoj brez vsake zavesti.“

„Drugo jutro sem se prav zgodaj prebudil. Za gorami je solnce ravno vstajalo, a v sobi je bilo še mračno. Na mizi je bila sveča čisto dogorela. Prvi trenotek nisem vedel, kje da sem. Prav ničesar se nisem spominjal. Dozdevalo se mi je pač, da je vso noč ležalo težko breme nad mano in da sem imel puste, dolge sanje. Z roko sem si premel oči in izkušal vstati. Vse telo me je zbolelo. V glavi pa mi je tičala praznosta.“

„Končno sem se vendar vzdignil. Ko pa sem se obrnil proti oknu, me je silovita prikazen po vseh kosteh tako pretresla, da so se mi zaježili lasje na glavi. Ondi v kotu je čepelo drobno truplo brata Metoda. Roke je krčevito tiščal k trebuhu, kakor da bi mu še vedno razsajale po njem strupa peklenške moči. Odprte oči so mu bile čudno bele, in krog krvavo razgriznjenih ustnic so stale pene. Bil je strašna, grozna prikazen!“

„Meni pa se je takoj vse razjasnilo, in hipoma sem vedel vse, kar se je bilo prigodilo v pozni noči med nama. Kakor strela me je udarilo! In ko sem gledal njega od muk zaviti obraz, me je pograbila z vso silo zavest, da sem morivec njegov!“

„Pobegnili sem iz sobe ter divjal potem ves dan po gozdovih krog mesta. Ali ne en trenotek me ni zapustila tista grozna, strašna podoba mrtvega brata, katerega sem bil umoril. Kakor Kajn sem lazil okrog, in hudobna vest me je bičala s svojimi biči!“

„Potem pa v življenju nisem mogel dobiti miru. Mariji se nikdar več nisem upal stopiti pred obraz, ker med njo in mano je zeval umorjenega brata strašni spomin. Pa saj je potem kmalu umrla, in jaz še sedaj ne vem, kje da ima zapuščeni svoj grob. V to samoto sem se odmeknil in sedaj molim k Bogu, ki nas ustvarja ter nas pušča umirati po svoji volji, da bi me tedaj, ko bo govoril svojo sodbo čez nas, ne obsodil preostro, ne tako ostro, kakor bi zaslužil.“

* * *

Starec je umolknil. Njegova pripoved me je živo pretresla.

„In sedaj sem kot jelen, ki se mu je ris zagrizel v tilnik in ki potem s tem strašnim bremenom bega po gori. Včasih se mi še v sanjah prikaže obličje mrtvega brata Metoda; ali med dnevom me nikdar ne zapusti.“

„To je moja pokora, to je moja pokora!“ in zdihujoč je legel po postelji.

Jaz pa sem tiho odšel. Ko sem stopil zopet na jasni svit, mi je bilo, kakor da sem prišel iz stare katakombe. Med cvetočim drevjem sem stopal ter s kipečim srcem zrl na jasno nebo, na zelene gozdove po gorskih rebrih in na gorske vrhove, od zapadajočega solnca se žareče. In hvalo sem dajal usodi, da mi je dopuščala zreti na naravni ta kras brez obtežene vesti. — Dajal sem ji pa tudi hvalo, da mojemu srcu ni bilo dano tako strastno ljubiti, kot je ljubil gospod Ciril.

Zavoljo ene same ženske ugonobiti si življenje ter si zatreti dušne svoje moči, to je brez dvombe huda nespamet.

Gospod Ciril je malo let potem umrl, svoje veliko imetje pa je zapustil dobrodelnim zavodom.

V hladnem grobu je gotovo srečnejši, nego je bil v življenju!

VII.

Mrtva srca.

Povest.

Prvo poglavje.

Popotnik pridem črez gorô,
in kamor se okó ozrê,
povsod se mi nov svet odprê.
J. Strel.

Na mehkih blazinah v kupeju drugega razreda je sedel gosposki človek ter se očitno bojeval z dolgim časom. Primeknil se je bil k oknu in je zrl v krajino, nad katero se je krožilo tedaj tožno jesensko nebo.

Ali da ustrežem takoj svoji bravki, ako mi katero privoščijo dobri bogovi, povem, da je ta naš junak mlad človek, in — kar je veliko večjega pomena — lep mlad človek, in — kar je največjega pomena — lep, mlad in neoženjen človek!

V tem trenutku pa, ko smo se mi sešli z njim, se prav dolgočasi. Ko v prirodi ne najde iskane tolažbe, se odmakne k sredi blazine, izvleče počasi cigaro ter si jo zdihnivši zapali. Potem izpušča dim proti stropu ter si pogladi tu in tam mehke pričetke prve brade, ki mu obdaja blede obraz.

„Strašen čas!“ reče končno, vzevši uro iz žepa. „Že dve! A še sedaj ni te čudne Grčave!“

« Prav kakor bi se človek v večnost peljal! » Zopet se zavije v dim ter zatisne oči. Tedaj pa se ustavi vlak. „Grčava!“ se začuje glas hripavega kondukterja. Bila je to mala železniška postaja, v ozki dolini ležeča in okrog in okrog obdana z gozdi. Poleg železne ceste je tekla precēj mogočna voda med tesnimi travniki, ki se je tedaj pasla živina po njih. Tu in tam je čepela kočica, z vinsko trto preprežena, slabo zidana, z raztrganim ostrešjem, ali pa še celo nevarno v stran nagnjena.

Vtisek tega kraja je bil čuden, nevesel, in to tembolj, ker se je iz gozdov oglašal rog, z melanholično zavitimi glasovi, zbirajoč čredo okrog pastirja. Sredi te pustinje pa se je tiščalo štacijsko moderno poslopje, kakor da bi bila kultura prav hitro stopala todi mimo ter v hitrici pustila to svojo znamenje za seboj.

Žvižg — in hlapon oddrda dalje po dolini. Naš znanec ostane sam na peronu in pri srcu mu je, kakor da je tu zapuščen v samotni puščavi. Nekaj časa zre prédse. V prvem trenutku v resnici ne ve, kaj bi počel.

„Dalje moram!“ reče poluglasno. „Svoje reči pustim tu, dokler ne zvem, kako se mi uravna usoda!“

Prekorači vratca nizke ograje. Po slabi, blatni cesti stopa med njivami, ki je takrat zorela ajda po njih. Počasi dospè do mesta,

kjer se pot zavije navzdol proti strugi ter se odpre pogled na reko. Naš potnik opazi takoj star brod ob bregu in nad njim v meljini čepečo brodnikovo kočo. Pred njo sedita póstarni ženski. K njima pristopi naš znanec ter ju vpraša, kod naj gre, če hoče na Višavo. Vprašani čutita potrebo, olehčati si srce med seboj.

„Katra,“ vpraša prva tiho, nagnivši se proti drugi, „kdo je ta človek?“

„Bogve kdo je?“ vpraša tudi le-tá.

„Jaz ga ne poznam.“

„Jaz tudi ne!“

„Na Višavo bi rad!“ pravi prišlik znova.

„Na Višavo?“ se začudi Katra. „Pa zakaj ne na Nižavo?“

„Ali Višave ni?“ vpraša tujec.

„Višava, seveda je — pa tam ni vse, kakor bi moralo biti!“

In važno obrne veli obraz proti njemu. „Tam, rečem vam, pa ne da bi se šalila, tam so strahovi in duhovi mrtvaški, rečem vam, odkar se je storila tista grozna smrt.“

Lehnò se je zasmeljal, a vendar mu je bilo tesno pri srcu, ko je odgovoril: „Strahov se ne bojim. Pota ne poznam.“

„Črez vodo morate in črez hrib navzgor.“

„Črez vodo? In kdo me prepelje?“

Namesto odgovora prične Katra prav silno kričati: „Miha! Miha!“

Miha kmalu prikorači iz veže.

„Bo že spet treba črez vodo!“ pristavi jezno, opazivši tujca. „Da ga ni miru, da bi človek le eno uro v miru prespal!“ Potem gre ter prične pri brodu z verigo rožljati. Bojazen prešine potnika, videčega okornega brodnika. Končno položi plačilo pred obe starki na mizo ter stopi vdano na ladjo. Miha poprime kolec ter odriva od brega.

„Ali boš mogel?“ popraša oni boječe.

„Mogel?“ In Miha se raztegne od samega srda in si šine z roko med puste lasé na glavi. „Mogel?“ In zaničljivo zavleče usta. „Mogel? Le tega nikar ne vprašujte! Pa sem prepeljal samega ‚gospoda‘, pa je bila voda velika, rjava, kalna, pa je nosil Boga na rokah in sveto obhajilo; pa sem vendar prepeljal! Pa bi vas ne?“

In res priveslata srečno na drugo stran. Tu se je takoj pri bregu vzdigovalo hribovje, da je bilo v vznožju komaj prostora za ozko cesto. Po tej cesti se odpravi naš junak. Pod njim v strugi se vleče voda počasi in brez šumenja. Tu in tam se kažejo očem umazani, peščeni prodi in bele, povodne lastavice se vzdigujejo iz njih ter letajo okrog valov, t. peče se sedaj skoraj v vodi, sedaj pa zopet po bliskavo kvišku švigajoče.

Nad cesto po rebri se razprostirajo veličastni gozdje, gozdje samega kostanja, s starimi,

iz zemlje molečimi koreninami. Žolne potrkvajo po deblih in oglašajo se druge ptice.

Naš potnik počasi koraka. Saj se mu ne mudi nikamor. Solnce pluje še visoko na nebu, in jesen še ni tako pozna, da bi noč hitro in zgodaj nastopila. Hipoma se mu napolni srce s tisto prečudno slastjo, ki veje v starih gozdih ter objema potnika, pod njih senco hitečega.

„Saj je vendar krasno v domovini!“ vzklikne srečno. Sedaj se zavije dolina bolj proti jugu, in odkrije se čisto nov razgled. Dolina se vleče daleč proti jugu in po nji reka, enaka srebrni kači. Ob vodi se vije cesta kakor siv trak, ki se sedaj skriva med zelenjem, sedaj pa zopet prikaže. Na tej strani se širijo kostanjevi logi po bregovih, na oni strani pa se vijejo okrog hribovja vinogradi s hramovi in belimi hišicami.

Naš prijatelj dospè do razpotja. Cesta pelje dalje ob vodi, stranska pot pa se odcepi navpik v goro. Velika lesena roka, z napisom: „Na Nižavo“, je govorila jasno, da se po tej poti dospè tudi na Višavo, o kateri je naš znanec vedel, da je Nižavi soseda. Po poti navpik se odpravi torej. Sedaj stopi šele v gozd, ob katerega robu je hodil poprej. Sam ni vedel, kako se mu je vsiljevala treznost v dušo. Nehoté se zamisli v preteklo svoje življenje in spomni se tudi ukaza, ki ga je privabil v kraje, v kraje

domovinske, a njemu dosedaj neznane. Od juga je tedaj vlekla sapa in vrhovi v gozdu so šumeli, kakor bi sami sebi pripovedovali nekaj skrivnostnega.

„Kaj šumé, kaj si pripovedujejo?“ se vpraša naš potnik samega sebe. „Mislim, da je čas in da sem na pravem mestu.“

Ravno tik pota razprostira široke svoje veje star kostanj, pod katerim raste mehko mahovje, mehko in k počitku vabeče. Tu sèm séde, podprè glavo in zre v zeleni gozd. Jesenska čebelica brenči okrog njega in sedaj pa sedaj pade nanj rumeni list. Ali vse to ga ne moti. Takoj privleče na dan zavitek listin, odveže rdeč trak, ki so bile prevezane ž njim, ter prične brati.

Jesenska čebelica ga brenčé obletava in rumeno listje pada nanj — ali on bere in bere.

Drugo poglavje.

Ljubezen te je pogubila,
mladosti zamorila cvet.

Stritar.

Sin moj! Obljuboval sem ti večkrat, da tedaj, ko bodo počivale moje kosti v zemlji, in bom jaz, trudni popotnik tega življenja, vzel od tebe za vselej slovo, da se ti bo tedaj odkrilo, kar je ležalo temno in težko nad menoj. Ležalo ves čas, kar sva ga skupaj preživela! Ali moja

želja je bila, da se ti to vse odkrije v krajih, ki so me gledali otroka, življenja radostnega.

Sin moj, ko to bereš, vršé nad teboj stari kostanji, ki se jih je veselil tvoj oče v mladosti. ko so vršali tudi nad njim, od sape premikovani. In letal sem med njimi, pulil stari mah od debel ter sesal vase divno življenje, ki klije v teh večnih gozdih. In kako sem živel! Kaj sem se menil za svet tam zunaj! Na mehkih tratinah sem polegal in gledal skozi vejevje do jasnega neba. Ali sem pa hitel po stezah, štel svoje znance, stare kostanje, in bil radosten, da sem živel v njih sredi.

Vse se ti odkrije! Kadar prideš po beli cesti navzgor, do vrha, tedaj se ti odpre kostanjev gozd in ravnina se razprostire pred radostnim tvojim pogledom. V tej ravnini opaziš takoj malo kmetiško vas z belimi kočami, v ozadju pa mesto — Lukovec. Ravno pod nogo ti leži bolj gosposko poslopje. To je Višava. Ni graščina. Podobno je prostorni pristavi. Tam zdolaj skoraj pri vasi pa je še drugo gosposko poslopje. Graščina je skoraj. In to je Nižava!

Bogomir, tu se je rodil tvoj oče. Tedaj je bil gospodar na Nižavi in tudi na Višavi Gregor Lesovej — moj oče. Osoren mož, čuden mož. Posestnik več hiš v Lukovcu si je bil pridobil s srečno vinsko in drugo kupčijo za svoje razmere velikansko premoženje. Iz malo

olikane rodovine je bil sam takisto v sredi med kmečkim veljakom in olikanim meščanom. Na svetu je ljubil le dve reči — denar in pa svojega Ernesta. Le-tá je bil sin njegove sestre. V siromaštvu je bila umrla nekje tam dolí na Hrvaškem in zapustila tega otroka. Po to siroto je šel moj oče ter jo pripeljal domov na Nižavo. Ravno isti čas mu je bila žena — moja mati — umrla. Ali to ga ni prehudo zadelo. Čudno pa je bilo, kako je ljubil sina svoje sestre! Mene je puščal letati ves božji dan po kostanjeh in gozdih in, če sem bil bolan, je malokdaj prišel k postelji. Ernesta pa je nosil po rokah, mu gladil mehke lase ter ga imel vedno na svoji strani. In tako je ostalo do tedaj, ko sva z Ernestom dorastla in prišla v šolo, na gimnazijo v Lukovec.

Kar je pisal, je pisal le Ernestu in po meni je samo popraševal. Pri takih razmerah ni bilo čuda, ako mi je proti očetu okamenelo srce. Bil sem tihega, podanega značaja. Pa saj je bil ta Ernest človek, ki ga je moral vsakdo rad imeti. Prečudne moške krasote, je imel tudi zmožnost, priljubiti in prisladkati se v srce, da malo kdo tako.

Prišla je Gregorju Lesoveju nekdam zadnja ura. In tedaj sva stala z Ernestom pri postelji njegovi. Tega je prijel za roko in jemal slovo od njega. Ali mene, sin moj, mene je komaj

videl! Milo se mi je storilo in sklonil sem se pri vznožju njegovega ležišča ter pričel glasno plakati. Počasi se je vzdignil bolnik.

„Vid!“ je dejal. „Ubožec!“

Tako mi je govoril oče na smrtni postelji.

„Ubožec! Zakaj nisi tudi ti tak, kakor je moj Ernest!“

In ko sem le plakal, je še pristavil: „Nikar ne jokaj! Saj sem mislil náte v svojem testamentu!“

Še je govoril z Ernestom, potem je pa umrl — in name je mislil v svojem testamentu!

Gregor Lesovej je umrl, in ko so odpečatili njegovo oporoko — je bil Ernest gospodar bogate Nižave, ž njivami, vinogradi in s hišami v Lukovcu. Jaz pa sem dobil Višavo in vse prekrasne gozde starega kostanja okrog in okrog nje. Pričel sem takoj čediti svojo posest, prodal sem nekaj lesa, nekaj vina. Kmalu sem si bil v srečnih špekulacijah namnožil svoje imetje. Ernest pa je bil največji gospod. Jezdaril je konje in se vozil v kočijah, igral s kvartami in živel je sploh lehkomiselno. Včasih je prišel k meni na Višavo, ali sem pa jaz šel dol na Nižavo. Pila sva vino in se rada imela. Kazal mi je svoje konje, vozove in drugo ropotijo, vlekel me tudi v Lukovec, in ondi sva hodila od hiše do hiše. Ernest se je sladkal okrog mladih deklet, jaz pa sem tičal pri materah, pil ž njimi

kavo in govoril resne reči. Saj je moralo tako biti pri tem mladem človeku, ki je pil življenje z radostnimi požirki. Nekdaj sva šla peš iz Lukovca domov proti Višavi. Pri nekovem sorodniku — Sodarju (morda še prideš ž njim v dotiko) sva bila, in Ernest je bil ukazal prinesiti francoskega vina. In ko sva šla proti domu, so ga bile omamile vinske moči. In tedaj je bilo, da sem mu dejal: „Ernest, jaz se bom ženil!“

„Ženil!“

Obstal je in malo je pogladil svojo brado ter z bičem, ki ga je vedno nosil pri sebi, švignil skozi zrak.

„Le se, če se hočeš!“

In šla sva molčé dalje.

„Le se!“ je dejal še potem. „Ali življenje boš imel slabejše, to ti povem!“

Zopet je obstal.

V dolu se je videl Lukovec s svojimi hišami.

„Ta-le Lukovec,“ je pristavil, „ima čudne reči v sebi, dragi moj Vid! In omožena ženska, pravim ti, čudna ženska, rečem ti! Pa če ti je volja, le se!“

In šel je dalje in tiho je pel:

„Tri ljub'ce ljubiti,
so čudne reči,
vsem trem se legati,
me nič ne skrbi!“

Jaz pa sem se bil res oženil.

Ti je nisi poznal svoje matere, sin moj, in ne spominjaš se njenega obraza.

Nekdaj v Lukovcu, ko sem še ondi študiral, sem se bil seznanil ž njo. Hči je bila precèj imovitega trgovca. Krasna ženska, cvetoča in polna življenja. Bil sem se ji ujel v mreže in jo pripeljal na Višavo. Počasi jo je zapuščal dolgi čas, ki jo je sprva moril s spomini na mesto. Ljubil sem jo, sin, ljubil še potem, ko me ona ni več, in ko so že davno bile pretrgane vezi med nama. Moja natura se je bila v njeni raztopila in preživel sem v sreči mnogo dni. In včasih se me je z grozo polastila misel, kaj bi bilo, ko bi je več ne imel, te ženske. Porodil si se ti na svet. Moje veselje je bilo neskončno in neskončna moja ljubezen do Klare, tvoje matere. Preteklo je potem eno leto. Klara je bila srečna in živeli smo idilično. Skoraj vsak dan je prijezdaril k nam bratranec Ernest. Bil je jako dobre volje v naši družbi in popustil je pijančevanje tam doli v Lukovcu. Upal sem, da odloži slabe svoje navade in da pripelje morda tudi ženo na Nižavo in da bomo potem šele srečno skupaj živeli.

Tako sta pretekli dve leti. — To so mi bili srečni trenotki! Sam nisem vedel, kako bi se radostil življenja in bodočnosti. S puško sem lazil po kostanjevih gozdih, imel svoje misli ter gojil nade prihodnje.

Od Višave v gozd, daleč tjà v gozd, sem bil dal izsekati široko pot in jo s peskom posuti. Po tej poti smo se navadno izprehajali zvečer. Nad nami so dvigali stari kostanji stare vrhove, in če je piš majal njih veje, je bilo spodaj prekrasno poslušati vršanje nad glavo.

Lep večer je bil. Solnce ni več sijalo, in skoraj mrak je bil že legel na gozd. Slonel sem pri starem deblu in poslušal razgovore, ki jih je imela sapa z vejami in listi nad menoj. Ozrem se po peščeni poti proti Višavi. Prihajala sta bratranec Ernest in Klara v živem razgovoru. Ne vem, kako mi je prišla ta misel iz pekla — in skrnil sem se za deblo, da bi poslušal, kar sta govorila med seboj, hoteč med njiju stopiti ter ju prijazno iznenaditi. Prišla sta in skoraj ravno pred deblom obstala.

„Klara,“ je rekel Ernest, „koliko časa naj še čakam poljuba tvojih ust?“

„Ernest!“ je vzdihnila ona ter ga pogledala ljubeznivo.

„Le poljub, Klara! In potem vzamem slovo in pojdem v daljnji svet, in videla me nikdar več ne boš, in bogve kje bom poginil!“

In ležala mu je na prsih in solze točila.

„Ernest,“ je ihtela, „ti ne smeš od mene! Kako naj potlej živim, kako prenašam življenje na strani slabotnega moža! Je-li, da ne pojdeš, je-li, da ne?“

In on je trgal rože njenih ust.

„Kje je Vid danes?“ je rekla Klara potem in se mu izvila iz naročaja.

„Svojo glavo bi staval,“ je odgovoril Ernest, „da je že doma in da z največjo skrbljivostjo preiskuje hleve in jasli svojih volov ter se s svojimi očmi prepričuje, so li očejeni konji in nasičeni svinjaka poetični prebivavci. Potem pa, potem pa, seve, bo prišel k svoji Klari in bo poprašal, kako se počuti od Boga mu dana soproga! Ha-ha!“

Lehnò se je smejal.

Večer se je bil naredil in noč se je pripravljala, zaviti okolico v teman svoj plašč. Ta dva sta odšla proti Višavi in po pesku so se čuli njiju lahni koraki.

O, da ju ni tedaj zadelo in razdrobilo neba prokletstvo!

Meni pa sta poteptala v srcu mlado cvetje in pustinja naredila v njem.

Vprašal boš, kaj sem počel v tistem trenutku.

Zemlja se je zasukala okrog mene in stara drevesa so se lomila nad menoj in vulkan mi je razsajal po možganih. Na dan so hotele srca moči — a niso mogle, in peklenške težave vse so me obšle! Prva beseda pa, ki se mi je izrila izmed zób — je bila kletev. Strašna kletev je morala to biti, vzeta peklu iz najglobokejšega brezna! Napòsled sem padel na zemljo in se

pri tej priči z vročim čelom doteknil mrzle dvocevne puške, ki mi je bila poprej odpadla. In misel mi prešine tedaj goreče možgane, misel, ki mi je tako rahlo objela koprneče srce in, vgnezdívši se v nje, mi hladila skelečo rano. Bog te varuj, dragi moj Bogomir, strašnih tistih trenutkov bodočnosti, v katerih nesrečnemu črvu skoraj ne ostane drugega, kakor s svojo roko vreči od sebe to uboštvo, ki ga imenujemo življenje!

In že sem bil vzel slovo od sveta, kar mi je stopila pred dušo tvoja podoba, Bogomir. In vrgel sem od sebe morilno orožje in tok solza se mi je udrl iz oči in srce je izjokalo svoje gorje.

Na nebu pa so migljale zvezde, in tisti, ki za njimi kraljuje, je zrl tedaj z usmiljenjem na to ubogo stvar, ki je črni noči tožila tisočere svoje bridkosti in ki je bila vendar tudi ustvarjena kakor druge vse, da se veseli in radosti svoje bodočnosti.

Pozno v noč sem prišel domov. Hlapec, čakajoč mojega prihoda, mi pove, da je šla gospa že davno k počitku. Tisto noč nisem zatisnil očesa. Svoje reči sem dejal v red, proti jutru pa sem se poslovil od svoje domačije in tebe, Bogomir, sem vzel s seboj. Zbudil sem te iz nedolžnega spanja, ko se je za gorami delal dan. Za seboj pa sem pustil pismo, v katerem je bilo povedano vse, vse z mrtvimi črkami in brez srda, ki se mi je kuhal v duši.

Tedaj sem vzel slovo tudi pri kostanjevih gozdih. Mrzlo jutro je bilo, ko sem se peljal s teboj navzdol proti Lukovcu. Tebe sem bil zavil tesno v plašč in te pritiskal na svoje kipeče srce, kjer si bil z mirno dušo zopet zaspal. Tedaj si bil moja edina tolažba, in če si kdaj morda opazil neizrečno ljubezen, ki je vezala potrtega tvojega očeta s teboj, so bili gotovo tisti trenotki, ki so najbolj zasejali to čutje v moje srce! Daleč v tujini sem si napravil s teboj drugo domačijo. Ali smejočega si me videl malokdaj, malokdaj so se mi razvlekle megle s čela in v srcu se mi ni nikdar zacelila rana globoka. To srce je bilo mrtvo, umorjeno!

Ničesar mi ni bilo ostalo po moji domačiji kot grenak spomin. Ali tebe sem vestno s trudom sam naučil jezika, ki se ti govori v rojstnih krajih. Dosegel sem, če boš videl kdaj prijazno Višavo, da boš govoril z domačimi kakor gospodar, med njimi vzgojen. In gospodar si na Višavi, in narejena so pota, ki prideš po njih v posest svoje lastnine.

In sedaj še malo besed! Ko boš to bral, bom jaz mrtev in prost življenja okov. In ako me vprašaš, če sem odpustil, preden sem izročil svojo dušo stvarniku — ti moram povedati, da nisem. Nisem mogel! Pri odprti smrtni gomili sem obrnil pogled nazaj na svoje preteklo življenje. In strašne sem gledal razvaline, podrtine,

in bodeče trnje je poganjalo med njimi! Spomnil sem se tedaj, kako bi mi bila lahko izpremenila ta ženska življenje v cvetoč vrt, in umirajoče srce je še skipelo in se zgrudilo v grob — brez odpuščanja! Večni Bog pa naj sodi med nama, kadar bova stala pred prestolom njegovim!

Pojdi na Višavo! In kadar boš v sredi med kostanjevimi gozdi, beri te vrste in spominjaj se očeta, ki je bil nekdanj srečen, a zopet tako nesrečen med njimi. Enega človeka sovraži na svetu — Ernesta Malca, ki je bil nekdanj bratranec moj!

Bogomir, do danes še nisi vedel, da imaš domovino. Ljubi jo, zakaj ona ni kriva pregrehe, meni storjene. Ljubi domovino!

Ali na svetu sem neizrečno trpel! —

Tretje poglavje.

Čitao sam u starih knjiga',
da je žena prava napast
i naj ljuča svetom briga,
što mužkarci može zapast:
stvor prevejan, pecav, mitljiv,
srdcem varav, licem blag,
lukav, lažan, nenasitljiv,
riečju: da je žena vrag.

A. Senoa.

Lesovej Bogomir je prebral. Čudne misli mu rojijo po mladi duši. —

Lepa cvetlica si, materina ljubezen! Kadar je srce prazno in pusto, kadar je duša potrta

in od blagih čutov zapuščena, tedaj se zateče vselej k tebi, vzorna ljubezen! In ti jo napolniš z nebeškimi darovi in kakor mavrica zlata se razpneš čez njo. Ali kdor te ne pozna, temu je hotel Bog hudo že pri zibeli in peklenskim erinijam je prišel v žrtev.

To je občutil tedaj Bogomir Lesovej in neskončna grenkoba se mu je polastila srca. Otemnel je zrak okrog njega, in ko je pogled obrnil na zeleni log, se mu je zdelo vse mrtvo in brez življenja. Dolgo časa je sedel na mestu in čutil, da je v malo trenutkih postal starejši za mnogo, mnogo let. Kaj je vedel do sedaj o življenju? Ali to življenje mu je položilo sedaj vprvič železno svojo pest na mlado ramo.

Mehko srce, dobro srce je imel Bogomir Lesovej, in narava je pritiskala v to srce svoje pečate, in vsak vtisek je imel svoje vplive. Ni torej čuda, da ga je prvi pogled v to zmes, ki ji pravimo življenje, skoraj popolnoma omamil.

Sedaj, ko se mi seznanjamo ž njim v tej povesti, je imel kakih trideset let. Živel je do sedaj v tujini in le svojemu očetu, ki ga je neizmerno ljubil. Ko je preteklo pol leta po očetovi smrti in se je žalost nad grenko izgubo v sinovi duši nekoliko pomirila, je pričel preiskavati očetovo zapuščino. Razvnelo ga je pismo, ki se je z zavitkom drugih listin nahajalo v tej zapuščini.

V pismu pa mu je bilo rečeno, naj gre v svoj rojstni kraj, kjer bo zvedel zgodovino svojega očeta — zgodovino mrtvega srca. Prošnja je bila tudi izrečena, da bi priloženi zavitek prebral šele tedaj, ko ga vprvič obdajo sape rojstnega pogorja, da bo toliko bolj občutil — koliko je trpel oče njegov.

In tako je prišel v domače kraje. Tu je stal sam, in strasti so se borile po njem. Med branjem se mu je bilo porosilo oko, in sedaj je krčil pesti in se grozil človeku, ki je povzročil toliko gorjâ.

„Kakor blisk mu udarim med stare dneve!“ reče. „In če ima le količkaj sreče še, mora jo izgubiti in osamljen kot zadnji jesenski list pasti v samotni grob.“

Moral je dalje. Čas je bil medtem potekel, in že se je bližalo solnce k vrhovom. Dolge sence so se bile naredile od dreves čez cesto, po kateri je urno odkorakal.

Vtopil se je v svoje misli. Prebude ga koraki, in ni čuda, ker to so bili težki, trdi koraki.

Za njim pride, ali bolje rečeno, prisopiha mož, ki mu je morala biti precej težavna ta pot po trdi cesti. Mož nosi na hrbtu obširen meh in pod to pezo počasi premika stopala.

Pri Bogomiru obstane in se opre na debelo grčavo palico.

„Pa malo postojva, no,“ reče dobrovoljno, „pa malo poglejva, no, in se odpočijva!“

In obriše si potno čelo ter hladnokrvno popraša dalje: „Kam pa greste? Glejte, rad bi vedel!“

„Na Višavo.“

„Aha! Na Višavo!“

Potem dialog za nekaj časa zastane. Bogomir molči, le-tá z mehom pa govori poluglasno sam s seboj: „Hudirja! Bogve, če bi mi jemal v zlo, ako mu dam tobaka, da si ga nabaše. Ej, navsezadnje še pipe nima in je nima, dejal bi!“

„Kam pa vi greste?“ vpraša Bogomir, ko konča oni svoj samogovor.

„Na Nižavo! To se pravi ne v grad, ampak v vas, na Nižavo!“

„Ali ste znani na Višavi?“

„Nekoliko že, bi menil.“

Ko Bogomir umolkne, še vpraša: „Pa niste odtod, bi dejal, vas nisem še videl!“

„Nisem,“ odgovori le-tá kratko.

„Aha, niste!“

In zopet molčé korakata kvišku. Tu pa se pot nekoliko zavije in tik ceste se odpre dolinica, kakor se večkrat nahaja v gričevju. Na prijazni trati je rastlo nekoliko starodavnih bukev in tedaj delalo dolgo senco z vrhovi. Nekje višje pa je izviral studenec, tekelskozi tratino in potem v jarek pod cesto. Bil je to

prijazen kotiček in ta častita drevesa so kar vabila v svojo senco.

Bogomir Lesovej postoji. Tudi óni z mehom stori tako, ali nekako s strahom, ter naredi z okornimi svojimi prsti velik križ čez čelo in prsi. —

„Če bi šel ponoči tod mimo,“ reče, „povem vam, da bi šel z grozo mimo!“

„Kako, da?“ vpraša Bogomir.

„Kako, da? To vam povem in rečem, da na tem kraju ni vse, kakor bi moralo biti.“

In ideta dalje.

„Vidite,“ pripoveduje, „to je bilo tistega leta, ko sem bil prišel od vojakov in je tam na Višavi gospodaril še gospod Vid.“

„Gospod Vid!“

„Da, gospod Vid, vam rečem, s tisto črno brado in svetlimi očmi in s tisto drobno žensko, ki je bila njegova žena. Tisti Vid, pravim vam, ki je imel v svojem hlevu po deset jarmov volov.“

„In kaj se je zgodilo potem?“

„Potem,“ pravi le-tá, „potem pa malo dobrega. Z onim z Nižave sta prišla v prepir. Gospod Ernest smo mu dejali in mu še pravimo. Pa če ga sedaj pogledate, pa ga ne poznate več, ták je sedaj. Nekdaj pa je bil ták, da je ženstvo, gosposko in kmetiško, vse gledalo za njim. Ali sedaj je prišla starost, in starost je huda reč.“

„Huda reč!“ pritrди Bogomir.

„Huda reč, pa gotovo! In pogledjte, tako se je bilo naredilo, da je óni z Nižave zahajal k temu na Višavo. Ljudje pa so dejali, da zahaja k njegovi ženi na Višavo. Ali naj je bilo, kakor že hoče, nekega jutra smo govorili po vasi, da je gospod Vid zapustil Višavo, ženo in vse. In zdaj-le pa vam bom nekaj pametnega povedal.“

Obstane in pogleda našega znanca takisto strašno modro, kakor je kmetiška navada.

„Vidite, če človek zapusti tako lepo svoje posestvo, svoje vinograde, svoje gozde in svojih deset jarmov volov, rečem vam, da to mora nekaj biti. Ali o tem ne govoriva! Reč se je pomečkala, gospodje v farovžu niso radi videli, da bi se o nji mnogo govorilo. Gospôda na Nižavi pa tudi ne!

Povem naj vam še to, da se je dve leti potem, ali pa še pozneje, oženil gospod Ernest na Nižavi. Tam doli v Lukovcu, tistega bogatega vinskega kupca, Sodarjevo sorodnico, lepo žensko si je bil vzel ter jo pripeljal na Nižavo. Poročil pa se je tu doli, v cerkvi, v Rakovcu, pri vodi, tu spodaj. In takrat nam je bil lep dan, in mnogo vina se je popilo. Mnogo vina v Rakovcu, kakor tudi potem na Nižavi.

Kar je bilo tedaj nas mladega ljudstva na Nižavi, vse je drlo na Rakovec, da bi gledalo imenitno tisto poroko. Šele popoldne smo se vračali in pred nami so se peljale kočije, vam

rečem, kočije samih gosposkih svatov. Mi pa smo šli za njimi ter bili prav hudo veseli. In v prvem vozu sta sedela ženin in nevesta. Vozovi oddrdrajo po cesti, mi pa zavijemo na pešpot poleg ceste. In glejte, pridemo ravno tam doli, kjer se cesta zavije, do tiste tratine in tistega bukovja. Tam pod starim drevesom, ki stoji nekoliko streljajev od ceste, najdemo gospo z Višave, v krvi ležečo na tleh in nezavedno. Na deblo je imela naslonjen mladi obraz in oči je imela zaprte. Poleg nje pa je ležal takšen mnogoceven samokres in od nje je tekel studenec same rdeče krvi.

Ali od tistega časa, vam povem, je ta-le tratina zapuščena. Nekdaj smo tu vaški otroci imeli svoje igre — ali zdaj ga ne spravite otročaja tu sèm, da bi se mu ne ščetinili lasje na glavi. Bogve, kaj ji je bilo, da si je sama pomogla na óni svet? Ali jaz toliko rečem, da človek je ták revež! In kadar grem tod mimo, naredim križ, da bi ga ji Bog vštél v njeno zasluženje. V njeno zasluženje!“ —

„V njeno zasluženje!“ govori Bogomir tiho za njim.

Njegov spremljevalec, končavši svoje pripovedovanje, zavije na stezo, ki je držala s ceste v grmovje.

„Tu je bližnjica na Nižavo! Vi pa, gredoč na Višavo, morate že po cesti dalje.“

In odide. Bogomir pa obstane na mestu. In ta strašna tragedija, ki mu jo je preprosti jezik lehkoterno pripovedoval, mu je bila stopila pred dušo z vso grozo in vsem strahom. Kako se mu je bil danes odkril ta svet! V malo trenutkih tako grozno odkril!

Gre dalje, kvišku po cesti. Ko dospe k vrhu, se ozre nazaj po poti, ki je bil prišel po nji. Gozdovje se razprostira naokrog in precëj globoko v dolini se vije reka.

Pred njim je širna ravnina in daleč tja proti večernemu pogorju se razkrije bogato polje. Sredi polja pa mesto — Lukovec. Tu ravno pred nogami mu leži bolj gosposko poslopje, tam pa vas in tik nje drugo, graščini enako zidovje. Brez dvojbe Višava in ondi Nižava! Vmes je kostanjev gozd in mimo vasi teče potok, ki se ravno v sredi med Višavo in Nižavo steka v malo jezerce. To se blesketa izmed zelenega drevja kot živo srebro. Po površini plavajo race in gosi kar v tolpah, ki sedaj pa sedaj zaganjajo neharmonično svoje čebljanje. Lep razgled je to.

Cesta se zavije navzdol. Počasi se spusti Bogomir po nji. Kmalu pride do mesta, kjer vodi širok kolovoz proti Višavi. Po njem dospe do nje, in tu je poslopje, ki se je rodil v njem. —

Poslopje bolj starikasto, z deskami krito in s precëj visokimi okni. Prostorno dvorišče je obdano na obeh straneh s hlevi in kletmi. Pred

hlevi pa se raztezata dva kupa, velikanska kupa gnoja. Piščeta, race in gosi brbrajo po gnoju, in ko naš znanec pristopi, se boječe s krikom razpršijo. Petelini pa glasno zakokodakajo, in tam nekje se zaleti velik pes ob verigi, pogleda proti nebu in zalaja iz vsega grla. Pri hlevskih vratih pogleda hlapec radovedno na dan, za njim pa še radovednejša dekla s posodo belega, penastega mleka, ki si ga je bila ravno namolzla. In opazovala sta prišlika z največjo radovednostjo; pes pa je otresal z verigo in kuretina je čebljala.

Bogomir pristopi in ravno pri veži se sreča s človekom, ki ga je šum izklical na dvor. Star mož je to, belih las in upognjenega telesa.

„Ali ste vi gospodar tu?“ vpraša Bogomir.

„V varstvo mi je dano vse,“ odgovori trudno. „Že dolgo časa tu služim, prav dolgo časa, in sedaj varujem vse.“

„Jaz bom danes tu prenočil in morda še kdaj!“

„Tu prenočili, moj Bog!“

In starec zmaje z glavo.

„Pa čemu ne greste tja na Nižavo, tam imajo več prostora, gosposke postelje. In gosposko družbo tudi dobite.“

„Čemu, da ne? Takoj vam povem! Ker sem tu na svojem in mi ni treba iskati tuje postelje!“

„Na svojem!“ In staremu možu se odpro usta. „Na svojem! Saj sem vedel! Vidov sin! Vidov sin!“

Živahno pristopi k Bogomiru.

„Oči imam slabe. Vidov sin, pravim, ves kakor Vid! Te svetle oči! Ves kakor Vid!

„Hvaljen bodi Bog!“ pravi še. „Naj ne pride hudo z vami pod to streho! Hvaljen bodi Bog!“

Prekoračita vežni prag.

„Vidov sin!“ govori starec sam s seboj, „Vidov sin! Saj sem vedel, da pride, da pride enkrat!“

Pelje ga v prvo in edino nadstropje ter odpre vrata v sobano.

Tu notri je temačno, ker zunaj že pada mrak na zemljo. Starec pripravi luč ter jo s tresočo se roko postavi na mizo. Bogomir sede na stol.

Starec pa stoji sklonjen pred njim. Zagleda se v črte njegovega obraza. Pri sebi pa mrmra: „Vidov sin! Gregorjev vnuk! Saj sem vedel, da pride. Tisti široko razrastli zimzelen je padel s strehe pri hlevu, in nisem vedel, kaj je pomenilo. In pomenilo je, da Gregorjev vnuk pride! In prišel je!“

„Danes sem truden in spal bi rad.“

„Posteljo takoj pripravim.“

In starec oddide. Tisto noč je Bogomir Lesovej po dolgem času zopet spal pod streho

očetne hiše. Kake podobe so mu v sanjah vstajale pred dušo, ne vemo. Ali gotovo ne prevesele.

Četrto poglavje.

Glej, on je krivico včinił,
zlo rodil, in žalost samo,
kopal je in skopal jamo,
ali sam bo v nji poginil.

M. Valjavec.

Zgodaj se prebudi Bogomir Lesovej drugo jutro. Vstane. A čuti se potrtega na duši in telesu. Boli ga glava, kakor da bi bil vso noč prečul. Odpre okno. Debela megla pokriva okolicu in od dreves kapa kakor v dežju. Takoj, še danes hoče odriniti! Čemu tudi naj bi bival v krajih, kjer mu poganjajo samo tožni spomini. Kaj početi? Pregledati vendar hoče, kaj skriva ta Višava v sebi. Preiskuje tedaj opravo po sobah, podobe po stenah. Odpira zaboje, pre-dale, a nikjer ničesar! Vse je prazno in vse priča, da že dolgo časa ni prebivalo v teh prostorih človeško bitje. Nikjer reči, ki bi ga zanimala. Pri oknu opazi pajčevino. Pristopi, da bi jo odstranil. Ali tu na steni visi podobica v okviru, ki je zlato že davno odpadlo od njega. Očisti jo od prahu, in prikaže se v olju slikana podoba drobne, mlade ženske. Bleda, koketno nagnjena glavica je razodevala nekaj bolestnega, poželjivega. Tak vtisek so še poviševale

oči, ki so Bogomiru zrle nasproti. Obide ga zavest, da je moral te oči že videti nekje. Ali kje? Odstopi od okna in premišljuje in premišljuje. Pa brez uspeha. Tedaj dvigne pogled. Nasproti mu visi zrcalo, in ostro se črta njegova podoba v njem. Mraz mu pretrese ude. Sedaj je spoznal te oči! Saj so mu z mrtvega stekla gledale nasproti. Njegove oči! V rokah je imel podobo — svoje matere!

Ječé sede na stol, ali podoba mu odpade, da se ji okvir razleti v kosce. Z roko si pokrije obraz. Dolgo časa sedi tako in znova bojuje boje, v katerih je že včeraj omagoval. Prešine ga misel, da mora na Nižavo.

„Videti moram tega človeka! Opravičiti se mi mora!“ Ta misel mu dá novega življenja. Tedaj se odpro vrata, in starec, ki ga že poznamo, pomoli svojo sivo glavo v sobo ter vpraša Bogomira, če hoče kaj jesti. Odgovor, da mladi gospodar ničesar neče jesti, mu nikakor ni po volji. Govori nekaj o stari mesenini, ki je spravljena po shrambah na Višavi. Ali mlademu gospodu se srce ne omeči.

„Kako vam je ime?“ vpraša skoraj osorno.

„Jernej, če se vam ne zamerim, Jernej sem.“

„Dobro.“

Odpravi se iz sobe. Medtem se je bilo napravilo krasno jutro. Ko stopi na dvorišče, sije solnce in samo tu in tam se kažejo še meglene

proge. Pri mizi pred vežo sedi družina. Bogomir jo pozdravi ter gre mimo, ko vidi, da nerodno snemajo hlapci klobuke z glav. Danes še ni imel veselja, seznaniti se z ljudstvom.

„Naj kdo vpreže in pripelje moje reči z Grčave,“ ukaže Jerneju.

„Sevé, sévé,“ se oveseli stavec, „in potem ostanete nekaj časa pri nas. Hvaljen bodi Bog!“

„In opoldne?“ vpraša, videč, da se hoče gospodar brez besede odpraviti.

„Opoldne pridem domov!“

„Domov, ej, hej, domov! In kaj naj se skuha? Ali kaj težkega, ali kaj lahkega? Kaj bi vi rekli, če se skuhaajo ajdovi žganci? In mastno mleko na nje!“

„Meni je dobro vse!“

„Ajdove žgance, Lenka, ali čuješ, ajdove žgance! Luka, vprezi!“

Bogomir odide, stavec pa še vpije za njim: „Če greste kaj po gozdu, malo glejte! Kostanj kradejo, da je groza! Primate tatú in zaprli ga bomo, da bo groza!“

Ko se je odhajajoči skrnil za grmovjem, še pristavi: „Družina, na Višavi bomo nekaj doživeli! Zadnja ploha je odtrgala zimzelen s strehe. To ima pomen, boste videli!“

Medtem je hodil Bogomir po široki, s peskom posuti poti, ki je peljala z Višave v kostanjevi gozd. O tej poti je že bral v očetovem pismu.

Obdajajo jo stari kostanji, ki so že poznali njegovega očeta in čuli ječanje trpečega njegovega srca. Hiti dalje. Pred njim je jezerce z bičjem obrastlo. Pri bregu se giblje čoln ob verigi; po površini pa plavajo race in velike črnikaste ribe. Tu zapusti Bogomir pot, ki je peljala še globokeje v gozd, ter stopa po stezi, ki je moral po nji očitvidno dospeti na Nižavo. Prekorači mostiček, ki je bil napravljen črez potok, izvirajoč iz omenjenega tolmana. Hipoma poneha drevje in pred njim leži — Nižava, poslopje z zelenimi naoknicami, izpod katerih se zelenje in cvetje usuva po zidu.

Stopivši na plan, opazi, da se je ravno voz odpeljal z dvorišča. Kdo je sedel v njem, ni bilo mogoče videti. Ondi pri visokem portalu sloni moška oseba in gleda za odhajajočim vozom. Mož hoče ravno oditi v vežo. Opazivši tujca, postoji še na pragu. Bil je to človek visoke postave, ki pa so jo bila leta že močno upognila. Ta so mu bila morda tudi lasé spravila z glave, ki je kazala mogočno plešo. Izpod čela pa zró oči, življenja trudno.

Bogomir pozdravi. Oni se prikloni in kakor blisk mu šine pogled po mladem človeku. Ali le za trenotek, potem pa gleda zopet življenja trudno kot poprej.

„Ako ste Ernest Malec, bi rad govoril z vami.“

Vprašani pritrdi. Vstopita in po stopnicah gresta molče navzgor. Stopita v sobo. Ondi sede Ernest Malec v mehák stol, drugega pa ponudi tujcu. Ali Bogomir neče sestti. Opre se z roko na naslanjalo ter reče, izgovarjaje počasi besede: „Jaz sem Bogomir Lesovej!“

„Lesovej, Bogomir Lesovej!“ In Ernestu Malcu zgine z obraza še tisto malo krvi, ki jo je imel v velem licu. Roka na mizi se mu skrči v pest. Poizkuša vstati, ali tedaj ni imel moči.

„Lesovej, Lesovej!“ mrmra med zobmi ter se zagleda skozi okno v svetli dan. Na mizi stoji vaza in cvetje v nji. Z roko jo pograbi in prevrne, da pade cvetje in da se ulije voda iz nje. Ničesar ne opazi. Bogomir pa sloni pred njim in s slastjo čuti vpliv svojih besed.

„In vi mi ničesar ne rečete? Prav ničesar?“ vpraša ironično. Oni se zdrami in mu boječe ponudi svojo roko. Ta pa se skoraj glasno zasmije: „Vaše roke si ne želim! Vaše roke! Če se ne motim, sta na nji kri in smrt!“

Ernest Malec vstane ter prekorači sobo gor in dol.

„Kaj mi hočete? Kaj mi morete?“ se ustavi pred Bogomirom.

„Kaj hočem? Ničesar! Morda spomine nekdanje nekoliko oživiti, vašo mladost vam malo pred dušo poklicati. Starost ima hudo vest!“

Ernest zopet sede in si briše potno čelo.

„Nekdaj,“ se oglasi zopet Bogomir, „je bilo prijetneje na svetu. Ali ne čutite, stric Ernest, ali ne čutite, da se časi izpreminjajo? Nekdaj je ležal Vid Lesovej na smrtni postelji in tedaj se mu je postavilo izgubljeno življenje pred kalno dušo. In okrog postelje mu niso stali otroci, ljubezni polni, in tudi žene ni bilo, stric Ernest, tudi žene ni bilo. Vid Lesovej je umrl daleč od svojega doma in vas je preklinjal. In mati mi je tudi umrla!“

Staremu grešniku se je povесila glava na prsi, globoko na prsi, ječal je in s prsti mël cvetje, ki ga je bil poprej stresel po mizi.

„Ali vendar mi ničesar ne morete!“

D drugega ne vé odgovoriti.

„To se pokaže pozneje, gospod stric! Za sedaj imam trdno voljo ostati tu v vašem sosedstvu. Po kostanjevih logih se hočem izprehajati ter se spominjati prigodeb, starih in pozabljenih. In, ali vam, stric Ernest, ti stari gozdovi ničesar ne pripovedujejo? Ali vam tedaj, kadar sapa vleče in listje šumi, ne doni iz tega šumenja večna tragedija našega življenja nasproti? Tragedija ali pa komedija? Táko je življenje! Enemu komedija, drugemu tragedija! Vam je bila vesela igra!“

„Vesela igra,“ nadaljuje Bogomir, ko óni le molči, „vesela igra! Vsaj do sedaj! Ali morda vam usoda na stare dni požene trnje. Bomo

videli. Dozdeva se mi, da vam postajam nadležen. Za danes jemljem torej slovo. Pozneje, sevé, da še pridem. In ako imate kaj srca v prsiah, izkušal ga bom zamoriti!“

Hoče oditi. Takrat se odpro vrata in v sobo stopi gospodinja. Bila je lepa, polna ženska, in leta se ji še niso poznala.

„Ernest,“ vpraša nejevoljno, „kje sta dekleti? Vse jutro ju že iščem.“

Ugledavši tujca, umolkne. Ernest Malec vstane s svojega sedeža in mrtvo-zaspano reče: „Helena, tu je gospod Bogomir Lesovej z Višave!“

„Z Višave!“ vzklikne začudena. „Tedaj sorodnik? Kako me veseli, da ste nas obiskali! Škoda, da deklet ni doma. In Viktor se je odpeljal v Lukovec. Škoda! Ali si že prosil gospoda, da ostane pri nas, Ernest? Kaj hočete na pusti Višavi? Saj smo sorodniki!“

Podá mu belo roko.

„Vaši vljudnosti najlepšo hvalo, milostiva! Ali vendar sem sklenil vsaj za pričetek stanovati na Višavi. Tam je prebil moj oče mladostna svoja leta in — mladostno svojo srečo!“ dodá ironično.

Potem so govorili še nekoliko vsakdanjih reči. Pri slovesu pravi gospa: „Vhod pri nas vam je vedno odprt — kaj ne da, Ernest?“

„Gotovo, gotovo!“ spravlja Malec s težavo besede iz grla. Bogomir odide z lehnim poklonom. Ta dva v sobi molčita nekaj časa.

„To je torej romantični naš sorodnik!“ izpregovori gospa občutno. Premalo je cenil njeno prijaznost. Zategadelj pristavi: „Čudne manire ima!“

„Čudne manire!“ zdihne soprog za njo.

Peto poglavje.

Le zelêni senčni gaj,
dehti nad menoj;
jaz kot list uvêl sedaj
mrjem pod teboj.

S. Gregorčič.

„Boji se me!“

Ta zavest obda Bogomira z divno strastjo. Sedaj nikakor ne odide! Tu ostane in kakor huda vest mu hoče biti! Take in enake misli ga obhajajo, ko stopa po stopnicah navzdol. Prestopivši prag nižavski se čuti prerojenega, pomirjenega in pokrepčanega. Hitro prekoraka dvorišče. Pri vrtu, ograjenem z železno ograjo, zavije v gozd in kmalu je pod gostim vejevjem. Kam? Sam ne vé. Tu je zopet pot, držeča proti Višavi. Po nji dalje, vedno globokeje v log! Notranja zadovoljnost mu daje peroti. Pridruži se še vtisek jesenskega drevja. Solnce sije, da se blešči listje po vejah, kakor da bi bilo od čistega zlata. Okrog puhti duh gozdnega življenja, ptice frfotajo od veje do veje, žolne kljujejo, strnad se tožno oglašá in mrčes šviga po zraku. Bogomir se ustavi pri globokem prepadu. Daleč tja

v dolino mu seza oko. Ob beli reki se vrste sela, in tam drdra tudi lokomotiva, katere dim se vije po zraku. —

Domov še neče! Kje je še poldne! Obrne se v gozd nazaj. Pogledati si hoče skrivnosti njegove. Morda jih ima kaj? Nekdaj jih je imel. Po stezah lazi tja in sem. Brez namena. Dospe do preseke sredi loga. Trava in resje poganja po planem. Tedaj se skoraj prestraši. Na mahovju je ležal človek, ki ga takoj prvi trenotek še opazil ni. Kar na solncu si je bil poiskal ležišča in položil na mah svojo glavo, ne meneč se za bleščeče žarke. Roke si je bil dejal črez čelo in grabil je po gostih, dolgih laseh, ki so mu pluli od glave na zemljo. Govoril je sam s seboj. Ko začuje Bogomirove korake, dvigne telo od zemlje ter obrne proti tujcu svoje temno, veliko oko. Bledo, kakor iz kamena izsekano obličje ne izpremeni najmanjše črte.

„Na vašem posestvu sem, gospod Lesovej,“ izpregovori hladno, „kakor vidite. Morda vam ne bo prav.“

Bogomir od začudenja ne odgovori takoj. Mož ga je torej poznal.

„Mimo Višave sem šel, in povedalo se mi je, da je prišel mladi gospod. In sedaj menim, da ste vi to. Morda vam ne bo prav!“

„Bog ne daj, da bi vam kratil veselje uživati božjo prirodo.“

„Božjo prirodo,“ vzklikne, „božjo prirodo! Prav ste dejali. Glejte, častiti gospod Lesovej, če midva reč pazljiveje pregledava, imam ravno tisto pravico kakor vi, ležati tu v mehkem mahu ter zreti proti visokemu gospodarju, ki se mu je iz rok izlila vsa stvaritev. Božja priroda! Ali sedaj so jo s silo iztrgali božji roki, jo obvili s svojimi capami. To pa imenujejo pravico, imetje, jus!“

Rousseau in Proudhon sta imela torej svojega častivca tu pod košatimi kostanji!

Potem še pravi: „Ha-ha! Kaj si boste mislili, da se redi v krasnih vaših gozdovih tako barbaričen komunist? Ali če pridete mnogokrat, se me tudi privadite!“

„Gotovo!“ pritrди Bogomir.

„Čemu govoriva!“ odgovori oni. Ne izpregovori več besede. Mirno, kakor bi Lesoveja ne bilo, leže zopet na tla, zre proti nebu ter meša z rokami po črnih laseh. Tudi prične sam s seboj govoriti. Ko Bogomir le ne oddide, se dvigne znova ter reče: „Predstavil se vam nisem. Čemu tudi? Ničla sem, kakor jih živi milione in milione po božji zemlji. In če ste morda radovedni, čakajte, kako naj se izrazim? Glejte, ondi rumen list! Padel je z veje in sedaj počasi mrje pod njo. Ko pride zima, bo mrtev. Mislite si tedaj, da sem list, ki mrje pod vejo. Samó, da sem padel ž nje že spomladi! Zbogom!“

Na tak odločen poziv je moral Bogomir odstopiti. Kdo je ta človek? Obleka, silno obnošena in lehkà, je pričala o uboštvu. Tudi na obrazu se je čitalo, da mož ne živi v izobilju. Ali vendar je napravljajal ta obraz z duhovitimi svojimi črtami in z visokim mislečim čelom vtisek, ki se ga Bogomir ni mogel znebiti. Še potem ne, ko je bil že na poti proti Višavi. V tem obrazu je tičalo nekaj, česar si nikakor ni mogel raztolmačiti. Mislil je in mislil. — Prebudi ga lehno smejanje in zveneča govorica. Drevesa mu prikrivajo govoreče. A toliko se dá soditi, da govoré ženske.

„Kaj praviš,“ vpraša ena, „ali bo prišel?“

„Nikar ne skrbi!“ odgovori druga. „Jaz ga že vidim, kako bo prisopihal ondi po stezi!“

„Že iz dalje bo napenjal obraz ter se rotil na tatice, ki hočejo ves kostanj odnesti.“

„In midve še bežali ne bova.“

„To bo kričal!“

„Še klel bo v svoji jezi!“

„In potem bo odpiral oči!“

Obe se radostno smejeta. Bogomir se pri-tihotapi za deblo in se pazno ozre po gozdu. Pod visokim drevesom, ki je stalo ne daleč od mesta, kjer se je skrival, pobirata mladi dekletki kostanj po tleh. Z belimi rokavi in predpasniki napravljata ljubezniv prizor. Pod rutama, okrog malih ušes koketno zavezanima, gledata rož-

nata obraza v svet, tako veselo in skoraj razposajeno.

„Čakaj, še malo poklatim!“ izpregovori manjša. In v resnici poprime za precejšen oklešček ter ga z velikim trudom trešči v polno vejo, da se zreli kostanj usuje ž nje kakor dež.

„Oj, ko bi to -le Jernej videl!“ vzklikne druga, večja.

„Sedaj bi pa rada vedela, kak je ta gospodar, ki je tako črez noč prišel na Višavo.“

„Miha ga je videl snoči, ko je prišel. Na Višavo je nesel koso nazaj, in takrat je prišel.“

„Kaka kisle stvar bo.“

„Še prijazne besede ni dal družini. E, naj bo, kar hoče, midve pobirajva kostanj!“

„Pa kje je tičal toliko časa?“

„Bo že odrinil, kakor je prišel!“

„Midve se ne bova jokali za njim!“

„Čakaj, zdaj bom pa še jaz malo!“ pravi večja ter vrže že omenjeni kolec v vejo. Zopet se je usul kostanj. A nekaj ga je priletelo skoraj do drevesa, kjer je tičal naš znanec.

„Nekaj jih je odletelo!“ reče manjša. In ročno je hitela proti mestu, kjer se je skrival Bogomir. Skloni se in pobira. Tedaj stopi ta izza drevesa.

„Jezus, Ana, béži!“ In tovarišica izgine kakor blisk v grmovje.

„Tu se pobira moj kostanj!“ izpregovori Lesovej, poudarjaje besedico „moj“. Dekle dvigne

glavico proti njemu in se prestraši tako, da popolnoma prebledi. Skloni se kvišku in v deviški sramežljivosti stoji pred njim. Pri tem izpusti svoj predpasnik, da se usuje svetli kostanj po zemlji. Z ročico si hoče nekaj popraviti pri ruti okrog glave. A ruta ji uide na ramo, in odkrijejo se krasni rumeni lasje, ki se kakor zlato leskečejo v solncu.

„Pustim ga tu, kjer sem ga nabrala!“ zdihne končno boječa. Obrne obraz po stezi, odločno v namenu, da bi pobegnila. Ugenil je hudobne njene naklepe. Pristopi ter jo prime za roko, ki se mu je za kmetico videla prečudno bela.

„Tako brez kazni mi ne pobegneš!“

Roka se ji trese, to dobro čuti. „Ali se ti oglašča slaba vest, prijateljica?“

Kri ji sedaj stopa v lice, da je kakor roža cvetoča. „Kako ti je ime?“ vpraša mehkeje.

„Ana. To se pravi, ne! No, pa vendar Ana!“

„Kaj imaš dve imeni?“ se smeje.

Tudi dekle se ojači na to.

„Izpustite mi roko!“ prosi ponižno.

„Sedaj še ne. Odkod si?“

„Z vasi. Delavec so oče in lakoto trpimo.“ Pri ustih se ji je napravila nežna črtica, kakor bi se hotela smejati rdeča ta usta.

„To je nekoliko opravičenja! A lakota še vendar popolnoma ne opravičuje napadov na tujo last.“

„Mati so bolni!“

„Zopet olajševalna okoliščina, bi rekli pri sodišču. No, pa stvar je še vedno grozno nevarna. Nekje v kazenskih zakonih se čita, naj se hudobnež, ki jemlje sadje z drevja ali pa klasje s polja, ostro kaznuje z zaporom.“

„Moj Bog!“ vzklikne in skoraj ji sili solza v oko. „Izpustite mi roko!“

Poizkuša tudi, ali bi se ne dalo s silo uteči. Drži jo tako močno, da se ne more iztrgati. Tedaj pa ji postane v istini oko solzno.

Lesovej bi bil gotovo vsak drugi dan tako lepo priliko porabil ter sladak poljub pritisnil dekletu na usta, a danes mu je bilo srce še prepolno maščevalnih misli. Ko tedaj zapazi solze v krasnih očeh svoje ljubeznive tatice, ji izpusti roko. Plahi srni podobno in z obrazom kakor roža rdečim steče za sestro po gozdu. Lesovej gleda za njo.

„Idila v gozdu? In kako mil obrazek je bil to!“

Obrne se proti domu. Sredi pota mu prihlata naproti stari Jernej.

„Kradejo! Kradejo!“ kriči že iz dalje.

„Miha z Nižave je šel mimo ter dejal: tu doli kradeta dve kostanj. Vse nam bodo pokradli, ti hudirji!“

„Pred menoj sta zbežali!“

„Škoda! No pa naj mi drugikrat v pest prideta!“

Ko Bogomir ničesar ne odgovori, še reče: „Saj vem, tisti dve Porédneževi iz vasi sta bili. Tam krade vsa familija.“

„Videl sem še drugega človeka v gozdu!“ pravi oni.

„A je tudi kradel? Kaj?“

„Ne. V resju je ležal in proti nebu gledal!“

„Proti nebu! In gosposko nošo je imel!“

„Da.“

„Umazano in ponošeno?“

„Da.“

„Že vem, Lipe z Nižave je bil.“

„Kdo je to?“

„No, Lipe z Nižave. Za Tekstorja se piše in šolo je obesil ne kol.“

„Pa kaj je?“

„Kaj? Nič! Smrti čaka in z miloščino ga menda rede na Nižavi. Pa jaz ničesar ne vem, in če bi vas gospod z Nižave vprašal, recite, da sem rekel, da ničesar ne vem. Za Tekstorja se piše, in če bi umrl, bi prav storil.“

Videlo se je starcu, da nerad govori o tem, Bogomir ga zategadelj ne izprašuje dalje. Prideta tedaj tudi že prav k Višavi, kjer starec takoj izgine v kuhinjo. Tu se je pripravljalo kosilo gospodu.

Šesto poglavje.

Ti sam si gospodar!
A eno te prositi smem:
iz praha vzgobji ti cvetico,
podari logu pevko-ptico,
katérokoli vstvári stvar;
kečór bi pa ko jáz na sveti
imel čutiti in trpeti,
med dvomi, zmotami viseti —
človeka — vstvariti nikár!

S. Gregorčič.

Potem preteče nekaj dni. Bogomir Lesovej je zahajal pridno v gozd. Ostro je prežal, če se ne skriva kje med debli rumenolasa glavica, ki mu ni hotela izginiti iz spomina. Sam sebi je legal, da ne lazi zategadelj po logu. Kaj hoče s kmetico? No, pa je vendar lazil, in kri mu je šinila v lice, če je iz dalje ugledal belo rokavce ali pisano krilo. In če je bližje prišedši videl, da ni tista, katere je iskal, se je čutil nesrečnega. Ali nikdar je ni več ugledal pod jesenskim drevjem. Pač pa se je medtem razvilo drugo znanstvo.

Bogomir Lesovej in Filip Tekstor sta se spoprijateljila. Mnogokrat sta se srečala v koštanjevem gozdu, pričetkom osorno, pozneje prijazneje in končno nikdar ne brez daljšega razgovora. Sam o sebi ni nikdar hotel govoriti ta človek, kar je Bogomir opazil takoj. Nikdar ga torej ni popraševal, kako je živel do sedaj in kaj namerava za prihodnost. Zategadelj sta

dobro izhajala. Ali vendar je iskal Bogomir te prečudne družbe, ker so ga Filipovi, dasi morda prenapeti nazori zbujali k premišljevanju.

Nekdaj sedeta na posekano deblo tik prepada, o katerem smo že govorili. Tedaj vpraša Bogomir temnega svojega prijatelja, kaj meni o našem življenju?

In Filip Tekstor si podprè glavo z drobno roko, da se mu usujejo lasje čez čelo, čez oči, kakor črna preproga.

„Kako si jaz mislim življenje? Godi se nam, kakor je pisano v sveti knjigi: lačni smo in iščemo ljubezni — a podaja se nam kamen in sovraštvo! Mi živimo v časih mrtvih src! Ta čas se za silo skriva pod penami napačne humanitete. Ilustracijo naj vam daje ta-le povest. Nekdaj sem obiskal starega, močno bogatega gospoda. Po vsej deželi je slul za moža mehkega in najblažjega srca. Pridem do njegovega dvora, obdanega s senčnatim vrtom. Prišel sem tiho do veže. Ondi pri vhodu je slonel berač, star, slaboten, usmiljenja vreden. Nekdo pa je prav grdo kričal nanj, nanj potepuha, ki si upa lenariti in beračiti pri poštenih ljudeh. Pristopivši sem videl, da je bil ta kričač gospod sam. Gospod, ki je slul po deželi za moža najdobrotljivejšega srca! Ko me ugleda, se prestraši, potem pa ročno dene obraz milobno v dobrotljive gube in proti kuhinji usmiljenja kipeč zdihne besede:

„Nežika! Nežika! Ubožček je tukaj, daj mu obilo darú, za Boga, daj mu obilo darú!“

Poglejte, táko je naše življenje!

Nekdaj zopet sem stopal na strani krasne gospé. Solnce je sijalo iz njenih oči in pomlad se je cvetoče razprostirala v njenem srcu. Prišla sva mimo hiše, kjer je visoko na balkonu sedelo mlado dekle, zdihovalo pod težo svojih tujih las ter koketno spuščalo bliskove poglede na mimogredoče artilerijske oficirje. In opozoril sem svojo spremljevalko na to neprijetno vojskovanje. Ali smeja se mi je odgovorila: „Kaj hočete, dandanes mora vsako dekle biti koketno. Tako zahtevajo časi!“

Táko je naše življenje!

Naše stoletje je stoletje mrtvih src. Človeštvo je silno materijalno postalo. Jedó in pijó; ženijo se, da bolje in lažje jedó in pijó; pred svete oltarje poklekujejo, da bolje in lažje jedó in pijó; domovino ljubijo, da bolje in lažje jedó in pijó in tako dalje. In tako dalje!

Kultura in omika? Tudi kultura je mrtva dandanes in ne oživlja duše in srca! Svoj ponos si išče v izumovanju morilnega orožja, morilnih strojev. Tolikokrat se hvali kultura; ali kake uspehe je imela ta kultura, gospod Bogomir? Naj je človek najomikanejši na naši zemlji, naj se še tako hvalisa z duševnimi svojimi deli, tega pač zakriti ne more, da ima trdo in sebično

dušo. Kultura se mu je ulila v srce, kakor razbeljeno železo, ki se je počasi ohladilo in mu mrtvo naredilo srce!

To se vam bo zdelo morda čudna, logična blasfemija. Marsikaj bi bil morda zamolčal, ali ljubezen do resnice me je napotila, da sem posegel po skrajni konsekvenci.“

„Naše stoletje,“ nadaljuje, „je stoletje mrtvih src. In, kar je najhuje, je videti, da bo vsako prihodnje stoletje še trše, sebičnejše. Znano je, da tisti večni ogenj, ki divja naši zemlji v osrčju, pojema vedno bolj in bolj. Nekdaj pa ugasne in strašni mrazi se polasté te naše zemlje. A znano je tudi, da peša solnčna luč vedno bolj in bolj. Nekdaj ugasne tudi ta velikan in tema pokrije svetovne prostore.

Že Malthus je dokazal zakon, da se človeštvo množi z geometrično progresijo, a da se živež in hrana, oziroma reči, ki nam služijo v to, množé le v aritmetični progresiji. To pa se pravi: materijalno blagó se pomnožuje kvečjemu v aritmetični progresiji; pohlep po njem pa se s človeštvom pomnožuje v geometrični progresiji!

In to, prijatelj, to je strašno, grozno! Vi čutite, da bo zemlja, zapuščena od blagotvornih moči večnega solnca, s pojemajočimi plameni v svojem osrčju, rodila vedno manj in manj, da polagoma opustoši ter postane končno gol kamen

brez rastlin in življenja. A kadar pride to v tok, pojde hitreje dalje kot z geometrično progresijo. Tema nastopi in rodé se strašni mrazi. Človeštvo, po hrani hlepeč — divja v besnosti prvotnega živalstva. In zemlja postane velikanški stolp, v katerem se bo kakor Ugolino borilo človeštvo z lakoto in smrtjo. Tedaj pa bo konec sveta! Ali poprej bo kazala ta tragedija še strašne prizore, vršče se stoletja in stoletja. V teh stoletjih pa bo zatonilo vse vzvišeno, vse vzorno med človeštvom in materijalizem združen z živalskim bo vladal.

To je teorija mrtvih src! Ali Bog sam je gospodar! Morda vsemogočni njegovi volji dopade, da že poprej poseže z žarečo svojo roko v vesoljni svetovni sestav, da se zemlja kakor iskra utrne ter izgine v večnem prostoru.

To je teorija mrtvih src! In če se počasi seznanite z našimi slovenskimi razmerami, videli boste, da tudi med nami poganjajo mrtva srca, in tako dalje!“

Izpregovorivši vstane Filip Tekstor ter brez slovesa odide. Bogomir Lesovej še ostane. Z roko si podpira bolečo glavo ter izkuša pregnati te misli, koščene, grozne in temne, ki so se mu zbujele med Filipovim govorom.

Bilo je že skoraj poldne, ko se povrne na Višavo. Ondi ga pričakuje obisk. Na dvorišču stoji voz, v katerega je vprežen mršav in suho-

rebrn konj. Na prvi pogled se je kazalo, da je to fiakarski voz. Začuden hiti Bogomir v zgornje sobane. Tam se mu z obilimi pokloni predstavi gospoda z belimi rokavicami in v belih kravatah. Povesta mu, da sta odbornika lukovške kazine in da ga vabita na ples, ki ga priredi ta kazina v korist pogorelcev v Imenovala sta mesto daleč v Nemčiji. Čula sta o njem, velikem posestniku iz mestne okolice, ter upata, da se bo udeležil, če ne, že zavoljo dobrodelnega namena. Bogomir plača vstopnico in obljubi priti. Na to se Nemca s pokloni odpravita. —

Sedmo poglavje.

Schwarze Röcke, seid'ne Strümpfe,
Weisse, höfliche Manschetten,
Sanfte Reden, Embrassieren —
Ach, wenn sie nur Herzen hätten!
H. Heine.

Mesto Lukovec, ki hočemo sedaj govoriti o njem, je glavno mesto slovenske pokrajine. Eno tistih mest je, ki jih je novošegna kultura prevlekla z barvo modernega bogastva, tako da prvi hip nekoliko očara oko, če stojiš na visočini ter zreš na skupaj stlačene stavbe pod seboj. Nova doba je postavila sredi staroverskih hiš tu in tam novo takisto moderno-eterično poslopje, ki napravlja vtisek, da se bo podrlo, če zemlja le malo potrepeta pod njim. Sicer pa se mesto odlikuje z nemško inteligenco, z uma-

zanimi ulicami, slabim pomôstom in z veliko množico nemških napisov.

Zvečer se pije po nizkih, zakajenih sobanah kislo vino in vodeno pivo, kuje politika in se razpravljajo čudni nazori. Sploh je Lukovec mesto, kjer imajo jeziki prečudno svojo moč in te nehote zapredó v tisočero niti, če se morda tudi za ves svet ne meniš ter stanuješ kje visoko pod streho.

Denar ima svojo moč! Če nisi hišni posestnik, ali če vsaj nimaš dveh ali treh vinarov, potem ne šteješ, potem si ničla. Hčere bogatašev se pošiljajo v Lindau ali druge nemške institute, iz katerih se čez nekaj let povračajo, cvetoče v nenaravni koketnosti. Ako hodiš po mestnih drevoredih, niti enega trenutka nisi varen, da ti ne zadoni na uho francoščina s strašnim akcentom, ali pa govor v visoki nemščini, ki pa se tudi odlikuje s posebnim lukovškim akcentom. To so slovenske gospodične z nemško notranjostjo, z nemško vzgojo!

Razkazujejo se ti tudi zakonske ženice, v čipkah in žametu. Oblečene so bogateje nego gospe v Parizu in žive tako, da spravljajo na beraško palico svoje uboge zakonske može, ravno tako kakor óne v Parizu.

Táko je to mesto, to nemško-slovensko mesto.

Na bližnjem zvoniku je bilo pol devetih, ko se pripelje Bogomir Lesovej pred lukovško

kazino. To središče nemškega življa v Lukovcu stoji na precēj prostornem trgu. Na eni strani ga obdaja majhen vrt, kjer se vse leto ne čuje slovenska beseda, kjer so še celo točajke naučene zabavljati na slovenski jezik. Lukovška kazina se že dolgo bori z denarskimi nadlogami in mnogo težko hipoteko mora prenašati ta stavba. Da niso nekateri zavodi imeli usmiljenja, bi bila morda že davno prišla na boben ter služila tako v podobo stranki, ki že dolgo časa umira po Slovenskem.

Bogomir mora čakati. Dolga vrsta voz je pred njim, ki se počasi izpraznjujejo. Dospevši do vhoda odpre vozu vratca nekakov portir, opravljen v ponošeno livrejo, držeč v rokah palico, ki nosi debel rumen gómb na svojem koncu. Ta maršalek se z veliko važnostjo globoko prikloni. A Bogomiru se vendar dozdeva, da diši po žganju, kar je vsekako mogoče. V veži regetá velika tolpa krščenic in kuharic, ki so prišle gledat svojo gospodo. Skozi to tolpo je moral vsak, ki je hotel dospeti k stopnicam. Pri tem so se morali poslušati vzkliki, ne vselej prijetni.

Vrh stopnic je prežal tako imenovani slavnostni odbor. Nekoliko navadnih, starih in mladih obrazov, prezebajoč v tankih frakih in razkazujoč bele kravate okrog suhih obrazov. To krdelce si je dajalo neznosno važnost ter s

posebno navdušenostjo hrumelo vsaki ženski nasproti, metajoč okrog s tistimi znanimi frazami, ki jih poganja lukovski parket.

Ta odbor se gnete ravno tedaj okrog visoke gospodične, ki se je brez dvojbe štela med lukovške zvezde. Bogomir zleze mimo in nihče se ne meni zanj. V temačni garderobi dremlje čuvaj in se niti ne prebudi, ko vstopi naš gost. Brez pomoči tega čuvaja se izlušči torej iz zgornje svoje obleke. Prvo, kar opazi potem, je družba častnikov. Pred visokim zrcalom stoje ter si češejo lase.

Bogomir stopi v sosednjo sobo. Povsod tuji obrazi. Tu so sedeli očetje, ki so prišli ne radi in samo svojim gospem in gospodičnam na ljubo. Že sedaj, ko se je veselica komaj pričela, so se grozno dolgočasili. Pušili so cigare ali pa zdihovali pri poluizpraznjeni kupi ter v duhu preračunovali, koliko bo stal nocojšnji večer. Tudi igralo se je. In črno krdelo prežavcev je oblegalo mizo, kjer se je tarokiralo ali preferansiralo. Ti gledavci so kritikovali vsako karto.

V kotu se je bila zbrala okrog političnega svetovavca — voditelja — tolpa ponižnih poslušavcev. Bili so to fanatični obrazi s slovenskimi črtami ali z duhom germanskim. Govorili so o politiki ter metali kamenje na rod, ki je bil njih rod! Bogomir hoče hitro mimo.

Pri tem je čul nehote naslednji razgovor.

„Na njegov značaj ne dam črvivega oreha!“ pravi eden z velikim nosom in dolgim obrazom.

„Ne sodi prehitro!“ odgovarja politični svetovavec. „Poslušajte mene! Poslušajte mene!“ hití oni z dolgo glavo. „Pri prvi volitvi bo Ernest Malec volil panslavista in čez leto dni bo sam panslavist!“

„Ni mogoče! Izkazal se je že v trdih bojih!“ Politični svetovavec ni prenašal opozicije med svojimi pristaši, zategadelj je govoril te besede skoraj srdito.

A dolga glava nasprotuje.

„To je špekulant in špekuliral bo tudi s svojim prepričanjem!“

„Tiste jame so mu morda pojedle nekoliko očetovih grošev!“ se vsili tretji.

„Kaj jame! Sin, sin, ta ga obira!“

Te besede je Bogomir še čul, potem pa prekoračil prag sosednje sobe. V tej sobi je stal biljard, in igrali so štirje mladi gospodje. Zaspan točaj je markiral igro, a gospodje so kričali, v resnici prav grozno kričali. Bili so obrazi, malo nespametni, malo blazirani in nad vse prav mogočno dolgočasni. Nekaterim se je napravljala že lisa na temenu, in drobna stvarca z obrazkom, ki je komaj ušla šolski klopi, je bila odločno plešasta. Igrali so, kakor povedano, s kričenim navdušenjem, a igrali so slabo, zabavljali pri vsakem sunku na biljard ter se togotili

na markêrja, da premalo piše. Bitja so bila to, ki so jih skrbne matere razvadile, ki se niso ničesar naučila v kratkem življenju, ki pa so sedaj, ko so imela pravico s frakom se plaziti po parketu, govorila o vsaki stvari, in sicer govorila, kakor bi bogve kaj vedela.

„Slaba deska to!“ kriči dolgin, na katerem je bilo najzanimiveje to, da si je česal lase v velik rep okrog ušesa.

„Ta kék, ta stara žlica,“ vpije tista šibka plešasta stvarca, „bi bil za gnojne vile preslab.“

„Danes bo še kak Slovenec tu!“ se oglasi tretji zaničljivo.

„Slovenska sodrga!“ se srdi oni z repi okrog ušes. O Slovencih ni nikdar drugače govoril, kakor s to psovko.

„No, lepa družba!“ dostavi tretji. Nosil je takisto rumeno laško obuvalo, da je bilo videti, kakor bi bos skakal okrog.

Bogomir pobegne v tretjo sobo. Tu je pripravljena restavracija: mize so z rumenimi prti pokrite. Pri teh mizah preži nekoliko točajev v ponošenih frakih in umazanih kravatah. Po zraku pa se iz bližnje kuhinje razširja duh ogrskega guljaša, iz česar se da sklepati, da se bo ta madžarska jed pri „supeju“ o polnoči prav pridno naročala.

Dvorana, v kateri se pleše, je precèj visoka in obširna. Vrsta stebrov deli to plesišče v dva

prostora. Od stropa visi nekoliko lestencev, na katerih pa sedaj gori samó vsaka druga sveča, tako da ni prave svetlobe. Ko je Bogomir vstopil, je šumelo tu notri, kakor šume zvečer čebele v panju. Godba, posajena visoko na galeriji, je ravno počivala, in plesavke in plesavci so se izprehajali v velikem kolobarju po parketu ter se sladko smejali. Če si tak parček, in posebno gospodiča v fraku, iz dalje opazoval, se ti je zdelo, kakor bi se črna muha spenjala po cvetoči roži. Dekleta, kar je resnica, so bila krasna: belih polnih rok na kupe in žarečih oči na izobilje. Črne muhe v frakih pa so zaljubljeno zrle svojim plesavkam v obraz, zvijale tenká telesca ter živo agirale z rokami, kakor bi bogve kaj duhovitega govorile. Prišedši bližje pa si kmalu opazil, da se je ta duhovita govorica sukala samo o tem, kako se gospica danes zabava, kako je danes krasno, da se bo jutri lahko dolgo spalo in da se kaj takega samo v lukovski kazini napraviti dá, i. t. d. Sredi kolobarja, pod lestencem, na tako imenovanem otoku, so taborili bolj ostareli gospodje, vdovci, zasebniki, ki so se pri svojih visokih letih še vedno radi ogrevali o tistem ognju, ki nam ga v krvi užigajo nagi komolci mladih deklet. V tej družbi se je kazalo tudi nekoliko redov, a malo.

Ob straneh, na mehkih sedežih so čepele matere z zadovoljnimi obrazi ter se s pogledi

ozirale po svojih hčerkah, in ti pogledi so jasno oznanjevali: „Kaj ne, to je dekle, moja hči!“

Po stranskih kotih so se šopirile gospe, ki niso več plesale, ki so pa pri takih prilikah rade razkazovale svoje drage obleke, svoja naga tolsta pleča in dolgi rep kipečih svojih častivcev. A zakonski možje so sloneli kje pri strani, pozabljeni in prave ničle nocojšnji večer. Vmes so se pletle vojaške uniforme, rožljale sablje, in star general s sivo brado se je trudil okrog mladega, krasnega dekleta, ki je koketiralo — ne s sivo brado, a z zlatim ovratnikom pod to sivo brado.

Summa summarum: mnogo smejanja, mnogo plesanja, mnogo nepotrebne govoričenja, in mnogo potú. V srcu pa je vendar čutil vsakdo, da je bilo lani in predlanskim ravno tako, in vsak si je želel, da bi bil že skoraj v gorki postelji. Če si pa vprašal koga, kako se ima, kratkočasnosti in izvrstnosti tega plesa pre-hvaliti ni mogel!

Bogomir sloni pri stebru ter opazuje to burno življenje pred seboj. Skoraj se je pričel dolgočasiti, kar se mu položi tuja roka na ramo.

„Vraga, ali si ti Lesovej, ali nisi?“

Vprašani se začuden obrne. Pred seboj opazi malo osebo v fraku in lakiranem obuvalu, ki se je svetilo kakor srebro. Ta oseba si je

česala globoko na čelo svoje lase, kakor je bilo nekdam pri otrocih navada, da je bil obraz videti, kakor brez čela. Temu možu so se cedili lasje od dišav in na prsi si je bil nekje nateknil rdečo rožo. Pri vsakem koraku so se na nogah prikazovale krvavordeče nogavice. Bil je to elegantno-modern človek! Na fraku je nosil še celo rumene, zlate gómba, da je bil z ničevno svojo fiziognomijo v resnici podobnejši lakaju nego spretnemu in priljubljenemu plesavcu. V rokah je tiščal žensko pahljačo, ki si jo je bil izposodil pri svoji plesavki ter jo po plesu pridržal, da je zbujal večjo pozornost.

„Ali si ti Lesovej?“ vpraša še enkrat ter se pri tem s pahljačo vseka po suhem stegnu, kar je menil, da je silno elegantno. „Vraga, odkod pa je tebe prineslo?“

Bogomir ga nikakor ne more spoznati.

„Mene boš vendar poznal! Ferdinand Sodar! Na univerzi sva bila prijatelja!“

„Resnično! Ti si, Sodar!“ odgovori hladno. Že na univerzi mu ni bil povšeči medenohinavski ta značaj.

„Bog te živi! Bog te živi!“ govori oni. „Poglej, jaz sem sedaj notar v Lukovcu in denar si delam, ha-ha! A danes sem grozno presiran (notar Sodar je govoril rad v tujih izrazih), tu sem aranžér in skrbi imam, skrbi! Prijatelj, ti ne veš, koliko dá tako aranžiranje opraviti.“

„Kaj?“ se začudi Bogomir. „Kako si prišel ti med preroke? Na univerzi si hotel pokončati vso Nemčijo?“

„Ej, univerza! Slaba šala, prijatelj! Sedaj smo v življenju in pametnejši in denar si služimo. Slovenščina je za dijake. Sedaj smo Nemci in v srcu smo bili vedno Nemci, kar je pametno. Slovenščina je za dijake! Hi-hi!“

In sam se je smejal temu hromemu dovtipu. Bogomir si je dejal sam pri sebi, da je to človeče ravno to postalo, kar je bilo od njega pričakovati. A mladi notar mu ne dá časa, da bi dolgo premišljeval o taki značajnosti. Zopet se udari s pahljačo po stegnu ter pravi:

„Ne stoj tu, kakor kip! Pleši vraga! Čakaj, predstavim te nekaterim gospodičnam, lepim in bogatim. O vsaki ti vem povedati, koliko bo imela dote, in povedal ti bom, če boš hotel. Hajdi!“

Bogomir mora ž njim. In oni s pahljačo, s katero se je še vedno bil po stegnu, ga vlačijo okrog med gospodičnami ter ga predstavlja: „Gospod Lesovej — gospica!“ Bogomir napravlja svoje priklone. Mladi notar pa se radosti, da je zopet zbujal pozornost s tem, da je kazal nepoznanega plesavca. Potem pa se postavi sredi dvorane, si popravi nekoliko obleko, da se za-
bliskajo krvavordeče nogavice, trešči s pahljačo ob stegno ter kriči; „Kadrilja! Gospôda, ka-dri-lja! Prosim dve koloni!“

Osmo poglavje.

Kad prvi put do mene sjedjela,
te joj kradom modre oči pazih,
s divnom slutnjom riješto me prorazi,
i razigra od srca do čela.

Kad joj danas pazim obraz mili,
oko mene vas se sviet zavrti,
zadržće mi ko list srđce živo.

Stanko Vraz.

Kadrilja v dveh kolonah! Kdo je ne pozna dolgočasnosti take kadrilje? Okrog tebe sopara, po parketu odtrgani kosci ženskih oblek, nad teboj bobneča godba, tebi nasproti pa bled človek, ki premika z nenaravno grandeco okorne ude. Tik sebe imaš družico, polovično opravljeno, z umetnim cvetjem črez in črez prepreženo in z obrazom, na katerem vsaka črtica oznanjuje, da hoče od tebe, svojega plesavca, kratkočasena biti. In končno še najhujše! V tvojem sosodstvu se je naselil zaljubljen parček, in ta se ti nosi kakor golob in golobica na strehi. Ti sam imaš neprestano zavest, da moraš kaj govoriti. Ali kaj? Tvoja plesavka te je pogledala že enkrat, dvakrat, in vselej manj prijazno, in končno se ji prav jasno čita na obrazku, da je neprijetno razočarana in da obžaluje, ker ima takega pusteža na svoji strani. Nekaj se mora izpregovoriti. Jezik se vendar le razveže in besede, katerih se je človek z vsemi svetimi prisegami zavezal ogibati, se ti izrujejo iz grla: „Gospodična, kako se zabavate nocojšnji večer?“ — V

resnici, tvoja usta so jih izpregovorila, banalne te besede! Otrpneš o njih, kakor riba, zamrzla v ledu. A pomagati se ne dá: „Gospodična, kako se zabavate nocojšnji večer?“ — Pa vir je vendar odprt. Potem si hipoma sredi govorice, živahne in navdušene. A ko je kadrilja končana, ne veš, kaj si govoril. In glava te boli. Da bi jo vrag vzel, tako kadriljo!

Bogomir si izvoli plesavko aristokratične vnanjosti in z nekako ošabnim obrazom. Bil je slovenski obraz, in da si ga ovil s pečo, bi bil mnogo krasnejši nego sedaj, ko ga je venčalo umetno cvetje. Precejšnja samozavest se je prodajala po tem obrazu, in Bogomir je kmalu zvedel, kje korenini omenjena samozavest.

Po splošnih prvih frazah mu je povedala, da je vzgojena v nemškem institutu in da tudi pri plesu nima navade, govoriti s Hamletom besede, besede in samo besede. S tem je hotela izraziti, da tudi pri plesu ljubi resne razgovore.

„Gospod Lesovej,“ vpraša potem ponosno, „ali govorite angleški!“

Bogomir otrpne. Angleški? Kakor bi to bilo v Lukovcu kaj navadnega!

„Ne, gospodična! Ali govorite vi slovenski?“

Zasmejala se je ter odgovorila porogljivo: „Ne! Čemu vprašujete?“

„No, ker je slovenščina v tej deželi mnogo potrebnejša od angleščine!“

„Za kuharice in krščenice gotovo!“

Te besede izpregovori prav zelo občutno. A vendar se ni hotela v resnici razsrditi, ker se je bala, da ji sicer odide prilika, pokazati svojo veljavo.

„No, ali angleška literatura vam bo znana?“

„Nekoliko, gospodična!“

„Kateri angleški pesnik vam najbolj ugaja?“

Že je hotel imenovati tebe, večni Shakespeare, a premisli se; Bog zna, kakov vkus ima ta ženska! Zategadelj odgovori hladnokrvno: „Težko je soditi, gospodična! A recimo: Tomaž Buckle.“

In v resnici ni opazila jame, ki jo ji je skopal pred nožico s tem, da je slavnega zgodovinarja postavil na čelo angleškim pesnikom. Mirno in zavestno odgovori: „A meni ugaja najbolj Coleridge!“

„Coleridge! Dober poet je!“

„Ste li čitali njegovega ‚Starega mornarja‘?“

„Ne, gospodična!“

„Škoda! To je prava poezija!“

In sedaj počne pripovedovati, kako je star mornar od treh svatov enega ustavil. Bogomir pa mora poslušati celo dolgo pripoved o tem nesrečnem mornarju: kako je na jugu hudobno ustrelil ptico albatros, kako je potem razkačen duh preganjal ladjo, kako so tovariši pri luninem svitu pomrli, kako ga je sveta Devica z dežjem

okrepčala, in káko pokoro je moral delati nesrečni mornar.

In Bogomir si je takoj raztolmačil položaj. Ta drobna ženska se je pred plesom iz kake knjige o angleški literaturi na pamet naučila poglavje o Coleridgeu in sedaj je s tem poglavjem mučila svoje plesavce!

Zrak naokrog se je izpremenil v tekoč svinec in skoraj ni mogel več dihati. K sreči se je kadrilja končala. Bogomir se zahvali svoji plesavki za vkusni in podučni razgovor. Pogleda ji v obraz ter opazi, da si barva obrvi: pri desnem očesu ji je bila obledela polovica obrvi, da se je takoj vedelo, kje mejita priroda in umetnost.

„Nevarna ženska je to!“ si misli Bogomir. „Barva si obrvi in z angleško literaturo pita svoje plesavce!“ Z olehčanim srcem pobegne stran. Kmalu potem pride njegova plesavka mimo. Vodil jo je gospod, ki je v življenju brez dvojbe prodajal rozine ali kaj takega.

„Gospod, ali poznate ‚Starega mornarja‘?“

Vprašani raztegne obraz: „V Trstu sem jih poznal nekoliko!“

Sedaj je Bogomir za gotovo vedel, da se je gospodična na pamet naučila kapitel o Coleridgeu! Táka je ta ženska učenost!

Tedaj pa je prikipela veselica do svojega vrhunca. Že poprej se je pripovedovalo, da ima družba nekaj veselega pričakovati. Bolj posve-

čeni v tajnosti slavnostnega odbora so pripovedovali zatrdno, da se bo o svojem trenutku tudi nekaj mask oglasilo ter s svojimi dovtipi pomnožilo izvrstnost nocojšnjega večera.

V resnici se hipoma odpro vrata iz ženske garderobe in v dvorano se usuje vrsta kostumiranih parov. Maskirane so pa samo ženske. V tej družbi se je razkazoval nekakov vojvoda Alba z zajčje-plašnim obrazom; potem se je videlo nekoliko turških paš z obleko, ki se je dobro poznala z odra lukovškega nemškega gledališča; nekoliko Kitajcev in sploh enakih kostumov, ki se dajo po ceni napraviti ali pa pri gledališču izposoditi. Cvet vsem pa je bil markí Poza, lukovški markí Poza! Z obrazom, kakor ga imajo naši rovtarji, in s takimi nožicami, ki pa že prav čisto nič méč niso kazale, je persifliral Schillerjevo dramo, da je bilo groza! Ta markí je pričel takoj z veliko strastjo plesati ter je bil v črnem svojem plaščku in z brezmečnimi nožicami brez ugovora smešna prikazen. Priletna gospa, mimo katere je priplesal čudni ta Maltezovec, pa je vendar (tako, da je vsakdo lahko slišal) vzkliknila: „Ach, wie herzig!“

In vi bi morali tedaj videti malega markija, kako je zavihtel svojo glavo in plesal in plesal!

Ženske maske se razkrope med občinstvo, in kmalu priča glasno smejanje tu in tam, da so se začeli tisti znani napadi, ki hočejo biti

dovtipni, a so skoraj vedno neslani. Tudi pred Bogomirom se ustavi maskiran parček: prva, črnolasa Turkinja s koketnim fesom; druga pa fantastično opravljena. Hotela je predstavljati pomladansko vijolico: tega dišečega cvetja je viselo vse polno okrog nje, in še celo glavico ji je pokrivala modra vijola. Pod modrim tem cvetom pa so se žarili rumeni lasje ter se čarobno družili z modrim cvetom. Krasna, ljubezniva je bila ta vijolica in nosek izpod črne maske zroč in pod njim rdeča usta so se videla Bogomiru nekako znana. Tudi modre oči je imela, ki so ga nagajivo opazovale izmed temnega žameta.

„Kaj stojiš tu, kakor bi bil lesén?“ vpraša Turkinja.

„Doma ti pa kostanj kradejo, ti gozdni čuvaj, ti!“ dostavi vijolica.

Bogomiru šine kri v lice. Usta so ravno tista, nosek tudi, in ti rumeni lasje! A vendar ni mogoče! Kako naj pride kmetiško dekle semkaj! Od samega začudenja niti besedice izpregovoriti ne more.

„Poglej ga, še vedno je lesén!“ se oglasi zopet Turkinja.

„Saj sem ti pravila, da bo kaka kisla stvar!“ dodá vijolica. Tudi te besede je čul tedaj v gozdu. Sedaj dvojba ni več mogoča. Oni dve smejoč odhitita v gnečo. Bogomiru pa pôlje

čudna sreča po duši. Kakor bi se bil vsilil nebeški žar v dvorano, se mu vidi hipoma vse v večjem blesku. Še celo smešni plesavci so mu sedaj vzori moške lepote! Ničesar ni več premišljeval; samo to je vedel, da bo danes zopet gledal obrazek, ki ga ni mogel pozabiti od tistega dne. Danes je tu, in sedaj ni več smešno, če jo ljubi.

Tedaj pa se postavi naš Ferdinand Sodar sredi dvorane, tleskne s pahljačo po stegnu ter pove, da je ura polnoči in da zahteva zakon, naj se milostive gospodične demaskirajo.

Splošni „ah!“ in „a!“ se oglašajo po dvorani. Gospodične snemajo maske, žanjejo pohvalo od svojih častivcev ter hite k materam, ki jih sprejemajo s skrbno-zadovoljnimi pogledi. Izvrstno se je posrečilo vse! Družba vstaja, da bi se odpravila k „supeju“. Gospodične in gospe se ogrinjajo z belimi mantiljami ter pobirajo cvetje, s katerim so jih obložili tlačani-plesavci. Tudi očetje prihajajo pravit, da so že zasedli prostore.

Ves ta čas se je oziral Bogomir kakor jastreb po dvorani. Izmed belih oblek in črnih frakov ne more opaziti vijolice, po kateri je hrepenelo njegovo srce. Končno jo ugleda. Ondi pri vratih v garderobo je stala — brez maske — ter snemala bele rokavice z belih rok. Pogled je obračala po plesavcih. Morda je iskala njega? V resnici se sreča oko z očesom. Bila je ona,

kakor je živela v njegovem srcu! Dobro opazi, da se ji širi lehnà rdečica po cvetočem obrazu, kakor se razširi jutrnja zora po mladem nebu. Čaroben smehljaj se ji zaziblje okrog ustec — potem pa izgine v garderobi. Bila je ona in njega je hotela še enkrat videti!

„Lesovej,“ se oglasi v tistem hipu notar Sodar, „dovoli, da ti tu predstavim svojega prijatelja, gospoda Viktorja Malca.“

Vsa poezija izgine pri tem imenu. Bliskoma se obrne — in pred njim zviija telo tisti dolgi človek z repi okrog ušes, ki ga je poprej videl pri biljardu. Nemileje mu usoda ni mogla ogreniti nocojšnjega večera! In ta človek naglašà še celo skupno sorodstvo! Bogomir nekaj odgovori, in sam ne ve kaj.

„Morda hočete z nami supirati?“ vpraša mladi Malec.

„Obžalujem! Voz sem naročil, a tudi glava me močno boli. Predolgo sem že tu!“

„Škoda, dobrega šampanjca imamo.“

„Lehko noč, gospôda!“

V srdu zapusti dvorano ter se v pozni noči odpravi proti Višavi.

* * *

Med zimo je Bogomir Lesovej odpotoval. Imel je opravke v mestu, v katerem mu je umrl

oče. Spravljal je zapuščino v denar. Tako je pretekla zima, in ko se je zopet povračal na Višavo, je bila že pomlad v deželi in kostanjevi gozdje v cvetju. Nekega jutra se oglasi pri njem notar Sodar. Pove mu, da ga samo mimohodé obiskuje in da gre na Nižavo, kjer obhaja hišni gospodar danes svoje godovanje.

„Kakor tihotavec se plazim danes tja!“

„Kako to?“

„Ernest Malec je postal črez noč narodnjak. Vrag vedi, kaj mu je seglo v možgane. Pri zadnji volitvi je volil narodno in sedaj ga pisano gledajo moji prijatelji in neradi bi videli, da se pečam ž njim.“

„A ti se vendar pečaš?“

„Moj Bog, kaj hočem? Moj klient je in pije se dobro vino pri njem. Tudi dekleta so lepa in bogata!“

Prijatelja se ločita. Ko dospe Ferdinand Sodar na Nižavo, je bilo skoraj poldne. Na dvorišču je stalo polno voz. Ernest Malec se je radostil svojega rojstva in je bil povabil gostov, da se je vse trlo po starem poslopju. V prostorni dvorani sta bili pripravljene dve dolgi mizi in kmalu je sedela okrog njiju vesela in navdušena družba.

Deveto poglavje.

Eine große Epoche hat das Jahrhundert geboren;
Aber der große Moment findet ein kleines Gesch'echt.
Schiller.

Tu so sedeli! V srcih vseh je živel današnji dan in s težko dušo so ga pričakovali vse leto. Danes pa so sedeli pri mizi in z žarečimi obrazi si podajali roke. Vsi so bili tu in z radostno dušo pričakovali skled, da bi jih praznili. Sedaj in sedaj je privzdignil ta ali oni kupo, jo obrnil proti oknu in zaljubljeno-melanholično zrl na barvo cekinastega vina. In potem jo je izlil v želodec in dobro mu je dejalo po vseh udih.

„To je veselje!“ vzklikne gospod Škrjanček, ki je bil leto in dan zakopan med akti v Lukovcu. Pisaril je v davkariji ter si bil počasi izpisaril svoje srce. Tega, kar imenujemo prepričanje, pa gospod Škrjanček nikdar poznal ni.

„To je barva, prava, poštena barva, ah!“ In izpije in iz srca zdihne. Za njim se oglasi gospod Kremen, ki je bil sodnik v Lukovcu.

„To je pijača, Škrjanček! Ko bi človek takega vsak dan imel le en poliček! Škrjanček, vsaj en poliček, kaj ne?“

Izpije in žalostno pobesi glavo.

„Poliček, Kremen, en poliček! Pa še nekaj, Kremen, še nekaj!“ Škrjanček imenitno dene v gube svoj obraz.

„Poliček — pa suhega mesa, Kremen, takisto v skledo položenega med kislo zelje, Kremen!“

„Vem, vem,“ odgovori Kremen, „potem bi si ne želel ničesar na svetu in rad bi delal in zobal prah v pisarni.“

Umolkneta in padeta po skledah, ki so se ravno servirale. Jed in pijača jima je bila v življenju — ideal!

Tik njiju si je bil izbral danes svoj prostor gospod doktor Zima? Kaj bi bil naš gospod doktor Zima? Sedaj samo kos mesa z glavo, trupom in dvema nogama. Nekdaj je imel lep talent. A nesreča je hotela, da je spisal še precèj dobro razpravo o repatih zvezdah. Spisal pa je edino to delo, in (kakor je že pri nas v navadi) dobil ž njim patent do duševne lenobe. In v tej duševni lenobi si je zamastil in zamoril srce in dušo.

„Kako se vi zovete?“ vpraša mladega človeka tik sebe. Bil je to gimnazijalček svetlega pogleda. S svojim sorodnikom, pogorskim župnikom, je prišel ter sedaj tik „slavnega“ doktorja sedel z vzvišenimi občutki in z verno vdanostjo sesal vase besede učenega doktorja. Bilo je to mlado srce, polno kakor kristal čiste ljubezni do slovenske domovine in polno najbogatejših upov za prihodnost. Bilo je to srce kakor mlado zelišče spomladi, potrebno podpore dobrega vrtnika. Bilo je to bitje, kakor jih ima mnogo naša uboga domovina in na katera bi morali vedno nebeškega blagoslova klicati, da bi nam zvesta ostala do počitka v grobu.

„Kako se vi zovete, mladi prijatelj?“

„Jakob Ozimek, gospod doktor!“

„Aha! Jakob Ozimek! Ozimek! Lepo ime!“

In doktor Zima zgrabi velik šop zelene salate ter si napolni usta ž njo, da mu zastajajo glasovi v učenem grlu.

„Poglejte, Jakob Ozimek, vi ste še mladi, jako mladi. In to so lepi časi in upe si kujete v svojem srcu, bogve kake upe. A nekdaj pridete do spoznanja, da vsi ti upi niso bili niti piškavega oreha vredni; pridete do spoznanja, da smo mi Slovenci ničle, ljubi moj Jaka Ozimek, slabotne ničle! Vidite, takisto slabotni smo, kakor drobna prepelica. Hitela je iz Afrike proti severni domačiji. Ali viharji od morja so jo vrgli nazaj — v saharsko puščavo. Ondi je pa z žulji med perotni obležala, obležala v pesku in pustinji! In potem umira in umre. Ha-ha! Kadar dozorite, Jakob Ozimek, pridete gotovo do tega spoznanja in povem vam, da vas bo to vse — prav malo skrbelo potem.“

Z groznim cinizmom je govoril te besede, vlival smrt v mlado dušo in trgal z neusmiljeno roko upe iz nje. In ali jih morda ni takih „pesmistov“ v istini med nami, ki nam s suhimi svojimi idejami ostrupávajo mladino? Da bi jih zadelo nebá prokletstvo!

Gospodu doktorju je stopalo vino v možgane, ker je pridno pil.

Oni pa je tudi pil in objele so ga vinske moči. Strašna praznota mu je nastala v srcu. Kjer je klilo poprej mlado, živo cvetje, je hipoma pognalo resje in trnje! Žalostno pobesi glavo.

„Torej, pravite, gospod doktor, da mi Slovenci nimamo nikake prihodnosti?“

„N-e-e! Ne, ne-e! Kaj hočemo mi Slovenci? Mi smo ničle, gospod Ozimek, prave ničle!“

Medtem se je življenje pri mizi razvnelo in hrup je nastal. Tu pa tam so žvenketale kupe in se pile zdravice. Iz tega kaosa pa se je začul sedaj pa sedaj gospod Škrjanček ali Kremen.

Ernest Malec je bil tisti dan židane volje. Tik svojega sorodnika, gospoda Lavrencija Sodarja sedi. In mnogo reči napravlja jima skrbi.

„Ej, ti Sodar,“ toži Ernest, „cene ni, cene!“

„Prav res, cene pa ni!“ odgovori Lavrencij s klavrnim glasom.

„Vina imam nakopičenega v kletih, da ne vem kam ž njim! Ali cene ni, cene!“

In Ernest Malec se sklonil k onemu rekoč: „Veš, kaj ti rečem, Lavrencij? Če bi takisto malo toča poštropila vinograde ter jih malo raztolkla, povem ti, kupčiji bi ne bilo na kvar!“

Tudi Lavrencij na široko razblekne svoj tolsti, široki obraz.

„Bogve, kako še pride,“ reče potem, „bogve? Jaz pa sem letos tak, da se ne bojim črnih

oblakov. Prav nič se jih ne bojim, bo vsaj vino kaj cene imelo! Ha-ha!“

„Istina, ceni bi ne škodilo, hi-hi!“ Tako sta govorila ta dva poštenjaka. Na mestu, kjer nosijo drugi srce, sta imela brez dvojbe mehove, vina polne.

V najburnejšem hripu se dvigne tedaj rakovški gospod župnik, Andrej Blagor, s svojega sedeža. Slabosti je bil vdan, da je v verzih napravljaj najčudnejše napitnice. Poprej, ko so se napravljale oficialne napitnice, je molčal. Ali sedaj je prišla njegova ura. Pograbi kupo rumenega vina in vstane. Vsakdo je vedel, da pride napitnica. Vse umolkne. Gospod župnik pa takoj ukuje gospoda Ernesta Malca — v strašne rime. Na dolgo in široko ga primerja zlati posodi in v to posodo nameče vsakovrstnih bisero in dragih kamenov.

„On je zlata posoda,
k' 'ma ljubezen do svoj'ga naroda,
naj mu zažvenketá čaša,
če je taka tud' volja vaša!“

Z navdušenjem se dvigne vse ter hiti k domačemu gospodu. Takoj zadoní žvenket vinskih kup. Ali tedaj se odpro vrata in v sobo stopi — Bogomir Lesovej!

Ernest Malec obledí, potem pa mu prijazno hití naproti ter vzklikne, kakor bi se bogve kako veselil prišedšega gosta. S silno sladkostjo

ga seznanil z družbo. Ali na čelu se mu prikaže znoj v svetlih kapljah. Posadi ga na svojo stran ter mu natoči vina. Druga družba kmalu pozabi njiju in klepeče med seboj. Tudi ta dva se podasta v razgovor.

„Stric Ernest, vam bi se bilo gotovo čudno zdelo, če bi se ne bil oglasil danes tu pri vas. Ali prišel sem in srečo vam voščim, Ernest Malec, v spomin tistim, ki ste jih vi — pomorili!“

Vzame kupo s penečo pijačo in se nasloni proti onemu.

Le-tá se pretrese in roka na mizi se mu skrči v pest. Potem pa vendar odpije na zdravico. Od čela se mu udero debele kaplje na lice. S servieto si hitro obriše obraz.

„Pa je v resnici vroče tu!“ pravi Bogomir hudobno.

„Vročé, vroče!“

„Ali ostaniva pri svojem razgovoru! Stric Ernest, vi podpisujete tudi — menice?“

Ernest Malec obledi kakor stena. Ravno je hotel piti. Ali trepetajoči roki odpade kupa, da se mu draga pijača razlije po obleki in da se steklo žvenketaje razleti po tleh. Družba plane kvišku ter prihiti h gospodarju, ki brez moči in bled kakor kip sedi na svojem mestu.

„Potolažite se, gospodje!“ reče Bogomir. „Govoril sem mu o starem prijatelju. Revež se je samega sebe umoril in to zavoljo svoje žene.“

Tožna taka usoda je pretresla gospoda Malca. Drag prijatelj mu je bil!“

„Drag, prav drag!“ pritrjuje Ernest in beseda mu prihaja tako težko iz grla, kakor bi ga nekaj dušilo. „Saj ni nič, le pijte, gospodje! V moje zdravje pijte, gospodje! Le pijte, gospod Kremen, gospod Smola!“

In hipoma se zopet pomirijo.

Bogomir prične nanovo: „Vi torej tudi menice podpisujete?“

Oni ni mogel odgovoriti, samo debele svoje oči je s strahom, s smrtnim strahom uprl nanj.

Nekaj časa nastopi molčanje.

„Stric Ernest, koliko je vredna ta-le Nižava, koliko bi vi dejali?“

„Nižava? Vredna? Menim do štirideset tisoč goldinarjev.“

„Štirideset tisoč! Lepa posest! Vi torej podpisujete menice! In glejte, jaz sem posestnik nekaterih takih papirjev!“

„Vi!“ zdihne.

„Jaz! In ako je Nižava toliko vredna, treba se mi pač ni bati, da bi kaj izgubil pri vas, gospod Malec?“

Ko ne dobi odgovora, reče še: „In pa saj bi tudi spodobno ne bilo, ako bi ljubljeni vam sorodnik pri vas izgubil svoje imetje! Ali ne, gospod Malec?“

„Ne, ne!“

„Vi podpisujete torej menice! In danes sem vas moral s tem razradostiti, da vsaj veste, v kakih rokah počivajo sedaj vaši podpisi. Ernest Malec, še enkrat na spomin tistih, ki ste jih vi — že veste!“

In ko sta izpila, reče glasno: „Sedaj, stric Ernest, bi še rad pozdravil domačo gospo in gospodične!“

„Na vrtu so!“ zajeca Ernest. Ali bil je tako prestrašen, da ni mogel vstati. Otrpel je obsedel na svojem mestu, ko se je gost priporočal.

Tedaj pa se je gospod doktor Zima storil domačega.

„Počakajte, gospod Lesovej, ali kakor se že zovete, počakajte, jaz grem z vami! Počakajte! Samo to-le še izpijem!“

Ko se oni vidoma začudi nenaravni tej priljudnosti, pravi: „No, jaz sem doktor Zima! In to-le še izpijem, toliko boste vsaj počakali! Ni vruga, da bi ne!“

Potem si vlije natočeno vino v svoje grlo in, obrnivši se proti Jakobu Ozimku, izpregovori patetično: „Tako, Jakob Ozimek!“ In poda mu roko: „Sedaj pa preudarite, kar sem vam pravil! Tehtne besede!“

Polasti se Bogomira ter ga potisne skozi vrata. Za njima pa gre Ernest Malec in kakor v megli ju vidi zapuščati sobo.

Deseto poglavje.

Naš maček je ljub'co imel.
S. Jenko.

Na vrtu v lopi je sedela domača gospodična Meta in oddaljena sorodnica, gospodična Amaliija Murnova. Kartali sta. Ž njima je igral notar Sodar in lasje so mu dišali po mazilih vsega sveta. Pri strani je še sedela domača gospa ter opazovala igro. Tik nje pa je slonel Filip Tekstor ter zrl skozi okno na cvetoči vrt. Malo se je govorilo. Samo mladi notar je sedaj in sedaj izpregovoril ter gonil enakomerno: „Prosim, gospodična! . . . Dajte, gospodična! . . . Vi pričenjate, gospodična, ako ste tako dobri!“ in tako dalje.

Po peščeni poti prideta Bogomir Lesovej in doktor Zima.

„Kdo bo tu v lopi?“ vpraša Bogomir svojega spremljevalca, da se je vsaj kaj govorilo.

„Kdo? Oj, le počakajte! Predstavim vas, na mojo vero, takoj vas predstavim!“

Stopita v lopo. Hišna gospa je takoj opazila novega gosta.

„Kako me veseli, gospod Lesovej, da tudi nas vendar enkrat obiščete! In tu je moja hči Meta in tu —!“

Hotela mu je predstaviti gospodično Amalijo Murnovo! A doktor Zima je bil tudi vstopil.

Pri takih prilikah je navadno s svojimi podplati drsal po tleh, kakor bi se drsal po ledu. Tako se tudi tedaj pridrsa do gospodične Amalije Murnove.

„Gospodična Amalija!“ reče (in prikloni se nekako takisto, kakor bi se priklonil cerkveni stolp, ako bi se mogel), „gospodična Amalija, v pokorščini vam tu predstavljam gospoda Bogomira Lesoveja!“

Bogomir hitro pristopi. Nesreča je hotela, da je ravno tedaj pred gospodično Amalijo sedel njen ljubljenec, maček Amor, ter si lizal svojo nožico. Dolgi in lepo pisani rep pa je bil položil čez tla. Na ta rep položi Bogomir Lesovej težko svojo nogo. Zver potisne od bolečine nepopisen glas iz svojega grla; gospodična Amalija pa skoraj omedli. Dvoje je ljubila na svetu: tega mačka in pa dolgo jutrnje spanje.

Tudi doktorju se hipoma raztopi srce, v rahlem usmiljenju vzklikne: „Uboga živalca!“ Skloni se in z roko pogladi Amorja, ki se je ječé stiskal k svoji gospodinji. Od tedaj je živel Bogomir Lesovej v grozni nemilosti pri gospodični Amaliji.

„Trudna sem,“ pravi zastarela devica nato, „nečem dalje igrati!“ Vstane ter se obrne proti doktorju Zimi: „Ali bi ne hoteli z mano na vrt! Lep izprehod bi bil!“

„Sluga pokorni! Sluga pokorni!“

Združena v harmoniji src odrineta. Ali vedenje priletne gospodične je kazalo po vsem, da je užaljena.

V lopi se prične živ razgovor, ki ga je vodil v prvi vrsti notar Sodar. Tudi hišna gospa pove sedaj to, sedaj ono. Hvali dobro letino, da je bilo lani žito prav bogato in da je letos strašno obilo salate. Vpraša tudi, če Bogomir obdeluje vrt na Višavi, če pazi družini na prste, da mu preveč ne pokrade. Čudi se, da ne pride nikdar na Nižavo in da more prebivati tako sam in zapuščen.

Bogomir je sedel črnolasi Meti na strani. Le-tá si skoraj ni upala povzdigniti obraza proti njemu. Malo je govorila. Ali v lice ji je prišla lehnà rožna rdečica. Bogomiru pa se je dozdevalo, da se je včasih takisto na skrivnem izpod svilnatih trepalnic obračalo njeno oko proti njemu. Kje je že videl nekdam ta črnolasi obraz in kje je že čul njen zveneči glas? A notar je govoril toliko, da Bogomir ni utegnil premišljevat. Mladi človek je govoril mnogo in dovtipno. Pri tem pa je imel navado, da je patetično vil in povzdigoval svoje roke in da se je v prvi vrsti sam smejal slabim svojim dovtipom. Govoril je najbolj z gospodično Meto ter ji pravil slabo prikrite ljubeznivosti. Dekletu je gorelo lice.

Pri oknu pa sloni Filip Tekstor. Besedice ne izpregovori, tako da nihče ne pazi nanj. Bil

je kakor kip, mrtev in pozabljen. Ali ko mladi notar zopet napravi saltomortaličen poklon dekletovi lepoti, pristopi Filip hipoma k družbi:

„Gospod notar,“ reče osorno, „ne trudite se brez uspeha in ne sleparite dekleta!“

Molk in osuplost nastaneta.

„Meta,“ nadaljuje Filip z mrtvim glasom, „ne bo imela toliko dote, kolikor si je vi želite pri prihodnji svoji soprogi! Saj vi gospod notar“ — in Filip se suhotno zasmije — „žensko lepoto kakor svoje kliente cenite le po — imetju. In prav delate!“ To reče in odide. Za njim pa ostane čuden položaj. Notar je bil planil kvišku in sedaj je od jeze krčil svoje pesti. Gospa Helena je tolažila in posredovala, a notar se ni dal potolažiti. Nastal je mučen prizor.

Zdajci vzklikne hišna gospa: „Tu prihaja Ana, mlajša moja, gospod Lesovej!“

In kakor pride blagodejen dež na razsušene livade, tako je sedaj gospodična Ana olehčala mali družbi neprijetni položaj, ki so ga bile ustvarile besede Filipove. Pred pragom je obstala. Solnce je zahajalo tedaj in v zlatu se je žarilo večerno nebo. Ko je tako pred pragom stala, ji je plamtela v ozadju večerna zarja ter z rumenim svitom obdajala mehko in nežno dekletovo postavo!

„Vidite, gospod Lesovej, tu je moja Ana!“ pravi gospa ponosno. Bogomir se lehkodušno

obrne. Tedaj pa zre v mili in zardeli obrazek, ki je od prvega hipa, ko ga je bil ugledal pod senčnatim kostanjem, kraljeval v njegovem srcu.

Enajsto poglavje.

In mein gar zu dunkles Leben
Strahlte einst ein süßes Bild.

H. Heine.

Bogomir vstane. Kri mu polje v obraz, a hipoma je zopet bled kakor sveča. Hči je Ernesta Malca! Ta misel mu kakor blisk prešine trpečo dušo. Ta stvarca, podobna dihu mlade pomladi, ki si jo je v svojih sanjah in sanjarijah obdajal z romantičnim svitom, ta stvarca je hči človeka, edinega človeka, ki ga je Bogomir na svetu sovražil! Bil je to grozen prevrat, toliko groznejši, ker je prišel čisto nepričakovano. Kaj bo sedaj? Kakor črn prepad se je odpirala pred koprnečim duhom prihodnost. Tema se mu je napravljala pred pogledom in potno mu je postalo čelo. Niti pogledati si ne upa dekleta, ki je bilo medtem vstopilo. Gospa Helena opazi izpremembo, ki jo je gost kazal v svojem vedenju.

„Kaj vam je, gospod Lesovej?“ vpraša skrbno.

„Nič, prav nič, gospa!“

In obriše si potno čelo.

Tedaj pa se oglasi gospodična Meta: „Jaz pa vem, mama, kaj je gospodu Lesoveju. Danes

se z Ano ne vidita prvič! In to ga je osupnilo, ali ne, gospod Lesovej? Skoraj bi rekla, da smo stari znanci!“

„Kako to?“ se začudi gospa. Tudi notar Sodar izrazi svoje začudenje. Gospodična Meta prične razpletati dolgo pripoved, kako sta se sestri napotili v višavske gozde kostanj pobirat. Dobro sta vedeli, kako vestno čuva kostanj stari Jernej. Izposodita si torej kmetiško obleko pri Mici, dekli. Miha, hlapec, pa je moral na Višavo. Šel je tam mimo ter dejal Jerneju: tu doli ob dolgi poti kradeta dve kostanj. Onidve pa sta komaj pričakovali starega čuvaja in radovedni sta bili, kako se bo vedel, kadar ju spozna. A vso to krasno šalo je preprečil Lesovej, ki je prišel namesto starega Jerneja.

„In kaj je bilo potem?“ vpraša notar radovedno.

„Ušli sva mu,“ pravi Meta, „vsaj jaz sem pobegnila kakor strela, in kakor vidite, še danes me ni spoznal!“

„In gospodična Ana? Poglejte, kako je sumnivo rdeča!“

Tu se notar glasno zasmee. Pri vsakdanjem mišljenju je imel tudi vsakdanje vedenje in istotako govorico.

„Tudi jaz sem mu ušla!“ zdihne Ana sramežljivo in obrazek se ji razžari črez in črez do rumenih las.

„Aha!“ zastoka Sodar.

Kakor v sanjah je čul Bogomir dolgo pripoved in razgovor za njo. Neprestano je pre-mišljeval, kaj mu je sedaj početi? Včasih se je ozrl od strani na dekleta, na njene zlate lase, in dozdevala se mu je krasnejša od pomladan-skega dneva, ki ima pisano svoje cvetje in solnčne svoje žarke. Tedaj je vedel zagotovo, da jo ljubi, a vedel je tudi, da je skoraj ljubiti ne sme, ker je hči človeka, ki je nekdanj po-končal vso srečo očetu njegovemu. Morda ga ona ne ljubi? Tu je bila rešilna misel! Kaj je on dekletu? Saj je dekle še skoraj otrok! Če bi zvedel resnico o tem, potem bi jo lažje po-zabil. Pozabiti jo! Kako se mu je duša stiskala v bolečinah, ko je to mislil! In pri tem se je spominjal še živeje, kako mu je v dolgi zimi sladki spomin nanjo razsvetljeval dušo in s kako srečnim srcem se je spomladi povračal v Lukovec, da bi jo zopet videl in zvedel, kdo je. In sedaj je hči sovražnika njegovega! Pozabiti jo mora! V spomin se mu nehoté vsilijo krasni Heinejevi verzi:

„In mein gar zu dunkles Leben
Strahlte einst ein süßes Bild;
Nun das süße Bild erblichen,
Bin ich gänzlich nachtumhüllt.“

Zopet se ga polasti nova misel. Kaj, ko bi usoda hotela po tej poti sprijazniti sovražne

elemente, po tej poti pokončati nekdanjo nesrečo ter jo nadomestiti z novo, sladko srečo? A vsekako mora z dekletom govoriti! Položaj se mora razjasniti na eno ali drugo stran, hitro razjasniti! . . .

Na dvorišču pred Nižavo so se poslavljali gostje. Ana je ostala pri strani. Bogomir pristopi k nji in ji podá roko: „Gospodična Ana,“ ji reče tiho, da je čula samo ona, „jutri popoldne ob štirih bom pri ‚Prepadu‘ in pričakoval bom vas!“

Ničesar mu ne odgovori. Roka, ki jo je bil prijel pri slovesu, se ji trese in krasno svoje oko upre vanj. Bilo je to pohlevno, proseče in milo oko. A ničesar mu ni odgovorila.

„In vi, sestrična Ana, boste li prišli?“

Skoraj ponosno ji izpusti roko. Bogomir se poslovi pri vseh ter krene po znani stezi v gozd. Noč se je bila napravila vtem in tu pod vejevjem je bilo skoraj popolnoma temno. Čuti ni bilo glasu in nočni mir je kraljeval po gaju. Na nebu pa se hipoma prikaže svetla luna in zvezda se utrinja pri zvezdi.

Bogomir dospe na mesto, kjer leži sredi gozda mala tratina. Lunini žarki padajo svetlo na ta prostorček ter obsevajo suho, temnorjavo travo. Sredi te tratine leži posekano deblo, črno in trohnelo. Na njem sedi Filip Tekstor. Z rokami si je zakril lice in čelo; čez roke pa mu padajo v neredu črni, dolgi lasje. V samoti

sedi tu sam. Po daljnem gozdu pa vlada nočna tišina. Filip stiska krčevito dlani k obrazu, sedaj in sedaj mu zatrepeta telo in začuje se bolešno ječanje. Solze pretaka, solze iz trpečega srca.

Bogomir tiho pristopi. Oni ga ne čuje.

„Gospod Tekstor!“ ga pokliče sočutno. Filip dvigne glavo.

„Kdo je? Vi ste, Lesovej?“

Ni mu bilo všeč, da sta se sestala na tem mestu.

„Videli ste me v slabem trenutku,“ izpregovori ostro, „in sedaj boste menili, da imam žensko srce, ki se pri vsaki priliki topi v solzah.“

Vstane, a takoj zopet sede na deblo.

„Dejal sem vam nekdaj, da sem list, ki je padel z veje ter potem umira pod njo. Sedite k meni, če vas je volja poslušati moje besede. Videli ste, da sem pretakal solze, a sedaj se vam moram nekoliko opravičiti.“

Bogomir sede tik njega.

„Kaj menite,“ prične zopet, „ali ima list, ki mrje pod vejo, ki v tožni jeseni na mokrih tleh pričakuje zimskih, njemu smrtonosnih viharjev, zimskih zametov, ki ga bodo umorili, ali ima takšen list zavest, kako uboga in kako zapuščena stvar je vendar? Ločen od matere svoje, redilne veje, in okrog njega polno bratov, ki so mu jih pokončale zime poprejšnje, ki mu torej jasno oznanjujejo njegovo usodo. Ubogi

list! In če ima zavest o vsem tem, ubogi list!
— Jaz sem takšen list, in jasno imam zavest,
da umiram, da sem na večno odločen od veje,
ki brez nje živeti ne morem.

Če me sedaj vprašate, kje sem se porodil,
vam morem komaj povedati. K popolni zavesti
svojega življenja sem prišel tu na Nižavi. A že
moja otroška leta so mi kakor megleni jesenski
dnevi, ki se jih nerad spominjam. Toliko vem
zatrдно, da nikdar nisem imel človeka, ki bi
me bil ljubil. Ko sem imel kakih deset let, mi
je dejal nekega dne Viktor Malec: ‚Kaj boš ti,
ki še očeta nimaš!‘ Bilo je to pomladanskega
dne in pri mizi smo sedeli in Viktorju je ravno
tedaj sedla na čelo črna muha. Spominjam se
tega dne, kakor bi danes bilo, in dobro se tudi
spominjam, kako se je vse smejalo bistroumnim
besedam mladega sinčka. Od tedaj sovražim tega
človeka, a včasih se čudim sam sebi, da ga še
nisem zadavil do sedaj. Njegove besede pa so
ležale potem kakor teman oblak na življenju
mojem in kakor črna senca se je vedno za
mano plazilo vprašanje: kaj boš ti, ki še očeta
nimaš! Postal sem bojzljiv kakor zajec, se ogi-
bal vsaki družbi in premišljeval in premišljeval,
kako je mogoče, da jaz edini po svetu tavam
brez očeta. To so bili časi! Nekdaj sem se pre-
budil. To je bilo takrat, ko se mi je v gimnaziji
odprlo zlato polje domovinske ljubezni. Saj jih

poznate tiste sladke trenutke. Človeku je, kakor da se je prebudil iz dolgega, dolgega spanja. Tedaj se mu pove, da ima domovino, malo, zapuščeno in tlačeno domovino. Pove se mu, da jo sme, da jo mora iz vsega svojega srca ljubiti. In kako se to mehko, mlado srce oklene te domovine in vse misli so ji posvečene. Res, gospod Lesovej, sladka je vsaka prva ljubezen, ali najsladkejša, najsrečnejša je tista prva, komaj zbudjena mlada ljubezen do domovine. Obenem se zbudi v našem srcu tisto poetično, prekipevajoče sovraštvo do naših tlačiteljev. Kako znajo mlada srca sovražiti! Res je, da se potem okruši to sovraštvo in da človek, stopivši v življenje, marsikaj z drugimi očmi opazuje nego poprej v prvi mladosti.

Mi, gospod Lesovej, smo pri sedANJI vzgoji — Nemci s slovanskim mesom. Naša beseda je slovanska, ali nje pomen je — nemški. Naše mišljenje je nemško, če tudi menimo, da je slovansko. In jaz sam, kakor me vidite sedaj pred seboj, sem nemška fraza, ki je postala meso v slovenski obliki. Naše vedenje, naša svojstva, naša znanost, vse je nemško, in čutimo se, kakor v tuji obleki, ki nam je na vseh mestih predolga in preširoka. Hotel sem slovanske vzgoje, ali dati mi je niso hoteli. Vzorna želja mi je bila, iti na slovansko univerzo ali v Krakov ali v Varšavo ali v sveto Moskvo.

Tedaj pa je posegel moj varih, gospod Ernest Malec, v življenje moje in hotel, da bi se drgnil tudi jaz po oglajenem tlaku ter šel ali v Gradec ali na Dunaj, kjer se deli kruh nemške olike. Postavil sem se mu po robu in pobegnil od doma, a kakor hudodelnika so me pripodili semkaj nazaj. Končno mi je izginila vztrajnost, povesile so se mi peroti in sedaj sem kakor vulkan, ki je izbljuval iz sebe vse ognjene moči. Kmalu je oživila vera, da nisem pri pravi pameti in vsak hlapec je imel pravico me zasmehovati. A nihče me ni zasmehoval bolj nego hišni sin Viktor in vse se je smejalo in bilo zadovoljno.

Tolažil sem se, da postanem zakonito polnoleten in da postanem tedaj tudi gospodar svojemu imetju. In tedaj sem hotel v kraje svete in blage, kjer teče vir neskaljenega slovanstva. Postal sem polnoleten. Takrat pa so dejali, da sem fantast in da bi ne vedel s svojim denarjem pošteno gospodariti — podaljšali so zategadelj na vse večne čase varištvo nad menoj ter mi pokončali vse, vse upe!“

Umolkne in zopet prične tihotno ječati. Potem pa zašepeta: „Končno pa me je udarila še ta nesreča. Ali kaj vam hočem govoriti o tem. Presmešno je tudi!“ ...

Ko dvigne obraz, opazi Bogomir v luninem svitu, da se je bila razprostrla ognjena rdečica po bledem tem obrazu, kakor bi se Filip Tek-

stor sramoval samega sebe. Bogomir se spomni tedaj gospodične Mete in njenega častivca, notarja Sodarja, in skoraj je vedel, o kaki nesreči je hotel govoriti prijatelj.

„Resnice vam nisem govoril, gospod Lesovej,“ prične oni nanovo z zamolklim glasom, „resnice vam nisem govoril, trdeč, da me v življenju ni ljubil nihče. Kakor v sanjah se je še spominjam nje, ki je nekdanj sijala s solncem milobe svoje v moje ubogo življenje, ki me je nosila na rokah, ki sem ji bil vse in ki je potem izginila od mene, kakor izgine vila sredi noči z luninim svitom. Morala je to ženska biti kakor boginja in čista kakor angel božji! Sedaj še mi noč in noč počiva v sanjah trudna glava na rahlih njenih prsih in sladka njena usta mi govore tolažbo in ljubim jo goreče, iskreno. In kako bi je ne ljubil, saj je bila vendar — rodna mati moja. Kje bi bil že, če bi ne imel spominov nanjo!“

Razširi se mu vtisek sreče po bledem licu, potem pa vstane ter vzklikne navdušeno:

„Vi imate srce, gospod Lesovej, in zategadelj vam hočem odkriti svoje svetišče, da boste tudi vi gledali zorni nje obraz. Umrla je že davno in še sedaj jo vidim blede na mrtvaškem odru. A v mojem srcu še vedno živi in bo vedno živela. Bila je lepa kakor boginja in čista kakor angel božji.“

Izvede zlat medaljon nekje izmed obleke ter ga odpre.

„To je vse, kar mi je ostalo po nji! In če bi oni vedeli, bi mi vzeli tudi ta zaklad. Pogledite, ali ni to utelešena poezija, ali ni kakor oblaček, ki v solnčnem blesku plava po jasnem obnebjū!“

Bogomir Lesovej pristopi. V luninem svitu pa jasno spozna drobni obrazek — svoje matere, kakor ga je kazala podoba na steni! —

Dvanajsto poglavje.

Ljubezen je bila, ljubezen še bo,
ko tebe pa mene na svetu ne bo.
Narodna pesem.

Mnogo se je že pisalo o ženskem srcu. Izvrstni pesniki so to srce primerjali vrtu, polnemu pisanega cvetja, ali pa zlati posodi, nasuti z biseri, ali pa morju, zeleno modremu, ki se mu v prečistem dnu šopirijo rdeči biseri in mnogo-bojne trave. Imenitno je vprašanje, so li te primere upravičene, ali ne? Mi pa tega vprašanja ne bomo razpravljali. Ako je žensko srce vrt, poln cvetja, pa je tudi resnica, da se tam med cvetjem in dišavo vije dostikrat kača, ali galantneje rečeno, kačica, vitka in mrzla. In ako je to srce posoda, nasuta z biseri in dragimi kameni, je pa zopet resnično, da se med temi dragotinami nahajajo tudi ponarejene, samo oko slepeče dragocenosti. In ako je končno to srce čisto, mirno morje, pa je tudi vendar istina, da priplava tu.

sèm med morske bisere in pisane trave marsikatera hudobna riba ter iz te krasote, iz varnega in skritega zatišja, preži na nedolžni svoj plen.

Ali Ana Malčeva je imela še dobro, čisto in neskaljeno srce, ki je bilo polno tiste vzvišene deviške zamozavesti. V prvem trenutku, ko se je bila po Bogomirovih besedah zavedela, ji je skipela duša in se ji razburila mirna površina mladega srca.

Potem pa je še dolgo premišljevala te besede.

Kako vedenje je bilo to? Vedenje Bogomira Lesoveja se ni dalo opravičiti ne z moraličnega, ne s stališča ženske vrednosti. Pri „Prepadu“ bo! . . . Bodi! . . . Kaj njo to skrbi? . . . Kaj ji hoče? To bo jutri čakal, sedeč na tisti leseni klopi! In prevzetno srce njegovo se bo od bolečine in razdraženega ponosa stiskalo, ker nje ne bo. In še prosil ni, kar zapovedal ji je. Meni nič, tebi nič zapovedal! In s tistimi očmi gledal . . . ali oči ima v resnici lepe, in visok je, tako visok, da bi jo moral privzdigniti, ko bi se mu hotela okrog vratu okleniti . . . Tu pa je stopila naša Ana hipoma na prepovedano stezo. A s silo je otresla take misli iz male glavice, s srdom, tako da je bila prepričana, da se ji oči blesketajo v sovražnem svitu. (Tega opaziti pa ni bilo moči, ker je bilo temno, in ti, bravec dragi, uganeš takoj, da se je ta razprava v mislih vršila ponoči, v postelji.) . . .

Taka hudobija! Nji kaj takega prisojati! Da bi prišla, in sama prišla! Čemu? Saj si nimata ničesar povedati. In kaj bi se govorilo, ko bi ju kdo videl? Tam okoli pase včasih domači pastir, in ta bi lahko vse videl. Ko bi jo privzdignil, ko bi se mu ravno hotela okrog vratu . . . In zopet je bila tu ista misel. A zopet je morala s silo iz vroče glavice, ki jo je tedaj gospodična Ana stiskala v belo blazino.

Ne pojde, ne! Tisočkrat ne! In vzklonila se je kvišku in podprla glavo z roko ter zrla v temo, rjavo temo. In pred dušo ji stopi živa podoba. V duhu je pri „Prepadu“, v katerem pada nižavski potok šumeč čez pečine, naravnost v reko, mimo Grčave tekoč. Tik „Prepada“ na leseni klopi pa sedi Bogomir Lesovej in grozno zre in od srda stiska pesti, včasih pa gotovo, brez dvoma gotovo, malo zakolne . . . A nje ni, prav resnično je ni! V temno noč bo čakal, čakal brez uspeha . . .

Potem pa ji je glavica padla na mehko zglavje in iz misli se ji je hipoma izbrisala zanimiva podoba. Preden pa je naša Ana zaspala, se je čulo v sobi kakor ihtenje . . . jok . . . Kako je to prišlo, ne vemo. Čemu bi se bila tudi jokala? . . . Saj je tako gotovo vedela, da jutri ne pride k „Prepadu“.

Solnce je bilo skoraj zatonilo. Kostanjevi gozdi so se pripravljali k počitku in potihnila je sapa, ki je med dnevom šumela po njih vejevju.

Gospodična Ana se je bila izmuznila z Nižave. Hotela je biti sama. Na večer je tako prijazen izprehod v pomirjenih gozdih.

K njemu ni hotela, seveda ne! Ali videti ga, od strani ga videti koprnečega in njenega prihoda brez uspeha pričakujočega — to bi bila radost!

Prav tiho izgine v gozd in koraka pod širokimi kostanji. A ne po prostorni — Bog varuj! — temveč po stranski stezi, o kateri óni gotovo še vedel ni.

Pred malo dnevi je bil dež pomočil pota v gozdu. Še so tu in tam stale mlakuže, in naša gospodična je morala sedaj pa sedaj nekoliko privzdigniti dolgo obleko, da se je koketno prikazala drobna nožica. Ali tu v samoti ni bilo rahlega, s salonskimi idejami napolnjenega srca, da bi bilo občudovalo to krasno delce stvaritve.

Vendar tu je moral takoj biti „Prepad“! Že se je čulo šumenje potokovo iz globokega jarka. Še malo korakov — in videti se je morala klop, in na nji — tisti koprneči človek! Hotela je prav varno pristopiti in izza skritega drevesa se ozreti proti njemu. Samo en pogled! Potem pa kot blisk odtod.

„Ana!“

Glas, s katerim je te besede izpregovoril, je bil mehak, iz srca kipeč.

Gospodično pa pretrese strah. Kri ji zatopi lice in ne dá se popisati srd njenega srca. To je bila strašna nesramnost, da je ni pričakoval na klopi, nje, ki ni hotela priti, temveč le iz zatišja . . .

A sedaj je ta hudobni človek stal tik nje! Izza drevesa je bil stopil, da sama ni vedela kdaj.

Ravno pri nji na levo je vodila steza v gozd. In glejte, še pogledala ga ni, ampak plaho je zbežala po tej stezi v temni gozd . . .

Strah je bil preobdal dekleta. Vse moči njene duše so se uprle, uprle proti njemu, ki jo je videl v takem položaju.

Dalje in dalje hiti. Trnje ob stezi ji trga nežno obleko. Ali ona tega ne čuti in ne opazi, da se je mrak ulegal med grmičevja in da so se pričele že nočne sence razprostirati pod košatimi vejami. Morala mu je uiti! Ali nesrečna usoda! Steza jo pripelje do precèj širokega jarka. Deževje ga je bilo izkopalo v teku časov, globoko izkopalo. Ozka, samo pastirjem služeča in nekdam obe strani vežoča brvica, je ležala sedaj globoko v prepadu. Zadnja ploha jo je bila odplavila. Na levi in desni tik steze pa se

širi gosto trnje, da ni moči preriti teh seči. Med vejami so se bile naredile že tako čudne teme, da Ana že pri goli misli skoprni, da bi ondod iskala zavetja.

Ubogo dekle je v grozni stiski. Naposled se pa skloni tik debla na mehki mah, da bi ga počakala. In čemu bi se tudi bala? Moral jo bo pustiti pri miru, da odide domov po poti, ki je po nji prišla.

Njen preganjavec pa je prihajal počasi za njo. Poznal je kraj in dobro vedel, da se mu krasni plen ujame v samo sebi nastavljeno mrežo.

Kakor je upal, tako se je zgodilo. Boječe dekle se končno stisne k staremu deblu, ki je z mahom obraslo razprostiralo veje nad njim. Njena bela obleka in pa še bolj beli vrat se črtata od temnega mraka. Gozdni ponočni duh pa je napolnjeval prostor naokrog.

Ali vsa srčnost se je bila raztopila v njeni duši. Z rokami si je zakrila obrazek in skoraj vdano pričakovala njega. Nočna, pogozdna tihota je bila prišla tudi v njeno srce, in ko je tako tu slonela, jo je bilo skoraj — strah!

Kar se začujejo njegovi koraki. Še krepkeje si zatisne oči. Prijazno ne bo sprejet, ta človek, ki jo je sam, edino on sam vrgel v tak položaj.

„Ana!“ izpregovori in zdajci obstoji pred njo. In mehko prime njene ročice, da bi jih odpravil od razburjenega lica. To se mu sicer

posreči. Ali ko hoče privzdigniti tudi glavico, da bi ji zrl naravnost v obrazek, to se mu ne posreči. Srdito, prav gotovo srdito obrne pogled od njega ter zre proti sencam v logu, kakor bi ji bile te dokaj prijetnejše od njegovega obraza.

Oni je držal njene roke. In ko le neče razburjenega obličja obrniti proti njemu in ko čuti, da se ji tresejo te ročice in da pričinja jokati, reče dobrovoljno: „Ana!“

In potem privzdigne to drobno osebito k sebi, ji položi glavico na svojo ramo, položi prav rahlo, takisto, kakor se vzame otrok v naročje ter se mu položi glavica na ramo.

Nekaj časa je sicer skrivala, sramežljivo skrivala razburjeno lice, ali viri nam pripovedujejo, da se je bila potem, ko jo je nosil po slabi stezi in ji rahlo govoril sladke in mehke besede, kmalu umirila ter se mu oklenila okrog vratu, se naslonila z drobno glavico na njegovo ramo, si zatisnila oči in poslušala, kaj ji je govoril.

Viri nam še pripovedujejo, da se je Ana vdala, prav čisto vdala v svojo usodo. In ko je prišel Bogomir Lesovej na mesto, kjer so veje globoko visele na stezo, tako globoko, da je moral ukloniti svojo glavo, je poljubil pri tem vroče dekletovo lice. Ana pa se je bila že tako zelo vdala svoji usodi, da je tudi tedaj ostala mirna. In ako nam viri govore resnico, je oklenila bele roke še tesneje okrog njega.

Pri „Prepadu“ stopita skoraj tik roba ter zreta v dolino, tja na belopenečo reko, ki je drevila globoko pod njima svoje valove. Bila sta srečna. In v tisočeri radosti koprni dekleta po njegovih poljubih. Tudi tu — zunaj seče — se je napravljala skoraj noč. V dolu, v Rakovcu pa zapoje tedaj zvonovi in možnarji pokajo.

„K jutrnji birmi je došel knezoškof,“ pravi Ana, „in njemu zvone.“

„Veselo zvonjenje,“ odgovori Bogomir, „in misliva si tedaj, da tudi najini ljubezni zvoné, Ana, tudi najini ljubezni!“

Trinajsto poglavje.

Videl povsod si, kak iščejo d'narje,
kak se le vklanljajo zlat'mu bogu.

Prešeren.

V Rakovcu ob vodi se je imela deliti sveta birma. Vas z raztrganimi strehami in umazanim zidovjem je bila olepšana tisti dan kakor nevesta pred poroko ter se je šopirila v zelenju in cvetju. Povsod se dvigajo mlaji proti nebu in vihrajo pisani trakovi. Pred cerkvijo pa stoji velikanski slavolok z znanimi prekipečimi napisy; okrog tega slavoloka razstavlja in ureja vaški učitelj svojo mladino ter ji zabičuje, kako se ji je vesti ob škofovem dohodu.

Za vasjo v bregu plapola ogenj; strelici nabijajo topiče in v žerjavici belijo palilno železje

Sedaj in sedaj buti strel, da se pretrese hrib in dol. Vmes se oglašajo zvonovi visoko v domačem stolpu, kakor tudi v podružnih stolpičih po hribovju naokrog.

Prihitelo je ljudstva, da se napravlja gneča po vasi. S cvetjem olepšani otroci se tirajo tja in sèm ter s svetlimi pogledi pričakujejo sreče današnjega dne. Prodajavci (po vedenju in mišljenju sorodni tisti drhali, ki jo je nekdam Jezus iztiral iz svetišča) kriče pred božjim hramom ter hvalijo na vse pretege sladko svoje blago. Tu in tam se prepirata dva zavoljo prostora in napravljata hrup, kakor ga sodni dan ne bo čuti. Mestni gospodje se prikazujejo v množici in s kmetiškimi dekleti uganjajo neslane svoje šale. Mestne gospodične pa kupujejo znane verze in si na uho pripovedujejo, kar so čitale na belih listkih . . .

Knezoškof je moral dospeti vsak trenotek v vas. Pred župnijo so ga hoteli pozdraviti najprej. V ta namen se je zbralo pred visokim vhomom obilo duhovščine in druge gospode. Še celo Ernest Malec z Nižave je prišel ter se sladkal duhovnim prijateljem. Domači župnik, gospod Andrej Blagor, je hodil nemirno od enega do drugega. Skrbelo ga je in v strahu je živel.

„Kake volje bo danes? Bogve, kake volje bo danes?“ je popraševal boječe.

„Ko sem bil zadnjič pri njem, se mi ni videl visok,“ mu odgovori župnik Reber ter lehkodušno dostavi: „No, ali midva sva součenca!“

Služboval je pri osamljeni cerkvi v pogorju, toda v veliko svojo zaslugo si je štel, da je bil součenec knezu in škofu.

„Leskovškega je menda dobro pretipal,“ se oglasi dekan Muhar iz Rovt, „ali ta nima nikdar svojih računov v redu. Tudi cerkvene posode, še celo krstni kamen in sveto olje ni bilo v spodobnem redu. Knezoškof je bil menda silno razdražen.“

„Moj Bog, kake volje bo danes! Moj Bog!“ ihtí Blagor.

V tistem hipu priropoče po vaškem trgu star in težak voz ter obstoji pred družbo. V veliko njeno radost je stopil z voza stari graščak iz Soteske, grof Anton Babo. Ž njim pa je prišla tudi prekrasna hči, grofica Lina. Grof Anton je bil zastopnik starega plemiškega plemena, aristokrat, kakor jih ima malo, zelo malo zemlja slovenska. Da je bil veren služabnik cerkve, se ume samo ob sebi.

Z ošabnim pogledom premeri pričujoče, poda roko dekanu Muharju in se hladno prikloni domačemu župniku. Potem pa se prične razgovarjati s starim kanonikom, ki je bil že prejšnji večer prišel iz mesta. Druga družba je spoštljivo umolknila.

„Kdaj je dospeti Njega knežji milosti?“ vpraša grof zaspano.

„Vsak trenotek!“ odgovori kanonik in sreča se mu sveti na obrazu, da ima čast razgovarjati se s tako visokim gospodom.

Pri strani ob farovškem vrtu je sedel na plotu gospod Lavrencij Sodar. Potil se je in z modrim robcem neprestano oral po tolstem svojem obrazu. Tik njega je slonel sin, notar, ter se — posebno od tedaj, ko je prišla kontesa — očitvidno nekoliko sramoval družbe neokretnega očeta, ki je venomer stokal, tožil o vročini in o dolgem času.

„Kaj se je vraga spomnil ta Malec, da me je posadil tu sèm na solnčno vročino, da se pečem kakor ovca na drogu!“ se togoti stari.

„Ne preglasno, ata,“ ga tolaži notar, „da vas kdo ne čuje!“

„E, naj me čuje ta ali oni! Čemu sem tu, bi rad vedel in — basta! Ali ta Malec se dela, kakor bi bil pamet in modrost zajemal z loparjem — mi pa smo sami bedaki. ‚Le pridi, boš videl, da bo prav!‘ To je bil odgovor, če sem hotel vedeti, čemu naj postavim svoje telo v Rakovec naprodaj. Kaj mi hoče škof? Dolžan mu nisem nič, in on meni nič — in tedaj basta!“

S strahom se je oziral elegantni sin po oddaljeni družbi, če morda ne opazuje kdo smešno-prozaičnega prizora pri plotu. Ali ravno tedaj

so se gospodje stiskali okrog grofa, ki je pripovedoval, kako čvrstega zdravja je bil knez in škof, ko je zadnjič obedoval pri njem, in kako ljubeznivega vedenja. Vse je vestno poslušalo. To pa je onega na plotu razkačilo še bolj.

„In ali se je kdo kaj zmenil zame? Tu na solncu me puste, kakor pijan kmet starega svojega konja. Ko pa je prišel ta grof, ali nisi videl, kako se je vse sladkalo, kako se je vse uklanjalo kakor dračje v pišu? No, Lovre Sodar ni zadnji!“

In iz žepa je izvlekel debelo, umazano listnico ter udaril ž njo po brunu v plotu, rekoč: „Ta je grof vseh grofov — in basta!“

„Pst, pst!“ hití mladi Sodar.

„Nekaj ima ta Malec,“ prične zopet stari, „nekaj ima, ali kaj? To že veš, da je povabil škofa na Nižavo, da bo prenočil pod njegovo streho. Čemu? Če sem hotel vedeti, je trobil vedno: ‚Počakaj, vse boš zvedel; videl boš, da bo prav!‘ Sedaj pa čakam tu na vročini, kakor hlapec farovski, ki gre na vrt spat, gospodje so pa pri kosilu.“

Godrnjaje je spravil debelo, umazano listnico.

„Srečo pa ima ta Malec! To je resnica. Zadnje čase je ril po tistih jamah ter hotel kopati rudo. A zakopal je zlato in pošteni, stari svoj denar, ki si ga je Vid Lesovej prisluževal v potu svojega gorjanskega obraza. Šlo je vse

po vodi in sedaj je ta Ernest Malec, ki ga vidiš v oni gosposki družbi tam — berač, berač ti pravim.“

„Pst, pst!“

„Čemu pst? Kdor je berač, naj se ne dela, kakor bi spal na rumenih cekinih, ki jih je že davno vzel vrag — in basta! Pa šele ta sin, ta Viktor. Vedno se poja s konjem okrog in živi v veri, da je vsaj baron ali pa vitez. No, ali sedanje dni ste otroci vsi nič vredni, vsi, pravim.“

Notarju je čelo potno oroselo. Dobro je vedel, da se je govor nevarno zasukal.

„Vsi otroci ste malo prida,“ se jezi oče, „in do roditeljev nimate spoštovanja. Ne spoštovanja, ne ljubezni!“

„Tu vendar ni mesto, da tako kričite!“ odgovori notar skoraj togotno. Zdelo se mu je, da se je grofica ozirala po njem.

A stari se ne dá utolažiti:

„Pač res! Ne spoštovanja, ne ljubezni! Kdor nima otrok, je srečen na zemlji. Koliko sem napravil zavoljo tebe denarja, težko pridobljenega denarja! In kaj si sedaj? Nič. Notar hočeš biti, a še vedno sezaš v moj žep. Tebe in tvoje notarstvo moram rediti sedaj. Če ti pa rečem najmanjšo besedico, se jeziš, kakor bi stari ljudje ničesar govoriti ne smeli. Igraš cele noči in laziš za ženskami kakor turški sultan. Živeti hočeš, kakor tista bleda smetana na Nižavi, tisti

Viktor, ki mi želodec preobrača, če ga le vidim. To ti rečem, tako ne pojde dalje, in basta!“

Starec se je v resnici srdil. Na tolstem obrazu so se mu napele oči in srpo je gledal po sinu, ki je previdno molčal, da bi očeta še bolj ne razjaril. A le-tá je čutil potrebo, ohladiti svojo jezo. Ker ni imel pri roki prijatelja Malca, ki je vse to provzročil s čudnim svojim vedenjem (kakor je menil Lavrencij Sodar), je ohladil svoj srd nad sinom.

„Nikar me ne jezi, Nande,“ se oglasi zopet, „nikar me ne jezi! Ti misliš, da jaz ničesar ne vem. Ali jaz vem vse, prav vse! Včera si zakvartal pet goldinarjev in s točajkami se pečaš, kakor bi se to brez denarja dobivalo. A denar je prva stvar na svetu, to si ubij v glavo, da boš vedel enkrat in vselej!“

Ko sin (ki je predobro poznal varčno in kočljivo naravo svojega očeta) ničesar ne odgovorí, ponavlja še enkrat: „Ti meniš, da ničesar ne vem. Pa se boš prepričal, da vem vse. Če me boš dalje tako srdil, ti bom napravil nekaj, da ti bodo na glavi vstajali lasje, ki jih mažeš, kakor smo mazali nekdanj os pri vozu!“

„Da v svoji govorici ne morete nikdar zatajiti nekdanjega voznika!“ se oglasi sin zbadljivo.

Lavrencij Sodar je bil namreč v mladih svojih letih voznik ter si je potem s krvavo

skopušnostjo pridobil in pripotil veliko imovino. Sedaj, v starih letih se ni rad spominjal nekdanjega svojega posla. Samó, kadar se je v jezi spozabil, mu je ušla beseda, ki je pričala o njegovi preteklosti. Sinova opazka ga je torej še bolj razburila: „Kaj, ti se sramuješ svojega očeta? Lehko se smeješ, ker se oblačiš boljše od cesarskega sina. A nikdar ti ni bilo skrbeti, ne za obleko, ne za jed in ne za druge reči. Ali oče tvoj, otročè! (Tu mu je bil glas mehak, kakor bi se mu hotelo jokati!) . . . oče tvoj je moral stradati in preganjati uboštvo, spati na slami in piti vodo. Ti pa si ležal takoj na mehkih blazinah in drugega dela nisi imel na tem božjem svetu, nego da si usta premikaval, ko si jedel. Tako je, in basta! Sedaj mi pa očita moje vozništvo! Lepa je ta!“

„Ata,“ ga tolaži sin ponižno, „saj veste, da nisem mislil tako.“

Ali stari se ne dá utolažiti.

„Nekaj ti bom napravil, Nande, da se ti bodo ščetinili lasje. Če umrjem, ti zapustim revno pest tisočakov in ne vinarja več. Videl boš, da bo tako. Vse drugo pa dobé tuji ljudje, in basta!“

„Molčite vendar, ata, saj nisva sama!“ zdihne notar.

„Bom pa molčal, če govoriti ne smem,“ odgovori oni ostro; „dandanes očetje tako nič več govoriti ne smejo.“

Nekaj časa molčita. Stari brenči tja predse. Končno se mu kri umiri in sin se mu prične smiliti: delal mu je krivico, razsrdil se je samo nad Ernestom. Notar pa je tudi vedel, kako se mu je vesti proti očetu. Delal se je torej, kakor bi bil silno užaljen. Séde na plot tik starega, se ozre enkrat in dvakrat proti nebu, zdihne sedaj in sedaj in tuga se mu razlije po vsem obrazu. Očetu se topí srce: saj je bil to edini otrok, in — hiša je imela denar.

„Nande,“ vpraša rahlo, „Nande, ali si jezen?“

„Kako bi ne bil, če vedno ravnate z menoj, kakor tedaj, ko sem še po šolskih klopeh trgal obleko?“

Zdihne ter pogleda proti nebu.

„Staremu človeku se ne sme vse v zlo šteti,“ odgovori oče, „vidiš, jaz te imam veliko rajši kot ti mene.“

Pravil mu je na dolgo in široko o goriki svoji ljubezni, koliko mu hoče zapustiti po smrti in kako da se le zanj — za svojega edinega sina — trudi in muči. Sin takoj porabi mehko to priliko.

„Ata,“ pravi ponižno, „že dolgo časa imam željo izpregovoriti z vami o neki važni stvari.“

V hipu se prične stari bati, da bi mu sin ne iztislil kaj denarja, kakor se je pri takih domačih prepirih rado dogajalo.

„Po moji smrti,“ izpregovori hitro, „dobiš tako vse. Ali v življenju, Nande, moraš biti varčen in ne smeš zapravljati. Naj zapravljajo drugi, ki bodo na stare dni še beračili.“

Notar se ni dal odstraniti od naskoka: „Prav važna stvar je! . . .“

„Moj Bog!“ zaihti starec ter vidno obledi. „Pa vsaj nimaš dolgov?“

„Ne nekaj bolj važnega je.“

„Povej že vendar!“

„Oženil bi se rad.“

„Oženil!“

In skrbnemu očetu se olajša srce. „Čemu ne, če imaš dobro nevesto. Si že kaj izbral?“

„Sem! Upam, da bo tudi vam po godu. Dobre hiše je hči!“

„Prav tako! Dobre hiše, ta je prva, in basta!“

„Morda ste že sami ugenili?“

„Ne, ne, le govori!“

„Meto z Nižave si mislim!“ —

„K-a-j, Meto z Nižave, ha-ha!“ Stari se spusti s plota na tla. „Kaj praviš? Meto z Nižave? Hčer Ernesta Malca?“

„Ravno tisto! Menim, da mi ne bo treba brez uspeha vprašati.“

Staremu je izginila poprejšnja rahlost z lica, prikazale so se prvotne, vsakdanje, trde in neusmiljene črte.

„Glejte no,“ pravi ironično, „in jaz o tem ničesar nisem slutil.“

„Take stvari se ne razobešajo po cerkvenih stolpih.“

„Meto! A si že govoril z dekletom?“ . . . Nekako čuden, skoraj sovražen pogled šine proti sinu.

„Ne še. Upam pa, da me ljubi.“

„Ker te dobro poznam, ti tega ne verujem. Torej je še nisi vprašal?“

„Ne še.“

„Prav tako, a dostavljam še, da je nikdar vprašal ne boš.“

Zadnje besede je govoril v srdcu.

„Ata!“ —

„Nič ata! Če nimaš možgan v glavi, ti moram svoje posoditi. Meto z Nižave! Iz te moke, ljubi Nande moj, ne bo kruha. Prvič zategadelj ne, ker nikdar ne dovolim, drugič pa zategadelj, ker nikoli dovolil ne bom!“

„Ata,“ vzklikne notar kipeče, „ne teptajte mi sreče!“

„Ej, to je prazna beseda. Ti boš nesrečen! Ti, ki ti je vsaka točajka, če nosi zaručene lasé, ideal, ali kako že pravite učeni ljudje. To pravi drugim, a ne staremu, rodnemu očetu. Meniš pač, da boš sédel k polni skledi. Pa je že vse izpraznjeno, sinko! Prav vse! Ernest je berač, kakor sem ti že pravil in na Nižavi ni njegova niti opeka, ki s strehe pade.“

„Vi se šalite, ata!“

„Veruj, kar ti pravim. Saj nisi slep, a jaz poznam razmere. To vse je prišlo, kakor je moralo priti. Nekdaj je izteknil v svojo nesrečo rjavo prst tam v nižavskih gozdih. Domišljeval si je, da je izteknil železno rudo. Saj veš, kako je ril potem v zemljo, kako si je naročal delavcev in rudarjev. In kopal je in kopal in zakopal je v črno zemljo rumenjake, ki so žvenketali Vidu Lesoveju nekdam po vrečah! Privlekel si je od vseh strani strojev vsake vrste in druge ropotije. Kuhali in topili so in poizkušali vse vprek. Ali stopilo in zakuhalo se je nižavsko bogastvo, hi-hi! Rude pa ni bilo! In še danes je ni, ljubi sinko moj, in to niso šale, dragi moj!“

„Kdo bi si mislil, da je tako hudo.“

Mladi notar je govoril to že mnogo manj kipeče nego prej, ko je govoril o nesrečni svoji ljubezni.

„Hudo! Malec skriva, kar se dá. V svilo oblači svoje ženske, a še prtenina bi bila predraga, če bi jo morali plačevati s svojimi denarji. Že davno sem slutil vse in že dobri dve leti bo tega, kar mi je pojasnil denarnega zavoda agent, kako in kaj. Že takrat so ga pestili Židi in že takrat se je govorilo marsikaj! Že takrat niso več snemali lukovški mesarji pred nižavsko gospôdo klobukov z glave, ker

je skoraj vsaka kost ostajala na dolgu. Denar je — čast, in če ga nimamo, nam je odvzeta čast in slava. Takšen je oče Malec! A če ga sedaj tam-le med gospôdo opazuješ, se dela in vêde, kakor da ima kapitala preobilo in na ostajanje. V resnici pa ga tarejo na vseh ogljih dolgovi. Samo oni kislici na Višavi je dolžan nad štirideset tisoč. Ali ta ni sam, in če danes zapoje boben, se oglasi še drugih cela armada!“

„Moj Bog, moj Bog!“

Sedaj je bil notarjev glas suhoten in trd. —

„Srečo pa ima vendar! Oni na Višavi hrani celo butarico njegovih menic in če danes zažvižga, pa se na Nižavi vse podere in raznese. Meni ta kislica višavska takoj ni ugajala. Ima že tak obraz, ki ni ne to, ne ono. V prvem hipu sem vedel, da to človeče o kupčiji in trgovini ničesar ne vé. Narôči mu, naj ti kupi dva centa suhih češpelj, in videl boš, da ne bo pametno izvršil tega težavnega posla. Čemu so taki ljudje na svetu in čemu morajo ravno take ničle denar imeti? Ali meniš, da bo zažvižgal in zabrlizgal, kakor bi to storil vsak drugi, kakor bi to storil jaz, in tudi ti, sinko? Pričetkom je malo nože pobrusil, ali sedaj stavim svojo staro glavo, da se bo zagledal v tiste rumene lasé rdečelične Ane na Nižavi. Ha-ha! Na zdravje! Zavrè mu srce, zavrè mu pamet in učakali bomo, da pozabi na težko butaro menic

in da požrè Vida Lesoveja groše Malčev rudokop, kakor je že pozobal Gregorjeve! To pa vem, dragi sinko, da Sodarjevih grošev ne bo pozobal, teh pa ne, in basta!“

„Kaj mi je početi, ata?“ vpraša sin ponižno, skesano.

Sedaj je bil čisto ozdravljen!

„Kaj ti je početi? Pameten bodi in očeta slušaj!“

Sin se zamisli; staremu pa se napravi satirična poteza okrog tolstih usten.

„Jurist si, Nande, ali vendar ti hočem dobro svetovati. In to brezplačno, kar v tvoji pisarni ni navada.“

„Kaj mi svetujete?“

„Ti bi se rad ženil in pravico imaš na svoji strani. Ženi se, a ženi se modro. Ženitev je loterija, v kateri se težko kaj dobi. Navadni nespametneži ž njo vse zaigrajo. Na primeru, ta kislica višavska bo ž njo vse zaigrala, hi, hi! Ti, Nande, bodi modrejši. Kaj je ženska! Če je stara, ima vsaj to dobro, da bo zmerom stara ostala. Če je pa mlada, se pa postara, in kaj ti hasne to potem? Konec je takšen, da je vse eno in tisto.“

Sin se zagleda v jasno nebo. Sedaj ni več zdihoval. Ko sin ničesar ne odgovori, prične stari nanovo: „Ako že hočeš v jarem, vzemi — Murnovko. Ni stara, ni mlada. No, mnogo se nikdar ne postara. Doma ima hranilnične

knjižice, obligacije in gotovine po vseh zabojih. Travnik na Selih! Gozd pod Logom! To so lepe reči, sinko moj! Cenim jo na sto, na stopetdeset in to niso šale, sinko moj! Vzemi jo, in basta!“

„Premislil si stvar.“

„Vzemi jo in prav bo. Ona te tudi vzame, to vem, ker sem že malo od strani pozvedaval, hi, hi!“

Sin se zopet zagleda v jasno nebo.

„Meta ni zate, dragi moj! To bo draga ženska. Zategadelj si jo izbij iz glave!“

Satirična poteza okrog tolstih starčevih usten se pogloboči.

„Še nekaj je, Nande! Ker sva že toliko govorila, se pogovoriva še o tej stvari. Meta ni zate, ker tiči še nekaj drugega vmes, hi, hi!“

„In kaj?“

„Nič posebnega! Malenkost! — Vzel jo bom — jaz!“

„Vi, ata?“

„Jaz, in basta! Z Ernestom sva že vse do- gnala, ljubi sinko moj, hi, hi!“

Mladi se ni mogel zavedeti od strmečega začudenja, ker ravno v tistem hipu so zagrmeli možnarji in dvorni kapelan je prihitel k družbi z novico, da je knez in škof pri vходу v vas stopil z voza in da bo takoj na mestu. Govorica potihne. Vse je osuplo in velik nered nastane v družbi.

„In mi ga pričakujemo tu,“ vzklikne župnik Blagor, „in vsak človek je moral vedeti, da bo izstopil zunaj vasi!“

„Tu je,“ odgovorijo drugi.

Počasi je tedaj po vaškem trgu prikorakal knez in škof Janez Evangelist. Bil je tiste dni star že skoraj sedemdeset let. A starost mu ni mogla skloniti visokega telesa. Kakor neomajjan hrast je bil in nekaj poetičnega je obdajalo velečastno mu podobo. Ali tega poetičnega vtiska ni napravljial ves ta blesk, ki ž njim obdaja cerkev svoje kneze, niti vijoletni talar, niti z zlatom obrobljeni predpasnik. Tudi ostro risani obraz, ki je kazal strogo aristokratske poteze, je poviševal imenitnost knezovega vtiska, ali poezija je kipela edino le iz modrih oči, ki so izmed bleska z neskončno ljubeznijo opazovale pregrešni svet ter že naprej oznanjevale, da rade odpuščajo. Knez Janez Evangelist je imel globoko modre oči, katerih miloba še sedaj ni pozabljena in še sedaj uživa nekaj zgodovinskega spomina.

V solncu se je žarilo zlato na njegovi obleki in obdajala ga je tolpa v srebru in zlatu. Ali nad zlatom in srebrom je prevladal rahli knezov pogled. —

Ugledavši družbo pred župnijo, sname knez takoj triogelnik z glave ter ga ponosno odda lakaju. Potem pa ročno pristopi in poda roko domačemu župniku, da jo poljubi.

„Kako sem srečno iznenaden, da vas vidim tu, eksclenca!“ ogovori z zvonečim glasom grofa Antona.

Cerkveni in posvetni aristokrat si podasta roko in grofu je žar sreče za nekaj trenutkov omečil ostri obraz.

„Knežja in škofovska milost,“ odgovori grof vdano, „tudi moja hči si ni hotela kratiti sreče današnjega dne!“

„Pobožnega otroka imate, grof Anton! Znano mi je in iz srca vam voščim srečo k temu.“ —

Kontesa Lina je prihitela z žarečim obrazom. In ko ji je podal knez belo svojo roko, je padla na kolena, da bi poljubila prstan na tej roki. Rahlo in galantno jo je dvignil. Pri tem pa kazal vedenje pravega kavalirja, kar je knez Janez Evangelist v istini tudi bil, povsod in pri vsaki priliki. V družbi se je videlo nekaj dolgih obrazov, in pozneje se je morda tu in tam izrekla hudobna beseda o tem, kako se je knez vèdel nasproti grofici. A knez Janez Evangelist se je tolažil z izrekom: Honny soit qui mal y pense. —

Z bistrim pogledom je premeril potem drugo družbo. Nekaj se jih je sililo spredaj in bili so si v svesti, da jih né bo prezrlo knežje oko. Drugi, manj veljavni, so morali ostati v ozadju. A najzadnji, skoraj pri župnijskem zidu, se je

tiščal stari kapelan Primož Varen. V večnih potrebah je služboval pri gorski cerkvi, jedel sok, pil vodo ter razdajal vse, prav vse, kar mu je donašala uboga službica. Danes je prišel, da bi videl svojega kneza in škofa. Bila sta součenca nekdej, ali pri njem — kapelanu brez konkurza — ni to veljalo ničesar. Prišel je v slabi obleki, na nogah pa je nosil obuvalo trdo okovano, kakor ga nosijo kmetje v pogorju. Niso se ga razradostili tovariši in čuli so se glasovi, da bi bil prav naredil, da ni hodil tega slavnostnega dneva od doma. Tik zida se je torej skrival, da bi ga ne opazil knez. A opazil ga je vendar. Množica mu je morala napraviti prostor, in prej nego se je Primož Varen zavedel od sreče, mu je držal knez že obe roke ter vzkliknil: „Primož, ali tudi še živiš? Gospod je nama obdal z večnim snegom trudni glavi. Moj Bog, kje so časi, ko sva vsako pomlad opazovala, kako so švi-gale lastavice pod sinjim nebom? Ali se jih še kdaj spominjaš tistih dni? In svetega Vida donečih zvonov?“

Tužno pristavi:

„Prelepo poje svet'ga Vida zvon,
kater'ga slišal več ne bom!“

„In svetega Vida donečih zvonov, ali se jih še spominjaš? Morda jih nikdar več slišala ne bova!“

Obrne se k družbi:

„Sedaj je čas, da gremo v cerkev!“ Vzame slugi triogelnik, si pokrije glavo ter odide s spremstvom v župnišče. Primožu Varnu pri zidu pa so kakor lešnik debele solze lile po licu: „To je knez, to je pravi knez!“

Štirinajsto poglavje.

Ein gutes Volk — und Vater dieses Volkes,
Das, dacht' ich, das muß göttlich sein. —
Don Carlos, III, 10.

Knez in škof Janez Evangelist je ravnokar prestopil cerkveni prag ter šel, obdan z mnogoštevilnim spremstvom, pred véliki oltar. Po cerkvi je natlačeno pobožnega ljudstva, a navzlic temu vlada sveta tihota po visokem prostoru. S kora samo pojemajo glasovi veličastnega speva: „Ecce, sacerdos magnus!“ Povsod goré med zelenjem in cvetjem sveče in svečice. Vmes pa plavajo oblaki vonjavega kadila in dišava se razprostira okrog vitkih stebrov. Pri vélikem oltarju plamté posebno debele sveče in njih dim se dviguje kvišku in kakor s tenčico prepreza podobe in oltarno zlatnino. Pri barvanih oknih prihajajo solnčni žarki v božji hram in objemajo svetnike in arabeske, da se blesketajo in mnogovrstno izpreminjajo. Vladala je tista poezija, ki je tako bogato vpletena med obrede katoliške cerkve.

Bogomir Lesovej je slonel pri zidu in skoraj omamil ga je ves ta blesk, ki ga je danes prvikrat opazoval. Posvetnjak je bil prišel v cerkev, ker je vedel, da pride tudi Ana. Nekaj časa jo je iskal med množico v cerkvi, ali brezuspešno. Potem pa se je voljno prepustil vtiskom blesteče božje službe. Sam knez in škof je opravljal sveto mašo. Po dokončanem opravilu pa je odšel v zakristijo.

Tedaj je bilo, da je Bogomir Lesovej dvignil pogled proti visokemu oboku. Nad zakristijo pri širokem oknu, kjer je bil gospôdi odmenjeni prostor, je slonel grof Anton ter premikal ustna v neprestani molitvi. Napravljaj je križ za križem in se skesano trkal na prsi. Tik njega je stala ponosna in nedosegljiva grofica Lina v čarobni svoji krasoti. Mrzlo se je ozirala po množici pod sabo, in tedaj, ko je Bogomir dvignil obraz, se je srečala s pogledom njegovim. Niti črtica se ji ni izpremenila na zornem obrazu, ali vendar se je Bogomiru dozdevalo, da se je nekaj trenutkov na njega oprlo njeno oko. Takoj se je obrnil proti oltarju ter izkušal misli prestaviti na drugo mesto. Obračal se je po cerkvi ter prešteval s trakovi in venci olepšane otroške glavice. Tudi bele peče je pričel šteti — ali končno je vendar zopet dospel s pogledom do širokega okna, kjer je kakor kip nepremično stala kontesa Lina. In zopet se mu

je dozdevalo, da ga opazuje mrzlo njeno oko. Tako se mu je zgodilo dvakrat in trikrat. Končno pa se mu vsilijo v spomin še Prešernovi verzi:

„Trnovo, kraj nesrečnega imena;
Tam meni je gorjé biló rojeno
Iz dveh očés prečistega plamena.“

Postane mu pretesno v širnem hramu in pot mu oblije čelo. Prerije se med množico do izhoda ter stopi duševno prečudno utrujen na jasni dan, kjer je solnce obsevalo bele šatore in kjer so zvonovi bučali iz visokih lin. —

* * *

Po dokončani birmi je šel knez in škof na Nižavo, da bo gost pri Ernestu Malcu. Spremljevala ga je dolga vrsta voz, tako da se je prostorni dvorec v hipu prenapolnil. V dvorani so sedli k obedu, pri katerem je nadvladala duhovščina. Ženske so bile izključene; v tem je bil knez tako strog, da se niti domači gospe ni odkazal prostor pri mizi. Knez je navadno le malo časa ostajal pri obedih, med katerimi ni rad govoril veliko. Tudi danes je kmalu vstal ter odšel v svoje sobe. Gospode pa je prosil, naj še ostanejo, naj, če se jim ljubi, tudi kaj zapoje. Vse je radostno o toliki prijaznosti, sevé mirno radostno. Kopica mladih duhovnikov skoči

v kot, in komaj se dobro vrata za škofom zapro, že pojó: „Preljubo veselje, oj kje si doma?“

Hišni gospodar sili družbo jesti in piti. Kjer se mu ponudi prilika, stiska roke, in kjer le more, naglaša z veliko navdušenostjo, kako je srečen, da ga je knez in škof tako visoko počastil. Knezova strežaja donašata težke posode ter servirata z nekako ponosno galantnostjo jed in pijačo. Staremu Primožu Varnu pa se je stajalo srce, videč te strežaje v taki pridnosti. In ko mu eden prinese starega vina, se mu zasveti oko. Priljudno natoči kupo, pograbi onega za rokav, s srebrom obrobljeni, rekoč dobrovoljno:

„Pij no, in ne strézi vedno, hudika!“

Strežaj prime leno za kupo in s kisl-ošabnim obrazom posreblje nekaj kapljic. Mož je hotel s tem nekako na vnanje pokazati notranje prepričanje svoje, da je pri takih prilikah knezov lakaj morda mnogo več nego župnik s pogorja. Po črni kavi, med katero so mladi duhovniki popevali: „V gaju zelenem na lipovi veji“, je pócila vest, da bo knez sedaj delil svoje audience. Govorica takoj utihne in marsikomu se je videlo na licu, da mu vest ni prav po godu. Zapuste obednico in se preselijo na koridor. Kmalu se prikaže galonirani škofov strežaj — in izreče prvo ime. Poklicani se pretrese, si pogladi s kariranim robcem obraz, si pogleda

malo pod noge — in odide za slugo. Mnogo jih pride na vrsto: potem pa se vračajo, ali potrti, ali pa radostni, kakor je knez ravno delil svojo milost ali nemilost.

Naposled pride zopet sluga ter zanoslja: „Gospod Filip Tekstor!“

Le-tá urno pristopi. Pri strani ob zidu se je tiščal in nihče ni hotel govoriti ž njim.

„Kaj hoče ta izprijeni dijak pri knezu?“

Skoraj glasno so se napravljale take in enake opazke. Ali Filip odide s strežajem. Pri vstopu v visoko škofovo sobano se mu nekoliko skrči visoka oseba. Pri vhodu obstoji. Ker so bile pri oknu spuščene zavese, je vladal skoraj mrak v prostoru. Knez je bil, kakor znano, jako nervozen, zategadelj ni ljubil jasnih, solnčnih žarkov . . .

Ravno vhodu nasproti je viselo na steni velikansko zrcalo. Ko se mu oko privadi mraka, opazi Filip, dvignivši pogled, ondi v steklu temno svoje obličje.

Knez, sedeč na mehkem stolu, obrne obraz proti njemu. Z belo roko, na kateri je tičal drag kamen, pa si je dal opraviti pri cvetju, ki je v dragoceni vazi stalo na mizi.

„Poklical sem vas,“ izpregovori zveneče, „ker ste po grofu Antonu izrekli prošnjo, da bi smeli z mano govoriti. A sedaj bi rad vedel, kaj hočete vi od mene?“

Ko se Filip ne gane z mesta, se zgrbanči čelo knezu in škofu. V veliki milosti mu je delil avdienco, a sedaj neče izkazati spodobnega počaščenja višjemu svojemu pastirju; sedaj tiči pri vratih in niti koraka ne stori, da bi poljubil prstan na blagoslovljeni roki. V tem pa je bil škof Janez Evangelist jako občutljiv!

„Kaka je torej vaša želja?“ vpraša znova ter nekako strastno prime za zlati križec, ki mu je visel črez prsi.

„Knežja milost,“ odgovori oni mehko, „prišel sem k vam prosit — miloščine in sedaj sem v stiski, kako bi besede uvrstil, da bi vam, knez in škof milostivi, prijetno donele in vam ne utrudile visokega duha. Dana vam je oblast, dane so vam moči in pravice in izročeni vam je toliko talentov, da vam bo težka odgovornost, če jih ne boste obračali v prid.“

Knez vstane s svojega sedeža. Nekje pri oknu pa je bil prišel solnčni žarek v sobo ter mu obsijal prstan na roki, da švigajo iskre ž njega. Ta govornica, ki je bila nenavadna za knežje uho, je pri tej priliki vendar povikšala pozornost pri knezu.

„Vi ste dejali, da prosite miloščine,“ izpregovori dobrovoljno, „a reči moram, da vaš govor ni tak, ki bi vzbujal usmiljenje in dobrotljivost. Toda moje srce je mehko in kjer sem videl v resnici potrebo, sem delil vedno s polno roko,

ker je nam ravno dan poklic celiti rane in brisati solze.“

„Lep in blag je ta poklic! Ali miloščine ne prosim zase, pač pa za trpina, ki nosi na svojem telesu toliko ran, da jih niti Job ni toliko imel v najhujši svoji nesreči; ki je prelil že toliko solzá, da bi se napolnilo ž njimi jezero; za trpina, ki je tako nesrečen, da se joče zemlja sama pod njim.“

„Kdo je to?“ vpraša knez sočutno.

„Ta trpin“ — in Filip v strasti pristopi, — „ta trpin, knežja milost, je ubogi narod, stanujoč in zdihujoč po ubornih slovenskih kočah, narod, ki tava v duševni temoti od stoletja do stoletja kakor bolnik, ki ne more niti živeti, niti umreti.“

Ko škof ničesar ne odgovori, nadaljuje Filip: „In vi, knez in škof milostivi, boste vprašali sedaj, čemu vam vse to pripovedujem? Vprašali boste: ali nisem v ljubezni služil svojemu stanu? Ali nisem delil dobrot svete vere z vdanostjo in prepričanjem? Ali nisem pohajal bolnikov na revnih ležiščih ter jim vlival tolažbe v dušo, ko se jim je odpirala večnost? Ali nisem vestno delil med ubožce, kar mi je ostajalo od mize, in ali nisem vsekdar učil ljubiti svojih sovražnikov ter jim odpuščati vsako krivdo? Blaga dela so to in večno plačilo vam izostalo ne bo! Dane pa so vam še višje moči in pravice

in izročeni so vam talenti, a nekaj ste jih zakopali v zemljo, kjer leže brez prida in koristi. Kaj ste storili za narod trpeči? In če bi le-tá od najvišjega pastirja svojega zahteval račune, bi morali vi, knez in škof milostivi, s krvjo obliti spoznati, da se opravičiti ne morete!“

„Ostre so vaše besede!“ odgovori knez, ne v srdu, ker je vsekako občutil, da sveti ogenj, plapolajoč v mladi duši, vsaj nekoliko opravičuje predrzne besede.

„Čul sem že o vas fantastih,“ ponavlja knez, „a da ste tako žaroviti, nisem menil. Toda svet ni takov, kakor se slika v vaših dušah. Višjih razmer zahtev še ne poznate, Filip Tekstor! Če pa boste kaj časa živeli, jih boste tudi spoznali!“

„Višjih razmer zahteve,“ vzklikne Filip, „kaj so li drugega, nego pregreha zgodovinskih časov? Niso jih poznali naši apostoli, niti učenci in nasledniki njihovi. Te višje razmere zahtevajo, da mora okostenéti vsak ud naše družbe, da si mora zamoriti sam sebi duha, da mora potem nositi vedno mrtvo srce v sebi, mrtvo srce, če tudi cvete naokrog pomlad, pojo ptice pod nebom in se žari priroda v vsej svoji krasoti. Višje razmere so samo izgovor in vsak, kdor se ne upa na pekoče solnce delapolnega življenja ter bi rad prespal trenutke bodočnosti v senci duševne lenobe, ima te razmere takoj pri roki in opravičuje ž njimi brezplodno svoje

postopanje. Ali vi, knez milostivi, se sklicevali ne boste pri svojem blagem srcu nánje in če se bo zbral narod okrog vašega prestola, pomoči in rešitve proseč, tedaj mu ne boste odgovorili: tiči v temi, ki si tičal do sedaj v nji, ker višje razmere zahtevajo tako.“

„Moj Bog, kaj mi govorite!“

„Vaša milost, bodite milostivi in dovolite mi, da izgovorim. Le malo besed mi teži še dušo in takoj hočem končati!“

„Govorite torej!“

„Stolica svetega Maksima, ki vam je izročena v teh dnevih, se dviguje kakor siva skala iz minolih časov našega naroda. V njenem znožju je trpel narod in njegove usode so pljuskale sedaj burno, sedaj rahlo ob njo. Na nji so sedeli možje različne narodnosti, plemiči, ki so v mehkem življenju tratili čas in o katerih se sedaj še samo to ve, da so se rodili in da so končno v Gospodu zaspali.“

„Ostro sodbo izrekate. A mladi svet je že tak.“

„Sodbo prepuščam drugim. Nikakor ne štejem vašim knežjim prednikom v zlo, da niso bili drugačni. Kar je v življenju (o večnosti, knežja milost, ne govorim) najvišje, tega niso poznali.“

„In kaj je to?“ vpraša škof radovedno.

„Ljubezen do materinega jezika! Kdor je ne pozna, stoji v življenju s prozo v srcu in

svetišče najvišjih vzorov mu je za večno zaprto. Spoznanja grenke pijače mora piti, ne da bi ga tolažila poezija, ki veje iz materinih sladkih glasov. Življenje mu je temna noč, po kateri razsaja vihar in v kateri so se vesoljnega obnebjata svetle zvezde zavile v goste megle. Življenje mu je, kakor starodaven gozd, v katerem so okamenela drevesa in okamenele veje na njih.“

Ko škof ničesar ne odgovori, nadaljuje: „Najlepši trenotek v življenju, visoki gospod, je pač tisti, ko se človek zave te poezije, ki je ž njo obdana domačega jezika vsaka beseda; ko se človek zave, da mora ta jezik ljubiti nad vse. Dobro ga se še spominjam tistega trenotka! Vsa se mi je pretresla duša, ali svet okrog mene se je hipno praznično preoblekel. Solnce mi je sijalo še enkrat tako svetlo pod visokim nebom in cvetoča pomlad na desni in levi se je usipala še enkrat tako žarovito materi zemlji iz srečnega osrčja. In tistega, ki je umiral na Golgoti, prosim vsak dan, da bi tedaj, ko bom s smrtnimi boji moral zapuščati to naše življenje, da bi tedaj zveneli okrog mene domačega jezika glasovi, da bi mi tedaj napolnjevali dušo tisti mogočni občutki prve ljubezni — do materinega jezika! Ali vaši predniki,“ dostavi Filip z mrtvim glasom, „niso je poznali te ljubezni, in zategadelj se tudi nikdar niso zavedeli tiste

grozne bede in revščine, ki je od očetov časov trla rod, ki se je zbiral okrog staroslavne stolice sv. Maksima!“

Nekaj časa je vladala tihota. Knez se zamisli.

„Morda je nekaj resnice v vaših besedah!“

In po sobi prične hoditi. Pristopi k oknu ter dvigne zaveso, da prisije solnce v sobo. Pred njegovim pogledom se razprostira rumeno obsejana ravnina; zlato klasje se ziblje v pišu, zeleni travniki se širijo vmes in štrleči vinogradi se vrste med zračnimi logi. V ozadju pa se dviga ponosno gorovje s kipečimi svojimi vrhovi, ki na njih počiva skoraj večni sneg. Knez se zamisli v pokrajino.

„Krasna zemlja,“ pravi mehko, „in dozdeva se mi, da sem še včeraj tekal otrok okrog domače hiše. Tedaj tudi nisem poznal drugega jezika, nego tistega, ki ga je govorila rodna mi mati.“

„In vendar,“ pristavi otožno, „koliko časa je preteklo od tedaj. To pa je resnica: poezija, ki veje iz materinega jezika, je večno resnična. To čuti človek najbolj tedaj, ko v sivi starosti zapušča življenje.“

Filip je bil med tem časom tudi pristopil k oknu.

„Da, knežja milost, lepa zemlja je zemlja slovenska. Ali, kar jo diči najbolj, to je rod, prebivajoč po nji. Dolgo časa je ležala nemštva skala nad njim, in da ni poginil pod njo, priča

dokaj, koliko plodnih moči mora imeti v sebi mali, a prečudni ta narod. Prebudil se je zopet, a prebudila ga je samo ljubezen do materinega jezika. Na vseh mestih se je razpočila in razmelinila nemštva skala in studenci narodne ljubezni udarjajo na dan, kakor udarjajo po dolgem deževju hudourniki iz zelenih bregov. Za vse, kar ima, ima narod slovenski zahvalo dajati svojemu jeziku. Moč tega jezika ga je prebudila iz smrtne spanja. Ali sedaj, ko se je ravnokar prebudil, je še slaboten, opoteka se sèm, opoteka se tjà in podstave nima, ki bi se stalno oprl na njo. Nima vodnika, nima pastirja in tako je naravno, da se moči drobe in da deluje vsaka glava in glavica po svoji volji. Ni ga stebra, da bi se okrog njega kristaliziralo narodno delo. Ali naj vam še dalje govorim, knežja milost? Pri takih razmerah je dana velika naloga knezu in škofu, sedečemu na stolici sv. Maksima. Moral bi zapustiti vzvišeno svoje mesto ter iti med narod. Prijeti bi moral za prapor, kakor vojnih čet zapovednik v najvišji nevarnosti in biti prvi narodni vojniki, pravi narodni vojskovođa, katerega beseda bi se čula tudi v najoddaljenem mestu. Bil bi naroda pravi oče in do neba bi ga povzdigoval rod hvaležni. Lepšega življenja, kakor bi ga imel takov knez in mož po volji božji, si misliti ne morem. In to je, kar sem vam povedati hotel.“

Zopet se zamisli vladika. Končno pa izpregovori zaspano:

„Kako pravi don Filip:

„Ich ließ euch bis zum Ende reden — Anders,
Begreif' ich wohl, als sonst in Menschenköpfen,
Malt sich in diesem Kopf die Welt —“

Na stežaj so mi odprta groba vrata in stolica svetega Maksima postane kmalu sirota. Kaj hočem jaz? Morda poznejših kdo, morda! Zbogom, mladi prijatelj!“

Knez pozvoni. Videti je bilo, da neče dalje govoriti. Strežaj stopi v sobo. Filip odide z globokim poklonom.

„Torej tudi mrtvo srce!“ zdihne sam pri sebi . . .

Zunaj na koridoru so čakali gospodje. Nekateri so popraševali Filipa, o čem je govoril s knezom in toliko časa. Ali v tistem hipu je stopil škof iz svoje sobe.

Vsi se globoko priklonijo.

„Opraviti želim kratko molitev v vaški kapeli in želja moja je, da me spremite — tu se obrne knez k staremu župniku — vi, gospod župnik Skala.“

Skala, vesel sreče svoje, naglo priskoči ter pritisne svojá ustna na blesteči dragulj na knezovi roki. Janez Evangelist si pokrije glavo in odide v milostnem razgovoru s Skalo. Za njim odide vsa družba.

Ko so bili odšli gospodje in je Filip sam ostal na hodniku, je imel priliko čuti ta-le razgovor v zapuščeni obédnici.

„Pij še enkrat, Lovre!“ se čuje hripávi glas domačega gospodarja, „pij še enkrat, raca pijana, in veseli se z mano, da se je stvar tako dobro končala. To ti je starina, da je nimaš enake v svojih kletih, dasi imaš vina obilo.“

Glas Ernesta Malca je oznanjeval, da je bil mož pil nekaj črez mero.

„Le pijva ga!“ se oglasi Lovre Sodar. Začuje se žvenket kup.

„Ali meniš, da bodo res sedali na limanice?“ vpraša Lovro tleskaje z ustni.

„Boš videl! Kakor muhe na medeno satje, če ga postaviš na solnce!“ odgovori Ernest kričé. „A sedaj morava za njimi, ti suknjarji so silno občutni. Še enkrat pijva!“

Zopet sta pila.

„A, da ostaneš mož beseda, Lovre!“ in čulo se je, kako sta vstala tedaj ter se bližala izhodu. — „Mož beseda kakor skala! Nekaj tisočakov se ti smiliti ne sme.“

„Moji tisočaki so tvoji, kakor rečem, in basta!“ bleketá Lovre. „A kar si obljubil, moraš tudi izpolniti, saj veš!“

„Aha,“ pravi Malec, „zanesi se name! Mesec dni ne bo preteklo in lahko se boš ženil, hi-hi!“

„Meta bo moja!“

„Kakor sem rekel, tvoja!“

„In basta!“

Filipa so zapuščale moči. Grozne besede so ga opalile kakor blisk, naslanjal se je k steni in nekaj trenutkov je slonel v resnici skoraj brez zavesti. Poštenjaka stopita na hodnik.

„Ta blede obraz,“ se zajezi Sodar, „morda je kaj slišal.“

„Naj sliši,“ odgovori oni, „ta tako ne šteje. Ali hitiva, da jih doideva!“

Nerodno odlezeta po stopnicah. Filipu se napravlja tema pred pogledom in zavedel se je groznega položaja šele tedaj, ko sta bila onadva že davno odšla. —

Petnajsto poglavje.

Krotka je nje duša
kano golubova,
a nje ime sladko
kano med cjelova.
Al šta mi to hasni
dobro najugodnje,
kad nebo i zemlja
razstavlja me od nje!
Stanko Vraz.

Filip Tekstor je sam ostal na hodniku. Ko so odšli gospodje, mu je bilo, kakor da se je prebudil iz dolgega spanja. Živo čuti, da je sedaj dospel do razpotja v svojem življenju in odpre se mu bodočnost suhotna in solzna. To je vedel, da tu ostati ne sme. Moral bi si izrvati

srce iz svojega telesa, ako bi moral gledati, kako bosta brezsrčna starca izvrševala svoje naklepe.

Do danes se je včasih še vedno tolažil, da morda ta čuvstva, ki so mu živela v srcu, niso ljubezen. Ali da so samo ljubezen, kakor se ljubita brat in sestra. Zdaj je vedel, da ni tako, zdaj je vedel, da je to, kar mu je težilo že toliko časa dušo, boleča, brezupna ljubezen.

Oditi je hotel, oditi je moral! Prej pa, nego je zapustil kraj, kjer mu je padlo v srce seme prve ljubezni, je moral še enkrat videti njo, katere podoba mu je tako jasno živela v duši. Poprej jo je videl, ko je hodila po vrtu. Gre tjã. Med potjo si dela sklepe, kako ji bo govoril. Kakor iskra se mu utrne sedaj v trpečem duhu sladka misel, da ji mora govoriti o svoji ljubezni ter ji povedati vse. In takoj je trdno sklenil, da ji odkrije vse, kar je nosil toliko časa skrito v sebi, da bi svet ne brusil jezikov in ne metal na čisto njeno podobo umazane svoje pozornosti. To vse ji je hotel povedati, da se vsaj v srdu ne bo spominjala njega, ki se je kakor Ahasver napravljal v daljnji svet.

Dã, vse ji je hotel povedati! Ponosneje je stopal nato med gredicami, kjer se je žarilo cvetje pozne pomladi. In bilo mu je, kakor da so dišave tega cvetja napolnile tudi srce njegovo, tisto ubogo srce, kjer je poganjala na

kamenitih tleh nesrečna ljubezen krvavo cve-
toče svoje vrhove.

Urno stopa dalje. Poznal je vrt in dobro
je vedel, kje bo dekle. V najdaljnješem kotu
je stalo nekoliko starih hrastov, velikanov z
obrastlimi debli. Pod njimi v senci se je skri-
vala mala miza in klopi.

Tu sèm je bila prišla Meta tisto popoldne.
Nekaj časa je brala v knjigi. Ko je Filip pri-
hajal, je slonela z glavo ob starem deblu, pri
katerem je sedela. Knjigo je bila odložila tik
sebe na mizo in lehnò položila roko nanjo.

Tako v mislih je sedela in gledala za oblaki,
ki so pluli visoko po nebu ter se ravno tedaj
žarili v zlatu zapadajočega solnca. Obrnivši oko
od rumenih oblakov, vidi pred sabo Filipa Tek-
storja. Ni ga še opazila, ko je bil pristopil. Po
bledem obrazu se ji razširi svit sreče, ki pa
takoj zopet izgine. Opazivši goreče poglede nje-
gove, je vedela takoj, da mora napočiti ta tre-
notek. A sedaj, ko je napočil, se ga je ustrašila.
Iz srca ji zakipi kri ter ji napolni mlado lice.

Nem je stal Filip pred njo. S srečo na
obrazu in s cvetjem v srcu je bil prišel. Ali
pri njenem pogledu se razpršijo vsi upi, sreča
izgine in hitro se posuši cvetje. Prešine ga
bliskoma grozna misel, kaj potem, če bi ga
ona tudi ljubila. Bila je to strašna pregreha,
ako bi jo s prokletstvom svojim potegniti hotel

s sabo v prepade temnega življenja. Nikdar ne! Globoko na prsi se mu povesi glava. Videč ga v tej revščini, se raztopi dekletu mehka duša in solze ji zalijejo oko.

„Meta!“ izpregovori Filip, ko je utolažil notranje boje. „K tebi sem prišel!“

Ne upa se mu pogledati v obraz, da bi ne opazil solz, oko ji kalečih.

„Prišel sem ti povedat,“ nadaljuje zamolklo, „da moram še danes oditi, oditi daleč po svetu. Ker pa vem, da bodo metali kamenje za mano, mi očitali nehvaležnost ter obdali s črnimi sencami moje ime — zatorej sem prišel k tebi!“

Beseda mu zastane; kar ji je hotel povedati, vse je bil sedaj pozabil. Iskal je po kotih svoje duše, kjer se je bila ravnokar razcvela mlada in krasna pomlad — ali sedaj je bilo vse prazno in ostal je le črni pepel nekdanjih spominov.

Naposled sede k mizi, nji nasproti. Meti pa so se bile na licih še bolj razvile rdeče rože čistega devišтва.

„In glej, Meta,“ prične zopet ter si nasloni na mizo z rokami obraz, „naj svet misli, naj svet sodi, kakor mu drago! Ali ne hotel bi, da bi tudi ti imela o meni take spomine, da bi tudi ti sodila tako, kakor bo sodil svet. Ne hotel bi, da bi se tudi v tvojo dušo vtisnila črna moja podoba. Pa čemu ti pravim to, Bog moj, čemu?“

Filip umolkne in rahel zdih mu pride iz srca.

Z vsemi močmi je iskal besede, le ene besede; in bogve, da bi mu ne bila prišla le-ta beseda črez ustna — da se ga ni usmilila ona, zavoljo katere je boril silni boj s svojo dušo.

Dekletu se je milo storilo. Rahlo mu dene mehko, belo svojo ročico na glavo, rekoč: „Filip, poglej mi v obraz — in povej mi, da me ljubiš!“

In zardela je, kakor mladi rožni cvet spomladi.

Po njem pa se razburijo vsa čuvstva in pozabljen je svet okrog njega, pozabljen in vtopljen v večno temo, iz katere se mu svita le njena krasna podoba. Ona v sramežljivosti svoji vstane. Tudi Filip vstane in vzklikne srečen: „Meta!“

Ležala mu je na prsih. In brez besedi, brez besedi pritiska k sebi njeno glavico.

Ali je bil to greh, da sta se revna črviča v neskončni stvaritvi tako ljubila? Narava se ni zavila v temo in na nebu je še vedno rumenela zarja zahajajočega solnca. Nekje tam gori v razprostrtih vrhovih starih hrastov je sedel kos na veji ter pošiljal v hladni večer milobno svojo pesem. Ta pesem je donela po gaju in sladki njeni glasovi so prihajali tudi v dvoje prekipavajočih src tu doli ter se družili ondi s harmonijami ljubezni, s harmonijami sreče.

Iz te sreče ju prebude lehni koraki. Nepričakovano je bil prišel po peščenem potu knez Janez Evangelist. In sedaj je stal pred njima v vijoletnem svojem talarju in z zlatim križem na prsih. V roki pa je držal s srebrom kovano knjigo, brevir svoj. Knez je na deželi svoje molitve rad opravljal pod milim nebom. Zategadelj je bil tudi tisti dan prišel na nižavski vrt in, po peščenih stezah hodeč, prebiral sveto knjigo. Po obrazu se mu razširi nekak dobrovoljen smehljaj.

„Tu je vir vašemu navdušenju, Filip Tekstor. Cherchez la femme!“

Ponosno se obrne, odpre knjigo ter počasi odide.

Šestnajsto poglavje.

Don Cesar: Und seine Schwester!

Chor: Wehe! Wehe! Wehe!

Chor (Bohemund): Es ist gesprochen,
du hast es vernommen,

Das Schlimmste weißt du, nichts ist
mehr zurück!

Schiller: Die Braut von Messina.

Proti večeru tistega dne je sedel Ernest Malec v svoji sobi. Odtegnil se je družbi, ker je hotel sam s sabo premisliti še enkrat vse dogodke, ki jih je ravnokar doživel. Ali najprej je hotel govoriti tudi s hčerjo Meto, da bi se še danes vse dognalo. Ukazal je bil strežaju,

naj poišče gospodično. Zdelo se mu je, da je predolgo ni. Malo ga je pričelo skrbeti in po mehkem stolu se je premikal tja in sem. Tu in tam si je potipal z roko za vrat. Imel je občutke, da ga hoče zavrtnica zadušiti.

„Kje tiči toliko časa?“ reče jezno, pograbi steklenico na mizi ter si nalije črnega vina v kupo. Ko je izpil, se zajezi na muhe, ki so mu sedale po potnem obrazu. V srdu je z modrim robcem tolkel za njimi.

„Saj je huje to čakanje, nego sem menil. Preklicana golazen!“

In zopet je vihtel modri robec po zraku. Tedaj je prihitela hči Meta v sobo.

„Tu sem, ata!“

Bila je rdeča kakor cvet.

„Kje si bila, da te tako dolgo ni?“ vpraša stari s kislim glasom.

„Na vrtu!“ odgovori in nehote je še bolj zardela.

„Čemu ti je treba toliko krvi v licih. Saj se ne kuri na vrtu! Ha-ha!“

Dajal si je pogum, zategadelj se je glasno smejal slabemu svojemu dovtipu.

„Sédi, Metka, sédi!“ pravi mehkeje. „Sedaj je škof na vrtu in gospodje so se razkropili. Sedaj utegnem in s tabo sem hotel govoriti. Jezna pa mi ne smeš biti! Imaš nekaj vojaškega, nekaj odločnega, kar še celo mene, ki

sem vendar tvoj oče, včasih spravi v strah. To bo revež prihodnji tvoj mož!“

Zopet se je smejal, da bi ga ne zapustil pogum.

Hči sede tik njega na stol.

„Tako je prav! Tu sédi tik mene!“

S tolsto svojo roko tipa po mehki njeni ročici.

„Silno te imam rad, Metka!“

In zopet gladi njeno ročico.

„Rajši od Viktorja, ki mi venomer zapravlja denar. A tudi ti me moraš rada imeti, to ti rečem!“

Tu izpije kupo vina.

„Malo vina potrebujejo moje stare kosti,“ se opravičuje, potem pa se ji znova sladká:

„Rad te imam, in ti mene tudi, ali ne, Metka?“

„Da, da!“ odgovori Meta hitro.

„Nekaj bi te prosil, otrok sladki! Nekaj mi moraš na voljo storiti!“

„In kaj, ata?“

Stari si briše z robcem plešasto glavo. Sedaj je prišel odločilni trenotek, a vedel ni, kakšno besedo naj rabi, da bi dekle ne skipelo. Zagleda se v arabeske na steni ter premišljuje.

„Nič takega,“ odgovori počasi, „da bi se ti bilo bati. Ha-ha! Ženina imam zate, ha-ha!“

„Ženina?“ Vsa kri ji izgine z lica in kakor blisk se dvigne s svojega sedeža. Stari se dela, kakor da ni opazil vtiska svojih besed.

„Prihajaš v leta, Metka, in starost je najhujša bolezen pri dekletih, ha-ha!“

Neprijetno se je smejal.

„Tu pa se je častitljiv mož, dober mož, oglasil pri meni in poprosil za tvojo roko. Dejal sem si: dekle prihaja v leta, a snubači so bele vrane. Prideš v leta. Tista mehka kožica na licu se izgubi, izgubi se tudi svetlost las in šibkost telesa. Potem pa snubačev ni. A sedaj se je oglasil častitljiv mož, poštenjak, in vzeti te hoče.“

Ni ji gledal v obraz, ko je govoril te besede. Meta je slonela pri stolu ter skozi okno obračala pogled na večerno zarjo, zlatečo sivo gorovje. Dobila je bila nekje kos belega papirja in ga trgala mehanično, da se je pred njo po parketu napravil bel sneg. Končno se obrne proti nji. Smilila se mu je, ko je tako bleda stala pred njim. Vstane in ji z debelimi prsti pogladi lice.

„Čemu se plašiš, golobica?“ vpraša boječe. „Enkrat se moraš vendar možiti. Saj ste dekleta za to na svetu, ha-ha!“

Ojačila se je: „A jaz se ne bom, ata, ne, ne!“

Srpo ga pogleda, tako da Ernest Malec nehote zopet sede.

„Sédi tudi ti, Metka! Moj Bog, saj ti še povedal nisem, kdo te hoče. Ti pa hočeš takoj vse preobrniti, voz in voznika!“

„Kdo je? Še vedeti nečem! Malo me je skrb!“

Prične jezno hoditi po sobi. Staremu upade srce.

„Poslušaj me vendar, prepelica moja! Poslušaj me vendar!“

„Nečem!“

„Sodar bi te rad, in to je vendar tehten ženin!“

„Sodar, sladko-dišeči tisti notar?“

„Kaj notar! Ta je še otrok in zate ni. Ali vzel bi te stari, Lovre Sodar. Dobra duša je in, kar je še bolje, polne ima vreče in shrambe. V svilo te bo oblačil ter ti plesal čisto po tvoji volji. Okrog prstov si ga boš ovijala in dobro življenje boš imela. In to je glavna stvar!“

Meta postoji pred njim. Ne odgovori mu takoj. Srd ji dviga prsi in z bleščečimi očmi zre na svojega roditelja.

„Stari Sodar?“ vzklikne zaničljivo s suhotno zvonečim glasom. „Vi bi me torej radi spečali, ata, kakor spečate udebeljeno živinče iz hleva! In vi ste mislili, da se bom v resnici dala položiti na tehtnico, da me prodaste, kakor voz starega blaga! Rajša grem služiti, beračiti po svetu, nego bi se vdala temu staremu grešniku!“

Tik nje na mizi je stala kupa. V srdju svojem jo pograbi ter trešči po tleh, da se razbije na drobne kosce.

„Rajša grem beračit! In ta človek, ki mi je že od nekdam tako neprijeten z debelimi svojimi očmi. Prodati me hočete!“

Z belimi zobmi si grize ustna.

„Počakaj no, Metka, da ti povem in razložim. Ne bodi kakor vrelo mleko, ki takoj prekipi. Naj ti povem!“

„Rada bi vedela, kaj mi imate tu pripovedovati,“ odgovori hči trpko. „Vi me hočete prodati, a jaz se prodati ne dam. To je vse in drugega nič — pa basta, kakor bi rekel sivolasi ženin moj!“

„Ti ne veš, kako se mi godi,“ tarna stari, „ti tega ne veš!“

S tresočo roko si pogladi svetlo plešo ter globoko zdihne. „Ti misliš, da je vse tako, kakor se vidi. Pa ni! Ko ti spiš, tedaj tarejo tvojega očeta skrbi in spanje mu na trudne trepalnice sestri neče. Včasih bi rad, da bi zaspal in se več ne prebudil!“

Obstala je pred njim.

„In kaj potem?“ vpraša ostro.

„Imel sem nesrečne kupčije. In sedaj, da ti povem resnico, je zapravljeno vse. Če naši dolžniki danes hoté, me spode lahko izpod strehe mojih prednikov, mene in vas otroke. Take so reči, ljuba Meta moja! Kaj potem? si vprašala. No, potem nam res ne ostane drugega, nego beraška palica. Ž njo po svetu širokem!“

Ko hči ničesar ne odgovori, dostavi še: „Pri tem je najhuje to, da si lahko pomagam, če imam le male vsote. Zopet bi prišel denar v hišo in revščina bi se odgnala za vedno. Revščina, ki je tako grozna, če je človek kdaj v obilnosti živel! Potrebujem samo štirideset tisoč. A te moram imeti, moram imeti, če jih imam iz tál izkopati!“

Vstane in trd mu postane obraz.

„Dá mi jih Sodar, ali dá mi jih samo tedaj, če dobi tebe v zakon. Saj veš, kako je. Boljši je star mož, nego stradanje!“

„To mislite vi, ali jaz sem drugačega mnenja! Za ves svet ga nečem tega umazanega skopuha. In če pride danes Nižava na nič in mi vsi ž njo! Dajte me živo v grob! Samo tega starega človeka ne! Če mi poda roko, mi je, kakor bi čutila na svoji koži mrzlega kuščarja! Z vsemi močmi me ne pritirate v ta zakon. Zategadelj govoriva rajša o pametnejših rečeh!“

„Meta,“ zastoče stari, „pomisli vendar, da nas rešiš vse. Tudi je star in umrl bo kmalu!“

Suhotno mu odgovori: „Otroška ljubezen mi ne naklada takega bremena. Tudi roditelji ne smejo zahtevati od svojih otrok, da bi se njim na ljubo usmrtili. In zame bi bilo to huje od smrti. Da bo kmalu umrl! Te prozaične tolažbe bi si ne hotela privoščiti. Duša moja ni njiva, kjer bi poganjale take strupene rastline.“

Bogu dajem hvalo, da je tako! Naj živi vso večnost. Jaz pa ga vzela ne bom. Rajša še danes zapustim Nižavo in če hočete samo z obleko, ki jo sedaj nosim na sebi!“

„Ali je to zadnja tvoja beseda?“

„Zadnja! Da bi tega zaljubljenega starca sleparila in mu metala pesek v oči vse dni, ki jih bo še preživel v sivi starosti, za to sem predobra. Hinavstva ne ljubim in če se mi še tako drago plača. Tudi je še drugi vzrok!“

„Drugi vzrok!“

„Drugi, in sicer najglavnejši. Že spočetka sem hotela govoriti o njem, ali s svojim Sodarjem in njega tisočaki ste me razsrdili preveč. Pozabila sem, ali sedaj je še vedno čas, da govorim!“

„No kakšen je ta vzrok?“

„Važen, kakor sem rekla. Sami ste dejali, da sem že v letih in da se mi je čas močiti. Mislila sem že na to in srce moje si je poiskalo ženina, ki je boljši od Sodarjev, in če jih priženete celo armado!“

„Ti imaš ženina,“ vpraša oče sarkastično, „in za mojim hrbtom si si ga izbrala? Vraga, to mi napravlja veselje. Končno pa vendar ni kakov nižavski hlapec, ali kakov drugi mladenič take in enake romantike, ha-ha!“

Nekaj časa se smeje, potem pa vpraša: „Ali smem vedeti, kdo je ta plemeniti ženina, ki je po volji deviškemu srcu tvojemu?“

„Smejete se lahko, ali pomagalo vam ničesar ne bo. Vzamem ga vendar, če je še tako smešen v vaših očeh!“

„Povej vendar, kdo je.“

„Filip.“

„Kakov Filip?“

„Tekstor!“

„Filip Tekstor!“

Počasi je izgovarjal zlog za zlogom. Poizkušal je vstati. Vidno mu je kri zapuščala lice, da je bil takoj bled kakor stena. Odpiral je usta in z nekakim smrtnim strahom opazoval hčer, ki je mirno stala pred njim. Končno se mu izruje vzklik: „Ali si zblaznela!“

„Zblaznela!“ odgovori dekle in ponosno se dvigne. „Ali ste res mislili, da tako po denarju hlepim, da bom vzela v zakon moža, ki ima sive lase in polno vrečo denarjev? V tem sem premalo vaša hči, ata! Naj si obdrži oboje, denar in sive lase. Živo sem si ohranila srce in bolje, da sem srečna v ubožtvu, nego nesrečna v bogastvu. To je trdni moj sklep, in če je Bog razsodil, da mi je s Filipom trpeti in stradati, bodi tako! Še verujem v ljubezen in upam, da me ta vera nikdar zapustiti neče!“

Vstal je bil med njenim govorom. Sam s sabo mrmra besede. Iz steklenice si nalije vode na robec ter si moči vročo glavo.

„Ti ne veš, kaj delaš, kaj govoriš!“

„Dobro vem, da vam ni všeč, kar govorim. Pomagati si ne morem! Kaj me skrbe vaši rudokopi, vaše trgovine in vaše spekulacije! Da me le Filip ljubi!“

„Dekle, ti si popolnoma zblaznelo! Moj Bog, ali sem bil slep! Da bi ga bil pustil v Rusijo, v Sibirijo, ali tja, kjer je večni led in sneg! Da nisem opazil ničesar!“

Obstane pred njo in jo prime za roko: „Vse to si izbiješ iz glave! Če ne, te prekolnem še danes! Še danes te spodim, da pojdeš bosa od hiše. Ti ne veš, kakšen sem, če se raztogotim! Moj Bog, kaka nesreča!“

„Izbij si ga iz glave!“ tarna stavec in teka po sobi.

„Ne morem! Nečem!“

„Nečeš, Meta, nečeš?“

„Nikdar ne!“

„Hočeš me torej prisiliti . . .?“

„Storite, kar vam ljubo. Saj sem že dejala, da grem danes od hiše, in bosa, ako treba!“

„Imej pamet, dekle, imej pamet! Za Boga, ti ne veš, kaj počenjaš!“

„Vi branite Sodarjeve tisočake, jaz pa pravice svojega srca!“

„Sodarjeve tisočake! Naj jih vzame vrag! Meta, usmili se me! Usmili se bele glave moje! Vzemi, kogar hočeš! Sodarja zapodim in vrata mu pred nosom zaprem. Pomagal si bom na

kak drugi način. Naj se mi proda vse, samo tega človeka pozabi! Zavoljo usmiljenja do mene ga pozabi!“

Z jokajočim glasom je govoril te besede. Ali vtiska vendar niso napravile.

„Ne morem in nečem!“ odgovori hči ostro. Zbadljivo pa še pristavi: „Zdi se mi, da igrate komedijo, ata!“

„Komedijo! Ti se šališ iz starega svojega očeta? Tudi prav!“

Sede na stol. Obriše si obraz, izpivši kupo vode. Nekaj časa molči ter se pri oknu zagleda v krajino, ki jo je pokrival tedaj že večerni mrak.

„Ako hočeš sama tako,“ izpregovori zaspano, „mi je tudi prav. Ali nocoj to noč boš še jokala, kolikor nisi še vse svoje dni. Sedi in poslušaj! Kratka bo pripoved, ali bolje bo, če jo poslušáš sedé!“

Dekle molče sede. Z nekako grozo jo napolnijo mrtvo-zaspane besede očetove.

„Sedaj poslušaj! Ker si sama hotela, ti moram povedati vse. Dolgo je že od tedaj, ali sence tistih časov sezajo še sedaj v moje življenje!“

Po kratkem premolku nadaljuje: „Nekdaj v mladosti svoji sem imel prijatelja. Dober človek je bil, ali jaz sem ga opeharil in pehnil v nesrečo! Mlad sem bil in strasti so kipele po meni. Mnogo sem grešil in če bi imel kaj

vere, bi ne zatisnil v noči nikdar oči. Ali ti časi so pretekli. Kaj hočem! Mlad človek ljubi svobodo, prostost in ne more prenašati nikakih okov!“

„Mene pa vendar hočete ukovati . . .!“

„Potrpi, takoj zveš vse! Imel sem torej mladega prijatelja. Imel je ponižno, mehko naravo, in dobri prijatelji so smeli na njem drva cepiti, tako pohleven je bil. Njegova največja nesreča pa ni bila ta krotka in nad vso mero ponižna narava. Največja nesreča mu je bila mlada, prekrasna žena, ki ni bila niti ponižna, niti mehka. V hišo sem prihajal in ta ponižni in dobri človek me je še sam vabil. Ako me ni bilo en dan, je vprašal takoj: kje si tičal, da te ni bilo? In tudi žena me je tedaj vedno vpraševala, kje sem ostal, da me ni bilo? Zategadelj sem prihajal, prav obilokrat prihajal. Dobri prijatelj pa me je puščal pri svoji ženi, hodil po svojih hlevih ter se veselil tolstih svojih volov, ki jih je potem drago prodajal na Primorsko ali bogve kam. Jaz pa sem tičal pri ženici in drobil sem ji sladke besede. Bil sem človek, v katerem so kipele vse strasti. In tedaj sem še tudi obilo denarjev imel, ki jih sedaj nimam! Privadila se me je počasi; tako zelo se me je privadila, da sem jo smel nekega dne poljubiti v lice, dasi je bila žena mojega prijatelja, bratranca mojega Vida!“

„Čemu mi govorite o teh ostudnostih!“

Srdito je vstala s sedeža. Prijel jo je za roko ter jo s silo potisnil na stol.

„Tu sedi in poslušaj! Sama si hotela tako, torej poslušaj, in izpij, kar si si natočila. Dà, draga, na Višavi se je vse to godilo. In tisti osleparjeni revež je bil moj bratranec Vid, ki je potem v širni svet pobegnil ter pustil na Višavi drobno in krasno ženo svojo. Morda si kdaj kaj čula o tem. Mogoče! Dolgo je od tedaj. Gotovo pa nisi do danes vedela, čemu jo je ta ponižni Vid potegnil v daljnji svet. Sedaj boš zvedela vse! Nekega večera je bilo. S Klaro, tako je bilo ime Vidovi ženi, sva se šetala po temni gozdni poti. Mož je bil odrinil s puško nekam na polje. Morda je hotel vrabiče streljati, ki so mu vuhajali v proso. Čemu naj bi tičal doma, saj je bila žena v dobrih rokah, ha-ha! Po temnem potu sva se izprehajala, a jaz sem grešil na temoto. Tik starega kostanja sem poljubil ženo bližnjega svojega na sladka njena usta. Ubogi Vid pa je tičal za kostanjem. Vse je videl in vse slišal. A ne, da me je s strelom kakor steklega psa podrl na tla, je grizel jezik in molčal. Ponoči pa je spravil svojega otročiča v potno torbo ter izginil čez gore. Takšen ponižen človek je bil bratranec moj, Vid!“

„Moj Bog, čemu mi vse to pripovedujete?“
vpraša hči nestrpljivo.

„Čemu? Takoj zveš in še prezgodaj. Kakor sem rekel, je izginil naš preponižni Vid čez gore. Tu na Višavi pa je ostala vitka njegova ženica. Kaj je nama ostajalo, nego sladka ljubezen? In tej sva se tudi vdala z vso silo kipečih src. Končno pa se človek naveliča vsake ženske, in če je krasna kakor boginja. Tudi Klare sem se naveličal. No, ali vse to ne spada semkaj. Spoznal sem se s tvojo materjo, in ker mi ni kazalo, za vse večne čase nositi bremena skrivne ljubezni, sem se oženil. Morda si zopet čula, da se je na dan poroke moje ustrelila gospa z Višave. Govorilo se je obilo, ali končno je obveljalo mnenje, da se je usmrtila zavoljo toge in žalosti. Dobri ljudje so dejali, da ni mogla prenašati puščobe na Višavi, videč srečo in veselje na Nižavi. Prav mi je bilo tako. Ali v resnici se je ustrelila zavoljo mene in ne zavoljo nezvestobe moževe, ki jo je bil zapustil ter odrinil v široki svet. To pa še ni vse. Zveza moja s Klaro ni ostala brez nasledkov. Dobila sva sina in ta sin . . .“

„In ta sin!“ Strastno se je dvignila Meta. Vsa kri ji zapusti lice. Oči se ji široko odpro in v grozi in strahu zre svojemu roditelju v trdi obraz. S tresočo roko se opre na mizo in ponavlja z zamolklim glasom: „In ta sin?“

„Dà, dà, ta sin je Filip Tekstor!“

„Filip Tekstor!“ zdihne. Obide jo slabost. Po parketu se je zgrudila, da je niso vzdržale

roke roditeljeve, ki je toliko gorje povzročil otroku svojemu . . .

Drugo jutro je odhajal knez Janez Evangelist.

Pred Nižavo stoji njegov voz in konja se penita v srebrno-kovani opravi. Tudi drugih voz se je bilo nabralo in vse je čakalo na odhod. Hlapci so pohajkovali med vozovi ter pričakovali gospodov.

Naposled stopi škof iz poslopja z vso množico spremljevalcev. Prišel je tudi hišni gospodar.

Ko stopi knez na dvor, pade na kolena ljudstvo, ki je bilo prišlo „gledat“. Janez Evangelist se ozre po navzočnih ljudeh, povzdigne belo, drobno roko in jih blagoslovi, leno in takisto življenja trudno.

Potem se obrne k hišnemu gospodarju.

„Da se kmalu zopet vidimo, gospod Malec! Vero imate! Vi ste naš mož!“

Zbranim gospodom pa reče: „Gospod Blagor, želja moja je, da prisedete k meni!“

Z župnikom sedeta v voz. Kmalu potem oddrda vsa vrsta tja v pogorje, v deželo, kjer je hotel knez deliti birmo.

Pred Nižavo pa ostane Ernest Malec, in dolgo časa zre za odhajajočimi.

„Vero imate!“

Ali res?

Ernest Malec je bil tedaj pač v takih okoliščinah, da ni smel imeti — nikake vere!

Sedemnajsto poglavje.

Prosim te, tujka ljubezniva,
v mé ne vpiraj temnih oči,
da se ljubezen nepremagljiva
v mojem srcu ne obudi.

Simon Jenko.

Tisto jutro, ko je knez in škof zapustil Nižavo, je bilo tudi na višavskem dvorišču več življenja kakor navadne dni. Iz hleva sta bila hlapca izvlekla starega, koščenega konja, ki je dosedaj vlačil plug in brano po graščinskih njivah, ali pa vozil butarice in hlode po gozdnih, blatnih potih. Malokdaj je užil kaj ovsa, zategadelj so štrlele kosti ž njega, kakor štrli ostro kamenje z neplodnega Krasa. Nerad je zapuščal prijetne svoje jaslí in skoraj spehali so ga na plan pred hlevom, kjer ga je pes ob verigi sprejel z glasnim lajanjem. Melanholično je povetil glavo ter čakal, da bi ga vpregli v voz, v tezalnico! Ali danes mu je bila namenjena bolj gospôska usoda: črez trebuh so ga tesnó s pasom povezali in na hrbet mu pritisnili staro, ogoljeno sedlo, ki ni rabilo morda že pol stoletja.

Pri sedlanju sta počenjala hlapca svoje šale, v veliko radost drugi družini, ki je bila ravno odkosila in je od mize sém tik vežnih vrat opazovala čudni ta prizor.

„Kaj li bo danes, da mora koščenjak v to gospôsko obleko?“ vpraša hlapec Miha. „In ravno danes sem mu nasul ovsa, da je šlo črez

jasli. Hudika, da bi se le nesreča ne pripetila! Žival ni taka, žival je iskrnata!“

„Splasil se ne bo,“ odgovori volár Jaka, „ker ga je podkev malo otiščala. Res, sreča, drugače bi ga gospod še ne ukrotil!“

„Pójaj mu muhe!“ kriči Miha. „Kopita mu moram omiti, da me hudir ne vseka. Žival ni taka, žival je vroče krvi! Pójaj mu muhe!“

S slamo mu je obrisal kopita. Končavši to delo pa reče: „Prav čedna kopita so še, malo široka, kakor lopata. No, pa to je še boljše, vsaj bolj varno stopa.“

„Molčita vendar,“ ju kara stari Jernej, stopivši iz veže, „molčita in mirujta! Naš gospod si napravi lahko konja, kakršnega žive dni videla nista in ga žive dni videla ne bosta. Hvaljen bodi Bog, daj mi uzdo, Jaka!“

„Kaj pa bo danes,“ vpraša Miha radovedno, „pride li Elijev voz, da se bomo odpeljali proti nebesom?“

Glasno smejanje razkači starca: „Ne smejajte se! Naš gospod bi imel lahko lepega konja, pa ga neče. Hvaljen bodi Bog, dosti je denarja. A tudi ta konjiček je še dober. Star je nekaj. Hvaljen bodi Bog, kdo pa se ne postara na svetu? Za naša pota je konjiček še predober.“ Ponosno je tiščal uzdo v roki in z zeleno vejo odganjal osedlanemu konju muhe, ki so mu sedale po velikem trebuhu.

„Ovsa res ni dosti zobal,“ prične Miha na novo razgovor.

„Kdo naj zoblje oves dandanes?“ odgovori starec suhotno. „Ali mislite, da ga imajo óni na Nižavi? Osat in slamo hrustajo, in še tisto plesnivo.“

„Oves ste pa vi prodali!“

Miha je izpregovoril te besede ponižno, samo besedico „vi“ je nekaj bolj naglasil, kar je povzročilo, da se je družina takisto na tihem smejala.

„Kaj praviš, fante!“ se zatogoti v svojem poštenju zadeti majordomus višavski.

„No, no,“ se odreže Miha, „za gospoda, ne zase, za gospoda!“

Stari konj, ki je dal povod vsemu temu govoričenju, je vohal do sedaj po tleh za drobjem slame in sena. Kar je ujel iz prahu, to je s tiho zadovoljnostjo hrustal s starimi zobmi. Tedaj je pa živinče hipno dvignilo težko svojo glavo, pričelo po zraku vohati in končno je dalo od sebe nekaj grdega rezgetanja, kakor da je izteknilo kaj zelo prijetnega. Začuje se konjskih kopit topot in po poti iz gozda prijezdi grofica Lina.

„Ta iz Soteske je!“ pravi Jernej.

„In kako jezdari,“ dostavi Miha. „Ni čudo, da strahuje hlapce in dekle v Soteski. Bolj se je boje kakor starega grofa! Kam neki plazi?“

„Gospodar je v Soteski,“ se vtakne vmes tudi volár Miha, „in še grof se trese včasih pred njo, pravijo. Kam se ji pač tako mudi? Prav po generalsko sedi na konju. Ni napačna taka ženska.“

„Hvaljen bodi Bog, k nam gre,“ zastoka stari, „in gotovo zavoljo meje!“

Res je grofica s konjem kači enako bliskoma zavila okrog zidovja in zdajci obstala sredi višavskega dvorišča. Na mah je ukrotila konja, ki je razljučen grizel železo ter otresal ponosno glavo, da so pene letele naokrog. Z belo ročico ga je potrepála po svetlem vratu in izpregovorila nekaj nemških besed svojemu konju v hvalo. Potem šele je dvignila ošabni obraz, z nepopisnim zaničevanjem opazovala nekaj časa osedlanega starega konja in kupe gnoja, ki so pred hlevi od nekdej kužili višavsko ozračje.

„Kdo je tu gospodar?“ vpraša grofica mrzlo. Pričela je z uzdo nagajati konju, da je prišel v ogenj ter plesal s krasno jahačico po peščenem tlaku. Ko ga je brez težave zopet umirila, vpraša še enkrat: „Kdo je tu gospodar?“

Stari Jernej ji v prvem strahu ni vedel česa odgovoriti. Njegov tovariš, koščeni rjavec pa je hotel porabiti lepo priliko: dvignil je mršavo glavo in raztezal mehke nozdrvi proti gospoškemu sorodniku iz Soteske. Ali ta ni hotel napraviti tega plebejskega znanja, umeknil je

ostro črtano glavo v stran in samo z vitkim kopitom udaril enkrat ali dvakrat ob tla, kakor bi se pri svoji zapovednici pritoževal, da ga je privedla v tako kmetiško soseščino. Oni z Višave je premeknil na to okorne noge, da bi prišel bližje.

„E-há!“ zarjove starec. „Kam siliš, koščak? Tu ostani, no! Kdo je gospodar, ste vprašali? E, dobro, da ravno prihaja! Stoj no, polt rjava!“

V tistem hipu stopi Bogomir iz veže. Najprej opazi samo osedlanega svojega šarca; a ko ugleda tudi grofico, ga izpreleti, kakor bi se sramoval. Nasproti njeni aristokratsko-poetični podobi se mu je dozdevalo to staro, umazano dvorišče silno prozaično. Tisti hip je opazil prvič, kako nevkusna je gnojna luža pred hlevom, in kako je raztrgana lesena streha po poslopijih. Tudi zidovje se mu je videlo sramotno umazano, kakor bi na Višavi ne poznali ni apna, ni zidarjev. Sramoval se je. In v sredi vsega pa še ta suhorebrni konj, po vnanjosti čisto onemu enak, ki je nekdam sedal nanj znani vitez španjolski.

„Grofica soteška poprašuje po vas!“ mu kriči Jernej naproti. Starec se je odločno bal te ženske in želel je kar najhitreje prepustiti konja svojemu gospodarju.

„Smo ga že osedlali, rjavca,“ poudarja zavedno, „prav kakor ste ukazali!“

Ko mu gospod, ki je bil o tem še bolj zmeden, ničesar ne odgovori, se obrne h konju: „E-há! Prestopi se, koščenjak!“ In ko se konju ni hotelo prestopiti, pograbi z obema rokama povodec in ga izkuša tako po vsej sili spraviti z mesta in na mesto, kjer je stal mladi gospodar. Ali konj ni hotel z mesta, in ko ga je stavec z vso močjo vlekel, so se mu napele žile na suhem vratu in v nekako horizontalno ležo se mu je spravila glava, da je bilo groza pogledati nestvorno žival. Vmes pa je kričal stari Jernej svoj „e-há“ in rotil se je, kakor bi se močno srdil. Toda živinče se vendar ni hotelo prestopiti in ko ga je Jernej takisto pri glavi vlekel in vlekel, je obračalo debelo, a motno svoje oko proti gosposkemu sosedu: češ, tudi mi, ki smo pri poljskem delu opešali, imamo včasih svoje trme.

V tem se je bil Bogomir s klobukom v roki in s primernim poklonom približal kontesi, katere konj ga je z žarečimi očmi ogledoval in nekolikokrat zasopihal proti njemu.

„Vi ste torej tu gospodar?“ izpregovori trdogrofica. Z visokega svojega sedeža mu premeri osebo od glave do tal in potem od tal do glave.

Zardel je, ko ji je odgovoril: „Sem, in ime mi je Bogomir Lesovej.“

„A jaz sem hči grofa iz Soteske,“ je dejala nato ona skoraj ironično ter nagnila glavo, toda prav malo.

Bogomir se globoko prikloni. Iž njegovih pogledov je morala sklepati, da je radoveden, česa tu išče hči grofa soteskega.

„K opravku torej!“ izpregovori ponosno jahačica. „Vi sekate danes na Logu, kjer mejite ob našo zemljo, to je ob zemljo, ki je mojega očeta last, ekscelence grofa Antona v Soteski!“

„Res. In ravno sem hotel iti na mesto, da bi mi kaj mladega lesa ne posekali.“

„Meja, seve, vas ni mnogo skrbela,“ je odgovorila trpko.

Tu je menil stari Jernej, da je napočila njegova doba. Vsili se brez omahovanja v razgovor.

„Meja je tam,“ prične počasi, „tako vidna, da jo dobim, če sem slep in ponoči. Tu pri Ločniškarjevi mlaki je tista stara smreka, ki se ji lubje lušči, ker so ji zažgali smolo. Posušila se bo, to je gotovo! Od te smreke pa kakor nit dalje do robovja, ki je z mahom obrastlo. Na tem robovju je umrl onega leta stari ovčar, tisti Tržačan Luka. Žganja se je bil napil čez mero in to se je vnelo v njem. Drugo jutro smo mrtvega dobili v gozdu in z glavo je slonel na tistem robu. Od roba dalje pa za dva vatla v krivino in potem zopet kakor nit ravno proti severu dalje. Moj Bog, meja je očita, vsak otrok jo pozna. Seve, kdor je videti neče, ta je ne vidi. In graščinski ste tam zmeraj

radi uhajali črez njo, da ste dosegli kak hra-
stiček, ki je rasel na našem. Taka je! Hvaljen
bodi Bog!“

Starec se je pri tem govoru zelo razvnel in
ni opazil, kako mu je gospodar dajal znamenja,
naj utihne. Popisati pa se ne dá, kako se je
izpreminjal aristokratski obraz mladi kontesi:
satiričnost, zaničevanje in bogve kaj vse ena-
kega se je izraževalo med govorico starega
služabnika na tem obrazu. Izpregovorila je z
zvenečim smehom: „Pri vas, gospod Lesar, je
videti, da so vaši hlapci vaši gospodarji.“
Maliciozno je naglašala besedico „vaši.“ —

„Kontesa, ali odpustite staremu, zvestemu
služabniku, ki je že vse dni svojega življenja
pri tej hiši?“

Bil je močno v zadregi. Grofica obrne
konja: „Ako vas je volja, pojdiva na mesto.
Sami se boste prepričali, kje je pravica. Drugega
ne zahtevamo, nego samo pravico.“

Z bičem zadene stegno svojemu konju;
le-tá se spusti takoj v lehak tek. Zapustila je
dvorišče, ne da bi čakala Bogomirovega odgo-
vora. Temu ni ostajalo drugega, nego splezati
v sedlo. Pri tem mu je pomagal Jernej in
godrnjal: „E, mnogo so nam pokradli graščinski,
in še več bi nam bili, da nisem pazil kakor
postojna na tisto mejo. Že grofov oče je silil
na naše. Taka je! Čemu bi se več govorilo!“

„Za božjo voljo, molčite vendar!“ zdihne Bogomir, sedeč na svojem konju. Le-tá se sprva niti premekniti ni hotel. Brskal je z nogami, nekaj kratov na mestu zaplesal naokrog ter izkušal zadnji del težkega svojega telesa dvigniti v zrak. Ko ni vse nič pomagalo, se je vdalo končno živinče in s smešnimi skoki odrinilo z dvorišča. Tu je ostal starec na mestu in gledal za njim. Z velo roko si pogladi sivo glavo in reče boleстно:

„Danes bo pa šla meja in nekaj sežnjevišavške zemlje ž njo. Dobro in poštene višavške zemlje! In če bo hotela deset tisoč kubikov hrastovega lesa, dal jih ji bo. Dal, ker je mlada! Hvaljen bodi Bog!“

Onadva sta nekaj časa molče jezdarila po gozdni poti: grofica naprej, Bogomir pa nekoliko korakov zadaj. Priliko je imel opazovati vitko njeno telo, ki je z nepopisno gracioznostjo tičalo ter se gibalo v sedlu. Z gracioznostjo pa se je družil plemiški ponos, ki je svojstvo samo porojenim plemenitnikom. Vsa njena podoba je dihala mrzlo lepoto, ki je mlademu spremljevalcu v hipu zmedla vse misli, da je pozabil na komični položaj, ki se je brez dvojbe nahajal v njem. Bil je jezdec, a ne preizvrsten, in včasih se je v resnici videlo, kakor bi hotel poiskati pot s sedla navzdol. Pri tem je delal stari konj neprijetne skoke, da je Bogomir

sedaj in sedaj že hotel pograbiti sedlo, da bi se vzdržal v višini in da bi ne padel na pot, kjer so se kazale luže in črno blato. Njen konj pa je premikal elastične svoje ude kakor pogorska srna, in kontesa je sedela na njem varno in zavestno, kakor bi na noben način raz sedlo uiti ne mogla. Bilo je veliko nasprotje med njo in njim in samo se je vrivalo v oči to nasprotje. Ali naš Bogomir ni ničesar opazil, tudi ne, kako se je nekolikokrat ozrla po njem in konju njegovem ter le stežka zadržavala smeh, ki ji je silil na kipeče lice.

„Vi ste že dalj časa tu, gospod Lesar?“ je vprašala napósled.

Mimogrede je vsekala z bičem po grmu, da je zafrfetalo zeleno listje na vse strani.

„Lesovej, kontesa, Lesovej!“ popravlja Bogomir ponižno.

Ravno tedaj sta morala prekoračiti veliko lužo. Ker jo je grofice konj premeril z mogočnim skokom, je storil osedlani rjavec isto tako, Bogomir se je pa le s težavo obdržal v sedlu.

„Glejte, da ne padete!“ de grofica s prav odločno ironijo. „Sicer pa Bog izgovarjaj tatarska vaša imena. Meni se vselej jezik zapleta, če mi morajo med zobe. Odpustiti mi morate torej, če se mi pri vašem imenu ne godi drugače; saj vas do danes niti poznala nisem!“

Razsrdil se je nekoliko.

„Ekscelenca, grof Anton Babo,“ je izpregovoril pikro, „se prišteva glavnim stebrom slovanstva v tej pokrajini. Naša imena bi ne smela v njegovem dvoreu . . .“

Ni mu pustila, da bi bil dogovoril.

„A!“ je dejala ter z bičem zopet udarila po grmu. „Vi hočete na to polje! Midva sicer nisva poklicana, soditi o političnem delovanju mojega očeta. Ali kolikor poznam ekscelenco, je v prvi vrsti katolik, v drugi vrsti pa grof in tajni svetnik Njegovega Veličanstva. Kar je še potem, je le zategadelj, ker je katolik in grof! Slovanstvo pa nima pri tem ničesar opraviti. Upam, da me umejete, gospod Lesovej!“

Sedaj je njegovo ime izgovorila že pravilno.

„Vi ste brez dvojbe demokrat?“

Z roko je potegnila uzdo, da je konj obstal. Obrnila se je k njemu in temno njeno oko se je uprlo vanj, kakor bi ga hotela pozvati na boj.

„Demokrat? V tem pomenu, da smo vsi enaki na svetu in pred Bogom, sem pač demokrat!“

Srčno in brez bojazni se ji je upal pogledati v srpo oko.

„To sem vedela takoj!“

Korakoma odjezdi dalje. „To sem vedela takoj! Vaša krivda ni, ker ste ravno otrok svojega stoletja. Vzgoja naših časov je taka,

površna, brez jedra, bi dejala. Odkar imamo francoski upor, vbijajo posebno vneti preroki zbegani mladini v glavo tiste grozne nazore, ki sta jih tedaj porodila strah in umor ter jih krstila s sveto kraljevo krvjo. In zategadelj dobivajo še plačo od naše dobrovoljne države ti krivi preroki! Vzgojenci pa so potem vsi demokrati in nalogo svojega življenja vidijo v tem, da zavidajo nas aristokrate in da nas v mislih more in pokladajo pod giljotino.“

Tu se ji predrzne Bogomir od strani nasprotovati: „Po mojem mnenju, grofica, stvari in razmere niso tako grozne, kakor jih vi opazujete s svojega stališča, odpustite, da dostavim: s svojega subjektivnega stališča!“

„Ne tako grozne!“ odgovori srdito ona. „Še groznejše so, častiti moj gospod Lesovej, še groznejše, kakor pravim! No —“ in zopet obstane s konjem in zopet obrne proti njemu srpo svoje oko — „pa recite sami in trdite, če se upate, da niste v sredi svojega demokratičnega srca uverjeni, da je plemstvo silno nepotrebna, smešna in krivična institucija in žalosten ostanek tistih tujih časov, ko so še sirovi klativitezi gospodarili vrhu holmov, kjer še dandanes pričujejo o njih podrte, stare zidine?“

Vsak bo rad pripoznal, da je bilo to vprašanje kočljivo in da se je mladi mož nahajal

v stiskah, ki jih je tembolj občutil, ker je tedaj že občudoval, v vsakem oziru občudoval krasno svojo nasprotnico. Notranjega uverjenja žarovitost ji je plapolela po obrazu, da je vsa njena podoba sprejela nekako vzorno lepoto, ki je Bogomira popolnoma omamila. Ni ji vedel odgovoriti, zatorej se je še bolj razvnela in še enkrat vprašala: „Pa trdite, če se upate!“ Posamezne besede so ji takorekoč sikale izmed zob, da so se komaj čule.

„Smešna, krivična, nepotrebna institucija, grofica,“ odgovori Bogomir na to, „tega bi nikdar trditi ne hotel. Piramide egipčanske, ki se na meji puščave dvigajo proti vedno jasnemu nebu, ki pa jih je nekdam sezidal tlačan in trpeč rod, kdo bi trdil, da so smešne, nepotrebne? Veličastni ostanki so starodavnih časov! In svete naše bazilike in stolpovi božjih hramov, kdaj so se že sezidali! Ali kdo bi dejal, da so nepotrebni ostanki srednjega veka? Veličastni spomeniki so, ki še sedaj navdušujejo človeški rod! Nikdar bi torej ne trdil, da je plemstvo smešna institucija. Naravno pa je, da sedaj, ko je omika svojina vsemu rodu, ne more imeti tistih vplivov, kakor nekdam, ko so se plemiči po omiki razlikovali in odlikovali od drugih stanov.“

„Vaše mnenje je zatorej“ — in tu zopet požene konja — „da je takoimenovani olikani

in omikani kmet tiste vrednosti in cene, kakor grof, čigar predniki so v križarskih vojskah s svojo krvjo pojili Palestine pekoče ravnine.“

„V istini ne vidim bistvenega razločka.“

„Ha! Vi govorite za omikanega kmeta. Za Boga, pustite me v miru s kmetom in njega omiko! Kar ste pričeli omiko nositi med kmete, se je rod izpremenil in je hudobnejši, pregrešnejši. Samo po tuji lasti hlepi, in, da nismo pazili, odnesli bi nam bili že davno polovico soteške graščine. Moj oče, grof Anton, ve o tem mnogo pripovedovati, častiti moj gospod Lesovej! V Soteski pod graščino ob pečini smo imeli nekdanj star trs. S širokim svojim vejevjem se je raztezal po skalinah navzgor in proti jeseni je vse viselo modrega grozdja na njem. Zasadil ga je bil grof Abdon Maksimilian, slavnega spomina. Ko ga je nekdanj sam cesar počastil z obiskom svojim — Abdon Maksimilian je bil vpliven, zelo vpliven mož na dvoru! — je utrgal z veličastno svojo roko grozd s tega trsa. V vedni spomin so ga imenovali potem cesarski trs. Grof Anton pripoveduje, da je tedaj, v tistih groznih časih, ko smo še imeli tlako — prosim vas, nikar ne omedlite pri tej besedi! — leto za letom dozoreval sad na starem tem prijatelju naše stare obitelji. In pili so vino njegovo v spomin tistega dne, ko je bival prevzvišeni cesar pod streho soteško! In pili so ga samo

v dneh velikih praznikov! A potem, ko so odpravili tlako, so pokradli takoj prvo leto polovico grozdja cesarskega trsa, drugo leto pa so ga že do jagode obrali. In tako vsako leto pozneje. Lansko zimo pa, ko je vladal hud mraz, so ga posekali v noči in odnesli, da so v peči kurili ž njim.“

Bogomiru se je nehote vsilil smeh na lice. Opazila je to kontesa in dejala:

„Vi, gospod Lesovej, boste pač trdili: to je malenkost. A rečem vam, to je pomenljivo, zelo pomenljivo za čase, v katerih živimo. Tako je povsod, v gozdu, na polju in v gorici. Niti praprot v logu, niti klas na polju, niti grozd na trsu ni varen, da bi ga ne odnesla tuja roka. Oče moj, grof Anton, je premehak, zategadelj pa čuvam jaz, da se ne ugonobi last naše obitelji. Zategadelj sva danes tu, ker tudi vi, gospod Lesovej, ste posegli — in upam, da nevede! — po naši zemlji, ki jo je braniti sveta moja dolžnost. Vendar, čemu bi dalje govorila, saj se s svojimi nazori tako nikdar strinjala ne bova. Sicer sva pa na mestu!“

Res, dospela sta na prostor, kjer so višavski delavci že bili posekali nekoliko hrastov. Na tleh so ležali ti stari velikani in po zelenem vejevju so klestili s sekirami, da so iveri letele naokrog. Peli in žvižgali so in niti v delu niso ponehali težaki, ugledavši gospodično. Vedeli so,

da bo prepir zavoljo meje. S svojim prepričanjem so stali na strani svojega gospodarja: zato se jim ni videlo potrebno, ponehati v delu zavoljo te ženske, ki je tako ni ljubil nihče, še družina v Soteski ne.

Kontesa je obstala na mali višini, od koder so se videla posekana drevesa in tudi mesta, kjer so stala prej. Hipoma — da Bogomir niti opaziti ni mogel, kje ga je vzela — se ji je prikazal obris iz katastra v nežni ročici; na vratu svojega konja ga je razprostrla ter z rožnatim prstom pričela kazati mejno črto.

„Sedaj vidite sami!“ je izpregovorila zmagonosno. „Ti posekani hrasti so stali v ravni vrsti!“

„Res je, grofica!“

„A tu na obrisu je mejna črta kriva, saj vidite! To je mesto, kjer stojiva, in to je mejna črta! In ta je odločno kriva! Saj vidite!“

„Res je, grofica!“

„Saj vidite, da so posekani hrasti stali na soteški zemlji?“

„Res je, grofica!“

„Torej priznavate svojo krivdo?“

Bogomir ni videl ničesar drugega, kakor beli prstek, ki je plula ž njim po papirju. Ali skesano je pritrdil: „Res je, grofica!“

„Dobro! Ravno prav, da prihaja moj oče, grof Anton. Ž njim lahko uredite vse. Zna se, da hrasti ne smejo vaši ostati.“

Po gozdni poti je prijezdila tedaj dolga, koščena oseba grofa Antona. Nekoliko začuden je bil, opazivši hčer v družbi tujega človeka. Kontesa mu je takoj razložila stvar ter mu z veliko slovesnostjo predstavila mladega soseda. Potem pa je oba zapustila, češ, da sedaj lahko sama vse opravi.

Ko je oddirjala in se skrila v zeleni gozd, izpregovori grof Anton skoraj šaljivo:

„Torej ste res voljni hčeri moji na ljubo pripoznati mejo, kakor vam jo je ravno izkazala? Ped zemlje je in nekoliko ubogih hrastov!“

„Čemu ne?“ odgovori Bogomir lehkodušno.

„Hraste prodajva in tisti denar dobodi cerkev v Rakovcu, če vam bo prav tako, gospod Lesovej!“

„Čisto, kakor želite, ekscelenca!“

„Vidim, da ste mehak sosed in da je z vami lahko izhajati. Ali sedaj je še nekaj!“

Bil je malo v zadregi.

„Kontesa mi bo tičala ves mesec na vratu, če z vami ne sklenem kaj — pismenega!“

„Vse podpišem . . .“

„Veste kaj, gospod Lesovej, Soteska ni daleč odtod. Pojdiva tja in podpišiva kaj površnega, da bom potem metal pesek v oči svoji hčeri. Bodite uverjeni, da mi do vse stvari ni prav nič. A kontesa mi drugače ne dá miru!“

„Kakor ukazujete, ekscelenca!“

Osemnajsto poglavje.

Evo izbe, gdje mi
kano zvijezda tajna
razsvietlila dušu
nje ljepota sjajna.
Stanko Vraz.

Nekoliko streljajev pod železniško postajo Grčavo, o kateri se je govorilo v prvem poglavju, se dviguje na strmi pečini soteški grad. Globoko pod njim se vije nam znana Rakovška dolina in modra reka po nji. Od nekdanjega starega gradu je ostal samo širok stolp, tičeč tik prepada. Gledal je ta stolp pač še tiste čase, ko so spodaj v dolu turške čete napajale svoje konje v zeleni vodi, in čul je tudi obilokrat razljučenih Osmanov rjojenje, ki so brezuspešno naskakovali skalino, kjer so imeli varno zavetje spoznavavci svete vere. Historičnega pomena je to selišče soteških grofov. V starem stolpu ti kažejo še sedaj sobo, v kateri je spal nesrečni Kacijanar, in pripoveduje se tudi, da se je tu nekaj časa skrival sloveč slovenski reformator. Učakal in prebil je ta stolp stotere nesrečne usode slovenskega rodu. Ni čudo torej, da se mu težkih časov jekleni zob pozna na vseh ogljih. V zidu so se napravile razpoke široke in dolge; v njih pa gnezdiyo vrabiči in od njih gnezd visi stara umazana slama po stari, nesnažni steni navzdol.

Na omenjeni stolp se naslanja novi, v četveroogelniku zidani grad, s prostornim dvoriščem, visokimi sobami in zračnimi mostovži.

Tu sèm je pripeljal grof Anton svojega soseda tisto jutro. Pred grajskimi hlevi, ki tiče skriti v gozdu, sta oddala konja ter peš korakala potem med vrtovi proti graščini. Stopivšemu na dvorišče se je zdelo Bogomiru, kakor bi žive duše ne bilo v poslopju: vladala je znana smrtna tihota, ki navadno vlada po aristokratskih dvorcih. Od nekod je pridrl črn pes in skakal okrog grofa, a ni se upal zalajati, da ne bi motil splošnega miru. Grajski oskrbnik se odluči nekje pri steni ter prihiti s sklonjenim telesom. Zgoraj na mostovžu pa zapoje zvon, v znamenje, da je hišni gospodar prestopil prag svojega gradu.

Vstopijo v pisarno pri oskrbniku. Tu se je napravilo pismo, kratko in površno, ki sta ga grof in Bogomir slovesno podpisala. Po končanem opravku se je hotel Bogomir posloviti; ali grof Anton ga je povabil, da bi stopil ž njim v gornje prostore. Bogomir se je izgovarjal s svojo slabo obleko. Oni pa je odgovoril z veliko ljubeznivostjo:

„Kaj hočete? Saj smo na kmetih! In pri kontesi se boste vendar poslovili.“

Vdati se je moral. Po širokih stopnicah odkorakata navzgor po mehki pogrinjači, da se ni čul korak. Ves čas je govoril grof priljudno;

popraševal ga je posebno vestno, če ima obilo divjačine po višavskih logeh in če je kaj prida prepelic ali jerebic. Močno se začudi, čuvši, da Bogomir niti lovec ni in da nikdar puške v roke ne vzame. Na hodniku jima pride kontesa Lina naproti. Če je bila poprej na konju videti ponosna in nekako nedosegljiva, se je videla pa sedaj Bogomiru milejša, ker je nosila domačo, krajšo obleko.

„Kako je kneginji?“ vpraša grof skrbno.

„Nisem še bila pri nji, kar sem prišla iz gozda.“

Takoj se obrne grof k Bogomiru in reče z važnim in pomenljivim glasom: „Seznaniti vas hočem z materjo rajne svoje grofice, s kneginjo Teansko. Radostilo jo bo, videti vas!“

Bogomir se globoko prikloni. Grof je govoril tako, da se je moralo čuti iz naglašanja njegovih besed, da hoče mlademu znancu izkazati visoko čast. In res je bila vsa grofovsko obitelj uverjena, da je kneginja Teanska največji zaklad nje hiše.

Strežaj jim odpre vrata v solnčnato sobo. Skozi široka okna se je videlo daleč po zeleni ravnini in ob straneh na vinske gorice, nad katerimi je tedaj žehtela poletna vročina. V tej sobi, tik okna je sedela na mehki blazini stara, siva ženica. Prvi hip, takoj pri vstopu Bogomir niti njene glave opaziti ni mogel: tiščala se ji

je globoko med ramama, skrita med čipkami. To je bila kneginja Teanska!

Kontesa Lina je takoj hitela proti oknu in Bogomir se je čudil, kako hitro so se ji raztopile ostre črte po obrazu in kaka ljubezen ji je zažarela v očeh. Pred starko se je zgrudila na kolena in z nekako sveto strastjo je pritiskala vele in rjave njene roke na cvetoča svoja usta. Skrbeče je popraševala, kako je danes kneginji, če ji solnčna vročina ne škoduje, če so ji vestno stregli in če kaj zaukazuje: Kneginja se je dobrovoljno zasmejala, položila roko na dekletovo glavo ter izpregovorila:

„Hi, hi, golobica draga, kaj naj mi je? Kaj naj mi je? Glej, tu pri oknu imam solnčnato ravan in vinske gorice. Moj Bog, da jih v sivi svoji starosti še smem gledati, to je največja dobrota? Moj Bog, česa naj si še želim? In vidiš, ravno prej se mi je dozdevalo, da gledam visoko v modrem zraku sivo ptico, ki se je mogočno zibala na solnčnatem polju, mogočno in ponosno. Pa sem si dejala, taki smo bili, nekdej, v mladosti, hi, hi! Tedaj smo razprostirali peroti, kakor bi Boga ne bilo nad nami. Kakor sokol v sivem zraku! Ali gospod Bog pošlje svojo strelo in razdrobi mu peroti ž njo, da se ošabna ptica strmoglaví potem v silni prepad. Tako je z nami! Gospod Bog nas udari in potem je konec ponosnemu povzdiganju.“

Videla je, kako je silila dekletu solza v oko; tudi starki sami je prihitela debela kaplja na lice.

„Čemu bi jokali, srce moje? Saj mi je še dano gledati v zorno ravnino in, kar je še mileje, gledati v zornejšo tvoje oko, ljuba, draga moja!“

Med solzami sta se smejala.

„Meni se je zdelo,“ izpregovori kneginja potem, „da je nekdo prišel s tabo. Kdo je to, otročiček moj? V sobi ne vidim tako dobro, kakor tedaj, če zrem na planine, pod jasno nebo.“

„Jaz sem,“ odgovori grof Anton, pristopivši k oknu, „in pripeljal sem ti mladega soseda, svojega prijatelja, gospoda Lesoveja z Višave.“

„Lesovej, Lesovej!“ in kneginja se živo obrne k Bogomiru, ki je bil z grofom pristopil. „Čakajte no, čakajte no, kje sem že čula to ime! Bog, pomagaj mi vendar! Pot življenja mojega je že tako dolga, da so mi njeni pričetki zaviti v gosto meglo. Kolikor sem jih srečala popotnikov na tej dolgi poti, so me prehiteli in pred mano dospeli v groba zavetje, a jaz sem pozabila njih imen. Lesovej! To je krasno, da me obiščete, ki sem stara in vsej zemlji v breme, hi, hi!“

Bogomir ji poljubi roko.

„Lesovej,“ prične kneginja zopet, „to ime sem že čula, ali sam sveti Odrešenik vedi kje?“

„Na Višavi je gospodar, mama!“ dostavi grof Anton.

„Na Višavi! Sedaj vem vse, hvala Bogu, sedaj vem vse! Ali včasih smo rekali tistemu kraju: na Nižavi! To je bilo tedaj, ljubi otročički moji, ko vas še na svetu ni bilo. Na Nižavi ste torej? Sveta pomagavka, česa človek učaka! Tam je bilo včasih jezerce, ki je zamrznilo v zimi, da smo se brez skrbi drsali po svetli površini. Kje so časi! Ali je še ta tolmun tam doli, sredi kostanjevega lesa? Ali je to vse še tako, kakor nekdanj!“

„Vse še tako, svetlost!“ odgovori Bogomir.

„Nekdanj v trdi zimi nas je povabil grof Lenart, oče tvoj, dragi mi Anton, semkaj v Sotesko. Prišlo nas je kakor prepelic, če se spomladi vračajo z juga. Hrupno življenje se je pričelo v gradu in nekaj tednov ni prenehalo. A ti, ljubi Anton moj, si bil tedaj še otrok in Veliki Napoleon se je bil ravno vsilil na prestol francoski. Tu v Soteski pa smo živeli radostno in na ledu nižavskega tolmana smo imeli svoja zbirališča. Torej je to še vse tako, kakor nekdanj?“

„Vse, svetlost! Samo ljudje so pomrli.“

„Drugi rod je nastopil. Kaj je naravneje nego to? Rod človeški je kakor list na veji. Veja ostane, list pa odpade v jeseni!“

Gledala je nekaj časa pri oknu v globoko ravan in premišljevala.

„Tisto zimo,“ se je oglasila zopet, „je zahajal v našo družbo mlad človek, skoraj še otrok in v letih, ko se še ničesar ne ve o resnosti življenja. Sin je bil gospodarja na Nižavi; rdečih, cvetočih lic je bil, in v našo družbo je prišel kakor list s pogorske trepetlike, če ga je sapa zanesla v gosposki, po francoski šegi ostriženi vrt. Gospod Gregor smo mu rekali in radi smo ga imeli, dasi nam ni bil vrstan po rodu. Ali sem vam že pravila, kako sva se poslovila z gospodom Gregorjem tisto zimo?“

„Ne šel!“ se oglasita grof in kontesa. „Povej nam, mama!“

„Naj bo, naj bo, ker ravno govorimo o Nižavi. Ko smo se odpravljali zapustiti gostoljubni dvor grofa Lenarta, je prišel tudi gospod Gregor, da bi se poslovil pri nas. Srečala sva se na stopnicah. ‚Prišel sem, da se poslovim, kontesa,‘ je izpregovoril mehko in po vsem obrazu se mu je razlil rdeči žar. ‚Bog vas obvaruj srečnega, gospod Gregor!‘ sem odgovorila ter mu podala roko. ‚Tu sem vam, kontesa, nekaj prinesel.‘ In še bolj ga je oblila rdečica. Pazno se je ozrl na vse strani. Nikogar ni bilo čuti. Nekje iz obleke je vzel v beli papir skrbno zavit rdeč cvet. Kje ga je dobil v zimi, ne vem. Ponudil mi ga je in zdihnil: ‚Morda se boste včasih spominjali mene!‘ Vzela sem ga; obledel mu je bil obraz, da se mi je zelo, zelo

smilil. Čudna bolest mi je prešinila dušo. „Ali se ne boste poslovili pri drugih?“ sem vprašala tesno. „Čemu tudi?“ je odgovoril lehnò, „če mi vi, kontesa, podaste še enkrat roko, potem je vse dobro!“ — „Zbogom, gospod Gregor!“ Zopet se je pazno ozrl na vse strani in mi potem vroče poljubil roko, da se mi je popolnoma zmedla mlada glavica. „Zbogom, kontesa, čemu naj se poslavljam pri drugih? Morda se boste včasih spominjali mene!“ — Še sedaj ga vidim, kako je s solznimi očmi počasi odhajal po stopnicah navzdol. Spodaj pri izhodu se je obrnil še enkrat za mano; jaz pa sem v tistem hipu pritislila rdeči cvet na ustna in pri srcu mi je bilo tako bridko, da bi se bila najrajša zjokala. „Hvala, kontesa!“ je dejal še, potem pa mi je za vedno izginil iz pogleda. Moj Bog, bili smo še vsi otroci tedaj, in gospod Gregor je imel morda komaj osemnajst let; ali nosil se je, kakor ste videli, resno in moško. Že tedaj je vedel, da ločijo naju visoke, neprestopne stene. Prosil je samo, da bi se ga morda spominjala včasih. Pa sem ga hitro pozabila! Vidite, gospod Lesovej, to je bila prva ljubezen moja, hi, hi!“

Pristavila je še: „Bogve, če še živi gospod Gregor? Ni mogoče skoraj! Nikdar nisem čula pozneje o njem. Morda ste ga poznali?“

„Po vaših besedah, svetlost, sodim, da je bil to stari oče moj Gregor Lesovej, ki je bil

sin Huberta Lesoveja. Le-tá pa je v tistih časih gospodaril na Nižavi. Dolgo je tega, kar je umrl Gregor Lesovej!“

„Vidite,“ odgovori kneginja živahno, „saj sem vedela, da sem že čula nekdanje vaše ime Lesovej, da, Gregor Lesovej! Torej je tudi mrtev? Seve, seve, od tedaj je sedaj več nego pol stoletja in v zemljo moramo vsi. Ali to vas dolgočasi, otročički, to vas dolgočasi. Umejete li peti, gospod Lesovej?“

„Za silo.“

„To je krasno, to je krasno!“ se razradosti kneginja. „Pri nas v Ogrski poje ljudstvo svoje pesmi, ki ti krčijo dušo, če jih čuješ v večernem mraku. Ali vaše ljudstvo tu okrog kaj poje?“

„Poje, svetlost!“

„Kako? Ali nemški?“

„Slovenski.“

„Kaj je to?“

„Jezik, ki ga rod tu govori.“

„Moj Bog, ali to ljudstvo tudi govori svoj jezik?“

Kontesa, ki je od strani z veliko radostjo opazovala, kako je kneginja zgovorna z novim gostom, se je oglasila tedaj: „Gospod Lesovej, tu imate še tesnejše stališče, kakor meni nasproti. Le dalje ga izprašuj, mama!“

„Bi vas li utrudilo, če mi zapojete narodno pesem, tu pri vas v navadi? Močno sem radovedna!“

Pri tem mu je kneginja posegla po roki, da bi prošnjo svojo s tem še bolj podprla. Skoraj se je hotel braniti; prosil je tudi grof Anton, in ko je končno še kontesa obljubila, da ga hoče spremljevati na klavirju, mu ni ostajalo drugega nego vdati se. Grofica je hitela h klavirju ter ga pričela prebirati, da so strune mogočno zapele. Bogomir je pel s tresočim glasom in nikakor ne pravilno. Zapel je o „Zagorskih zvonovih“, znano melodijo, ki je navzlic preprostosti svoji podobna žarku krvi, kipečemu iz umirajočega srca. Radovedno je poslušala kneginja. Ko je končal, mu je dajala pohvalo aristokratska družba in kneginja sama mu je gorko stiskala roko. Zopet so sedli k oknu tik kneginje.

„Čudno,“ je izpregovorila, „da se povsod po širni zemlji v ljudskih napevih izraža globoka žalost. Če jih poslušáš, se ti zdi, kakor bi čul peroti večne smrti, s katerimi veje neprestano nad človeškimi rodovi.“

„Kdo bo govoril vedno o smrti!“ se oglasi grof Anton. „Povej nam še kaj, kako je bilo nekdaj, mama!“

„Res, res, povej nam še kaj,“ dostavi grofica. „Saj imaš pri gospodu Lesoveju še nekaj dolga, ker je ravnokar ustregel tvoji želji.“

„Kaj vam hočem povedati?“ vpraša kneginja, „spomin moj je knjiga, v kateri je ljubi Bog vse prečrtal, vse izbrisal.“

„Povej nam kaj o vojvodinji Korneliji Amaliji!“ prosi kontesa.

„O Korneliji Amaliji!“ Takoj se je starki razjasnil obraz. „Ali vam še nisem pravila o Korneliji Amaliji!“

„Ne še, vsaj vsega nama še nisi povedala!“ se oglasita grof in njegova hči. Dasi sta že vse obilokrat čula, vendar nista hotela kaliti veselja kneginji, ki je s spomini na čase pretekle, kakor je pri starih ljudeh navada, si rada sladila pikro sedanost sive starosti.

„Torej vam še nisem pravila o nji!“ se začudi kneginja. „Poslušajte torej, da boste vedeli, kako posvetni blesk in posvetna moč ne daje sreče, ki je dar vesoljnega Boga. Po milosti veličastnega, sedaj v Bogu počivajočega Friderika Avgusta sem bila poklicana na dvor k cesarski visokosti, vojvodinji Korneliji Amaliji, blagega spomina. Vzorno bitje je bila ta hči visokega vladarja; v prsih pa je nosila vroče srce, ki ji je pozneje rodilo toliko gorja. S prečudno ljubeznijo sem se je oklenila; ali ona me je tudi ljubila in v trenutkih, ko ni čulo drugo človeško uho, me je osrečila z dovoljenjem, da sem jo smela tikati kakor prijateljico. Moj Bog, kaj takega se sme pripovedovati sedaj, ko so davno pomrli vsi, ki so z mano gledali tiste dni.“

Nekaj časa je molčala. Potem pa je pozabila na družbo in sama v sebi je začela govoriti.

„Mrtvo je njegovo veličanstvo, Friderik Avgust; mrtva cesarica mati Leonora in mrtva si tudi ti, Kornelija Amalija! Nad zvezdami kraljuješ sedaj in se oziraš na revno zemljo, kjer si morala, dasi si se rodila med najvišjimi, pretočiti toliko solz, prenositi toliko srce morečih bolesi.“

Predramila se je zopet. „O čem sem vam že pravila, preljubi otročiči?“ je vprašala mehko.

„O vojvodinji Korneliji Amaliji,“ odgovori kontesa rahlo.

„Res je, o Korneliji Amaliji. Pa je bila tudi prečudne krasote. In da se je porodila v kmetiški koči, bi jo bili poiskati morali ter posaditi na prestol kraljevi. Njegovo veličanstvo Friderik Avgust je z železno pestjo tiste čase pokoril svoj dvor; preganjal je lahkoživnost, zapravlјivost in ves dvor je moral v cerkev hoditi, kakor bratje v kapucinskem samostanu. Bog ga blagoslovi, Friderika Avgusta, pravičen in pobožen zgled je bil podložnikom svojim. Če je bil jezen, so se pred njim tresli visokorojeni otroci njegovi: bil je pravičen, ali oster vladar. Tiste dni se je vpeljal pri dvoru sin visokega dostojanstvenika, knez Aleksander Teanski. Živel ni v redu in s tolpo šumečih prijateljev je spravil obilokrat cesarske oblasti in gosposke v velike stiske, ker niso smele vsega prezreti. Na dvoru je bil priljubljen, ker

se je vedel nositi kakor jagnje in ker je redno dohajal k službi božji. Trdilo se je, da je najkrasnejši mož v vsej Evropi. Vsekako pa je bil človek predrznega, silno predrznega značaja, in ker se je pregrešil proti milosti božji, je moral potem vse dni svojega življenja piti grenki kelih gorjupe pokore. Kmalu so sikali jeziki, da se knez Aleksander ni bal dvigniti pogleda še celo do njene visokosti, preblazene Kornelije Amalije!“

„V Hellbronnu je imela vojvodinja Kornelija Amalija svoje letovišče tisto poletje. Osamljen, pozabljen cesarski gradič je to, sredi mogočnega parka. Sama si je bila izprosila Hellbronn pri visokem očetu, ki ji ni mogel odreči nikake želje. Tam je torej bilo. Odpravila je bila nekega jutra drugo spremstvo, a mene je obdržala pri sebi. Z visoke sobane sva zrla na zeleno drevje v vrt. Na steno pri oknu je naslonila glavico s tistimi historičnimi zlatimi lasmi, ki jih še zdaj opazujete na podobah njenih. Zamišljeno je gledala na modro nebo, kjer so se okrog solnca zbirali rumeno obrobjeni oblaki.“

„Margerita,“ je izpregovorila zamolklo, „Margerita, danes pride!“

„Kdo, visokost?“ sem vprašala začudena, in v hipu me je pretresla groza.

„Kdo? Knez Aleksander!“ je zdihnula in kakor zora se ji je razširila kipeča kri po nebeškem obrazu.

„Visokost, knez Aleksander Teanski. In semkaj pride in brez vednosti Njegovega veličanstva?“

Ni mi takoj odgovorila.

„Ali meniš, da se nisem dolgo, dolgo bojevala, Margerita! Sedaj pa — ne morem več! Moj Bog, Margerita, kako sem nesrečna!“ Topila se je v solzah in bridko je jokala. Omečil bi se bil kamen; morala sem se zjokati nad njo, ki je v blesku svojem solze pretakala kakor drugi smrtniki ter neprestano zdihovala, da je nesrečna kakor drugi smrtniki. Kakor otrok me je objela in na srcu mojem je počivala njena prekrasna glava.

„Danes mi je obljubil priti. Pri stranskih vratih ga boš pričakovala in po skrivnem hodu pripeljala semkaj. Grofica Tvrdovska pa bo zadrževala drugo družbo. Jeli, Margerita, da storiš to meni na ljubo? Saj bo samo danes in potem nikdar več.“

Kako bi se bila mogla protiviti tej prošnji? Zgodilo se je, kakor je želela. Po skrivnem hodu sem ga ji pripeljala. Stopivšega v to svetišče ga niti najmanjša stiska ni preobdala. S srečnim obrazom je pristopil k nji ter ji poljubil roko. Nji pa je deviška sramežljivost izvabila nežno rdečico na divno lice. In ko je dvignila trepalnico, se je usul iz veličastnega očesa žar neskončne ljubezni proti njemu, ki je bil tedaj

brez dvojbe najdrznejši človek svojega stoletja. Zastajala mi je kri pri srcu, ker sem imela zavest, da ničesar dobrega nastati ne more. Sedli smo. O ljubezni nista govorila; kadar pa so se srečali pogledi, se je izlivalo srce v srce. Svoje kneginje še nikdar nisem videla v taki sreči, taki radosti. Hotela je, da bi se čutil čisto kakor v domači obitelji, in verujte mi, da ga je prisilila, v pravem pomenu besed prisilila, da je moral prižgati dehtečo cigaro. Dolgo se je branil in vse mogoče ugovore koval. Nič mu ni pomagalo, vdati se je moral visoki njeni želji.“

„Pri nas se ne sme dolgočasiti knez Aleksander!“ je dejala živahno.

„Visokost,“ je odgovoril vdano, „ali mi je Bog res tako nesrečno ustvaril lice, da ne kaže tiste sreče, ki jo uživam sedaj?“

„Margerita! Knez Aleksander ima slabost, da puši, in čemu bi tega ne storil pri nama? Sicer pa ima še marsikatero slabost, ki jo bomo opustili odslej.“

Milostivo se je smejala. Poljubil ji je ročico in jo osrečil s pogledom, kakor ga je imel v oblasti svoji samo knez Aleksander, najlepši mož v vsej Evropi.

Hipoma je tedaj v sobano prihitela grofica Tvrdovska.

„Visokost! Njegovo veličanstvo!“ je vzkliknila. Prvi mah nismo vedeli, kaj bi počeli. Bila

je to strela z jasnega neba. Knez je odhitel v sosednjo sobo, dasi ni imela izhoda. Pri tem mu je odpadla tleča cigara in utegnila sem komaj toliko, da sem jo zakrila s široko obleko svojo. Že se je čul zunaj v sprednjih sobanah ostri glas cesarskega očeta. Friderik Avgust je imel navado, da je obilokrat neoglašen prišel k svoji ljubljenci Korneliji Amaliji. Tudi tisti dan se je zgodilo tako. In kakor sem stara, dragi moj (tu se je obrnila kneginja Teanska k Bogomiru) in kakor so mi otemneli duha pogledi, stoji mi vendar še dandanes vzvišena oseba njegova pred duhom. Tiste dni še ni bil prestar in telo njegovo je bilo še gibčno in polno življenja. Na visokem čelu mu je kraljevalo pravo veličanstvo. Še celo tedaj, kadar je bil njega vzorni obraz miren, je pretresal strah dvornike.

Brzo je vstopil ter obstal pri vhodu. Globoko sem se priklonila. Ko sem dvignila obraz, je stal še vedno pri vhodu in v solncu se je izpreminjalo zlato na obleki njegovi. Tedaj v tistem trenutku sem prvič v svojem življenju opazila, da so se mu krog senec kazali že sivi lasje. Bil je to najgroznejši trenotek v življenju mojem in vse misli so takorekoč okamenele v meni. Samo zavest me je navdajala, da ima Njegovo veličanstvo že tudi sive lase. O drugem niti misliti nisem mogla. Vojvodinja je bila

prihitela k njemu ter mu je poljubovala roko, s katero ji je potem pogladil lice.

„Kako je, ljuba moja?“ je vprašal milostivo. „Krasno imate tu na deželi!“

Pristopila sta bližje k meni. Friderik Avgust se je pričel ozirati po sobani, po kotih, po stropu in končno je izpregovoril, odločno z nemilostnim glasom:

„Mon dieu! Palffy, zdi se mi, dà, gotovo je, nikakor se ne motim, prepričan sem, da se je tu — odpustite mi izraz — pušil tobak!“

Te besede so veljale meni, ker sem rojena v stari obitelji Palffyjevi, česar morda niste vedeli. Tedaj je vojvodinja Kornelija Amalija bledejša postala nego uniforma Njega veličanstva. Plaho svoje oko je obrnila proti meni, ki ji pomagati nisem mogla.

Globoko sem se priklonila: „Ni mogoče, veličanstvo!“

Že sem čutila, kako me je pričelo greti pri nogah. Ali za življenje svoje bi se ne bila pregenila tedaj.

„Ni mogoče, grofica!?“ In Njegovemu veličanstvu je postal glas trd kakor jeklo; na čelu pa se mu je nabralo temnih oblakov in vedela sem, da se bo name razlila nevihta.

„Vi gorite, kontesa, za božjo voljo!“ je vzkliknil Friderik Avgust prestrašen. Počasi me je zapuščala zavest. Tudi je v tistem hipu pre-

koračil knez Aleksander prag sosednje sobe; bil je bled kakor mrlič.

„A,“ začudil se je vladar togotno, „vi ste tu, Teano! Kako interesantno!“

Čula sem še, da je oni mrzlo odgovoril:

„Dà, veličanstvo! Cesarska visokost mi je milostivo dovolila, da sem smel trenotek, samo za trenotek, obiskati svojo nevesto, konteso Margerito!“

„Skrb mi bo, na cesarski moji besedi, skrb mi bo, da se kmalu poročita!“

Te nepopisno ironično izgovorjene besede Njegovega veličanstva sem še čula, a potem je zavihral plamen okrog mene ter mi ugasnil zavest.

Ko sem ozdravela, se je zgodilo, kar se je moralo zgoditi. Postala sem kneginja Teanska. Knez Aleksander mi je bil blag soprog; bil je pravi steber mojemu življenju. Niti zdihovati ga nisem čula nikdar. Ko pa je ležal na smrtni postelji, je dejal skesano: „Margerita! Vsega dolga ti še nisem poplačal! In to, edino to mi greni smrtno uro!“ Ali pomislite, da sem bila od tistega groznega trenotka hroma in da se potem nikdar več na svoje noge opreti nisem mogla. Tega je sedaj več nego petdeset let, kar me kakor onemoglo prenašajo z mesta na mesto. In vendar je vse življenje svoje posvetil meni, in kakor rečem, niti zdihovati ga

nisem čula nikdar. Kornelija Amalija, poklicana na kraljevi prestol, je umrla še mlada, mlada in nesrečna. Meni pa je dano še vedno živeti in gledati v zorno ravan leto za letom. Dà, dà! Kornelija Amalija pa je umrla mlada in nesrečna! Vidite, ljubi moji, življenje je povsod eno in tisto: kelih grenke pijače, ki jo nam osladi samo notranja zadovoljnost. Ali ta je dar božji!“ . . .

„To so vzorni ljudje, v resnici vzorni!“ si je dejal Bogomir, ko je tisti dan počasi jezdaril po zelenem logu proti Višavi.

Devetnajsto poglavje.

In mein gar zu dunkles Leben
Strahlte einst ein süßes Bild;
Nun das süße Bild erblichen,
Bin ich gänzlich nachtumhüllt.

H. Heine.

Tisto leto se je oglasila zgodnja zima in sneg je pokrival krajino v dobi, ko je druga leta še rumeno listje padalo z vej in zlatilo zemljo pod njimi. Dasi je bila jesen kratka, vendar je gospodu Ernestu Malcu donesla obilo dozorelega sadu. Brezuspšno se ni trudil med vročim poletjem. Kakor bi jo bil vihar raznesel po deželi, tako jadrno se je razširila vest, da je sam knez in škof Janez Evangelist obiskal Nižavo ter njenemu lastniku javno izročil najboljše versko izpričevalo. Pobožna srca so se topila v veselju o spokorjenem tem grešniku.

Ko je pričetkom jeseni stopil pred občinstvo z velikanskim podjetjem, so mu bile vse bogoljubne duše vdane. Do tedaj je sekal Malčevemu blagostanju rudnik, o katerem se je v prejšnjih poglavjih že govorilo, globoke rane in polagoma je bil pogoltnil starih trdnjakov obilo vreč, ki so ležale nekdam v Vida Lesoveja železnih zabojih. Ravno isti rudnik pa je postal Ernestu Malcu kar čez noč vir neusahljivega dohodka. Mož je porabil čase, v katerih je živel. Seve, da je moral tajiti pri tem svoj značaj ter umoriti v sebi vsako stalno prepričanje. A kaj če to v časih, v katerih sta spekulacija in sleparstvo, če sta se vedeli zaviti v tenčico hinavstva, bili prava in edina zapovednika nevedne in zaslepljene tolpe.

Z denarji, ki mu jih je naštel stari Sodar, je „olepšal“ Ernest Malec jamo in nekega jutra so zadeli na posebno bogato žilo, ki je do tedaj nesrečnemu rudniku obetala najlepšo bodočnost. Takoj se je razneslo med narod, da tiči v Ernesta Malca rudniku neskončno bogastvo in da ga je treba samo izgrebsti. Tudi se je dostavljalo, da Malec sam ničesar opraviti ne bo mogel, ker nima zadostne zaklade, in da bi pač bilo najbolje, če bi večja družba stvar vzela v roke. Vsi pa so bili edini v tem, da korist dežele zahteva, da se ima kaj storiti. Videlo se je torej vsakemu naravno, ko je pričetkom

jeseni gospod Ernest Malec v družbi beležnika Sodarja osnoval delniško društvo, ki je prevzelo nalogo z rudnikom po vseh pravilih in predpisih rudoslovja pametno in uspešno gospodariti ter iz njega izkopati, kar bi se izkopati dalo. Zavladalo je splošno navdušenje, in ko so umetno okrašene delnice zagledale beli dan, se je trgalo občinstvo zanje. Ko pa se je celo zvedelo, da se je sam knez in škof Janez Evangelist vpisal v kolo delničarjev, ni se mogla ustaviti več reka razljučenega dobičkolovstva: kar se je v trudu dolgih let prihranilo, je moralo zapustiti skrite predale in se izpremeniti v lepo obrob-ljeno delnico novega društva, ki se je potem v skrivni predal z večjim veseljem spravila nego poprej v trudu dolgih let težko prisluženi denar. Delničarji so se množili kakor gobe po dežju; tako zelo so se množili, da je moral še celo Ernest Malec prodati lepo število delnic, ki si jih je bil pridržal v imenu poplačbe kupne cene, ki mu jo je dolgovalo novo delniško društvo za prevzeti rudnik. In še hvalo so mu peli, ker je bil tako nesebičen, da je imel rajši denar nego pa delnice, ki so morale mnogo več donášati kakor gotovina.

Staro bogastvo se je povrnilo na Nižavo, in veljava starega rodu ni bila nikdar tako mogočna kakor tiste dni, ko so se delnice novega društva trosile po deželi ter polnile Ernestu

Malcu prazno blagajnico. Vse se je posrečilo, in da bi se znova pridobljena sreča za trdno ohranila obitelji, se je sklenila zakonska zveza z imovito obitelji Sodarjevo, da se je tako veliko imetje spojilo z drugim velikim imetjem, kar je mnogobrojnim delničarjem dajalo še več upa, še več poguma. Podjetje, podprto po obiteljih, kakor sta bili Sodarjeva in Malčeva, nikakor ni moglo splavati po vodi. To je moral uvideti vsak človek in zategadelj so morali takoj utihniti nekateri bojazljivci, ki so opominjali občinstvo k pozornosti in treznemu preudarku.

Stari Sodar je sedaj, ko je prijatelj Malec imel lepo žetev, zahteval svoje plačilo. Jesenskega jutra se je oglasil na Nižavi, črno oblečen; na glavi mu je tičal visok star klobuk, o katerem se nikakor ni dalo določiti več, kdaj je bil v modi. Pripeljal se je bil na vozu, v katerega je bil vpregel počasna in težka konja, ki sta navadno vinske vozove vlačila po rakovškem klancu. S sabo je pripeljal stari poštenjak velik šop dišečega cvetja ter se s tihozadovoljnim tolstim obrazom izvalil z okornega voza, da je le-tá na vseh mestih zastokal in zaječal. Sopiha je in zdihovaje je vstopil pri Malčevih in poprosil očeta za hčer Meto. Ni se mu odbila prošnja, in ko so bledega dekleta poprašali, je bila z vsem zadovoljna.

Stari ženin pa je v svoji sreči Ernestu Malcu, ki ga je od tedaj prišteval k svoji obitelji, razodel še drugo veselo novico.

„Če sem oženjen,“ je dejal s sladkim glasom, „kaj čem s sinom v hiši? Ali ni res taka?“

„Naj se tudi oženi!“ odgovori Malec.

„Vidiš, tako se bo zgodilo. Izbral sem mu nevesto in ker je bil zmerom ubogljiv otrok, je poslušal očetove besede, ne da bi bil ob enem prešteval izbrani nevesti sive lase na glavi. Dober otrok je Nande moj!“

„In katero si mu izbral?“ vpraša Malec zaspano. Stvar ga je silno malo zanimala.

„Katero? No, Murnovko! Ta ima denar in vzeti ga hoče rada.“

Ko Malec ničesar ni odgovoril, dostavi Lavrencij, da bi bilo pač najbolje, če bi se oboje ženitovanje napravilo še pred adventom, in če bi se oboje ženitovanje slavilo skupno — na Nižavi.

„To bi bilo tudi najceneje, ker tako ženitovanje, ljubi moj, je preklicano draga šala. To vem predobro. Ko sem se pred štiridesetimi leti oženil s prvo svojo ženo, me je stalo denarja, da sem bil ves trd. Ali tedaj, dragi moj, smo dobivali živež skoraj zastonj.“

Ernest Malec je bil zadovoljen, in ko so blede nevesto poprašali, je bila istotako zadovoljna.

* * *

Že v dan pred dvojno poroko se je zbralo na Nižavi nekaj gostov. Domači sin Viktor je bil tiste čase zopet stopil v vojno službo, iz katere ga je bila prej nekdanj pognala preobilnost nadležnih dolgov. Nepričakovana sreča nižavske obitelji ga je pljusnila kvišku; plačal je dolgove in zopet stopil med častnike ulanskega polka.

Ta je tedaj že dan pred poroko dospel na Nižavo. S sabo pa je pritiral dva tovariša, plemenitnika, ki sta ž njim že poprej v garniziji popijala in z novopečenim častnikom uganjala vsakovrstne šale, ki jih ta v radosti svoji, da ima aristokratske prijatelje, niti opazil ni. Bila sta to baron Krušič in grof Welser.

Nadčastnik baron Krušič je nosil na velikanskem telesu drobno in s telesom v nikaki primeri stoječo glavico. Njegov obraz je bil navaden, takorekoč vsakdanji, in da si ni česal redkih las v velik rep okrog ušes, bi ne bil kazal niti najmanjšega plemiškega znaka na sebi. Pod nosom so mu visele velikanske brke, podobne ledeni sveči. Te brke so dajale drobnemu obrazu nekaj smešnega, da bi se bil človek najrajši glasno zasmel, če je moral gledati baronov otroški obrazek in velikanske brke, ki so zakrivale lep kos tega obrazka. Ali naš baron si je bil v svesti, da so brke največji kras, s katerim ga je oblagodarila priroda.

Zategadelj jih je neprestano sukal z drobnimi prsti in posebno tedaj, če je bil v družbi, v kateri so se nahajale ženske. Imel je tudi svojstvo, da se je mnogo in glasno smejal in da je skoraj po vsaki drugi besedi vpletal med govoricu vprašanje: „Bin ich nicht ein verfluchter Kerl, was?“ To je vse, kar vemo povedati o baronu.

V nasprotju z baronom pa je bil grof Welser tenak častniček, nizke postave in bledega obraza, ki niti brk imel ni. Glavno svojstvo mu je bilo, da je rad pil šampanjca. Govoril je zaspano in ne mnogo. Tolikanj bolj pa je kled. In če se je pričelo besedičiti o kaki opolzli stvari, tedaj se je grof Welser hipno oživil in na blaziranem obrazu se mu je napela vsaka žila. Če je bil pijan, je bil nevaren človek, ker je pri najmanjši priliki takoj rad potegnil orožje.

Četrti v družbi je bil neki vitez Lanski, ki se je šele v Lukovcu pridružil vojakom ter se jih tiščal potem toliko časa, dokler niso prišli na Nižavo. Vitez Lanski je preživel svoje dni v Lukovcu, o čem pa je živel, to je vedel sam Bog nebeški. Kjer je hrumela vesela družbica, tja se je znal pritihotapiti, da je pil in jedel drugim na troške. Kjer se je dolgočasila lepa zakonska ženica, je sukal naš vitez gotovo dolge svoje ude krog nje. Delal ni nič,

imovit ni bil, ali vendar je živel v veselju in hrupu. Svoj čas je bil častnik, ali moral je iz službe zavoljo dejanja, ne posebno častnega, o katerem pa pozneje ni rad govoril. Pač pa je poznal skoraj vse častnike v cesarski vojski.

Ta četvorica se je oglasila torej v dan pred dvojno poroko na Nižavi. Orožje je žvenketalo in ostroge so brenčale po hodniku kakor v kaki vojašnici. Napravljali so krika in hrupa, da ga ponižni dvorec poprej morda še nikdar toliko ni čul. Posebno Viktor, ki je bil sam sebi v novi uniformi neizmerno po volji, je kričal kakor besen, ker je živel v veri, da se pravega vojaka vojaški značaj razodeva v glasni in kričeči govorici.

Popoldne okoli treh so se umeknili iz druge družbe in napravili svoje taborišče v stranski, oddaljeni sobi. Dasi že silno pijani, so pričeli v tej sobi piti znova. Prazne steklenice so metali v steno, skozi okno, da je razbito steklo žvenketalo, kar jim je posebno dobro delo, ali pa po tleh, kamor se je komu zljubilo. Bil je še velik dan, vendar navzlic temu so jim gorele sveče. Da bi dejanjski pokazali, kako nepotrebno orodje so stoli in mize, so polegali po tleh, po podnicah in ležali krog polnih steklenic kakor nekdanj Rimljani krog svojih skled. Uganjali so raznovrstne neslanosti, ki jih pameten in trezen človek ne uganja. Ali ti so živeli v zavesti, da

se nebeško kratkočasijo in da se nosijo kakor bogovi, ko so srebali nektar na olimpskih vrhovih.

Končno pa je moralo postati tudi to brezmejno pijančevanje zaradi enakoličnosti dolgočasno. Prvi se je pričel dolgočasiti baron Krušič.

„Veste kaj,“ je izpregovoril, „to-le pijančevanje je sicer pametno.“ Tu je odrinil viteza Lanskega dolge noge, ki mu jih je bil ta lehkodušno položil na trebuh. „Ti si dolgočasna zverina, Lanski!“

„Silno dolgočasna!“ je dostavil Welser zaspno. „In prsti me srbe, da bi te s palašem usekal okrog pijanih ušes!“

Lanski je potrpežljivo molčal in junaško pil.

„Če se dobro premisli,“ se je oglasil zopet baron, „je stvar ena in tista.“

„Ena in tista,“ mrmra Lanski, „in šampanjca je tudi že preveč.“

„Molči no!“ ga zavrne Welser. „Šampanjca nima človek nikdar preveč. Vsaj pošten človek ne. Ti Lanski, ti pa si preklicana sirota.“

Takoj je vitez obmolknil, ker se je bal, da bi ga sicer ne izpehali iz družbe.

„Nečesa vendar nimamo, nečesa nimamo,“ tarna Krušič. „Potrebne soli nimamo!“

„Česa nimamo?“ vpraša Lanski ponižno.

„Vraga, ali ne čuješ? Potrebne soli nimamo!“ kriči Welser nanj ter dostavi trudno: „Vse na tem človeku me jezi!“

„Res je, soli ni!“ nadaljuje Krušič. „Nekaj šale mora imeti vsak človek. Ali naj ves čas tega Lanskega uživam? Tako bedast vendar še nisem.“

Lanski je molčal in pil.

„Izmisli si kaj, Krušič!“ prosi Viktor. „Nesrečen bi bil, če bi se pri meni dolgočasili tako izborni prijatelji!“

„Jaz bi že nekaj vedel!“ odgovori baron in vrže prazno steklenico tako ročno proti stropu, da je nazaj padši priletela Lanskemu na dolge noge.

„Govori, govori!“ sili Malec.

„Predlog moj je ta-le. Ponižno sedemo k mizi, odpremo vrata ter čakamo, kdo pride prvi po hodniku. Kdor pride prvi, nam pade v plen in malo se pošalimo ž njim.“

„Izvrstno!“ kriči vsa družba.

„Pridi, kdor hoti, naš bo!“ se dere Welser.

„In če je rodni oče moj!“ pritrdi Malec.

„Lepa šala bo!“

„Urá!“ vpijejo vsi.

Takoj vstanejo, postavijo mizo na prejšnje mesto, sedejo k nji ter jo oblože s polnimi steklenicami in kupami. Tudi sveče pogase in vrata na hodnik odpro na stežaj. Potem sedé mirno in pazljivo poslušajo. Ali na hodniku se ni začulo ničesar.

„Vraga, nikogar ne bo!“ se zatogoti Krušič.

„Kje tiči vse? Če pride ženska, prosta ji pot.“

To se ve, in med poštenjaki tega posebe naglašati ni treba.“

„To se ve, to se ve!“ godrnja pijani vitez Lanski.

„Da bi Satan le starega Sodarja privlekel,“ izpregovori zaspani grof Welser, „to bi bila pečenka za naš lonec. Strela nanj! Ta sivolasi ženin mi je neprijeten, skoraj še bolj od tebe, Lanski, ki si vendar tako dolgočasna puščoba.“

„Veseli bodimo, prijatelji!“ odgovori vitez pohlevno. „Čemu me zbadaš venomer, Welser, saj sem vendar dobra duša, ali ne, Malec!“

„Molčite!“ zašepeta Krušič. „Nekdo prihaja.“

Zdajci se začujejo na hodniku koraki. Nekdo je počasi prihajal. Veseljaki v sobi se skoraj sopsti ne upajo. Krušiču se je zabliskalo oko, kvišku se je sklonil, da bi bil takoj pripravljen, če bi oni na hodniku hotel pobegniti. Kakor rečeno, nekdo je počasi prihajal, in ko je trdo stopal po tlaku, je odmevalo od sten. Včasih je postal in tedaj se je vselej čulo, da je govoril sam s seboj. Senci enak je prilezel po hodniku — Filip Tekstor! V mislih je prikorakal. Ali pri vratih nehote obstane in dvigne temni svoj obraz proti pijani družbi. Spoznavši jo, hoče hitro oditi; a že ga je tiščal baron Krušič za roko in ga rahlo prisilil, da je moral prav v sobo.

„Kam hočete, prijatelj?“ kriči baron radostno. „Da bi vi znali, kako težko smo vas

pričakovali, na kolenih bi nas prosili odpuščanja, da ste pred našo izborna, prijazno družbo hoteli pobegniti.“

Grof Welser pripravi stol, rekoč: „Dajmo mu stol, da sede ljubi prijatelj naš. In kako je bled ta revček! Umekni se, Lanski! Povsod te je preveč, preklicana duša!“

Lanski se mrmraje odmakne. Welser pa se obrne z največjo vljudnostjo k Filipu: „Sedite, prijatelj, sedite! Verujte mi, da se zelo veselim, ker vas zopet vidim. Baron Krušič ni legal, prav res, prav težko smo vas pričakovali. Ali vi ste hoteli pete pobrusiti. To ni bilo lepo! In prepričan sem, da nas boste še na kolenih prosili odpuščanja. To je bila tvoja ideja, Krušič; a jaz jo potrdim. O tem pozneje! In na golih kolenih, rečem vam! Na častno mojo besedo, še danes hočem videti gola kolena vaša! Grof Welser še ni kmalu toliko govoril, zategadelj bodite uverjeni, poštenjak blede, da se bo zgodilo, kar je govoril. Za sedaj pa mu dajmo piti.“

Pri prvem navalu se Filip nikakor ni zavedel položaja, ki se je nahajal v njem. Mali Welser ga potisne na stol ter mu naliže vode v kupo: „Le pijte, prijatelj! Potem pa nas boste na kolenih prosili odpuščanja. Drugo za drugim. To bo še prijetno danes!“

Tedaj se je hotel izkazati tudi naš vitez Lanski. Vstal je in pristopil k osuplemu Filipu.

„Tudi jaz se vam predstavljam,“ jeclja s težkim jezikom, „prijatelj dolgičas, jaz sem vitez Lanski in moral sem že nekje videti samostanski obrazek vaš!“

Bil je črez mejo pijan in ko je te besede govoril, se je opotekal tja in sem. Le z veliko težavo se je obdržal v ravnotežju.

„Vidiš, dragi moj!“ nadaljuje. „Rad te imam, ljubim te, in zategadelj ti hočem očistiti lice, da boš čeden, ker si v čedni družbi. Ali ne govorim pravice, gospodje?“

„Lanski ima svojo idejo! K ataki, k ataki, Lanski!“ vpije Krušič.

To vpitje je pijanega viteza še bolj ojačalo.

„Poglej,“ je dejal, „včasih smo taki kuretini, kakor si ti, pulili perje s telesa, ha-ha!“ V resnici prične nato s prsti grabiti Filipa za obraz, da bi mu izpulil kaj brade. Le-tá se predrami in potisne Lanskega od sebe, da se je hipno zvrnil po sobi. Obležal je na podnici in niti vstati ni izkušal, ker je dobro vedel, da bi mu morali vsi poizkusi izpodleteti. Dobro je poznal Lanski svoje moči. Zategadelj je mirno obležal na trdi deski.

„Lanski je ugnan!“ izpregovori Welser trudno. „A mi smo drugačnega kova, dragi moj!“

Tisti hip se je vsilil v razgovor domači sin Viktor. Do tedaj je sedel tiho pri mizi in na obrazu se mu je kazala velika notranja

zadovoljnost, da je usoda privedla ravno Filipa Tekstorja v družbo. Od nekdaj ni rad gledal tega človeka na Nižavi in sovražil ga je, kar je pametil svojih dni.

„Pustite ga meni, prijatelj, pustite ga meni!“ se je oglasil zamolklo. „Sam Bog mi ga je privedel, gospodje, in meni ga morate pustiti!“

„Naj ga ima Malec!“ je zaječal Lanski na tleh.

„Dobro, imej ga!“ pravi Krušič.

„Tudi meni je povšeči tako,“ dostavi Welser, „ker si sin te hiše, imaš prednost ti!“

Videlo se je, da se grof srdi, ker se mu je plen njegove šale tako nepričakovano izvil.

„Hvala vam! Storili ste mi veliko dobroto.“

Nato je vstal Malec s svojega sedeža. Le s težavo se je dvignil in z rokami moral opreti ob mizo, da so ga držale noge. Tudi Filip je vstal. Nekaj časa sta si zrla oko v oko. Bledo lice se je Tekstorju zalilo s krvjo in sovražno so se mu svetile oči.

„Tvoje je torej vse to delo, nižavski pleničar,“ je izpregovoril suhotno. „Do sedaj si dremal v temačnem kotu in spoznal te nisem. A vedeti bi bil moral, da je vse to tvoje delo, pijani gospod častnik!“

„Zobe kaže!“ reče Krušič. „Le po njem, Malec!“

„Danes bo še prijetno tu!“ zamrmra grof Welser.

„Potrpite, prijatelji, čakali boste, da mi bo zobal oves iz roke, kakor star konj.“

Nekaj satanskega se je razlilo Malcu po ničevem obrazu, ko je govoril te besede. Ne-popisen divji srd mu je polnil srce, da se mu z besedo ustavlja pred vso družbo to človeče.

„Obleka ne dela človeka in uniforma ne vojaka. Zategadelj me ni strah pred tabo, prijatelj Viktor! Sicer pa tudi še ni predolgo, ko si se skrival za materina krila.“

„Dobro! Ta bleda prikazen ima še nekaj možgan v črepinji. Sabljo na brus; če ne, padeš, Malec!“ kriči Krušič.

„Vraga, danes bo prijetneje, negoli sem mislil!“ dostavi Welser s tiho zadovoljnostjo.

Malec je glasno škripal z zobmi in razburil se je tako o Filipovih besedah, da prvi hip niti odgovoriti ni vedel.

„Gospodje, izborni prijatelji moji,“ prične s sikajočim glasom, „vi se hočete s tem človekom kratkočasiti in res ne vem, čemu bi se se ne. A rečem vam, iz roke mi bo zobal. Do sedaj pa še ne veste, kdo je ta interesantni človek, ki stoji tu pred vami kakor kos umazanega perila, na drog obešenega. Izkazali ste mu veliko čast, da ste si ga izbrali sebi v šalo; pravico imate torej zvedeti, kdo je.“ —

Filip se ozre po obrazih okrog: „Upam, da sem v olikani družbi. Kar pa ti govoriš, mi napravlja malo skrbi.“

„V olikani, zelo olikani družbi!“ naglaša Malec. „Prijatelji, tu vam predstavljam gospoda Filipa Tekstorja. Na mojo čast, to je Filip Tekstor, in če do sedaj še niste čuli o njem, je vaša krivda, edino vaša.“

„Na svojo čast ne prisezaj!“ odgovori Filip zbadljivo. „Dolgo te že poznam, ali kaj takega še nisem nikdar opazil na tebi.“

„Prijetno je danes! Le dalje, Malec!“ se oglasi Welser. „Čast pa je sicer malenkostna reč in če je nimaš, kaj potem? Obilo je takih ljudi na svetu. Ni li res, Krušič?“

„Res! Le dalje, Malec!“ odgovori Krušič.

„Tu je torej Filip Tekstor in jaz sem Viktor Malec. Viktor Malec sem, kolikor me je od nog do glave.“

„Poštena duša si,“ se oglasi Krušič, „poštena od nog do glave. Sedaj si malo pijan, a to ti služi le v povzdigo tvojih talentov.“

„Filip Tekstor in Viktor Malec! To se čuje kakor voda in ogenj, ali ne?“

„Kakor voda in ogenj! Recimo, da si ti voda!“ dostavi Welser zaspano. Veselilo ga je, da se je tudi z Malcem mogel šaliti. Ve se, da ga je v aristokratski svoji duši zaničeval, umazanega tega plebejca.

Malec nadaljuje: „Dostavljam še, da je bil poštenei moj oče sicer dvakrat oženjen, a vedno se je pisal za Malca. To je, kar vam, izborni prijatelji, naglašam. A naglašati mi je tudi, da niti prva, niti druga žena njegova ni bila iz obitelji visokorodnih Tekstorjev!“

„Malo me briga to, prokleto malo!“

„Potrpi, Welser, potrpi! Kmalu ti bo stvar kratkočasnejša! Poglej naju! Evo mene, Viktorja Malca, in tam gospoda Filipa Tekstorja! Kdo bi mislil, da sva — brata!“

„Brata!“ vpije grof Welser.

„Na moji častni besedi! Brata po krvi, a samo pred Bogom! Pred ljudmi pa se skrivava, ker se sramujeva!“

„In oče tvoj se je pisal vedno za Malca?“ vpraša Welser, in na obrazu se mu napno črte. „Ha-ha! Danes se izvrstno zabavam, nebeško!“

„Ti se šališ, Viktor!“ izpregovori Filip. Čudna groza mu je pretresala ude in zavest se ga je lastila, da bo iz ust tega pijanca čul nekaj groznega, morda najgroznejšega, kar ga je še pričakovalo v samotnem življenju.

„Govori, govori, dragi Malec naš!“ sili baron Krušič, ki se je tudi zelo zanimal za stvar. „Sproži in povej nam vse!“

„Reč je hitro povedana!“ odgovori Malec. Bil je očitvidno tako pijan, da ni vedel, kaj blebeta. „Nekdaj je živela tam na Višavi mlada

ženica in je imela počasnega, nerodnega moža, ki ga ni ljubila. Kaj takega se pripeti včasih!“

„Res, res! Kaj takega se rado pripeti!“ dostavi grof Welser goreče. „Toda povej, kako je bilo potem, ljubi, preljubi mi prijatelj Malec!“

„Moj oče — saj ga sedaj poznate starega krokarja — pa je bil v mladosti pravi hudič, pravi Satan in kakor strela za ženskami, ha-ha! In sin ni mnogo boljši sedaj, ali ne, Krušič?“

„Res je, in za ženskami si kakor strela!“

„Recimo kakor vodena strela, ki še slamnate strehe ne užge, če trešči vanjo, ha-ha!“

„Ti si dovtipen, Welser, a sedaj pusti, da Malec nadaljuje! Stvar je taka, da se o nji med prijatelji govoriti dá!“

„No, vidita!“ prične na to Malec. „Oče moj je izgubil pred časom lase in sedaj se ve zakaj. Oni na Višavi mu je prišel na sled. In kaj mislite, kaj je storil? Tepec je potegnil v svet, tu na Višavi pa pustil zeleni travnik, da ga je ata moj kosil, prijetno in polagoma!“

„Kaj vraga!“ ječi Krušič in oči se mu napno na drobnem obrazcu, da mu stopijo izpod nizkega čela. „In potlej?“

„Potem, nekaj let potem pa se je oglasil na Višavi sinek, dasi je bil domači graščak že davno odrinil v svet. Saj umejete to zastavico?“

„Umejem! Vse mi je jasno!“ kriči Welser.

„In ko se je oče moj ženil in ko se je peljal s svojo ženo iz cerkve, ga je čakala tik pota gospa z Višave in pred njim se je ustrelila v srce, da je obležala mrtva na mestu. Saj umejete, kaj in kako?“

„Vse mi je jasno kakor modro nebo!“ odgovori Krušič. „In tisti sinek je v naši družbi danes, ha-ha!“

„Taka je in čast mi je predstavljati vama — gospoda Filipa Tekstorja.“

Pozornost vse družbe se je obrnila tedaj na tega nesrečnega človeka. Na stol je bil sedel med Malčevim govorjenjem in kakor v smrti grozi je obračal skaljene poglede proti onemu, ki je s tako umazano prozo moril njegovega srca vzore ter mu takorekoč iz živega telesa trgal mučeno to srce. Zadnja kaplja krvi mu je izginila iz upadlega lica, da je bil bledejši od mrliča. Debele kaplje so mu stopile po čelu, po vsem obrazu.

„Viktor,“ je zdihnil, „ali imaš toliko pameti in zavesti, da pomniš, kaj si izbruhal ravno iz sebe? Reci, da si legâl, da vse to ni res! Moj Bog, saj ne more biti res, ne sme biti res! Pomisli vendar, kako ste me trli, kako ste me preganjali in kako sem moral zavoljo vas nesrečno živeti do sedaj! Ne spominjam se dneva, da bi bil srečen. Pomislite, gospodje, vse to in imejte usmiljenje z menoj. Ves ta čas mi je pred

temno dušo sijalo solnce spomina nanjo, ki mi je bila mati. In sedaj mi hočeš sveto podobo v mojem srcu razdrobiti in oskruniti najskrivnejše svetišče v moji duši. Reci, da si legal, Viktor, in vse ti hočem odpustiti, kar si mi kdaj storil žalega, kar ste mi storili žalega vsi. Reci, da si legal, za vse svetnike! Reci, da si legal! Zdrami se vendar, sicer mi je zblazneti.“

Na mizo nasloni težko glavo in globoko zdihuje. Malcu pa se je srce topilo v radosti.

„To mi je prijeten pogled. Le trpi, spaka, ki sama ne veš, kako si prišla na svet.“

„Ti ne govoriš resnice, Viktor!“

„Ha-ha! Kdo pravi? Včeraj se mi je izpovedala sestra Meta, nesrečna nevesta naša! Kazal sem ji dobro srce in počasi vse izvlekel iz nje. Uboga, bleda golobica! Veruj mi torej, da je bila mati tvoja — ničvredna, izprijena ženska!“

Filip vzdigne glavo. Z mrtvim pogledom opazuje onega, kakor bi pričakoval, da bo še enkrat ponovil grozne besede.

„Res, res!“ ponavlja Malec. „Tako je: izprijena, slaba ženska!“

Nato Filip naglo vstane, popade polno kupo na mizi ter buškne tekočino Malcu v obraz, da je hipno vse curelo po njem.

„Na, kukavica,“ izpregovori, „da boš lažje pogoltnil laži, s katerimi hočeš onečediti gomilo materi moji!“

Malec si obriše mokri obraz in votlo zaječi. Potem pa plane v kot, kjer je slonelo orožje. Ali prehit ga mali grof Welser.

„Kaj hočeš pri orožju? Branil je čast svoje matere in ti moraš vedeti, kaj ti je storiti sedaj.“

„Naj orožje razsodi!“ se peni Viktor.

„Dobro, naj razsodi!“ odgovori Filip ponosno.

„Stvar je torej v najlepšem redu,“ dostavi Welser, „vse drugo prepustite meni! Lepšega konca si niti misliti ne morem!“

Dvajseto poglavje.

In ko ura nam odbije,
črna zemlja nas pokrije;
kdo bo še po nas povprašal?
Kdo se z nami bo ponašal?

Simon Jenko.

Welser je res vse uredil. Ker ni bilo glede sekundantov mnogo izbire, si je delil s Krušičem ta posel. Potem pa se je odpeljal v Lukovec, kjer je poiskal vojaškega zdravnika, ki naj bi bil za vse slučaje navzočen pri dvoboju. Tudi je poskrbel tamkaj potrebne samokrese. Kratko rečeno, grof Welser se je posvetil tej stvari s tistim toplim navdušenjem, ki ga je po njegovem mnenju zahtevala pred Bogom in pred ljudmi. Največ preglavice mu je napravljajl prostor, kjer naj bi se izvršil dvoboj. Po dolgem posvetovanju in premišljevanju sta si izbrala gospoda sekundanta nižavski tolmun, ki je bil tedaj zamrznjen

ter je služil gospodi v drsališče. Originalni grof Welser je nasvetoval, naj bi se streljalo med drsanjem, češ, da bi se stvar prekrvavo ne končala in da bi imeli kaj izgovora pri roki, če bi jih motili med bojem. Dogovorilo se je, da se bosta nasprotnika na različnih mestih spustila na led in da imata potem premeriti zamrznjeno površino po njeni dolžini trikrat gori in doli; kjer bi se srečala, tam naj se streljata. Vsakemu se je dodelila pravica trikrat streljati; po šestem strelu pa je boj končan, ne glede, ali je tekla kri ali ne. Mali grof je bil precej ponosen na to svojo idejo, trdeč, da takšnega dvoboja svet še nikdar ni videl.

Ko so na Nižavi domači ljudje legli k počitku, je zapustila naša družba tihi dvor. Naprej je odšel Krušič z Malcem in zdravnikom. Viktor je škripal med potjo z zobmi in neprestano preklinjal; morda se je bolj hlinil, nego se je srdil v resnici. Morda pa je hotel s togotenjem samo prikriti strah, ki mu je légal, smrtnemu mraku enak, po prazni duši. Vsaj baron Krušič je bil prepričan, da je tako. Welser in Filip sta prišla šele nekaj časa za onimi. Filip je bil v nekaki ekstazi: notranji ogenj mu je plamenel iz pogledov. Stopivši na dvorišče pred Nižavo je vprašal zamolklo:

„Ali bi ne bilo krasno, umreti za mater svojo?“

„Kaj besedičite o smrti?“ odgovori grof dobrovoljno. „Kaj besedičite o smrti? Mislite li, da bo res tekla kri? Rad bi poznal strelca, ki bi zadel v takih okolinostih! Malo se bosta izprehodila in malo popokala, pa bo vse dobro.“

„Lepa smrt bi bila!“ dihne Filip sam v sebi. „In lepše bi praznega svojega življenja končati ne mogel. Sicer pa pravijo, da je Bog pravičen. Dati bi moral svinčenki moji pot, ki vodi v njegovo srce.“

Gosta megla je pokrivala pokrajino, ko so stopali od Nižave po poti v gozd. Skoraj se ni videlo korak predse. Sneg je ležal po vejevju in tu in tam se je usipal na tla, da se je čulo, kakor bi kdo hodil po šumi. Nekje je lajal pes in na vasi se je razlegalo petje, kar je zamolklo in melanholično zvenelo semkaj v samotni log.

Pred tolmunom se je ustavila ponočna družba. Sekundanta sta določila, da ostane Filip na mestu in da ima Malec odriniti na gorenji konec tolmuna. Da se je obliki ustreglo, so poizkušali oba sprijazniti. Niti Malec, niti Filip ni bil voljan odjenjati. Krušič je odšel nato s prvim po ledu ter kmalu izginil v gosti megli. Tu pa si je Filip pripel železje na nogo in, ko je legak žvižg z drugega konca oznanjal, da je tudi ondi vse pripravljeno, je vzel samokres Welserju iz rok in se lehnò spustil na led.

„Gospod Tekstor!“ izpregovori Welser. „Odpustite nam, če smo vas žalili danes. Bila je šala in pijani smo bili. Sicer pa merite pod noge, če hočete kaj zadeti.“

Podala sta si roke. Ko je Filip odplul v nočno meglo, je sédel grof Welser k zdravniku na posekano deblo in dejal rahločutno:

„Dober človek je videti. In niti trenotek ga ni preobdal strah. Škoda, da ni vojak. Zdi se mi, da se nismo prav nosili danes. Moj Bog, kaj hočemo! Življenje žene svoje valove in nas meče tja in semkaj.“

Zapalil si je cigaro. „Sedaj pa čakajmo, da prične pokati. Tri sto vragov, takega dvoboja še ni bilo. To pa vem, da ta tepec, ta gorgjanski vol, ta Malec ne bo ničesar zadel. Moj Bog, kakšni ljudje so danes že častniki!“

Ko mu zdravnik, ki se je nerad vteknil v to stvar, ničesar ni odgovoril, je umolknil še grof Welser. Tudi ga je pričelo zebsti in ko je piš zazibal veje, se mu je usul sneg za vrat, da je moral glasno zakleti.

Filipu se je pomirilo valovje razburjene duše, ko se je spustil po ledu v gosto meglo. Nočna tišina je vplivala na strasti v njem, da so se vsaj na videz pomirile in polegale. Ko se je lehnò zibal po ledu in so mrzle sape hladile vroče mu čelo, so ga obšli takoj rahlejši spomini. Kratko življenje se mu je dozdevalo vendar

tako dolgo in zavest, da je došel sedaj morda h koncu trnjeve poti, mu je hladilno napolnjevala vroče srce. Stopila mu je pred dušo podoba nje, ki ga je nekdanj v bridkosti porodila. Nikdar do sedaj se je ni tako živo spominjal, kakor ravno danes, ko je morda stal pred groba vrati. Gledal je v duhu milobni njen obraz in zdelo se mu je, da mu niti najskritejša črta ni neznana na tem obrazu. Obšla ga je hipno sladka zavest, kakor da se je ravno ločil od nje; kakor da je še nedavno slonel ji na ljubečih prsih; kakor bi še občutil vroče poljube, ki mu jih je — gotovo v solzah — pritiskala na otroška usta; kakor bi bil še ravno koprnel pod pogledi, ki so mu včasih nasproti žareli iz njenih oči. V vzorni krasoti je gledal Filip Tekstor v duhu svojo porodnico tisto noč in kamorkoli je obračal oko, se je razpršila siva megla in mu razkrila milobno njeno lice. Preobdalo ga je kesanje in sam sebi je očital, kako je le mogel za en hip dvomiti o nji, ki je takorekoč brez madeža živela in gotovo tudi brez madeža umrla. Takoj se ga je polastila slepa strast in vse, kar mu je dihala in živelo v razdraženi duši, dihala in živelo mu je v sovraštvu proti človeku, ki je z zlobno roko poizkušal oskruniti gomilo najčistejše ženske, ki je kdaj hodila pod božjim solncem.

„Lopov!“ je siknil. „Ti moraš umreti!“

Trdneje je oklenil samokres z roko in napejal je moči očesne, da bi prodril megle zagrinjalo, ki mu je prikrivalo zločinca, smrti posvečenega. Naposled se mu je prikazala črna proga sredi megle. To mora biti! „Naj umrje, kletó to bitje!“ Strastno dvigne orožje, pomeri in izproži. Mogočno je odmeval strel v daljnjo noč. Pri žaru smodnikovem je opazil, da je streljal v temno deblo, v drevo, stoječe kraj tolmuna! Moral je zadeti v vrh, kajti zašumelo je v vejevju, in sneg je padal k tlom, da se je nesrečnemu strelcu pobelila obleka. Tolpa vran, ki je počivala nekje v lesu, se je dvignila in zamolklo kričeč zapustila kraj ponočnega boja.

„Bog je protivnik moj in udaril me je s slepoto!“ vzdihne Filip. Senci enak se je izluščil tedaj Viktor iz megleneega zatišja ter — za streljaj od mesta — šinil mimo. Opazivši Filipa se je zaničljivo zasmeljal.

„Slabo si meril, bratec! Morda bom jaz bolje!“ Ustrelil je, da se je napravil goreč žarek po megli. Čutil je Filip, kako je treščila svinčenka predenj na led, potem pa odskočila in se žvižgaje izgubila v šumi.

„Smrtni dih je bil to!“ reče Filip žalostno. Oni je bil že davno izginil. Tudi Filip odrine proti gorenjemu koncu tolmuna. Ondi se je tiščal baron Krušič pod kostanjem ter prezebal, da se mu je treslo po vsem životu. Opazivši

Filipa, izpregovori zamolklo: „Proklicano je mraz! Glejta, da končata to šalo, sicer se prehladimo vsi. Ali niste zadeli?“

„Ne!“

„Torej brzo nazaj in glejte, da boste srečnejši. Ali vas nič ne zebe, sèm od gorovja vleče, kakor bi hotelo človeku odbriti meso od kosti.“

„Mraza ne čutim!“

„Sreča vaša! Lehko noč!“

Na to se Filip obrne in takoj je zopet sam sredi megle. Morda se je bila megla v tem že bolj razvlekla, morda se je pa tudi oko bolj privadilo nočnemu mraku, ali gotovo je, da je Filip dospel na mesto, kjer se je videlo do Nižave. Kakor skozi nočno tenčico je gledal na tihi dvor, ki se mu je kazal v površnih potezih. Samo dve okni sta mračno brleli v megleno noč pričajoč, da v gradu še ne spi vse.

„Tam je Meta,“ zaječi Filip, „in spati ji ni moči!“ Že poprej mu je silil v dušo temni obup in že poprej, ko je menil, da ga je usoda udarila s slepoto, je otemnela vzorna podoba materina v trpeči mu duši. Dvojba mu je pretresala duha in sedaj ga zagradi z železno pestjo misel, da morda Viktor ni legal in da bi ga Meta vendar ne bila tako neusmiljeno pehnila od sebe, če bi se ne dvigalo nekaj med njo in med njim. Zavest grozne nesreče

ga obvzame in zapustiti ga hoče življenje. Z onemoglo roko zagrabi vejo, ki se je v zraku nad njim razprostirala. Ravno tedaj počí strel. Čul ga je bil Viktor in sprožil orožje proti njemu. Ni že mogel doseči veje. Padel je na koleno, potem pa z obrazom na led, kjer je obležal kakor mrtev. Ko je oni dospel bližje, je lila kri izpod ležečega protivnika in po ledu se je videl teman curek, ki se je vil dalje in dalje. Strah je prešinil Viktorja. Pričel je klicati na pomoč, in zdajci so prihiteli tovariši. Vzdignili so zadetega bojnika, in zdravnik je preiskal rano.

„Živ je še, ali zadet je nad srcem. Vsak hip mi lahko umrje v rokah. Kam naj ga spravimo?“

„Na Nižavo ne!“ odgovori Malec boječe. „Če umrje, potem je izkaženo ženitovanje!“

„Kam pa?“ vpraša zdravnik srdito. „Svetujte kaj, vruga! Tu ga vendar ne moremo puščati, da bi poginil na mrazu kakor pes!“

„Veste kaj,“ pravi na to Malec, „nesimo ga na Višavo. Ta je tudi bližje kakor Nižava. Prokleta stvar to!“

Popolnoma je že bil pomirjen in sedaj se je že čutil junaka, ki je srčno premagal v slavnem boju! —

Na Višavi še niso spali, pričakovali so še gospoda, ki je bil v Soteski. Nastalo je silno vznemirjenje, ko so brezzavestnega Filipa prinesli pred vežni prag, zahtevajoč, naj bi ga

sprejeli pod streho. Prihitela je družina ter se takoj z velikim hruščem razpršila, opazivši, da so prinesli mrliča. Stari Jernej se je izgovarjal, da ni gospoda doma, da ne sme sprejeti nikogar in da naj gredo na Nižavo, kjer imajo več prostora, več postelj. Pristopil je s svetilnico bližje.

„Kdo pa je vendar?“

„Lipe z Nižave!“

Obledel je kakor zid in jecljaje je vprašal: „Kaj mu je bilo, za božjo voljo, kaj mu je bilo?“

„Sam se je ustrelil,“ odgovori Malec nesramno, „in tam doli na ledu smo ga dobili, pozno v noč. Ni še mrtev in morda se mu še pomaga, če ga vzamete pod streho.“

„Sam se je končal! Sveta Marija! In semkaj ste ga prinesli, da pri nas umrje? Kdo naj bi se ustavljal volji božji! Nesimo ga v posteljo! Tu naj umrje! Oj, ti preljubi Bog, oj, ti preljubi Bog! Urša!“

Pričel je klicati svojo ženo, ki je trepetaje prihitela.

„Lipe z Nižave je, Urša! In sam se je ustrelil!“

„Za pet ran božjih, sam se je ustrelil!“

In Urša se je takoj spustila v jok in klicala vse svetnike na pomoč.

Potem so ranjenca odnesli v gorenje sobane in ga položili v posteljo. Zdravnik je zavezal rano kakor je vedel in znal; ali bolniku se ni hotela vrniti zavest. Ko je nižavska

družba odšla, je ostala Urša sama pri njem in z molitvijo preganjala grozo, ki jo je napadala, če se je ozrla na blede obraz bolnikov. —

Proti polnoči se prebudi Filip.

„Jezus Marija, sedaj gleda!“ zdihne starka. Bilo jo je strah in mrzel pot ji je oblil čelo. Nekaj časa se bolnik ni genil. Mirno ležeč na mestu je obračal kalne oči po sobi in po stenah. Končno se mu je vprl pogled na steno, kjer je visela neznatna podobica.

„Urša,“ je izpregovoril z veliko težavo, „pojdi semkaj in pomagaj mi, da se vzdignem!“

Plašno je pristopila starka ter vprašala bojazljivo: „Kaj bi rad, Lipe? Ali te boli? Ali si žejen! Ali ne moreš zaspati, pozno je že?“

„Urša!“ je zastokal in pokazal s tresočo roko proti steni. „Daj mi podobo semkaj! Pri slabi luči sem videl — samo za trenotek se mi je zdelo! — Moj Bog, daj mi podobo semkaj!“

Snela je zaprašeno podobo s stene in mu jo dala. Z obema rokama je pograbil po nji: „Primekni luč bližje! Tema se mi hoče napraviti pred pogledom.“

Posvetila je bližje. Dolgo je zrl na podobo in nemirno je ječal v tem, z roko pa si je tiščal prsi, kjer je imel globoko rano, kakor bi hotel zabraniti, da bi mu v tem trenutku ne odtekla srčna kri.

„Urša, ali veš, kdo je to?“

„Kdo je to?“ je ponavljala Urša jecljaje, in dozdevalo se ji je, da se mu že napravljajo po zračnem obrazu znaki bližajoče se smrti. „Kdo je to! Kaj bi je ne poznala! Mati je našega gospoda! In ko se je ustrelila, je ležala ravno v tej sobi na mrtvaškem odru. Nihče je ni prišel kropit. In ravno tam, kjer imaš ti glavo, je ležala tudi njena glava tisti dan. Sveče so gorele okrog nje, pa nihče je ni prišel kropit, ker je bila sama sebe umorila. Prav velik greh je to in pravijo, da zanj ni odpuščanja ne na tem, ne na onem svetu.“

Videlo se je starki, da je rada govorila, da bi si s tem pregnala grozo, ki jo je neprestano nadlegovala. Sicer pa brez dvojbe ni vedela, o čem govori. —

„V tej sobi je ležala na mrtvaškem odru“ — reče Filip tiho. „In to je njena podoba? In mati je vašega gospoda?“

„Mati, prava mati! Ali nosila se ni kakor gre materi. Vendar, čemu bi govorila o tem! Saj je že vse pozabljeno! In kaj tebi skrb, ti usmiljenja vredni revček moj! Zaspi, zaspi! Revček, hov-hov!“

Z velo roko mu je pogladila čelo. Silno je bilo vroče to čelo in čutila je, kako mu je tolklo pod sencem. Filipu je bila podoba odpadla izmed onemoglih prstov. Nekaj časa je molčal in oko, ki se mu je bilo poprej zjasnilo,

je postalo zopet motno in kalno. Otemnela mu je tudi zavest.

„Urša,“ je izpregovoril strastno, „vidiš, umreti mi bo. Tam v kotu se že napravlja rumen oblak, in angel, ki ima peroti od čistega zlata, me kliče in vabi, naj pridem! In lilije cveto okrog njega. — V ozadju pa se vije svetega Slovanstva sveta reka, mogočna Volga, in cvetoče lipe ji senčijo pisane obale! — V visoki kremeljski baziliki ga gledamo častitljivega starčka in s tresočim glasom oznanjuje začudenemu svetu, da je Krist vstal! — Kako je krasno vse to! —“

Zatisnil je oko. Pod oknom se je podrla tedaj skladalnica drv, da se je čul mogočen ropot.

„Moj Bog, spomin!“ vikne starka. „In samo me puste tu, ko umira!“

Filip se je zopet zavedel. „Urša,“ ji reče, „umrl bom morda takoj, morda jutri — Ali mi hočeš izkazati veliko dobroto?“

„Kaj hočeš, Lipe? Morda bi pil rad gorko mleko?“

„Pokliči gospoda! Lesoveja! Reci mu, da bi bolnik, ki ima le trenotek življenja še, rad govoril ž njim. Bolnik, ki tako težko, tako bridko težko umira!“

„V Soteski je!“

„Čul sem, da je ravno prišel domov. Po stopnicah korači in morda pride semkaj!“

Urša je hitela k vratom. Res se odpro in v sobo stopi Bogomir Lesovej s starim Jernejem. Vse je bil zvedel in s prečudno grozo se je približal bolnikovi postelji. Ničesar ni mogel izpregovoriti. Dolgo ga je opazoval oni, potem pa dejal zamolklo:

„Gospod Lesovej, gost sem vaš, a menim, da le za kratek čas. Podajte mi roko!“

Ko mu je podal roko, je vprašal Filip: „Legáli mi ne boste, če bom hotel vedeti resnico.“

„Ne, gospod Tekstor!“

„Na častno besedo vašo?“

„Na častno mojo besedo!“

„Poglejte in povejte mi, jeli bila to vaša — mati.“

Z onemoglo roko mu je ponudil podobo, ki jo je Bogomir Lesovej takoj spoznal. Ni mu mogel odgovoriti, zgrudil se je bolniku na posteljo in pričel je ihteti kakor otrok. Oni pa je prijel njegovo roko ter jo položil sebi na vroče lice, potem pa je šepetal predse:

„Nun das süße Bild erblichen
Bin ich gänzlich nachtumhüllt.“

S poslednjo besedo je odplaval duh Filipa Tekstorja v neizmerno večnost. Ko pa je Bogomir Lesovej vzel svojo roko z lica mrličevega, je bila mokra. Porosile so jo bile solze umirajočega . . .

Enoindvajseto poglavje.

Hamlet. — — — — Nekdaj sem vas ljubil.
Ofelija. Resnično, kraljevič, zatrjevali ste
mi to.

Hamlet. Čemu ste mi verjeli: — — — —
Jaz vas nisem ljubil. —

Hamlet, III. akt, I. prizor.

Dvojno ženitovanje, ki se je praznovalo drugi dan na Nižavi, ni užigalo tiste radosti v udeležencih, ki je je pričakoval hišni gospodar. Takoj zjutraj se je oglasila nenadejana vest: najprej je odpovedal grof Anton iz Soteske ter poslal pismo, da ne pride, ker je kneginja zbolela. Tudi je Ernest Malec gojil upe, da ga bo ta dan počastil knez in škof Janez Evangelist; ali namesto škofa je prišla vest, da ga je v noči prešinil mrtvoud in da — umira! In res je knez Janez Evangelist umrl tiste dni, in mi vsi vemo, da za njim stolica sv. Maksima ni imela vodnika, ki bi ga bila obsevala bleščoba in slava Janeza Evangelista.

Najneprijetneje pa se je pripetilo v Rakovniku pred cerkvijo. Po poroki, ko se je gosposka svatovščina usula iz božjega hrama in posedla na vozove, za slovesni ta dan po vsem Lukovcu izprošene — so zapeli v stolpu zvonovi, žalostno in mrtvaško — trudno. Stari Sodar je ravno z mlado svojo ženico hotel stopiti v voz.

„Komu zvonil!“ vpraša Meta in bolestna slutnja se ji polasti duše.

„Ali misliš, da res mrliču zvoní, srce sladko moje?“ odgovori mož. Bil je navzlic vsej svoji sladkosti smešna, ostudna prikazen. Toliko smešnejši in ostudnejši, ker se je stari grešnik zaljubljeno dobrikal okrog preuboge trpinke, ki je bila sedaj za življenje priklenjena nanj.

„Komu pač zvoní?“ ponavlja Meta v strahu. Pri cerkvenih vratih je prežal cerkvenik Tine in pričakoval, da bi mu svatje kaj darovali. Z gladnimi pogledi je premeril svata za svatom in z nekako umetno sramežljivostjo spravljaj, kar se mu je stiskalo v radovoljno roko.

„Čakaj, takoj bomo zvedeli, draga ženica!“ In starec je zakričal: „Tine, Tine!“ — Oni pri cerkvenih vratih je hipno priskočil: „Kaj ukazujete, gospod Sodar? No, ali ni bila cerkev ozaljšana kakor nevesta, hi-hi? No, ali ste videli, kako debele sveče so gorele na oltarju? In lesteneč, ali se ni svetil kakor solnce nebeško? Mi smo cerkveniki, da malo takih, kaj ne, gospod Sodar? No, saj pa take poroke ne bomo več čakali, to sam Bog ve, da ne!“

Vtem je bilo pristopilo tudi nekaj druge družbe. Tudi Ernest Malec.

„Zakaj ne odrineš, Sodar?“ vpraša malomarno.

„Ta-le ženica moja, ki je radovedna, kakor vse, bi rada vedela, komu zvoní. Kdo je umrl, Tine?“

„E,“ odgovori Tine zaničljivo, „tista žival, ki se je plazila po Nižavi in Višavi. Pa saj morate vedeti?“

„Kdo?“ zdihne Meta.

„No, tisti Lipe, ki je stradal pri vas tam gori. Pa sem mislil, da veste.“

„Lipe!“ In mladi ženi se je zazibalo vse pred pogledom. „In kaj mu je bilo?“ zastoka v smrtni grozi.

„Pravijo, da se je sam ustrelil. A to ne bo res, ker bi sicer naš duhovni oče ne pustili zvoniti.“

„Ustrelil! Jezus, Marija!“

Na zemljo bi se bila zgrudila, da je ni prestregel oče, ki pa je bil v tistem trenutku bledejši od zimske odeje, ki je krila pokrajino.

Bil je tožen povrat iz cerkve. Nevesta je ležala brez zavesti v vozu, svatje pa so si šepetali različne opazke na uho, in hudobni jeziki in jezički so se brusili, milovaje sicer, ali s takšnim milovanjem, ki je dosti zbadljivejše od očitnega zasramovanja.

Spomin na ta dogodek je ležal potem nad svatovščino, kakor leži včasih nad cvetočo ravnino teman oblak, ki grozi sedaj in sedaj s ploho in točo posuti vse.

Dvaindvajseto poglavje.

Kakor bi se udeleževali sedmine, so sedeli svatje krog dolge s cvetjem bogato okrašene mize. Malo se je govorilo, mnogo jedlo in mnogo pilo. Šele proti večeru se je družba nekaj bolj ogrela, in vojaki, ki so se med obedom odločno dolgočasili, so izrekli še celo željo, naj bi se v sosednji sobi plesalo. Učitelja Vekoslava Kozico, ki so ga samo v ta namen povabili k svatovščini, so poklicali h klavirju. Poštenjak se ni branil in kmalu je z debelo pestjo udrihal po beli slonovini, da so vse strune grmele in brnele. Izpraznila se je jedilnica. Mladina se je sukala po ozkem prostoru, ob strani pa so sloneli starejši svatje ter — zabavljali, da je ženitovanje dolgočasno, da tudi jed ni preslastna in da je smešno, če se poroči tako star človek z mlado, krasno žensko i. t. d.

Pri mizi sta ostala samo hišni gospodar in stari ženin Lovre Sodar. Le-tá se je nekoliko časa trudil, da bi zabaval mlado svojo ženo. Brez uspeha. Meta je sedela tik njega blede kakor mrtva, ni jedla, ni pilo in vse na nji je pričalo, da je v mislih vse kje drugod nego pri hrumeči svatovščini. Morda je bila v mislih pri njem, ki je tedaj ležal v osamljeni višavski sobi

na mrtvaškem odru in že počival v dolgem — večnem spanju, iz katerega se do sedaj še ni prebudilo človeško bitje.

Ko je Lovre Sodar videl, da ne more ženice ogreti, je pričel sebe ogrevati; proti večeru je vedela vsa družba, da je stari ženin dodobra pijan. S težkim jezikom je jecljal o kupčijah, o žitni ceni in o slabem vinu, ki se je to leto pridelalo. Pri vsaki priliki je napijal Ernestu Malcu in tu in tam se tudi pričkal ž njim, če ta ni vsemu pritrjeval, kar je oni govoril. Včasih je glasno kričal, koliko se mu ima Nižava zahvaliti in da bi marsikdo — beračil, če bi Lovre Sodar ne živel. Hišnemu očetu se je ohladilo srce, ko se je odpravila družba na ples. Bal se je, da bi oni v svoji pijanosti preveč ne govoril in ne razobešal hišnih skrivnosti, Ernest Malec nanje niti mislil ni rad.

Meta je z drugo družbo vstala in skrivaj šla iz sobe. Menila je, da je ni opazil nihče. Ali opazilo jo je skrbeče materino oko. Gospa Helena, ki se je bila v teh časih postarala za leta ter se osušila kakor travnata bilka v jeseni, je hitela za hčerjo. Dohiti jo v sprednji sobi.

„Kam greš, Metka?“ vpraša boječe. Ni se ji upala pogledati v trpeči obraz.

„Glava me boli, mama, in razpočila mi bo, če še dalj časa ostanem tu. Prodali ste me staremu možu.“

Poslednje besede je samo zdihnila, ali vendar jih je čulo materino uho. Vsa se je pretresla stara ženica. Imela je predobro srce in za svoje otroke bi bila prelila srčno kri. Toda v hiši ni veljala mnogo, in Ernest Malec je včasih sam dejal, da je žena njegova tako tiha, da skoraj ne ve, je li oženjen, ali ne.

„Meni ničesar ne očitaj, Metka!“ odgovori proseče. „Da je po mojem, bi bilo vse drugače, vse drugače!“

„Sedaj je dognano!“ reče hči zamolklo, „in drugega mi ne ostane, nego pusto, obupno življenje. Filip — to veste, da je moral umreti! — je dejal pri priliki, da mora človek včasih živeti navzlic svojemu mrtvem, umorjenemu srcu. Meni je dano tako življenje z mrtvim srcem, in sam večni Bog ve, kako ga bom doživela!“

Šli sta v hčerino sobo. Ondi je Meta razmetala cvetje in drugi svatovski lišp s sebe. Potem pa je sedla ter s suhimi očmi zrla v mrak in občutila z vso grozno težo nesrečnega življenja nesrečne trenutke. Nji nasproti je sedela gospa Helena, vila suhe roke in venomer točila bridke solze. Potolažila bi bila rada otroka svojega; ali trda usoda ji ni hotela dodeliti tolažilnih besed, tako da ni vedela, kaj naj bi govorila nji, ki ji je nasproti v neskončnih mukah koprnela. Tam v sobi pa je klestil Vekoslav Kozica z debelo roko po klavirju in

mladi svet je plesal in se smejal, kakor bi nebeška radost kraljevala pod to streho.

Notar Sodar je bil že tisti dan velik revež. Če je le izpregovoril besedico s tem ali onim dekletom, ga je drezala ostarela nevesta z lehtjo očitno pred vso družbo in strupeni njeni pogledi so mu preprečevali besedo še prej, nego jo je izpregovoril. Sedaj in sedaj ga je pretresel mraz, če se je ozrl po stari svoji ženi, ki je na njegovi strani v nenaravno deviškem lišpu razkazovala ogrodi svoje in ga neprestano preganjala z zaljubljenimi svojimi pogledi.

„Denarna je res“ — si je mislil — „a življenje na njeni strani bo pa tudi — tožno dolgo!“ — Ta misel ga ni hotela več zapustiti potem. Zdelo se mu je, da ga pričinja boleti glava. Obrnil je pogled na kupo, ki je polna šampanjca stala pred njim in ki so se neprestano drobile v nji od dna proti vrhu iskram enake pene.

„Morebiti so to solze, ki jih še pretočim v življenju!“

Ko se je družba odpravila na ples, je vstal tudi notar s svojo soprogo. Pred vhodom v plesalnico ga je zadržala.

„Ti se že danes dolgočasiš!“ zastoka Murnovka in z nekako deviško sramežljivostjo ga pogleda.

„Kako si moreš kaj takega domišljati!“ odgovori hladno.

„Zdi se mi tako!“ reče in gorko — kakor bi storilo mlado dekle — se mu oklene roke. Sram ga je bilo. Čakala ga je še hujša zadrega.

„Poljubi me enkrat, Nande moj!“ zašepeče stara nevesta.

„Moj Bog, tu pred ljudmi!“ zdihne Nande in obledi kakor praznji prt.

„Že vem, ti se rajši oziraš po mladih!“ V hipu se je stari devici napolnilo staro oko z vodo in vsak hip se ji je grozila izliti mala ploha solz po licu.

„Le ne jokaj se ne!“ se razsrdi notar. „Saj je dosti, da imamo že eno nesrečno nevesto danes!“

Iztrga se ji in odhiti iz sobe. Na pragu ga sreča vitez Lanski.

„Kam greš, notar?“

„Na zrak malo.“

„Si li preveč pil? Ali si pa prepoln vroče ljubezni, ha-ha!“

Najrajši bi ga bil pobil na tla, tega pijanega bedaka, toda zavoljo družbe mu ni smel ničesar odgovoriti.

Stopivši na hladni hodnik si misli: „Odslej boš vsemu svetu v posmeh!“ Bila je jasna noč zunaj. Mraz je pritiskal in na nebu so mrgolele zvezde tako trepetajoče, kakor bi jih tudi zeblo.

„Vrag me vzemi, če se ne bojim, da bi prihodnje moje življenje ne bilo podobno jasni

zimski noči, v kateri vse drgoče od mraza, še zvezde na nebu!“

Po telesu ga je pretresal mraz, ali v možganih mu je gorelo. Na steklo pri oknu je pritiskal vroče čelo, da bi se mu ohladilo.

V sobi pa je Vekoslav Kozica trpinčil klavir, da so se mu debele kaplje utrinjale po razburjenem obrazu. In grof Welser je vodil kadriljo s tistim ponosom, kakor bi jo bil vodil — na dvornem plesu.

Tudi Bogomir Lesovej je prišel na ženitovanje. Davno je že bil ukrenil razrešiti vezi, v katere se je lehkomiselnost in proti oporoki očeta svojega ukoval. Noč in dan ga je preganjala misel, kako bi se otresel spominov na rumenolaso dekle, ki ji je nekega dne govoril o svoji ljubezni. Iskal je prilike, da bi zopet vse preklical in se po lepi poti iztrgal iz okov, ki jih nositi ni več hotel. Vest mu je očitala marsikaj, ali tolažil se je, da nramnost ne dovoljuje, da bi snubil hčer tistega, ki mu je takorekoč umoril očeta. Smrt Filipa Tekstorja ga je potrdila v naklepih, ki se je bil že prej odločil zanje. „Tudi tega reveža so umorili ti ljudje!“ To je bil nov dokaz, s katerim je podprl sklep, s katerim je opravičeval dejanje, izvirajoče iz površnosti in plitvosti njegovega pravega značaja. Razvnel se je nad smrtjo Filipovo in čutil se pozvanega, maščevati umor-

jenca. Poprej pa, ko je še živel, se ga je skoraj ogibal in groza ga je vedno obhajala, če mu je gledal v obraz ter imel zavest, da je rodila oba ena mati. Bogomir Lesovej je bil sin svojega časa in niti trenotek se ni plašil pred hinavščino, s katero je omamila dobre moči v duši svoji. Razsrdil se je o smrti Filipovi, da bi s tem srdom ojačil samega sebe ter lažje izpregovoril ločilno besedo nji, ki se ga je oklepala z gorečo prvo ljubeznijo. Poleg tega si pa Bogomir Lesovej ni hotel povedati resnice. V mislih se je bavil s smrtjo očetovo, z očetovo oporoko in s smrtjo Filipovo in večkrat je deklamiral v duhu znani Hamletov samogovor, v katerem se kraljič tako ostro obsoja samega sebe. Dobro mu je del moralični srd, h kateremu se je silil, silil, da bi prikril resnico sam sebi. Hlinil je moralično razburjenost, ali vse to je povzročil — rožnati obraz ponosne, mrzle ženske, ki je kraljevala v njegovem srcu od tistega dne, ko jo je prvič ugledal. Sprva se je branil vplivom njenim. Ali prijazni sprejemi v stari plemiški hiši so ga prečudno osrečili. Prej je menil, da je demokrat, da je človek enak človeku, naj se je porodil na slami, ali na mehkih svilnatih blazinah. Prve čase je zahajal v Sotesko, da bi tem ošabnim ljudem dejanjski kazal, da se ne plaši pred njimi in da mu nikakor ne imponira staro ime stare obitelji. Nosil se je, kakor bi

bil med svojci, dasi je moral kmalu pripoznati, da je dejanjsko izvrševanje sive teorije od teorije same bistveno različno. Prav kmalu je občutil, da loči visoka stena kroge, v katere je sedaj zašel, od krogov, v katerih je dosedaj živel, in da se ta stena preskočiti ne da z demokratičnimi frazami. Videč aristokrate, ki so med sabo živeli, kakor se je dalo sklepati, v vzorni ljubezni, in ki so se v vedenju, v govorici brez najmanjše težave ogibali vsega, kar bi tudi le iz dalje spominjalo na vsakdanjost, je sodil, da so to vzorni ljudje, da so to bitja boljša od njega. Sodil je po vnanjosti, po vedenju, po govorici ter bil prepričan, da mora, če je govorica čista kakor zrcala bistro steklo, tudi duša čista biti, da tudi le-tá ne pozna vsakdanjosti, o kateri vedenje, govorica ničesar vedela nista. V svojem prepričanju, da ga je usoda dovedla v dotiko z osebami, ki so bile popolnejše od njega, se je nosil med aristokrati sprva okorno, kakor se nosi polja ratar, če so ga valovi življenja zanesli v družbo gosposko. Vedel je, da se je njegovo nepopolno in nesalonsko vedenje opazilo, ali niti pogled, niti smehljaj ga ni spominjal nikdar na to, da se ne vede vselej po strogih predpisih salonskih zakonov. Ko se je od dne do dne bolj privadil družbe, se je vnelo v njem hrepenenje po tej družbi. In če je sedel v Soteski pri stari kneginji, mu je izginjal čas,

da sam ni vedel kdaj, in poslušal je s sveto vdanostjo, kar mu je pripovedovala o časih, ko je še živel veličastni Friderik Avgust in preblaga mu hči Kornelija Amalija. Dan za dnevom je čul eno in isto, ali dan za dnevom je poslušal z večjo vdanostjo. V zavesti se je zibal, kakor bi se bil z razburkanega vesoljnega morja rešil pred viharji in pred srdito burjo v skrito zatišje, kjer se za rešilno goro valovje pomiri in izpremeni v srebrno površino, kjer niti najslabši dih ne moti harmonije v narodi, in kjer se nad krasno tropično krajino kroži neskajeno, prečisto, tropično obnebje. S tega obnebjaja pa so mu sijale žarne oči kontese Line! In kakor pluje preslepljeni ribar za vabečo povodno vilo v smrtonosni vrtinec, tako se je vdal Bogomir Lesovej smrtonosni strasti, ki ga je morala dreviti v prepad. Da je kontesa kmalu opazila, kakšna strast mlademu znancu razsaja po srcu, se ve. In niti trditi nam ni moči, da ji je bila ljubezen, ki je Bogomiru pri vsaki priliki sijala iz pogledov in se nehote kazala iz vsega njegovega vedenja, neprijetna. Kje živi na svetu ženska, ki bi ji kaj takega neprijetno delo! In če bi se bil Terzit zaljubil v Pentesilejo, junakinjo mogočne krasote, bi se bila smejala morebiti, a smejala s srčnim zadovoljstvom nad grbastim častivcem. Zategadelj se ni čuditi, da mlada kontesa ni samo ničesar

storila, kar bi bilo gasilo ogenj v navdušenem srcu navdušenega Bogomira, temveč da je z rahlo koketnostjo še bolj zanetila plamen in da je s pogledi, ki si jih je Bogomir tolmačil sebi v korist, mu zmedla zdravi premislek ter mu sebi v šalo nastavljala mreže, v katere ga je morala zasačiti prej ali pozneje.

Nekdaj sta bila sama v sobi. Stopila je bila pred ogledalo ter si z roko, na kateri se je koketno blesketal drag kamen, popravljala lase. Pri tem so se krasne črte vitkega njenega telesa kazale v taki jasnosti, da je Bogomir Lesovej nehote pristopil bližje. Nikdar do sedaj se mu kontesa še ni videla tako krasna. Ko je z belimi prsti medla po laseh, je odpadel ondi cvet, ki je tičal med kodrci. Morda ga je sama sprožila, da bi videla, kako se bo vedel Bogomir. Tik nje je sédel na stol in že mu je hotelo srce prekipeti in že ji je hotel govoriti o nesrečni svoji ljubezni. Ko pa obrne pogled po vitki, ponosni njeni postavi, mu otrpne takoj srčnost in v zavesti svoje nizkosti, v zavesti vsakdanjosti svoje, se ne upa niti izpregovoriti. Tedaj je omenjeni cvet padel iš njenih las ter se polagoma spustil po njeni obleki na mehko preprogo, ki je ona stala na nji. Kontesa ni hotela ničesar opaziti, dasi je v svetlem steklu, iz katerega ji je nasproti žarel njen obrazek, prav dobro videla, kam je drobni cvet izginil

z mesta svojega. Da se Bogomir izkušnjava obraniti ni mogel, je naravno. Sklonil se je lehnò, pobral cvet in ga ravno tako lehnò pritisnil k ustnom. Potem pa ga je skrtil v obleko na razburjeno srce in občutil srečo, kakor jo občuti zaljubljen dijak, če mu je usoda v posest dala pisan trak ali kaj takega, kar je poprej nosila ona, ki si jo je izbral v rano, prvo ljubezen svojo. Kontesa je tudi to opazila v jasnem steklu. Lehnà zora ji je zakrila nežno lice, potem pa je izpregovorila tiho, tako tiho, da je Bogomir stežka čul njene besede:

„Gregor Lesovej!“

Zdihnil je za njo: „Gregor Lesovej!“

Oba sta se spominjala pradeda njegovega, ki je nekdam morda ravno v tej sobi nosil s sabo bolno svoje srce.

Obrnila se je proti njemu in njeno oko se je uprlo nanj nekaj trenutkov. Koprnel je pod tem pogledom in bral v njem — ljubezen. A to, kar je menil, da je ljubezen, bilo je morebiti samo — usmiljenje!

„Gospod Lesovej,“ je dejala nato, „midva sva pač odrasla — otroka.“

Glas ji je bil zopet trd, kakor bi se sramovala mehkoje svoje.

Od tedaj je živel Bogomir Lesovej v nekaki duševni omamljenosti. Kjerkoli je bil, povsod ga je spremljevala podoba njena. Vedno jo je

v duhu gledal pred svetlim zrcalom, kako si je z ročico popravljala svoje lase in kako se je po beli njeni obleki spuščal cvet, podoben rdeči kaplji rdeče krvi. Od tačas pa je Bogomir Lesovej zatrdno vedel, da bo razrušiti moral vezi, ki so ga vezale z Nižavo. Zategadelj je prišel tudi na ženitovanje in sicer s trdnim sklepom, poiskati si prilike, pri kateri bi izpregovoril ločilno besedo. Ves dan se je dolgočasil, in ko se je pričelo plesati, je moral na plesišče ter iz priljudnosti plesati z domačo gospodično Ano. Ker mu ni bilo povšeči v gneči plesati in ker je bil poslednji čas, če je hotel opravek, glavni opravek današnjega dne izvršiti, je zvabil dekleta, da sta se sešla v jedilnici. Sedla sta k spodnjemu koncu mize, da bi ju ne čula ona dva, ki sta še vedno pila pri zgornjem koncu. Ali stari Sodar ju je takoj opazil. Z lehtjo sune soseda svojega, zavleče usta, pokaže z roko proti spodnjemu koncu ter pomenljivo zamežika.

„Tam doli se nekaj prede, ljubi Malec moj, ha-ha!“ reče zadovoljno in tako glasno, da je tudi Ana umela njegovih besed pomen. Po bledem obrazu se ji razgane kakor rdeča tenčica, ki pa takoj zopet izgine.

„Če se kaj sprede, meni prav,“ govori Sodar, „imetje je pri hiši in ta je prva!“

Ko Malec ničesar ne odgovori, dostavi: „Ali mu nisi ti še nekaj dolžan, kaj?“

„Ej, ni toliko, kolikor se je govorilo, ne!“ Ernest Malec je odgovoril to srdit, ni mu bilo prav, da se je govorilo o tem.

„Naj je, kolikor hoče,“ pravi Sodar lehkodušno, „kolikor je dolgov, toliko jih je preveč. Naj se sprede, naj se sprede! V to naj Bog pomaga! Potem bosta dva srečna človeka več pod tvojo streho, Malec, ha-ha!“

Malec se ni hotel smejati.

„Smej se, ali ne“ — in Sodar dvigne kozarec — „pijva na srečo tvojih otrok, ki si jih tako dobro h kruhu spravil. Bog živi!“

Trčila sta s kozarci.

Tu spodaj pa je bil Bogomir v hudi stiski. Sam ni vedel, kako bi pričel govorico. Dekletov obraz je bil tako prečudno bled in tako močno je bila upadla, odkar jo je poslednjič videl, da se mu je nehote pričela smiliti in da se je skoraj sramoval besed, ki so mu že tičale na jeziku. S povešenimi očmi je sedela pri njem in vdano pričakovala udarca, o katerem je vedela, da pride. Batistno rutico je stiskala med prsti in z lehnimi zdihi si je sedaj in sedaj olehčavala notranjo boleost. Ko Bogomir ni ničesar izpregovoril, je dela lehnó:

„Dolgo vas že ni bilo pri nas, gospod Lesovej.“

„Dolgo že ne, gospodična.“ To je bilo vse, kar ji je vedel prvi hip odgovoriti. Obrnila je

v stran obrazek, ali Lesoveju vendar ni mogla prikriti solz, ki so ji zalile oko.

„Pravijo, da zahajate v Sotesko!“ je zdihnila. Ozrla se je zopet proti njemu. Skrčilo se mu je srce in že se je bal, da bo omagal, da ji tudi danes še ne bo izpregovoril slovesa. Pred duha si je poklical ponosne ženske ponosno podobo in na srce si je pritisnil roko, kjer mu je počival cvet, ki se je nekdam kakor kaplja rdeče krvi spuščal po njeni obleki na mehko preprogo. Ojačil se je in izpregovoril:

„Gospodična Ana, nekdam sem menil, da sem vas ljubil.“

„Pravili ste mi to nekdam.“

Kako težko je izrekla te besede!

„Čemu bi se vam hlinil, Ana! Sedaj vem, da to ni bila ljubezen. Človek ne pozna vselej svojega srca. In kakor megle po nebu se izpreminjajo naši občutki. Ljubezen se ne dá izsiliti.“

Vedela je, da pride ta hip. Ali da bo tako gorjup, tega ni vedela. Poslednja kaplja krvi ji je zapustila lice in da je imel le količkaj srca, bi se mu bila morala smiliti, tako uboga je bila.

„Kaj hoče zakon potem,“ je nadaljeval brezsrčno, „zakon brez ljubezni je življenje z mrtvim srcem. Zategadelj vas prosim, pozabite, kar je bilo, in upajte na cvetno prihodnost. V svojo srečo“ — je dostavil s prečudno vsak-

danjostjo — „je človek tako ustvarjen, da lahko pozabi na to, kar je bilo.“

„Pričakovala sam vas včasih, poprej. Ali sedaj že ne več. Morebiti vas pozabim.“

V bolesti in trpljenju je to govorila.

„Tako je prav! In vidite, jaz s svoje strani sem že delal nekoliko pokore. Tam pri prepadu je bilo. Saj veste, tisti dan, ko sva gledala v globoko ravnino pod sabo.“

„In so zvonovi peli k dohodu kneza in škofa, preblagega Janeza Evangelista,“ je dostavila trpko.

„Vaš oče mi je bil mnogo dolžan in včasih bi ga bil s pismi, ki sem jih imel v rokah, lahko spravil na beraško palico. Da ga nisem spravil, se ima zahvaliti vam, gospodična Ana!“

„Vedela sem, da smo izgubili imetje.“

Vdano je nagnila glavico.

„Prizanašal sem mu, ker sem menil, da ljubim vas. A potem, ko se mi je razjasnilo obnebje srca, sem stal nekega dne zopet pred prepadom in v roki sem tiščal vse tiste listine, s katerimi bi bil poprej lahko spravil vašega očeta na beraško palico. In spustil sem jih, da so sfrfotale globoko v žrelo zevajočemu prepadu, kjer so za večno zakopane. Vidite, to je bila moja pokora, to je bila moja žrtev, ki sem jo posvetil vašemu spominu! Ali srca svojega vam žrtvovati ne morem.“

Bistro ga je pogledala.

„V redu je torej vse. Vi ste plačali, kar ste mi bili dolžni. In sedaj se mi zdi, da vas bom laglje pozabila, nego sem mislila. Zbogom, gospod Lesovej!“

Ravno tedaj je prihitel grof Welser iz sosednje sobe ter prosil, da bi smel ž njo plesati. Vstala je in odšla. Z olehčanim srcem je vstal tudi Bogomir. Kmalu potem je zapustil Nižavo skrivaj, da se niti poslovil ni.

Tu pri mizi pa sta sedela starca in še vedno pila.

„Kje sta pa otroka?“ vpraša Sodar.

„Plešeta zopet,“ odgovori Malec.

„Izginila sta torej, aha, se je že spredlo.“

„Mogoče.“

„Ti mladi ljudje, ti mladi ljudje!“

In ko oni ničesar ne odgovori, pristavi še:

„Kaj hočeva! Ljubezen je ljubezen.“

V sosednji sobi pa je razbijal Kozica po klavirju in pari so se vrteli in smejali so se in glasno govorili. Vmes pa je plesala tudi gospodična Ana in počivala je tujemu vojaku na prsih in se tudi sladko smejala kakor druge ženske vse. Ali v resnici ji je hotelo počiti mlado srce in pred dušo se ji je razgrinjalo prihodnje življenje kakor pusta, peščena ravan, kjer ni niti hladilnih vrelcev, niti zelenih ledin.

Triindvajseto poglavje.

Pismo.

(Bogomir Lesovej prijatelju Ivanu K.)

Umrlo je meni srce,
umrle so nade sladke,
umrla ljubezen goreča,
umrla življenja je sreča.

S. Gregorčič.

Močno se boš čudil, ko ti dospe ta drobni list v roke. Svojim očem ne boš hotel verjeti, ali končno boš moral verjeti. Resnica je, tožna resnica je, nekdanji prijatelj tvoj je zapustil malo svojo domovino in sedaj se že razprostira vesoljno morje med njo in med njim. Če ti pride v roko ta list, bo moral poprej prepluti neskončno vodno planjavo, ki se v sivi svoji večnosti širi med mlado Ameriko in med staro Evropo. Obupal sem nad življenjem v stari Evropi in pobegnili sem kaj, hoteč pričeti novo življenje. Moje srce je kakor dolgočasno zimsko polje. Kamor seže oko, pokriva blestečega snega odeja mrtvo livado. Vse je mrtvo pod to odejo, kar se je spomladi radostilo pisanega življenja, in nikjer drugega, nego enolična, dolgočasna, misli moreča belina. Nad njo pa se ziblje tu in tam črn vran, počasi, težko in trudno pluje s perotmi, kakor bi hotel sedaj in sedaj poginiti ter pasti navzdol v gomilo, v kateri spi vsa priroda smrtno spanje. Vidiš, tako snežno polje je sedaj moje srce. Nad njim pa se dviguje

črni vran temnega obupa in se počasi, ali neprestano preletava tja in sem.

Sam s sabo nositi bolest! Ni mi mogoče. K tebi, prijatelj dragi, se hočem zateči. Morda se mi olehča srca težko breme, če se ti izpovem, kako je bilo . . .

Povestnica minolega življenja mojega ti je vsaj nekoliko znana. Moj poslednji list, ki sem ti ga pisal še z Višave, je bil kakor ozaljšana in olišpana ladja, v vsem ponosu in z mnogobrojnimi jadri zapuščajoč luko in noseč s sabo tolpo veselega ljudstva, ki se je vdalo brezmejnim nadam na srečno potovanje po hudobnem vodovju. Pisal sem ti, kako nežne vezi so se osnovale med mano in grofico v Soteski, pisal sem ti o rdečem cvetu, ki sedaj ne počiva več na srcu mojem, pisal o žarnih njenih pogledih, ki so mi vse obetali. Čul sem divne sirene sladko petje in s svojim revnim čolničem plul proti smrtonosni skalini, kjer se je moral ta čolnič na stotine koscev razdrobiti. Čul sem sirene sladko petje in zategadelj nisem opazil nevarnosti, zategadelj sem menil, da jadram po mirni svetli površini, zategadelj sem menil, da se mi že iz dalje prikazujejo cvetoči bregovi, kjer bom užival srečo, ki so jo bogovi ustvarili sami sebi. Ali sedaj je čolnič razbit in ta moj list je kakor ladja, ki se s polomljenimi jambori, raztrganimi jadri in brez krmila, stežka na

površju se držeč, povrača k pobrežju. Tako je to naše življenje. Danes solnce, jutri deževje.

Ali sedaj poslušaj, kako je bilo.

Nekaj dni po dvojnem ženitovanju na Nižavi — o katerem sem ti tudi pisal — sem se odpravil proti Soteski. Mrzla burja je brila po logu, toda v meni je kipela kri in vroče mi je bilo, kakor bi me objemalo gorko poletje. Danes se mi je imela razrešiti temna prihodnost, danes se je imela končati igra, pri kateri se je igralo za srečo mojo. Skrb in up sta me navdajala obenem; skrb, če sem se spominjal na imenitnost stare obitelji, in up, če sem si v spomin klical vedenje njeno. Ko je gosposki dvor ležal pred mano, tiho in ponosno, mi je skoraj upadla srčnost, in že sem se hotel vrniti. „Gregor Lesovej!“ Te besede je šepetala tisti dan pred zrcalom in te besede so me tedaj v tistem trenutku zopet ojačile. Sama se je spominjala „Gregorja Lesoveja“, o katerem je vedela, da je z ljubečim srcem zahajal v Sotesko, z ljubečim srcem, s katerim sem tudi jaz prihajal pod to plemenitaško streho. Da jo ljubim, ji ni znano, kakor ji ni bila neznana nesrečna ljubezen Gregorjeva. Ta misel mi je dala srčnosti, da sem vstopil pri visokem portalu in da sem znova zatrdno sklenil današnji dan izreči odločilno vprašanje. Vidiš, takšen bedak sem bil tisti dan!

Grofa Antona in kontese ni bilo doma. Doma sem torej dobil samo kneginjo. Ravno prav, sem si mislil, tej dobri, mehki in rahli duši povem vse in prepričan sem, da bo ginjena in da bo z mano točila solze in da bo potem zame govorila, ta vzorna, rahla in dobra dušica, ki je s svojim usmiljenjem objemala najmanjšega črviča v prahu. In z mano naj bi ne imela usmiljenja?

Ko sem pri nji vstopil, je sedela v stolu tik peči. Zavita v starodavno obleko in v obilo čipek, da si le težko opazil dobrovoljni njen obrazek, ki ji je tičal globoko med ramami. Vsa srečna je bila, da sem prišel.

„Kako krasno, da me obiščete danes, cher Bogomir! Ljub gost se je oglasil v tej zimi in grof Anton in kontesa Lina sta mu hitela naproti. A jaz sem sama in zima mi sili v dušo. Kako krasno, da ste prišli! Nikamor mi ni pogledati. Povsod te puste megle. In mraz je tudi, silno mraz. Ali vas ne zebe, dragi moj?“

Sedel sem tik nje, vdano poljubil ji velo roko in ji pritrnil, da je res mraz in da me tudi zebe. To zadnje ni bila resnica. Govorila je o vremenu, o zimskem mrazu in o tem, kako bi bilo življenje prijetno, da ni te grde, nesrečne zime. Popraševala je po mojem zdravju, hvalila, da se vidim čvrst, in včasih je z vlažno svojo ročico pogladila moje lice. Bila je sama

dobrotljivost in topla ljubezen ji je sijala iz pogleda. Vse to je množilo srčnost v meni. Vdano sem ji zrl v ljubeznivi obrazek. Že mi je silila odločilna beseda na jezik in že sem ji hotel govoriti o srčnih svojih upih, a zopet mi je zamrla ta beseda, ko je kneginja v teku govornice po stari svoji navadi naglaševala, da se je porodila v stari obitelji Palfyjevi in da ji je bil soprog knez Teanski.

„Pri sveti Devici in Materi božji,“ je vprašala rahločutno, „vam, gospod Bogomir, morajo pač tudi prav počasi teči dneva trenutki, ko ste tako sami na Višavi?“

„Pač mi je dolgčas tu in tam, svetlost,“ odgovorim in kri mi zahiti k srcu, „z delom in branjem si kratim čas. Poprej pa sem lazil po zelenih logih in užival prirodno krasoto.“

„Po logih zelenih! O sveta Trojica, kdaj jih že nisem gledala! In morda jih videla več ne bom.“

Na skrivnem si je obrisala solzo iz očesa.

„A čemu se ne ženite, ubožec moj?“ vpraša po kratkem premolku. „Vedno vendar ne morete tako živeti kakor puščavnik. Ali dandanes ni več mladih deklet, ki bi se možiti hotela, hi-hi!“

Bila je zopet radostna in meni se je zdelo, da me nekako pomenljivo opazuje s svojimi pogledi. Zardel sem kakor sramežljiva deklica. Sedaj je napočil trenotek, da sem skoraj moral govoriti.

„Mladih žensk je na izbiranje, svetlost!“ sem odgovoril srčno. „Ali z ženitvijo se stori usodepoln korak in človek ne ve, kaj bo potem prinašala prihodnost. To je ravno, to je ravno!“

„Kdo bo tako boječ, cher Bogomir,“ — pri tem se je svetlost tako milobno smejala — „kdo bo tako boječ! Kakor čujem, imate imetja obilo, da bi lahko preživeli sebe in obitelj. Pravilo se mi je, da je Višava lepa posest in da vas prištevajo najimovitejšim našim sosedom.“

„Res je, svetlost,“ odgovorim ponižno, „nebesa so mi pomnožila posvetno imetje.“

„No, vidite —“ z roko je posegla po moji roki in mi jo gladila kakor otroku — „no, vidite, čemu se torej ne ženite?“

Zamišljeno je dostavila: „To vam je bil Gregor Lesovej, praded vaš, drugačne vrste junak, hi-hi! Oj, ti časi, oj, ti časi!“

Hvaležno sem poljubil roko. Prišel je bil torej trenotek. Tiho, boječe sem izpregovoril: „Svetlost, že dolgo mi leži na srcu težko, silno breme. In le vaša izborna prijaznost in materinska ljubeznivost, če se smem tako izraziti, me osrčuje, da odkrijem svoje duše skrbi pred vami, svetlost. Ne štejte mi te predrznosti v zlo; ravno osrečili, pregreli ste mi srce in povedal vam bom vse, če mi blagovoljno dovolite, da smem nadaljevati — — —“

„Le govorite, dragi moj!“

In odprla se mi je duša in pričel sem govoriti, kako mi je ona od tedaj, ko sem jo videl prvič, zmagala srce, kako se me je polastila ljubezen in da pravzaprav samo zavoljo nje zahajam semkaj; tudi sem govoril o svojih upih in kako živim v veri, da me tudi ona ljubi in da to vsaj posnemljam iz njenega vedenja. Ko sem govoril, se ji nisem upal gledati v obraz. Končavši svojo izpoved sem dvignil pogled proti nji. V stolu se je bila nekoliko vzdignila, in prav prestrašen sem opazil, da je to trd, ošaben obraz in da na njem ni ničesar rahlega, mehkega in dobrotljivega. Vse to je bilo izginilo tisti hip ž njenega obraza in v sivih očeh, s katerimi je neprestano zrla vame, ji je vzplamenel žar sovraštva. Obledel sem in tresočče vprašal:

„Vi se srdite, svetlost!“

„Če sem vas prav umela, ste govorili o domači kontesi?“ je izpregovorila ostro. Tudi glas ji je bil trd kakor jeklo in ni pričal o nikaki dobrotljivosti več.

„Da!“ sem zdihnil potr.

„Mislila sem sicer, da govorite o mladi naši hišni. Pametna, dobro vzgojena deklica je, in včasih sem si dejala, da bi to bila žena za vas, kakor si je le želeli morete.“

Hudobno, ironično je odgovorila in kakor strele so mi udarjale njene besede v revno moje srce.

„Svetlost!“ sem vzkliknil in vstal.

Dostavila je ošabno, ponosno, kakor prava kneginja:

„Ne verjamem, da bi se bila kontesa tako zelo izpozabila. A če se je izpozabila, potem poslušajte, kar vam govorim. Že pol stoletja čepim tu v stolu, hroma, onemogla kakor novorojeno dete. Pol stoletja opazujem kras prirode le iz dalje in sladkosti življenja so mi le pravljica, so mi le sanje, so mi zgolj fantom. In to je nekaj, gospod Lesovej! Ali odkritosrčno vam rečem in na sveto telo našega Odrešenika vam prisezam, da sem še sto let rajša prikovana na ta mučni stol, da še sto let rajša zrem pomladi cvetove le iz dalje in da še sto let rada umiram tako počasi kakor tega polstoletja do sedaj, ko mi je časa kragulj kakor Prometeju nekdanj kljuval trenotek za trenotkom življenje z mene — nego pa bi privolila, da bi kontesa Lina prevzela gospodinjstvo na kmetiški vaši Višavi. To vam rečem jaz, kneginja Teanska! Ali sedaj sem se utrudila. Zbogom, dragi moj gospod Lesovej! Zbogom!“

Bil sem odpuščen, odpuščen v veliki nemilosti. Poparjen in pobit sem zapustil sobo. Skoraj brez zavesti sem bil, ko mi je sluga v sprednji sobi pomagal pri oblačenju. Čuvstvo osramočenja se je združilo s čuvstvom nesreče v duši moji. Zalival me je pot in v duhu sam

nisem vedel, kaj naj sedaj počnem. Steza življenja me je dovedla na mesto, kjer se mi je pred nogama širil zevajoč prepad. Kako ga premostiti? V mislih sem še enkrat pretehtal vse malo in veliko, kar mi je po moji domišljiji pričevalo o njeni ljubezni. Preplula mi je duha rešilna misel. Kaj mi hoče sodba te stare ženske, ki s svojim zastarelim mišljenjem, s smešnim svojim plemenitaškim ponosom korenini še v minolem stoletju? Takim ljudem so jemali glave za francoske prve revolucije! Ali od tedaj so se časi izpremenili. Da me le ona ljubi; njo samo sem sklenil vprašati, naj ona sama razsodi. Tu je šlo za srečo vsega mojega življenja, in nespametno bi bilo, če naj bi odločevala beseda stare ženice, ki brez dvojbe ni vedela, kaj govori, ki je v svoji zmedeni starosti menila, da še vedno živi na dvoru Friderika Avgusta v časih, ko se je tikala s preblazeno Kornelijo Amalijo. Kontesa sama naj razsodi! Stopivšemu na hodnik mi je zavel nasproti hladni zrak in me v omenjenem sklepu, zbistrivši mi omočene možgane, še bolj utrdil. „To je edino prava pot, in lehkomiselnost je bilo, da si govoril h kneginji, ki te ni mogla umeti, ker ravno ne umeje zakonov sedanjega stoletja!“ V mislih sem odkorakal po koridoru, po mehki pletenini, ki je bila ondi razgrnjena. Vrh stopnic sem obstal. Tu je bilo mesto, kjer se je nekdanj Gregor Lesovej krčil

pod bolestjo brezupne ljubezni. Na ta držaj se je morebiti naslanjal, ko je tej brezsrčni ženski, ki sedaj tam notri ni mogla ni živeti, ni umreti, pravil o čuvstvih svojih. Tu ji je bil izročil cvet, znak svoje ljubezni, ki ni imela niti upov, niti prihodnosti, kakor jih nima cvetje, če se je sredi zime po umetni poti izvilo iz osrčja materi zemlji. Morebiti je tudi ljubezen moja taka, brez upov, brez prihodnosti. Znova me je davila boleost, znova je grabila obupnost z železnimi prsti po meni. Ravno tedaj je pridrdral voz na graščinsko dvorišče. Prihiteli so sluge od vseh strani ter mimo mene se drevili po stopnicah navzdol. Otrpnile so mi noge in nekaj je reklo v meni, da pride sedaj še hujši udarec, nego je bil ta, ki mi ga je vsekala vela roka kneginje Teanske.

Kmalu se je v znožju stopnic prikazala gospoda. Najprej je prišel grof Anton z dolgo koščeno svojo podobo. Za njim je stopal mlad, tenak častnik v huzarski opravi. Izmed kožuhovine mu je štrelel blazirani, blede obraz, na katerem se je čitala zgodovina razuzdanega dosedanjega življenja. Ob roki pa je vodil konteso Lino, ki je istotako tičala v dragi kožuhovini. Mraz ji je bil razvnel lice, da ji je lehnà rdečica pokrivala obrazek. Meni oslepelemu bedaku se je videla tako krasna kakor boginja. Niti prestopiti se nisem mogel. Govorili so francoski ter počasi stopali navzgor po stopnicah.

Najprej me je opazil mladi človek. Meneč, da ne umejem, kaj vpraša, je izpregovoril: „Kdo je ta človek tu gori?“

Grof Anton je pogledal proti meni. Na obrazu sem mu bral, da ni bil razradoščen, ko me je ugledal na tem mestu.

„Kdo je? Moj Bog, nadležen sosed, ki se nam vsiluje v hišo. Pri kneginji je včasih, da se razgovarja ž njo. Saj veste, da mora zmeraj kdo biti pri nji!“

Prišli so k meni. Grof Anton je lehnò odzdravil mojemu poklonu.

„Kaj, ali ste v tem mrazu prišli k nam? Po gozdu morajo biti slaba pota. Tudi se mi zdi, da je nekoliko južno vreme.“ Le težko je prikrival malicioznost v svojem glasu, tako da sem moral prav občutiti, kako neprilična mu je moja navzočnost danes.

„Bil sem pri kneginji, ekscelenca!“ sem zajeceljal. Mladi aristokrat, ki je bil s svojo spremlevavko vtem tudi dospel na vrh stopnic, me je opazoval s plemenitaško zaspanostjo. V tistem trenutku sem moral biti brez dvojbe nekoliko smešen. S potnim čelom sem stal tu pred družbo in sam nisem vedel, kam naj obrnem pogled.

„Seznaniti vaju moram!“ je dejal grof lehnò in malomarno, kakor bi to seznanjenje bilo nepotrebno tako, da se ni takoj prvi trenotek spomnil na to.

„Magnat grof Erdoedy! Gospod Lesovej, naš sosed!“ Lehnó je nagnil glavo magnat grof Erdoedy, a meni se je zdelo, da me opazuje z nekakim zaničevanjem.

„Velika mi je čast!“ Pri teh besedah, ki sem jih zamolklo izpregovoril, se je ujelo oko moje z očesom kontese Line. Tudi njen pogled je bil mrzel, kakor bi me videla danes prvič v življenju.

„Grof Erdoedy nas je obiskal,“ je nosljal vtem grof Anton. „Že dolgo časa smo ga pričakovali. Zaročen je s konteso in sedaj hočemo določiti, kdaj bo poroka. To pa nam napravlja dela in skrbi. Zbogom, gospod Lesovej!“

Odšli so. Kontesa ob roki mladega magnata, sladko se nasmihajoč. Znan mi je bil ta pogled od tedaj, ko mi je dejala: „Kaka odrasla otroka sva pač, gospod Lesovej!“ Ali od tistega dne sta bila minila jedva dva tedna.

„Čuden človek je to,“ je govoril magnat odhajajoč, „in vidi se, da se med nami niti nositi ne ve.“

Te besede je govoril zopet francoski. Hišni gospodar je odgovoril tudi francoski: „Kaj hočete, grof? Na deželi ne smemo na tehtnico polagati vsakega, s katerim občujemo.“

„Dà, dà!“ je pritrjeval ta.

„Sicer me bo pa skrb“ — se je oglasil oni — „da ne pride več v Sotesko, ako vam njegov obraz ni povšeči.“

Te besede sem še čul. Potem sem taval po stopnicah navzdol. Vse se je sukalo krog mene in kako sem tisto jutro dospel nazaj na Višavo, še danes ne znam. Vse je gorelo po meni in le ena misel me je navdajala: stran, stran v daljnji svet!

To je zgodovina mojega mrtvega srca! Ako bi bil imel več moralične podlage, ne bil bi zapravil dosedanjega življenja svojega. A sedaj je zapravljeno!

Porodil sem se sredi malega naroda in slovanska kri se mi pretaka po žilah. Užival sem nemško vzgojo; v meni živi zategadelj duh, vkovan v nemške verige. Zemlja, v kateri koreninimo, je slovanska, ali zrak, ki veje nad njo — je nemški. Dva elementa se vedno bojujeta v nas, nemški in slovanski. Zategadelj ni celote, zategadelj je vse, kar počenjamo, kar mislimo, polovično, površno. Tudi značaji naši se ne morejo razviti, tudi ti so polovični. In včasih jih še celo ni. V prihodnosti bo boljše morebiti, ko ne bo samo naša zemlja slovanska, temveč tudi zrak, ki veje nad njo. Mi pa zdihujemo pod prokletstvom sedanjosti!

Urednikove opombe.

In vendar —! — Prvič izhajalo v Stritarjevem „Zvonu“ od 15. aprila 1878 (šteev. 8, str. 122) dalje v sedmih nadaljevanjih kot edina povest tega letnika poleg Stritarjevih „Sodnikovih“.

Str. 4. Pod „gospodom komisarjem Andrejščakom“ je mišljen po mnenju pisateljve soproge Andrić, poljanski rojak in brat vpokojenega šolskega upravitelja Lovra Perka.

Str. 6. „Krasna dolina, skrita v najskritejšem kotu slovenske domovine“, je avtorjeva rodna poljanska dolina in na tej strani opisana kmetiška hiša je Kosmovina, pisateljev rodni dom na Griču v Poljanah.

Str. 7. Kakor ta izmišljeni „Posavčev profesor“ — Posavec je Kosmov sosed — tako tudi dr. Tavčar ni pustil sekati niti doma niti pozneje na Visokem starih sadnih dreves; ljubil je posebno stara hruškova drevesa: „prisedovko“, „repnico“, „vodeničico“ itd.

Str. 8. Ljubezen za pohišstvo in sobno opravo, v vseh podrobnostih skrbno urejeno, je nedostajala pisateljevi lastni naturi.

Str. 10. Avtor je v svojih mladih letih sam jako rad hodil od loške železniške postaje „peš po dolini do očetove hiše“.

Str. 15. Pavla Zlatarja je avtor narisal — po mnenju njegove soproge — po nekem poljanskem rojaku, „Zrimčevem gospodu“, ki je kot konzularni uradnik služboval v tujih deželah in včasih prihajal v domačo dolino na letovišče.

Str. 20. Pisatelj sam je bil „v dijaških svojih letih sloveč ribič“, posebno spreten pri lovu postrvi z roko, in tu opisani lov postrvi je njegova lastna reminiscenca na mlada leta.

Str. 21 — 22. Pruske vojske so razsajale po Francoskem za časa prusko-francoske vojne l. 1870 — 71., torej v letu, ko je bil avtor ljubljanski osmošolec. Dalo bi se domnevati, da je pisatelj kot abiturient opazoval doma v Poljanah kake take letoviščarje, kakršni so tu opisani Zlatarjevi in morebiti že takrat zasnoval to povest.

Str. 23. Cerkvica na Gabriški gori, ležeča nedaleč od Visokega v severni smeri, je bila pred dobrim polstoletjem — kakor cerkev pri Sv. Volbenku in pri Sv. Soboti na Bukovem vrhu — mnogo obiskovana božja pot. Cerkev je še danes takšna, kakršno popisuje pisatelj, samo sledovi grobov okrog obzidane cerkve (str. 26) so danes že docela izginili.

Soror Pia. — Ta „noveleta“ je izšla prvič v dveh nadaljevanjih v Stritarjevem „Zvonu“ dne 15. marca in 1. apr. 1879. Dr. Tavčar jo je napisal, ko je bil v Kranju odvetniški koncipient pri drju. Mencingerju. Snov se opira po večini na resnične dogodke, ki jih je pisatelju pripovedovala gospodična Sodarjeva iz Kranja (Jelica Rakovčeva), ki je bila sama gojenka uršulinskega samostana v Ljubljani in se je pozneje omožila z g. Pavšlerjem. To je ona „samostanska gojenka“, katere dnevnik omenja pisec v okviru (str. 53), imenujoč jo na str. 68 tudi ž njenim pravim imenom: Jelica, dočim je njeno domače ime, Sodar, dal njenemu izmišljenemu ženinu.

Resnični dogodki iz življenja lepe ljubljanske uršulinske nune Pie, ki jih je pisatelj zvedel od Sodarjeve Jelice, so bili naslednji: V Trstu je sredi prejšnjega stoletja živela krasotica, ki je bila hči vratarja ladjedelnice z imenom Munitello. Bila je ljubica cesarja Maksa, stanujočega v Miramaru, in iz razmerja ž njim je imela

dvoje otrok, sina in hčer, poznejšo nuno. Po cesarjevem odhodu v Mehiko se je omožila najprej s senzalom Maurserjem, po njega smrti z ljubljanskim imovitim meščanom Gariboldijem; tretji in zadnji njen mož je bil conte Walderstein. Ker ji je zlasti hči pri teh njenih možnostvah hodila v napotje, „war sie für's Kloster bestimmt“. In res je lepa hčerka postala nuna ter se je odpovedala vzajemne ljubezni z lajtnantom Mericijem, kateri se je potem poročil z neko Seunigovo.

V noveleti nastopajoče nune so povečini portreti resničnih tedanjih ljubljanskih uršulink: „mati prečastita = Antonija Murgelj, mater Kordula = s pravim imenom Merharjeva (str. 56), „mater Stanislava“ (str. 58) je znana slovenska pesnica, katere civilno ime je bilo Škvarča.

Str. 66. Krstno ime „Ana“ je dal pisatelj lepi nuni Pii najbrž po Ani Zeschkovi, katero je kot ljubljanski višjegimnazijec rad videl in se je spomnil tudi v romanu „Izza kongresa“ (prim. V. zv. str. 69).

Str. 69. Tako kakor tu stara kontesa Antonija in baronica Viktorina so imele stare ljubljanske aristokratke v onih časih sploh navado, prihajati ob nedeljah k nunam na obisk in nositi pošte iz mesta, da so bile sicer od sveta odmaknjene nune vedno informirane o vsem, kar se je v mestu dogajalo in govorilo.

V Karlovcu. — Prvič izšlo pod naslovom: „V Karlovcu. Noveleta; spisal Emil Leon“ v „Letopisu Matice slovenske za l. 1880“. (str. 302 — 325). Kakor se razvidi iz istega „Letopisa“ (str. 342), je bil spis sprejet na podlagi referatov odbornikov Tomšiča in Močnika v 47. seji Matičnega odbora dne 18. februarja 1880.

Str. 75 in dalje: Karlovec se naziva podgorska globel, ležeča med Malinskim vrhom, imenovanim tudi Gora („kadar prideš čez goro v karlovški jarek . . .“), in med Blegašem. Ob šumečem potoku Blegašici se vidi še danes tu na nagrmdenih skalah pozidanih par skromnih mlin-

skih zgradb; malo višje v rebri stoji kmetiška hiša z gospodarskimi poslopji. Nekdaj je stala v jarku pod mlinom tudi žaga, od katere so danes vidni samo še temeljni zidovi. V tej samotni tokavi je pred kakimi 70 leti gospodaril oče Tine Jereb z bratom Anžkom, katerega so imeli ljudje sicer za malo neumnega, pa je moral biti po svoje brihten, ker je vprav on zgradil pod mlinom žago in v mlinu uvedel oljarno (str. 78). Oče Tine je imel pet sinov: najstarejši je bil Janez, ki je po očetu prevzel domačijo in se oženil z Marijo Benedkovo z Gabriške gore. Ta še danes kljub svojim 70 letom gospodari na Jerebovini, vdrugič omožena z mnogo mlajšim Tušarjem, kateri se je semkaj priženil iz Dolenjih Novakov. Drugi sin Gropa je študiral in bil mnogo let brzojavni uradnik v Trstu. Ta Gregor Jereb (1846—1893) je znan kot slovenski pisatelj, ki je sodeloval zlasti pri „Edinosti“ in Levčevem „Ljub. zvonu“. Ostali trije bratje so se imenovali: Frenc, Pavlač in Mihač. O vseh petih bratih mi je pripovedovala stara Tušarica letos poleti pod jablano pred hišo, da „so b'li veliki kot ta-le jab'k in rumenolasci“ (str. 77).

Str. 83. Z imenom „Visoko“ je krstil pisatelj po vsej verjetnosti vas Čabrače, ležečo nedaleč od Karlovca v visoki rebri; gradič „na Smrečju“ pa si je v svoji romantični fantaziji prosto izmislil.

Str. 84. Kot model za jurčičevsko potujučo figuro Janeza Škafa, imenovanega „Mula“, je služil avtorju neki resničen možakar, ki se je imenoval Migut, ljudje pa so mu rekli „Brentež“. Prodajal je po pogorju olje za gorivo.

Str. 104. Pod imenom „Močava“ meni dr. Tavčar svoje rodne Poljane.

Str. 106—110. Nekaterim izmed „visoških postopačev in pijančkov“, ki se gredo v tej povesti l. 1848. revolucijo, je dal pisatelj imena svojih sosedov iz vasi Poljane. Kámenar se še danes imenuje kmet, ki ima svoj dom na

desnem bregu Ločilnice nasproti cerkve. Jakob, velik šaljivec, imenovan „ta kozji Jakob“, je črevljaril na Tabru, osojni rebri nad Šubičevo hišo. Kobalov Tinče je strojaril v bližini Kámenarja. Veharjev Nace je imel svojo domačijo ob Ločilnici poleg Čudeta. Pod Vratarjem je mišljen Zavratar, čigar potomci še danes domujejo pri vhodu v Poljane nasproti šole. — Komolček, Mesar, Smolar, Skalar, Vrtnik in Gabrčev Tonče pa so izmišljena imena.

Črez osem let. — To novelico je napisal dr. Tavčar po vsej verjetnosti v začetku 1880, ko je koncipientoval v Kranju. Poslal jo je dunajskemu „Zvonu“, katerega urednik Stritar je potrdil njen prejem v listnici uredništva dne 1. febr. 1880 str. 48 z besedami: „G. dr. J. T. v Kr. Z veseljem prejeli, hvalo! Upamo, da pride skoraj na versto.“ In v resnici je začela izhajati v „Zvonu“ že 1. marca 1880 str. 75 pod naslovom: „Čez osem let. Novelica, spisal Emil Leon“ in se je po osmih nadaljevanjih zaključila v številki dne 15. junija 1880.

Nekatere osebe in njih imena ovajajo novomeške reminiscence; tako n. pr. Grim (str. 128). Profesor, ki „navdušeno govori o koristi zgodovine“ in „vse podpira z zgodovinskimi dokazi“, je najbrž znani zgodovinar in politik slovenski Š., gospodična Julija Mrakova (str. 152) pa je morebiti tega politika poznejša soproga, rodom Novomeščanka. V „stricu Alfonzu“ (str. 131) je postavil pisatelj spomenik svojemu stricu Antonu Tavčarju, župniku na Raki, kateri je imel velik zmisel za umetnost in vse lepo in blago, dočim je bil njegov drugi stric Nace dokaj praktične in celo skopuške nature.

Str. 130. „Rumeni laski“ so tvorili v Tavčarjevih mladih letih bistven atribut lepih ženskih glavic.

Str. 156. Imenujoč duhovnike „božje hlapce“, dr. Tavčar daje tukaj prvič v leposlovju duška svojemu svobodomiselstvu.

Tat. — Ta „podoba iz življenja“ je prvokrat izšla kot prva med petimi drugimi v „zbirki novelic“, ki jih je dr. Tavčar izdal v zadnjem (8.) snopiču Jurčičeve „Slovenske knjižnice“ pod naslovom „Zimski večeri“ (v Lj. 1880). Naslov te zbirke je pisatelj sam razložil v posebnem „predgovoru“, v katerem je izvajal: „Zimski večeri. Kdo jih ne pozna teh prijaznih večerov? Po trudapolnem dnevnem delu nas objemajo s svojim mirom, s svojo tihoto, in s svojo gorkoto. Zunaj brije mrzla burja, po strehah stokajo veternice, in na ostrem obnebju brle zvezde, tako tresoče, kot da bi jih tudi zeblo. Kako prijazno je tedaj v gorkeji sobi! Tik tebe brenči peč s svojim ognjem, kakor da bi se hotela pogovarjati s tabo. Nehote si zatisneš oči in boginja „domišljija“ te hipoma oklene z rahlo svojo roko. Takoj te obdajo podobe, prej nepoznane! Ž njimi se pogovarjaš, čuješ njihovo usodo, veseliš se njihove sreče, tuguješ nad njihovo nesrečo. Ko pa se zopet prebudiš, spredla se ti je pripoved, da sam ne veš kako. — Tako so v zimskih večerih nastali tudi ti poskusi.“ — Potemtakem je avtor napisal „Tatu“ v zimi 1879/80. Tiskati pa se je začela cela zbirka „Zimskih večerov“ začetkom oktobra 1880 (prim. „Slov. narod“ z dne 8. okt. 1880, šte. 231) in je izšla dne 7. dec. 1880 (prim. istotam šte. 281).

V Jurčičevi zapuščini se nam je ohranil Tavčarjev izvirni rokopis te novelice, čigar začetek naj tu ponatisnem z urednikovimi popravami, da se razvidi, kaj je smatral Jurčič v Tavčarjevem rokopisu za poprave vredno. Jurčičeve korekture v oglatih oklepajih:

„Leta 18** in tudi [u]že več let poprej je ležal v mestu B. polk [u]vľanov. Zapovednik temu polku je bil polkovnik Albert vitez T-ski. Krasna vojaška postava, v cvetu življenja, in tudi življenja [vesela] željna! Da je bil ženskam priljubljen, je jasno. Ali možki spol ga je zavidal čez vse meje, ker je imel krasno, prečudovito

krasno ženo. To svojo ženo [pa — prečrtal Jurčič] je ljubil z vso strastjo svojega s[e]rca. [Tako strastno jo je ljubil, da je skoraj zblaznil od ljubezni do nje — cel stavek prečrtal Jurčič] Živel je v blesku, ter moral imeti obilno premoženje. Vsaj govorilo se je, da ima nekje tam na Če[š]skem ali Pol[j]skem obširna posestva. O nji[ej] pa se je vedelo, da izdaja vsak[i] pred-pust silno denarjev za bogate toalete. In kadar je prišla v gledališče, je bila [Jurčič: bila je] obsuta z dragimi kamenji.“

Str. 166. Majorja Arturja G. je avtor po mnenju njegove soproge opisal po nekem princu Liechtensteinu, ki je kot ulan v 70-ih letih služil v Ljubljani, trosil pri korznih prireditvah prave bonbone in kupoval igravkam drage toalete. — Dogodek sam s tatvino polkovnika Alberta in njegovim samomorom pa je plod pisateljeve domišljije.

Tudi „Gospod Ciril“ je izšel prvič v „Zimskih večerih“ in sicer kot zadnji, to je, peti kos te zbirke. V Jurčičevi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem se je ohranila samo peta pola te novelice v avtorjevem rokopisu z Jurčičevimi korekturami.

Mrtva srca. — Ta roman je izhajal skozi vse leto v „Ljublj. zvonu“ 1884, napisan pa je bil — morebiti v nekoliko drugačni obliki — že nekaj let poprej. Levec je kot urednik Tavčarjevih „Povesti“ (V.) odspredaj v „kazalu“ z ležeče tiskano letnico označil, da je bil roman spisan l. 1880. Zategadelj, ne pa iz kakih drugih vzrokov (prim. Di S, 1929, str. 124), sem „Mrtva srca“ tudi uvrstil v kronološki red, odgovarjajoč temu Levčevemu podatku. Podoba pa je, da je dr. Tavčar napisal to svoje delo že l. 1878. Ker samo na ta roman se mora nanašati naslednja Stritarjeva uredniška listnica v „Zvonu“ z dne 1. febr. 1879, str. 48: „G. J. T. v K. Vaš roman smo prebrali do konca; radi bi ga sprejeli, ali ‚tendencija‘ njegova se ne zлага sè Zvonovim programom; poleg tega je pa tudi

še to, da rajši prinašamo krajše povesti, kakoršnih smo že prinesli iz Vašega peresa; razveselite nas skoraj z enakimi.“

Pokrajina, v kateri se dejanje povečini odigrava, je naša na gradovih bogata Dolenjska. Vendar pa pri gradovih: Višava, Nižava, Soteska, pisatelj najbrž ni imel pred očmi kakšnih določenih gradov. Mesto Lukovec spčetka spominja na Novo mesto, pozneje pa na Ljubljano.

Str. 275. Hčerke boljših ljubljanskih družin so se v 70-ih in 80-ih letih izobrazile pogosto v nemškem mestecu Lindau.

Str. 276—291. Verna slika sodobnih plesov v ljubljanski Kazini.

Str. 294. V dijaku Jakobu Ozimku je podan pisatelj mladostni avtoportret.

Str. 323. Grof Anton Babo = Josip Barbo, grof na Rakovniku pri Št. Rupertu na Dolenjskem (1825—1879), slovenski dež. in drž. poslanec od 1867 do 1879.

Str. 336. Škof Janez Evangelist nosi mnogo črt škofa Antona Alojzija Wolfa (1782—1859). Tavčarjev stric Anton je bil nekaj časa dvorni kaplan škofa Pogačarja in je svojemu nečaku marsikaj pripovedoval o razmerah v ljublj. knezoškofijskem dvorcu.

Str. 338. Primož Varen = beneficiat Varl.

Str. 372. „Vi ste naš mož!“ Tu se pisatelju vriva v pero svobodomiselná politična satira, katera je najbrž povzročila, da je Stritar odklonil „Mrtva srca“.

Str. 413. Nadčastnik baron Krušič = baron Gusich.

COBISS: 5042308

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426340

